SOCIALA MEDDELANDEN

År 1965 Nr 5-Nr 8

Kungl. Socialstyrelsen, Stockholm

INLEDNING

TILL

Sociala meddelanden / utgifna af K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. – Stockholm, 1912-1967. Ingår 1912-1953 i: Statistiska meddelanden. Ser. F, Sociala meddelanden. – Fr. o. m. 1913 utgiven av Socialstyrelsen.

Kumulerade sakregister för 1903-1922, 1923-1932, 1933-1942 och 1943-1947.
1915-1944 även med innehållsförteckning på franska, 1945-1957 med sammanfattningar på franska och engelska, 1958 med sammanfattningar på engelska, och 1959-1962 vissa nummer med sammanfattningar på engelska.
1959-1962: "Tidskriften Sociala meddelanden utges med åtta artikelnummer (Allmänna häftet) och tolv separata häften med statistiskt informationsmaterial (Statistisk information)".

Föregångare:

Meddelanden från K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. – Stockholm : 1903-1911.

Efterföljare:

Socialnytt : sociala meddelanden / Socialstyrelsen. – Stockholm : Socialstyrelsen, 1968-1990.

Sociala meddelanden. 1965: 5-8.
Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2009.

urn:nbn:scb:se-socmed-19652

SOCIALA MEDDELANDEN

År 1965 Nr 5-Nr 8

Kungl. Socialstyrelsen, Stockholm

STOCKHOLM 1966
KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

200. 350

STATISTISKA CENTRALBYRANS
BIBLIOTEK
25 JUL 1966

Sociala Meddelanden

KUNGL SOCIALSTYRELSEN STOCKHOLM

Meningsfylld information inom socialvården — människovården kräver mångsidigare uppläggning (på forskningsbasis) än den nu föreslagna om varje medborgares tillförsäkrade förmåner.

Social information skall vara dokumentarisk och samtidigt inspirerande; verklighetsanknuten observatör av sociala företeelser, vaktare av aktningen för människovärdet — det djupaste incitamentet i modern socialvård (barnens rätt, de åldrandes rätt).

Har socialvårdens personal tid för den som söker enkom för information? »Man är rädd inför allt som händer, man vill veta, man vill få kontakt.»

Foto
Christer Strömholm

5·6 1965

Kungl Socialstyrelsen, STOCKHOLM

Lokaler: Klarabergsgatan 60 och Munkbron 9.
Telefon: Växel Klarabergsgatan 60 lokalsamtal 22 12 00
rikssamtal 08/22 12 50 eller nedan angivna direkta nr.
Växeln öppen måndag—fredag kl 8,00—16,40 (lördag stängd)
När växeln är stängd, används nummer inom parentes.

CHEF

Generaldirektör Ernst Bexelius 10 08 43
Förste expeditionsvakt Valter Carlberg 22 12 00/331

REGISTRATORS- OCH KASSAKONTOR 22 12 00/351

BIBLIOTEK öppet för allmänheten måndag—fredag
kl 10—16 . . . . . 22 12 00/320

Barnavårdsbyrån

Tf byråchef Brita Hasselrot 10 96 15
Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

Socialvårdsbyrån

Byråchef Ingemar Andersson 11 30 78
Kansli 22 12 00/238 (22 12 02)

Lagbyrån

Tf byråchef, juridiska ärenden, Carl Edvard Sturkell 11 78 02
Tf byråchef, administrativa ärenden, Tryggve Foghelin 20 95 89
Kansli 22 12 00/284 (22 12 03)

Förste byråsekreterare Elsa Wollmer
kontaktman för information av utlänningar . . 22 12 00/338

Förste byråsekreterare Maud Helling (förfrågningar
ang semester- och hembiträdeslagen m m) . . . 22 12 00/292

Förste byråsekreterare Emelie Mohr (skadeståndsärenden
och förfrågningar rörande reglering av trafikskador) 22 12 00/286

Nykterhetsvårdsbyrån

Tf byråchef Gösta Nordström 10 03 13
Kansli 22 12 00/265 (22 12 04)

Skolbyrån

Byråchef Göta Rosén, generaldirs ställföreträdare . 10 31 77
Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

SOCIALA MEDDELANDEN, redaktion och expedition

Redaktör Kaj Andersson 22 12 00/269,272, (22 12 52)

Munkbron 9:

FÖRLIKNINGSMANNAEXPEDITIONEN

Byrådirektör Karl-Axel Nordfors 11 78 53
Sammanträdesrum 20 21 70, 20 11 86
Kansli 22 12 00 (362)

SOCIALA MEDDELANDEN

UTGIVEN AV KUNGL. SOCIALSTYRELSEN

ANSVARIG UTGIVARE: ERNST BEXELIUS

REDAKTÖR: KAJ ANDERSSON

ÅRGÅNG 1965 NR 5—6

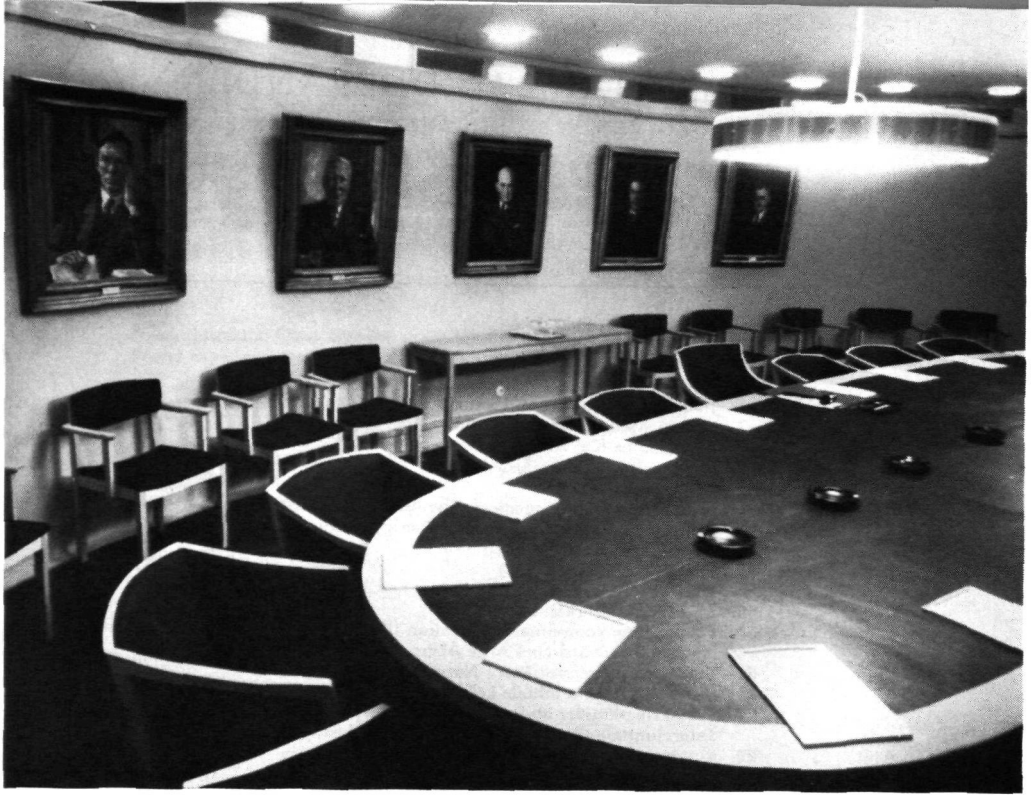
STATISTISKA CENTRALBYRÅNS
BIBLIOTEK
25 JUL 1968

Innehåll

3 Journalistik och reklam i ämbetsverk
7 Sociala Meddelandens framtid
Av redaktör Kaj Andersson
27 Mannen på Katarinahissen
Av Birgitta Blunck
35 Socialstyrelsen: Bör medicinalstyrelsen och socialstyrelsen sammanslås
52 Synpunkter på socialreportage i Sveriges Radio
Av redaktör Karin Wilhelmsson
55 Filmen och verkligheten
Av regissör Curt Strömblad
58 Målriktad påverkan i skol-TV
62 Fortlöpande kommunal information till allmänheten om sociala åtgärder
Av vice socialvårdschef Arne Åberg, Solna
67 Statlig informationstjänst i Norge
71 Förvandlingens samhälle kräver PR och annonser
83 Försäkringskunder hos samhället förlorar pengar på okunnighet
Intervjuuttalanden av redaktör Sigvard Classon, riksförsäkringsverket
89 Upplysning på bred front
Av reklamchef Oscar E. Strandberg
93 Omfattande information och PR från AMS
103 Ett alltmer betydelsefullt instrument för social upplysning
Av rektor Sven Arne Stahre, Arbetarnas bildningsförbund
106 Kurser och facktidskrifter avsätter aktivitet på ett annat sätt än TV
Av redaktör Gösta Florén, Kommunernas tidskrift
109 I nykterhetsupplysningens tjänst
Av fil lic Erland Sundström
112 Ett budskap i taget
Av direktör Alvar Thorsson, Nationalföreningen för Trafiksäkerhetens främjande
117 Effektivare kommunalliv genom bibliotekens service
121 Boken kommer till pensionärer och handikappade. Den sociala verksamheten vid våra bibliotek växer
Av biblioteksassistent Kerstin Linderberg
125 "O"
Av biblioteksassistent Kerstin Linderberg
127 Vårdnadskurser för mammor till annorlunda barn
Av författarinnan Astrid Pettersson
130 Studentsammansättningen ändrad vid socialhögskolorna. Redogörelse för SSO:s arbete
Av förste byråsekreterare Kjell Wase, tidigare pressombud för SSO
133 Socionomutbildningen som bredare grund för offentliga befattningar
Av förste byråsekreterare, socionom Kjell Wase
137 Statens ungdomsråd i sin nya form
143 Om socialarbetaren i England
Av socionom Uno Simm
LITTERATURÖVERSIKT

TIDSKRIFTEN SOCIALA MEDDELANDEN 1965 utges med 8 nummer (ca 700 sidor) Prenumeration sker på postanstalt (Obs! inte postprenumeration), postgiro 156 14, på Sociala Meddelandens expedition eller i bokhandel. Prenumerationspriset 1965 kr 24 per år, lösnummer kr 3: 50, större specialnummer åsätts specialpriser. Redaktion och expedition Klarabergsgatan 60. Postadress Socialstyrelsen Fack Stockholm 1, tel 22 12 00 (efter växelns stängning 22 12 52) ankn. exp. 269 och red. 272.

Vid återgivandet av artiklar ur denna tidskrift skall källan anges. Socialstyrelsen ansvarar inte för åsikter som framförs i signerade artiklar och recensioner.

Som organ för socialstyrelsen strävar Sociala Meddelanden efter att vara en länk i den sociala upplysningen. Tidskriftens redaktion och expedition ligger tre trappor upp i nybygget vid Klarabergsgatan 60 (där socialstyrelsen samsas med poststyrelsen och SIDA). Våra bilder visar huvudfasaden och stora plenisalen.

Journalistik och reklam i ämbetsverk

Debatten om nödvändigheten av ökad social information är tämligen nyväckt. Preciserade program för hur en sådan information bör vara utformad saknas. Meningsutbytet har i stort sett varit begränsat till några näraliggande typer av kunskapsgivning: 1. den rena handledningen som redogör för sociala förmåner, lagtexter, data, statliga myndigheters adresser etc, 2. annonser, folders, affischer etc.

»Mängden av lagar, administrativa organ och institutioner gör det svårt för den enskilde att överblicka fältet och hålla reda på sina förmåner. Många människor går härigenom miste om sociala förmåner som de har rätt till.» Detta är en ofta återkommande motivering i riksdagsmotioner om åtgärder för att bland allmänheten sprida upplysning om den svenska lagstiftningen.

Till 1966 års riksdag har ingetts fyra motioner som vill att såväl den statliga som den kommunala informationsverksamheten på det sociala området byggs ut och effektiviseras, bl a genom att informations- och pressombudsmannafunktioner inrättas i ämbetsverken. En samlad översyn av den statliga pressinformationen krävs och förslag efterlyses. Allmänhetens behov av information är också argument i en motion med krav på en kartläggning av den offentliga annonseringen i pressen samt med förslag att stat och kommun skall på strikt kommersiell grund betala för de tjänster som pressen utför.

Riksdagsmotionären som till yrket är reklamchef i ett av landets största enskilda försäkringsföretag och som under förra riksdagsperioden föreslog en utredning om statlig information har givetvis som den fackman han är insett att sådan information fordrar stora penninganslag, men han har måhända inte så djupa kunskaper om de hinder som statsförvaltningens alltjämt något oelastiska arbetsformer reser för t o m en så blygsam aktivitet som enbart en informationstidskrift. Ännu torde det dröja innan programbudgeteringens princip brutit väg för en inom ett ämbetsverk affärsmässigt upplagd publikation.

Vid statskontoret pågår enligt riksdagens önskan i samråd med riksräkenskapsverket en utredning om den statliga publikationsverksamheten. Kostnaderna för utgivning av statliga publikationer uppgick budgetåret 1962/1963 till ca 62 miljoner kronor. Om till detta belopp läggs statsverkets kostnader för annonsering och dess bidrag till vetenskapligt tryck samt beräknade kostnader för blanketter, kartor m m kan de preliminära årliga kostnaderna för statens publicerings- och tryckningsverksamhet uppskattas till 125—150 miljoner kronor. Det torde dröja åtminstone ett par år innan man kan genomföra en omläggning.

Det kan ifrågasättas om statsförvaltningen inom sig kan rymma den

speciella organisation som t o m bara en informations- och upplysningspublikation kräver för att vara tillräckligt slagkraftig både vad gäller formen och spridningssättet eller om en sådan organisation i stället bör inrymmas inom ett företag utanför. England har i sin The Central Office of Information, COI, London, byggt upp en statlig information som bör kunna tjäna som föredöme för andra länder. Det är en stor organisation med många och specialiserade funktioner. Där finns specialavdelningar för annonsering, för utställningar, för radio, för film och television, för trycksaker och publikationer etc. COI arbetar på beställning av de olika departementen, men man anlitar hela tiden specialister, framför allt annonsbyråer. Även den tämligen nystartade statliga informationscentralen i Oslo bör kunna tjäna som mönster.

Inom dessa statsförlag synes ännu inte ha framkommit någon upplysningsskrift av Sociala Meddelandens typ. I vad mån bör nu en svensk statlig informationsverksamhet ställas in på: 1. *reklam:* kampanjer, propaganda, vardagspraktisk sakupplysning i form av broschyrer och annonser och via massmedia, allt med uppgift att bekantgöra, ropa ut och demonstrera, 2. *social journalistik,* som berättar, dokumenterar, analyserar, ger översikter, debatterar.

För ett antal år sedan talade statsrådet Ulla Lindström för att svenska staten skulle få public-relationfolk för att skapa good-will åt staten, allra helst som den utvecklades till en alltmer utpräglad servicestat. Redan genom den ovan ifrågasatta förmånsredovisningen, helst till envar medborgare, gör staten reklam för de nyttigheter den tillhandahåller. Det är också angeläget för samhället att dess medlemmar får en förnuftig och bättre kännedom om socialpolitikens verkliga natur och nödvändigheten av ökat allmänt ansvarsmedvetande. Många människor känner inte till de problem man brottas med på de olika sociala vårdfälten och det arbete som här måste utföras. Samhället måste för att röja undan hinder för välfärdssträvandena vara först i att genom upplysning minska föråldrade fördomar och felaktiga föreställningar. Människovården omvittnas bli alltmer komplicerad och krävande. Det kommer dock att ta sin tid innan barn- och ungdomsvården, åldringsvården, handikappsvården, nykterhetsvården, kriminalvården och sjukvården genomsyrats av den människosyn som måste vara ledmotivet i vårdutövarnas yrkesetik och -metodik om goda resultat skall nås. De yrkesgrupper som valt att utöva människovård måste få stöd i sitt arbete, stimuleras och uppmuntras genom medborgarnas förståelse och sympati. Staten skall genom upplysning och propaganda framkalla ett sådant arbetsklimat. Genom levande, engagerande framställningar av de uppgifter som åligger t ex samhällets

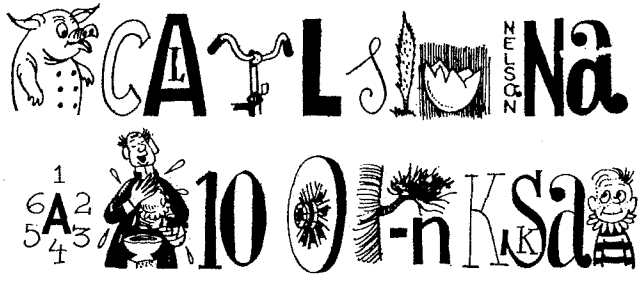
barnavård och ungdomsvård skulle den statliga informationen säkerligen animera medborgarna till ett ökat medansvar.

En dylik publikation kräver engagemang och allvar. Den måste verka hand i hand med dem som arbetar ute på fältet och med dem som verkställer de stiftade lagarna, med vetenskapsmännen, forskarna. Varje nytt nummer av tidskriften skall *vara en händelse* som ger incitament åt olika håll inom samhällslivet och främjar välfärdsarbetet såsom ett led i det allmänna kulturskapandet. Det borde inte vara otänkbart med en social tidskrift som räknas in bland de levande kulturtidskrifterna och därmed spränger den perspektivbegränsande isoleringen kring den sociala journalistiken och vad den är språkrör för.

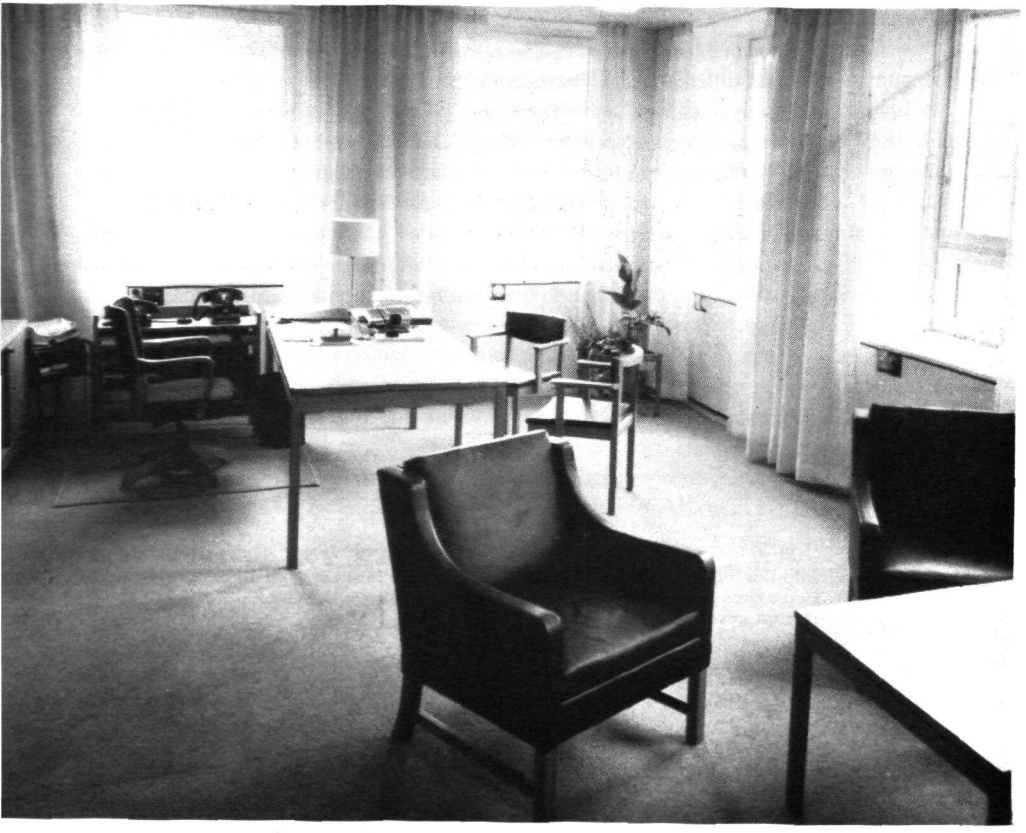
Sociala Meddelanden har som organ för socialstyrelsen sedan en mångfald år tillbaka enligt instruktionerna strävat efter att vara en länk i en sådan upplysning. Det är dock först på de allra senaste åren som den under improviserat experimenterande fått dörren öppnad mot en bredare publik. Remissyttrandena över socialstyrelseutredningens förslag att lägga ned Sociala Meddelanden torde komma att frammana nya och varierade utgångspunkter för utformningen av påyrkade sociala informations- och upplysningsaktiviteter inom den offentliga sektorn. Ur yttrandena kan även utläsas var och hur en statlig information kan tas emot och utnyttjas.

Populär PR: har ett statligt verk kommit så långt att det figurerar i en rebus på en dagstidnings söndagssidor — då har det fått en gestalt i allmänhetens medvetande.

Rebuslösning: Socialstyrelsen skall ordna adoption av grekiska barn

Socialstyrelsen, interiörer: stora entréhallen och generaldirektörens tjänsterum.

Sociala Meddelandens framtid

Av redaktör KAJ ANDERSSON

På inalles niohundra sidor omtalar ca etthundratjugo remissinstanser för socialdepartementet sin uppfattning om planen att förena medicinalstyrelsen och socialstyrelsen till Statens hälso- och socialvårdsstyrelse. Här framskymtar mångfalden av detaljer särskilt på de medicinska vård- och forskningsfälten som man måste ta i betraktande. Flera tvekar inför visionen av den ansenliga hierarki det nya verket tydligen är tänkt att få. »Kommer inte våra ärenden att komma bort bland alla dessa byråer?» är en ofta uttalad farhåga. De berörda problemen är väsentliga, framför allt inringningen av det nya ämbetsverkets arbetsområden. Tar man med den ena uppgiften, så varför inte också den andra? Varför t ex inte också kriminalvården?

Just därför att ställningstagandet här gäller frågor av denna räckvidd är det överraskande att så många av remissförfattarna ägnat engagerad uppmärksamhet åt en sådan i den stora utredningen underordnad — än mer underordnad eftersom den är närmast socialstyrelsens angelägenhet — fråga som Sociala Meddelandens framtida öde. Det är socialvårdschefer, landshövdingar, länsstyrelser, stadsförvaltningar, socialnämnder, barnavårdsnämnder och nykterhetsnämnder, universitetskanslersämbetet och olika fakulteter, kårorgan m fl, som enstämmigt talar för en fortsättning och utbyggnad av Sociala Meddelandens typ av extern social upplysning.

... Vad slutligen avser förslaget om att lägga ned tidskriften Sociala Meddelanden ...
... Avslutningsvis vill vi fästa uppmärksamheten på SS-utredningens förslag att nedlägga Sociala Meddelanden ...
... Länsnykterhetsnämnden avstår från att detaljgranska i övrigt men vill framhålla Sociala Meddelandens under senare år ökade betydelse. (Länsnykterhetsnämnden i Umeå.)
... Fakultetsberedningen har inte funnit anledning ingå på en närmare granskning. I likhet med bl a vissa samhällsvetenskapliga fakulteter finner fakultetsberedningen dock förslaget att nedlägga tidskriften Sociala Meddelanden mindre välbetänkt.
... Slutligen vill länsstyrelsen som sin åsikt framföra att det vore olyckligt om förslaget att nedlägga Sociala Meddelanden skulle genomföras.
... Förslaget om indragning av Sociala Meddelanden verkar inte välbetänkt. (Göteborgs stad.)
... Förslaget att nedlägga tidskriften Sociala Meddelanden måste beklagas. (Stockholms stads förvaltningschefer.)
... Det finns anledning att resa invändningar mot förslaget att lägga ned tidskriften Sociala Meddelanden. (Socialvårdsstyrelsen i Malmö.)
... Nämnden kan inte dela denna uppfattning ... (Länsnykterhetsnämnden i Växjö.)

... Länsnykterhetsnämnden avstår från att detaljgranska i övrigt men vill framhålla tidskriften Sociala Meddelanden... (Länsnykterhetsnämnden i Västerbottens län.)

Remissernas kommentarer till den separata socialstyrelseutredningens förslag att lägga ned Sociala Meddelanden torde komma att frammana helt nya och varierande utgångspunkter för utformningen av påyrkade sociala informations- och upplysningsaktiviteter inom den offentliga sektorn.

En tidskriftstyp som Sociala Meddelanden?

För det första vittnar kommentarerna mycket ivrigt om behovet av en nyanserad extern social upplysning.

... En sådan som vänder sig till en större allmänhet är sorgligt försummad av statliga institutioner. (Länsnykterhetsnämnden i Luleå.)
... Med tanke på det stora behovet av information från det socialpolitiska fältet...
... Bristen på information känns särskilt stor under nuvarande förhållanden. (Länsläkarorganisationen i Linköping.)
... Den externa informationen, till de lokala organen och till allmänheten, föreslås organiserad på en sektion i det nya ämbetsverkets administrativa avdelning inom ramen för byrån för kansli- och personalärenden m m. Både med anledning av detta förslag och med hänsyn till vad socialstyrelseutredningen anför härom, måste kraftigt understrykas betydelsen av att det nya ämbetsverket erhåller sådana resurser för extern informationsverksamhet att verket får den möjlighet att tillgodose sin för hälso- och socialvården centrala uppgift utredningarna avsett. Denna verksamhet har fått allt större betydelse och har stora utvecklingsmöjligheter. Det kan ifrågasättas om inte informationsverksamheten har den kvantitativa och kvalitativa betydelse som del av ämbetsverkets totala verksamhet att den borde organiseras på särskild byrå med jämfört med förslaget väsentligt vidgade personella resurser. (Förvaltningscheferna i Stockholms stads socialrotel.)
... Enligt TCO:s uppfattning föreligger ett stort behov av information hos allmänheten i dessa frågor. Hur detta behov på bästa sätt skall tillgodoses ankommer på det nya verket att utreda.
... Informationen i socialvårdsfrågor är eftersatt och behöver stimuleras. (Föreningen Sveriges socialvårdschefer.)

För det andra ger samtliga uttalanden sin röst för den tidskriftstyp Sociala Meddelanden sökt göra till sin under de senaste tre fyra åren. Det heter: »Med den utformning Sociala Meddelanden nu fått...», »genom sin karaktär och allmänna uppläggning».

SOCIALVÅRDSKONSULENTEN I LULEÅ: Utredningen föreslår att Sociala Meddelanden läggs ner. De redovisade skälen härför är knappast övertygande. Socialarbetare är i behov av fördjupade kunskaper inom olika socialvårdsområden och ett väl utfört arbete förutsätter insikt, som inte bibringas bara genom att läsa lagar och kommentarer till dessa. Vid kurser, vari ingått målsättnings- och metodikfrågor, har artiklar i denna tidskrift enligt min erfarenhet varit värdefulla att tillgå.

Förslaget att ge ut en personaltidning med det innehåll utredningen tänkt sig, synes lämpligt att genomföra.

Den förstärkning, som föreslås av socialvårdens centrala ämbetsverk är glädjande inte minst därför att detta måste gynnsamt inverka på vårt fältarbete. Jag tänker på en kvalitetshöjning i vårt granskning- och rådgivningsarbete och i upplysningsarbetet. Än mera betydelsefullt är att ämbetsverket kan inta en ledande funktion i det framåtsyftande arbetet inom svensk socialvård. Den kommunala socialvården lider i så hög grad av att löpande ärenden förhindrar planering för framtiden. För det centrala ämbetsverket tillkommer dessutom uppgiften att ge uppslag och stimulera den svårt eftersatta forskningen inom socialvårdsområdet.

STOCKHOLMS STADS BARNAVÅRDSNÄMND, SOCIALNÄMND, NYKTERHETSNÄMND, ARBETSVÅRDSSTYRELSE, CENTRALSTYRELSEN FÖR UNDERVISNING OCH VÅRD AV PSYKISKT EFTERBLIVNA, HEMHJÄLPSNÄMNDEN SAMT SOCIALVÅRDENS PLANERINGSKOMMITTÉ (KARL-ERIK GRANATH, HELGE DAHLSTRÖM, LARS BREMBERG, OLOF BURMAN, BRITTA SJÖGREN, BERTIL BAGGER-SJÖBÄCK) förenade sig i bl a följande karaktäristik av Sociala Meddelanden: »Tidskriften har genom sin kvalitet och sina ambitioner varit ett särpräglat och mycket värdefullt inslag i floran av sociala tidskrifter. Det förefaller tveksamt om en, som ersättning föreslagen, icke periodisk skriftserie, behandlande från socialstyrelsens synpunkt aktuella frågor, skulle kunna fylla en motsvarande uppgift.»

LÄNSNYKTERHETSNÄMNDEN I VÄXJÖ: Med hänsyn till sin karaktär och sin allmänna uppläggning måste tidskriften Sociala Meddelanden bedömas vara av stort värde för såväl medicinal personal som socialvårdare. Nämnden anser att den inte endast bör få utkomma i fortsättningen utan även ytterligare utvecklas.

LÄNSNYKTERHETSNÄMNDEN I KOPPARBERGS LÄN (FALUN): Tidskriften har enligt nykterhetsnämndens mening blivit en stor tillgång genom sina aktuella och högintressanta artiklar i olika sociala spörsmål och utgör ett stimulerande bidrag i den debatt som är nödvändig ute på fältet för vårdorganens aktivitet och förnyelse.

LÄNSNYKTERHETSNÄMNDEN I VÄSTERBOTTENS LÄN (UMEÅ): Nämnden vill framhålla tidskriften Sociala Meddelandens under senare år ökade betydelse som informationskälla med för socialvårdaren och förtroendemannen stimulerande synpunkter på högaktuella spörsmål inom verksamhetsområdet. Betydelsen härav för fältarbetare får inte underskattas och tidskriften kan inte ersättas av en informationstidning.

LÄNSNYKTERHETSNÄMNDEN I NORRBOTTENS LÄN (LULEÅ): Genom Sociala Meddelanden, som fått mycket tilltalande utformning, bedriver nu socialstyrelsen en upp-

lysningsverksamhet, vilken vänder sig till en större allmänhet. Denna upplysningsverksamhet är sorgligt försummad av statliga institutioner. Därför är det svårbegripligt, när utredningen föreslår att Sociala Meddelanden skall läggas ned. Länsnykterhetsnämnden uttalar den mycket bestämda uppfattningen att tidskriften bör behållas.

UNIVERSITETSKANSLERSÄMBETET (NILS GUSTAV ROSÉN/GUNNAR WENNSTRÖM): Ämbetet ställer sig tveksamt till förslaget att lägga ned tidskriften Sociala Meddelanden. Ämbetet vill bl a erinra om att samhällsvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet ansett tidskriften vara en av de viktigaste publikationerna på socialvårdens område samt att det är av vital betydelse att dess vetenskapligt högt stående publicistiska verksamhet kan fortsättas. Ämbetet anser emellertid liksom fakultetsberedningen att en viss omorganisation av socialstyrelsens informationsverksamhet kan bli nödvändig på grund av ändrade och även vidgade uppgifter i det nya ämbetsverket.

SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FAKULTETEN VID UPPSALA UNIVERSITET: Nedläggande av Sociala Meddelanden vore en synnerligen olycklig åtgärd. Fakulteten anser tidskriften vara en av de viktigaste publikationerna på socialvårdens område samt att det är av vital betydelse att dess vetenskapligt högt stående publicistiska verksamhet kan fortsättas. Fakulteten måste bestämt avstyrka ett nedläggande. Fakulteten föreslår att socialstyrelsen inrättar ett vetenskapligt råd i analogi med medicinalstyrelsens vetenskapliga råd. Socialvetenskaperna har nu nått ett stadium, där de i många fall skall kunna lämna väsentliga bidrag till klargörande av ärendenas natur och konsekvenser på en rent konsulterande basis. Det är i hög grad önskvärt att vår socialvård baseras mer på vetenskapliga överväganden än hittills varit fallet. I ett dylikt råd borde ingå representanter för praktiskt taget samtliga fakultetens ämnen.

SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FAKULTETEN VID UNIVERSITETET I LUND: Det måste anses värdefullt att denna gren av samhällets verksamhet ges den belysning som Sociala Meddelanden kunnat ge. Spridningen har sannolikt varit stor och tidskriften har på olika sätt utnyttjats i undervisningen vid de samhällsvetenskapliga institutionerna. Behovet synes sålunda ur samhällets synpunkt vara större av en tidskrift av allmän karaktär än av den personaltidning som enligt utredningen skulle ersätta Sociala Meddelanden.

SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FAKULTETEN VID STOCKHOLMS UNIVERSITET: Forskning med speciell inriktning på socialpolitik i vid mening har i vårt land blivit ytterligt styvmoderligt behandlad. Det skulle därför enligt fakultetens mening vara oklokt att ytterligare försvåra sådan forskning genom en nedläggning av tidskriften Sociala Meddelanden. Fakulteten vill i stället föreslå att tidskriftens innehåll utvidgas till att omfatta en redovisning och en analys av erfarenhetsmaterialet från det nya ämbetsverkets arbetsfält. (Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet har avstått från att över huvud avge yttrande.)

FAKULTETSBEREDNINGEN FÖR MEDICIN, ODONTOLOGI OCH FARMACI VID UPPSALA UNIVERSITET: I likhet med bl a vissa samhällsvetenskapliga fakulteter finner fakultetsberedningen förslaget att nedlägga tidskriften Sociala Meddelanden mindre

välbetänkt. Fakultetsberedningen utgår emellertid ifrån att en omorganisation av tidskriften kan bli aktuell med hänsyn till ändrade och även vidgade verksamheter i det nya ämbetsverket.

GÖTEBORGS STAD: Förslaget om indragning av Sociala Meddelanden utan ersättning av annan allmän publikation verkar inte välbetänkt. Frågan om personaltidning förefaller vara en intern verksangelägenhet.

LÄNSSTYRELSEN I KOPPARBERGS LÄN (FALUN, LANDSHÖVDING ELFVING): Länsstyrelsen vill som sin åsikt framföra att det vore olyckligt om förslaget att nedlägga tidskriften Sociala Meddelanden skulle genomföras. Länsstyrelsen finner denna tidskrift mycket värdefull och nedläggning av densamma måste anses såsom missriktad sparsamhet. Tidskriften synes för övrigt dra förhållandevis små kostnader. Länsstyrelsen föreslår därför fortsatt utgivning av tidskriften.

MALMÖ SOCIALVÅRDSSTYRELSE (HARALD LINDVALL, BENGT HEDLÉN): Den externa informationen föreslås knuten till en särskild sektion för information och publicering inom administrationsavdelningen. Enligt styrelsens mening är det viktigt att denna information får en tillräcklig omfattning och ändamålsenlig inriktning. I detta sammanhang finns det anledning att resa invändningar mot förslaget att lägga ned tidskriften Sociala Meddelanden. I en tid då genomgripande reformer genomförs inom socialvården är det av stort värde att det finns ett öppet debattforum i anknytning till det centrala ämbetsverket och med uppgift att ge perspektiv. Sociala Meddelanden har lyckats fylla denna högst väsentliga funktion.

TJÄNSTEMÄNNENS CENTRALORGANISATION, TCO (OTTO NORDENSKIÖLD): Enligt TCO:s mening har inte frågan om information inom det nya verkets arbetsområde utretts på ett tillfredsställande sätt. Förslaget innebär bl a att Sociala Meddelanden skall ersättas med en personaltidning. TCO vill framhålla att Sociala Meddelanden i den nuvarande gestaltningen fyller en stor uppgift att sprida information om och vara ett forum för debatt i sociala frågor.

SVERIGES SOCIONOMFÖRBUND: Utredningarna föreslår att verket skall få möjlighet att ge ut en informationstidning för att sprida verksnyheter m m medan det enligt utredningarnas mening inte finns behov av att utge någon facktidskrift. Detta innebär att tidskriften Sociala Meddelanden kommer att nedläggas. Förbundet vill avstyrka detta förslag. Med tanke på det stora behovet av social information fyller en sådan tidskrift enligt förbundets uppfattning en stor uppgift. Tidskriften bör finnas kvar och även ges ökade resurser så att den kan komma ut med 8—12 nummer om året med kvalificerad information från verkets område.

SVERIGES KOMMUNALTJÄNSTEMANNAFÖRBUND (GÖSTA EDQUIST, J NYBERG): Behovet av information har inte tillfredsställande utretts. Bl a förefaller förslaget om att ersätta tidskriften Sociala Meddelanden med en personaltidning därför synnerligen omotiverat. En tidskrift av Sociala Meddelandens karaktär har nämligen helt andra uppgifter än de man vanligen väntar att en personaltidskrift skall ägna sig åt.

Den kvalificerade informationen i Sociala Meddelanden saknar f n motsvarighet inom svensk press. De av utredningen åberopade femtontal tidskrifter, som »helt eller delvis behandlar sociala frågor» kan inte i kvalitetshänseende eller täckning på något sätt ersätta Sociala Meddelanden.

Kostnaderna och inkomsterna från Sociala Meddelanden måste kunna redovisas och disponeras på ett rationellare sätt än som f n sker. Det nuvarande systemet, som leder till att en expansion av tidskriften medför att medel måste tas från verkets övriga grenar, bör reformeras.

FÖRENINGEN SVERIGES SOCIALVÅRDSCHEFER (BENGT HEDLÉN, GEORG SVAHN): Utredningen föreslår att socialstyrelsens tidskrift Sociala Meddelanden läggs ned med motivering att det inte föreligger tillräckliga skäl för socialstyrelsen att i egenskap av socialt vårdverk ge ut en tidskrift av den allmänna typ som Sociala Meddelanden utgör. Informationen i socialvårdsfrågor är eftersatt och behöver stimuleras. Socialnämnden har i Sociala Meddelanden nu ett instrument för information även till andra än fackmän. Kring en tidskrift av denna typ bör ytterligare kunna byggas upp en verksamhet, som är inriktad på att sprida kunskap om socialvårdsarbetet till medborgarna. Det kan tyckas att socialvårdens problem, resurser och arbetsmetoder är föremål för tillräcklig uppmärksamhet i tidningspressen, men Sociala Meddelanden har utgjort en motvikt mot pressens stundom bristfälliga och vilseledande information. Här åsyftas en intensifiering av försöken att sprida en bred kännedom om socialvård och därigenom skapa en grogrund för en positiv inställning till socialvårdsverksamhet i trängre mening.

SVENSKA NYKTERHETSVÅRDSFÖRBUNDET (CURT ÅMARK, STURE RAMSTRÖM): Enligt socialstyrelseutredningen skall Sociala Meddelanden läggas ned. Ett väsentligt motiv härför synes vara att något egentligt samarbete mellan redaktionen och cheferna för socialstyrelsens vårdbyråer inte förekommer och att socialstyrelsens tjänstemän relativt sällan medverkar med artiklar. Tidskriften har därför inte blivit ett uttryck för socialstyrelsens uppfattning om en viss frågas aktualitet och än mindre ett språkrör för dess åsikter i det behandlade ämnet.

Sociala Meddelanden har enligt förbundets uppfattning utgjort ett värdefullt tillskott i debatten kring olika sociala spörsmål och på ett verksamt sätt bidragit till att sprida upplysning om sociala frågor. Om tidskriften skulle begränsas till att förmedla socialstyrelsens uppfattningar i olika frågor skulle den otvivelaktigt minska i värde som tidskrift — liksom även i omfång. Att den fördomsfritt tagit upp debatt i olika frågor har varit tidskriftens styrka.

Förbundet finner angeläget att en tidskrift av typ Sociala Meddelanden även framdeles finns kvar. Även i ett gemensamt verk (SHS) bör en tidskrift av samma typ ha sin givna plats. De brister tidningen haft är väl närmast beroende på underbemanning av redaktionspersonalen, en sak som borde kunna avhjälpas.

Förbundet förordar att ett informationsorgan alltfort skall utges av ett sammanslaget social- och hälsovårdsverk.

SVENSKA STADSFÖRBUNDET OCH SVENSKA KOMMUNFÖRBUNDET har likalydande yttranden. Här heter det bl a: »Utredningen har funnit skäl för att ersätta nuvarande Sociala Meddelanden med en icke periodisk skriftserie, där från ämbetsverkets synpunkter aktuella frågor skall behandlas. Det kan med visst fog sägas att So-

ciala Meddelanden i sin nuvarande form har ett relativt ringa fackligt värde för förtroendemän och socialvårdspersonal och att den ur trängre kommunal synpunkt skulle kunna avvaras. Det bör dock samtidigt framhållas att publikationen bedrivit en värdefull utåtriktad upplysningsverksamhet om socialvårdens mål och medel.»

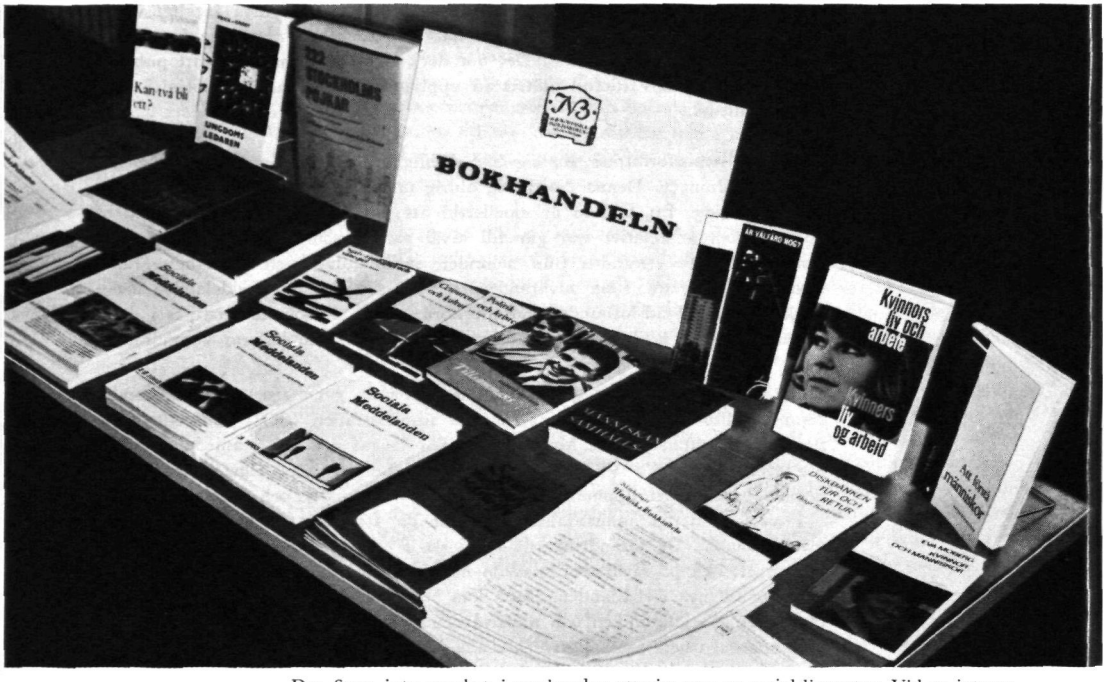
Dessa två remissförfattare gör sig här skyldiga till samma misstag som socialstyrelseutredningen. Denna gjorde sig aldrig underrättad om Sociala Meddelandens spridning. Ett faktum är emellertid att den större delen av tidskriftens upplaga som är relativt stor går till såväl sociala som kommunala nämnder. Ovan refererade yttranden från nämnder, socialvårdare och nykterhetsvårdare torde bekräfta detta. I sin nuvarande utformning är Sociala Meddelanden ingen konkurrent till Stadsförbundets Socialt Forum utan — som understryks i detta häftes inledande artikel — de båda publikationerna kompletterar varandra.

SOCIALNÄMNDEN I VILHELMINA KÖPING (ARVID ÖBERG, SVEN FISK): I betänkandet rörande hälso- och socialvårdens centrala administration (SOU 1965: 49) föreslås att tidskriften Sociala Meddelanden bör läggas ned. Med anledning härav har socialnämnden i Vilhelmina köping beslutat att göra Chefen för Kungl Socialdepartementet uppmärksam på följande synpunkter och hemställan.

I vårt moderna industrialiserade samhälle förändras levnadsförhållandena mycket snabbt. Då förändringarna synes ske i ett allt hastigare tempo kommer kraven att öka på såväl den enskilde individen som samhället vad det rör anpassning till nya förhållanden. Detta kan betydelsefullt inverka på socialvårdens utveckling. Socialpolitiken och socialvården måste även framdeles vara en integrerande del i hela samhällsutvecklingen. Morgondagens social-, hälso- och sjukvård är ett problem om hela samhällets resurser. I ett expansivt, dynamiskt samhälle bör finnas en progressiv socialvård, vilken står redo att genom adekvata åtgärder hjälpa den människa, som råkat i insufficienstillstånd. Målsättningen för socialvårdens arbete är att förhjälpa den människa, som råkat i svårigheter så att hon optimalt kan utnyttja sin förmåga att fungera i samhället. Skall socialvården tillfredsställande kunna sköta denna uppgift förutsättes att dess utövare är väl informerad om lagar, författningar och kungörelser, men även om de resurser som de psykologiska vetenskaperna bjuder och vilka kan påverka arbetsmetodiken. Här uppställts stora anspråk på kunnande. Nödvändigheten av fortlöpande information framstår som uppenbar.

Under senare år har Sociala Meddelanden ökat i betydelse som kommunikator och informationsgivare med för förtroendemannen och tjänstemannen stimulerande synpunkter på aktuella frågor inom socialvårdens verksamhetsområde. Sociala Meddelanden är vårt lands förnämsta tidskrift i sociala frågor. Tidskriften är en oumbärlig tillgång för fältarbetaren. Att lägga ned Sociala Meddelanden kan inte vara en åtgärd i rätt riktning — man kan med fog fråga om en sådan åtgärd är försvarbar.

Med stöd av det anförda får socialnämnden vördsamt hemställa, att Sociala Meddelanden gives möjlighet att fortsätta sin gagnrika verksamhet, att tidskriften erhåller tillfredsställande resurser såväl ekonomiskt som personellt, samt att den framdeles må kunna arbeta på en socialmedicinsk basis, därest Socialstyrelsen och Medicinalstyrelsen sammanläggs till Statens hälso- och socialvårdsstyrelse.

Det finns inte mycket i marknaden att visa upp av social litteratur. Vid en internationell kongress i Stockholm fick Sociala Meddelandens specialhäften framträdande plats såsom ett av de aktuellaste informationsorganen i sociala frågor.

Remissinstansernas val av publikationstyp bör värdesättas med hänsyn till att för den önskade informationen finns för närvarande bara några få tidskriftstyper att välja på. De är: 1) stads-, kommun- och landstingsförbundens resp periodiska organ. 2) specialiserade tidskrifter, exempelvis nykterhetsvårdstidskrifterna, försäkringskasseförbundets Tidskrift för allmän försäkring, Läkartidningen, Hygienisk revy, Socialmedicinsk Tidskrift. 3) kårorgan såsom socionomernas två, socialvårdstjänstemännens, kommunaltjänstemännens, sjuksköterskornas, förskollärarnas etc, vilka alla inom sitt ganska begränsade omfång håller sina medlemmar à jour med aktualiteter från det egna arbetsfältet. På senare år utger storstadskommunala socialvårdsorgan i ökad utsträckning personaltidningar som ofta ger goda inblickar i nämndernas verksamhet.

Stadsförbundets Socialt Forum, som i sig förenat det nedlagda socialvårdsförbundets två tidskrifter — en för barna- och ungdomsvård och en för socialvård — i en modern och synnerligen tilltalande utformning, och Sociala Meddelanden är bortsett från kårorganen ensamma om att företräda samtliga socialvårdsområden. Tämligen olika i sin framställning förefaller de kunna komplettera varandra, i all synnerhet som Socialt Forum först och främst skall vända sig till fackfolk med en kontinuerlig nyhetsinformation och Sociala Meddelanden söker nå vida kretsar av såväl fackfolket som allmänheten med mera ingående skildringar och analyser av företeelser och institutioner inom socialvården i vidaste bemärkelse. En samverkan anses dock inte önskvärd eftersom de två tidskrifternas resp utgivare är två parter, vilkas intressen kanske inte alltid sammanfaller.

Den fortsatta debatten om den offentliga sektorns upplysningsverksamhet torde få anledning att inrikta sig på flera tänkbara huvudlinjer för denna, där dock inte den ena kan utesluta den andra: 1) tidskrifter och broschyrer, 2) reklam såsom annonser, folders etc.

I anslutning till de aktuella remissernas önskemål och konstateranden att Sociala Meddelanden är pionjär som allmän social upplysningsskrift riktad främst till allmänheten kan det måhända vara motiverat att redovisa de observationer av publikopinioner och de praktiska erfarenheter som redaktionen gjort under de cirka sju åren sedan Sociala Meddelanden började tänja sitt program och sitt mer än sextioåriga statiska omfång (med fixerad årsupplaga på 4 000—5 000 ex). Tidskriftens antydda pionjärskap är rotat långt ner genom alla åren. I dess femtioårsnummer vid årsskiftet 1953 erinrar redaktionen om att »dess strävan går ut på att tidskriften skall vara ett organ för allsidig upplysning och diskus-

sion på det sociala området. Det förhållandet att ett ämbetsverk utger tidskriften är inte något hinder för att i denna även förs fram vederhäftig kritik av såväl lagstiftningen som förvaltningen på det sociala området». Sedan långt tillbaka har också i tidskriften angetts att »socialstyrelsen inte ansvarar för åsikter som framförs i signerade artiklar och recensioner».

Det har varit en snabb omsättning på redaktörer för Sociala Meddelanden. Redaktörskapet är lagt på en amanuenstjänst (i befordringsgången) och har varit en lämplig startpunkt för unga akademiker, beredda att snart kliva vidare. Nu innehar flertalet forna redaktörer också framstående poster i förvaltningstjänst eller näringslivet. Av deras efterlämnade papper ser man att flera av dem skymtat möjligheter att kunna göra mera av tidskriften, en och annan hann också göra ansatser men hade för kort tid för att kunna följa upp dem på allvar. Uppenbarligen måste syftningen tidigare varit väl storståtlig med hänsyn till tidskriftens begränsade arbetsfält, dominerat av arbetsmarknadsfrågor. Detta avspeglade sig i prenumerantregistret ända fram till årsskiftet 1958—1959, när registret fortfarande uppvisade mest namn på företagare och fackföreningar under det att de kommunala och sociala nämnderna var fåtaligt företrädda. Innehållsschemat kunde varieras väsentligt annorlunda när arbetsmarknadsstyrelsen blivit till och tagit över arbetsmarknadskapitlen till egen tidning.

Vid årsskiftet 1962—1963 flyttades all socialstatistiken över till Statistiska centralbyrån. Samtidigt med dessa omflyttningar aktualiserade den socialpolitiska expansionen alltmer tidskriftens uppgift, angiven i dess av de anslagsgivande statsmakterna en gång formulerade ledmotiv. Samma utveckling skärpte också kraven på en mera intern kontinuerlig information. Eftersom här inte fanns någon modell att följa experimenterade redaktionen med att sammanställa ett innehåll som kunde tänkas intressera både interna och externa publikkretsar. Men det blev varken hackat eller malet. Försäljningssiffrorna för numren med blandade ämnen gav klara belägg för att sammanställningen inte var tillfredsställande.

I och med att tidskriften kunde riktas in på nya temata frågade sig verksledningen: Varför inte samtidigt ge den ett nytt ansikte? Gamla tidningar på andra håll fräschas upp, varför inte också här? Föga anade ledningen att en uppfräschning kunde rymma sådant sprängstoff. Inte heller hade man föreställt sig de situationer som inträdde när socialstyrelsen tog över distributionen av tidningen, vilken under alla år hand-

Flickan i torkhuven tittar i Året Runt — verkar det. I själva verket läser hon Sociala Meddelanden. Året Runts redaktion fann nämligen några avsnitt i ett av tidskriftens specialnummer till den grad intressanta att de återgavs i sin helhet. Om flickor på ungdomsvårdsskolor handlar den artikel, som fångar uppmärksamheten i torkhuvens varmluft.
Interiörbilden visar ett chefstjänsterum på socialstyrelsen.

hafts av tryckeriet, och det nu tenderade att växa fram ett slags affärsföretag inom det hittills från köpenskap rena statsverket. Skulle tidskriften kunna vara en länk i verkets enligt instruktionen för socialstyrelsen givna uppgift »att bedriva social upplysningsverksamhet» måste den ju ut på marknaden, måste den säljas, men instruktionen medgav inte utan svårigheter en affärsmässig uppläggning av tidskriftens verksamhet. Det skulle dröja ännu några år innan programbudgeteringen skulle bli ett begrepp även för den offentliga sektorn. Här saknades alltså instrument och metoder för att handha även en ännu blygsam men utvecklingsmöjlig produkt som en journalistiskt upplagd utåtriktad publikation. Man stod inför det faktum att tidskriften inte heller längre ens administrativt gärna gick att pressa in i ämbetsverkets författningsenligt hårt upprutade ordning och system.

Socialstyrelsens problem med Sociala Meddelanden har varit komplicerade. Tidskriftens omläggning var en idé vars räckvidd inte låtit avgränsa sig. Här har prövats nya utförsgåvor, man har gärna velat hålla dörren öppen och bli »ömsesidig» med publiken. Hur långt kan ett ämbetsverk våga sig fram på den linjen? Anstår det ett sådant att sända ut cirkulär — låt vara fåordigt faktiska — och tala om att här har getts ut ett tidskriftshäfte som allmänheten kan köpa?

Det första numret efter omläggningen 1959 inleddes med att erinra om socialstyrelsens instruktionsenliga uppgift att utöva social upplysningstjänst samtidigt som numret innehöll intervjuuttalanden, vilka återspeglade den allmänna efterfrågan på social upplysning och debatt om samhälleliga företeelser och samlevnadsproblem. Från ledande skolhåll påyrkades »att statliga verk och institutioner skall anse det som en speciell skyldighet att ställa sina resurser till förfogande i undervisningens tjänst». »Ankommer det inte på de sociala organen att bedriva sådan upplysningsverksamhet om sitt arbete så att alltför flagranta missförstånd inte kan uppkomma?» frågade LO-tidskriften Fackföreningsrörelsen och fortsatte: »Har inte socialvården en alltför viktig funktion i ett demokratiskt samhälle för att av allmänheten uppfattas som en sak som man svär över när man ser hur stora socialvårdens utgifter blir och hur de märks på den egna skattsedeln. Det är ostridigt att socialvården är alla medborgares angelägenhet».

Vid denna tidpunkt var man på sina håll inom statsförvaltningen alltjämt reserverad för strävanden att göra förvaltningen mer utåtriktad. När statsrådet Ulla Lindström framställde svenska staten som en alltmer omfattande servicestat, vilken skulle behöva public relation-folk för att skapa good-will åt sig själv, göra reklam för de nyttigheter den tillhanda-

håller, möttes hon av invändningen att »statens uppgift är tvärtom att vara ett av medborgarna skapat instrument för att kunna utöva tvång under så betryggande former som möjligt i de situationer, där tvånget är en absolut nödvändig förutsättning för hävdandet av vissa fundamentala intressen. Redan denna omständighet att den centrala delen av statens verksamhet alltid måste bestå i att utöva tvång och begränsa den enskildes handlingsfrihet sätter självfallet en viss gräns för möjligheterna att popularisera den goda vännen Staten».

— Naturligtvis kommer det att dröja en tid, förutskickade redaktionen, innan Sociala Meddelanden funnit sin nya form, i synnerhet om den samtidigt vill hålla sig öppen för nya intresseriktningar hos en bred publik.

Det löftet innebar oberäknade ställningstaganden. Vilken »bred publik» tänkte man sig och hur skulle den nås med tidskriftens ytterligt begränsade aviseringsmöjligheter, och hur skulle tidskriften finna en stil som tilltalade alla de vitt skilda intressegrupper tidningen borde finna ut till?

År 1962 gick Sociala Meddelanden mera bestämt över till att pröva formen av specialnummer, alltså att varje häfte koncentrerades kring ett visst tema. Upptakten blev ett specialnummer (nr 1—2/1962) om den moderna kriminalvården och därmed presenterades ett med socialvården besläktat område. Ämnesvalet bestämdes av hur viktigt det är att de olika gruppernas socialarbetare lär så mycket som möjligt om varandras arbetsfält — deras respektive uppgifter har samma innebörd, nämligen att syssla med den enskilda människan. Häftet skulle också vara ett led i en saklig information i ett ämne, som på det hela taget ligger utanför den vanliga medborgarens möjligheter att skaffa sig kunskap om — fängelsernas slutna värld. En samlad översikt över svensk kriminalvård av i dag och en sammanfattning av dess ledande principer hade hittills inte stått att få.

Specialnumret bröt onekligen en väsentlig bräsch för Sociala Meddelandens väg ut till tidningspress och allmänhet. Tidningarna uppmärksammade häftet i både ledare, pressröster och reportage.

Stockholms-Tidningen i ledare: Numret ger på ett utomordentligt informativt sätt en samlad översikt över svensk kriminalvård av i dag. Parentetiskt frågar man sig inför volymen på över 200 sidor om den inte borde ha utgetts i bokform. Det rör sig om ett material av sådan kvalitet, vikt och aktualitet, att det borde komma ut till en vidare

läsekrets än den som normalt följer den numera förnämligt skötta tidskriften Sociala Meddelanden.

Göteborgs-Posten i ledare: I det utomordentligt instruktiva och läsvärda nummer av Sociala Meddelanden som behandlar den svenska kriminalvården av i dag har generaldirektör Torsten Eriksson en skildring av utvecklingen som demonstrerar lagstiftningens misslyckande beträffande rattfylleriet.

RLF-Tidningen: I allmänhet har man ingen anledning att anmäla olika tidskrifters enstaka nummer, men här är skäl att göra ett undantag. Det gäller ett specialnummer av Sociala Meddelanden — ett nummer som rekommenderas den i kriminalvårdsfrågor i det stora hela oinitierade allmänheten. Här öppnas i en föredömligt informativ översikt celldörrarna till fängelsernas slutna värld.

Kristet Samhällsliv, som under rubriken Fångsamhället refererade specialnumret på fyra sidor skrev: Det ger en värdefull samlad översikt över svensk kriminalvård i dag. Den som vill veta mera än vi här kan referera av de 200 sidorna rekommenderas att skaffa sig numret. Det fyller ett verkligt behov av saklig information i ett ämne »som på det hela taget ligger utanför den vanliga medborgarens möjligheter att skaffa sig kunskap om — fängelsernas slutna värld.»

LO-tidskriften Fackföreningsrörelsen ägnade häftet sex illustrerade sidor. I inledningen motiverades tidskriftens uppmärksamhet med följande erinran. »I allmänhet torde kunskapen om fängelsernas slutna värld vara mycket bristfällig för att inte säga helt obefintlig — när det inte gäller dem som direkt stiftat bekantskap med det 'samhälle', som olika slags anstalter utgör. På sätt och vis är det bra: man anser det överflödigt att lära sig något om företeelser och problem, vilka man betraktar som alltför periferiska för att man skulle sätta dem i någon som helst relation till den egna perfekt laglydiga personen. Men å andra sidan är det beklagligt: hur många komplikationer har inte inträffat — många gånger i form av återfall — därför att allmänheten, till vilken vi även räknar arbetsgivarna, uteslutande ägnat allt intresse åt sin egen öppna värld.»

AMS-kontakt presenterade likaså numret och meddelade samtidigt att AMS köpt in en extra upplaga av det för länsarbetsnämndernas information.

I det följande specialnumret (nr 4—5/1962) lät Sociala Meddelanden en rad psykologer, läkare och socialarbetare ur olika synpunkter belysa den aktuella nykterhetsvårdssituationen. Där blev de olika artiklarna flitigt utnyttjade; bl a klipptes de och återpublicerades i skilda tidningsorgan, inte minst av ungdomsorganisationernas tidningar.

Båda två ovannämnda specialnummer måste tryckas i flera upplagor. De såldes snabbt ut, inte bara till fångvårdsfolk, socialvårdare, socialnämnder utan även till polisen, domstolarna, jurister, läkare, skolor av alla de slag, folkorganisationer, bildningsinstitut m fl, och har sedan alltjämt varit livligt efterfrågade, då det inte kommit i marknaden några

motsvarande översikter. Skolorna har i dem funnit ett undervisningsmaterial, som inte stått att få annars och därför varit bland dem som önskat rekvirera nya uppsättningar av häftena.

Ett av särskilt skolvärlden likaså använt specialhäfte blev nr 7—8/1962 (även det utgånget), som i anslutning till socialstyrelsens femtioårsjubileum skildrade styrelsens verksamhet på de olika socialvårdsfälten.

»Dessa artiklar ger den för samhällsfrågor intresserade läsaren mycken och betydelsefull kunskap om hur givna myndigheter behandlar de olika sociala problemen. Samtliga artiklar i jubileumsskriften är väl skrivna. Fina och intressanta illustrationer ger skriften ändå större värde — och priset är överkomligt — 6 kronor», så hette det i varierande ordalag genom pressen. En glimt från hur jubileumsnumret togs emot i folkorganisationerna ger följande klipp ur centerkvinnornas tidning Budkavlen:
»Vi säger Social-Sverige och känner en liten ilning av trots inför det alltför väl inrutade samhälle vi lever i. Men — när vi samlar ihop vårt sunda förnuft revideras omdömet i de flesta fall. Läser man Sociala Meddelanden, utgiven av Kungl Socialstyrelsen i samband med firandet av styrelsens 50-åriga verksamhet blir man överraskad, imponerad och rätt tacksam för den trygghet nämnda ämbetsverk hunnit skänka åt vårt svenska samhälle under 50 år. Den sociala hemhjälpen har i meddelandet ett relativt kort men intressant kapitel och det skall tas upp separat i följande nr av Budkavle. Innerst inne har författaren här en känsla av att kvinnor i allmänhet och husmödrar i synnerhet aktivt intresserar sig i »Operation hemhjälp», därför att det berör dem så personligt. I det intressanta och lärorika häftet finns mycket att lära.

1963 tog redaktionen ett större, säkrare steg på den alltjämt föga banade vägen med ett litteratursociologiskt nummer i syfte att stimulera alla de socialt och kommunalt verksamma till kontakt med sådan litteratur, som kan ge ökad människokunskap och vidgade perspektiv på samhällsproblematiken i vår tid. Specialnumret ville också uppmärksamma ett handikapp som sällan kommer på tal — ordfattigdomen, det torftiga ordförråd man kan finna hos t ex ungdom på glid. Ungdomen isoleras från positiva sociala kontakter och återanpassningen försvåras avsevärt. Detta har knappast i tillräcklig grad beaktats inom ungdomsvården. På samma sätt är det betydelsefullt att åldringsvården tar hänsyn till värdet av språklig träning för att vidmakthålla en god kontakt med omgivningen. Här betonades att det är av synnerligen stor vikt att man blir medveten om språkets funktioner på samhällets olika områden — om språket som kontaktmedel och samhällsfaktor.

Specialnumret gick ut i två upplagor. Den av riksdagen fixerade maxi-

miupplagan var då 10 000 ex; med särskilt tillstånd trycktes ytterligare 5 000 ex.

Häftet presenterades i TV som dessutom gjorde ett eget program om litteraturen som instrument i socialvården. Sedan spred sig snabbt ringarna över landets gränser. Numret fick en förbluffande publicitet i Nordens ledande tidningar av alla kulörer. I Oslotidningen »Arbeiderbladet» gavs plats för tre understrecksartiklar om tidskriften. Sonja Hagermann i Dagbladet, Oslos konservativa blad, skrev »at artikkelsamlingen har interesse langt utover den kretsen den er tilsiktet». Danmarks kända kulturredaktör i Jyllands-Posten Jens Kruuse skrev om den norska tidskriften Vinduet:

»De to helt store bidrag i nummeret er et svensk og et norsk. Per Olof Sundman, et af den nyere svenske litteraturs mest tiltrækkende væsener, skriver en artikel saa jævn og menneskelig og ligetil, at man bliver helt nervøs. Kan man tale saa klart og medmenneskeligt? Jo, tænkt, det gaar an. Det vanskeligt tilgængelige medmenneske handler artiklen om, og den er let tilgængelig og ganske alvorlig, i den ligger foruroligelse, sprængstof, dyb problematik, hvad er det, vi i velfærden gør med hinanden?
Det mærkværdige ved denne artikel af en digter, som er kommunalpolitiker og medlem af alkoholkommissionen i sin kommune, er at den har været trykt i og er blevet till paa opfordringer af — Sociala Meddelanden, udgivet af Kungl Socialstyrelsen i Stockholm. Som Vinduet redaktionelt spørger: »Har vore egne departemente tilsvarende interesse? Hufvudstadsbladet ägnade det litteratursociologiska numret hela två spalter och skrev bl a: Sambandet mellan skönlitteraturen och samhällsvetande kan knappast belysas mera livfullt och mera medryckande än vad som sker — i ord och bild — i detta nummer. — — — Sociala Meddelanden nr 4—5 rekommenderas för alla socialt intresserade litteraturvänner och alla kunskapssökande socialarbetare och sociologer också i vårt land.

Den entusiasm och mottaglighet som präglade reaktionen inom de mest skiftande publikkategorier inför detta nummer av Sociala Meddelanden borde måhända i sin tur ägnas ett visst sociologiskt studium, vars resultat skulle kunna ge uppslagsändar till debatten om hur samhällsinformationen skall nå ut till allmänheten. Litteraturhistoriska institutionen vid Göteborgs universitet skrev i sin rekvisition av häftet: »Det har ett innehåll som är av stort intresse för litteraturhistorisk forskning och som utan tvivel kommer att bli föremål för fortsatt analys».
Med dr Gunnar Nycander skrev i Dagens Nyheter: Socialstyrelsen har nyligen gett ut ett digert specialnummer av Sociala Med-

delanden, »om skönlitteratur som samhällsspegel och som medel att vinna fördjupad människokunskap, större medvetenhet och kringsyn. Man vill stimulera alla »socialt och kommunalt verksamma till kontakt med sådan litteratur som kan ge ökad människokunskap och vidgade perspektiv på samhällsproblematiken i vår tid». Tanken att medicinalstyrelsen eller Karolinska institutets lärarkollegium skulle ta ett liknande initiativ — är inte den rolig? Behöver läkarna kanske inte »ökad människokunskap och vidgade perspektiv» utöver det som naturvetenskaplig skolning kan skänka?

Stockholmspolisens personaltidning stimulerades att drömma om att ägna ett av dess nummer åt »Polisen i litteraturen». Man menade nu »inte en uppräkning av alla de böcker, deckare och liknande där poliser skymtar mer eller mindre som bifigurer utan där en polisman skildras mera ingående». Tills vidare nöjde man sig med att »verkligen rekommendera *häftet, kanske särskilt författaren Per Olof Sundmans* bidrag».

Svensk Lärartidning uppmanade sina läsare att »genast skaffa sig häftet och bevara det väl, enär det saknar motstycke i den svenska tidskriftvärlden».

AMS-kontakt, Information för arbetsmarknadsverkets personal uppfattade numret så att »det delvis är lika mycket arbetsmarknaden som de sociala förhållandena som skildras — och skall man verkligen begrunda innehållet tar det flera dagar att läsa artiklarna. Men det är väl värt att ägna en veckas kvällar åt det här häftet».

Reformatorn (numera Accent) betecknade Sociala Meddelanden som »en ovanlig tidskrift — en modern och slagkraftig publikation, en tidskrift för både enskilda och studiecirklar».

Socialvårdare sade sig uppfatta numret så att »där utgick man från att socialvården är en del av kulturarbetet och där ville man spränga socialvårdens isolering».

Jordbrukarnas Föreningsblad: Sociala Meddelanden är helt enkelt ett självlysande bevis för att offentliga institutioners meddelanden inte behöver vara trista... Tänk bara en sådan sak att man uppmärksammat den ödesdigra ordfattigdom som hotar att drabba särskilt vissa ungdomskategorier.

Arbetsledaren: Trots den trista titeln har denna skrift blivit utomordentligt stimulerande, den bryter nya vägar i presentationen av samhällsstoffet, tar djärva grepp på problemen och ser till att materialet serveras med journalistisk krydda. Denna utmärkta skrift ger ändå belägg för att de eländigas antal är alltför stort i dagens samhälle, att det gäller att hjälpa dem som kommit i otakt med välfärdssamhället.

Informasjon fra Nordisk Sommeruniversitet: Skulle det være noen av våre språk- og litteraturkretser som ikke er oppmerksom på Sociala Meddelanden 1963, nummer 4—5, så skynder vi oss å anbefale dette. Det er ikke nettopp det mest nærliggende sted å lete etter stoff om språk og litteratur, men dette spesialnummeret tjener både Socialstyrelsen i Stockholm og alle dem som har deltatt i arbeidet til ære også i språk-litterær sammenheng. Formålet sies å være å bidra til »kontakt med litteraturen, økt menneskekunnskap og større perspektiver på samfunnsproblematikken» og skriftet inneholder mer enn 20 større artikler om språk, dikt og prosa, dels som refleks av og dels som middel til å påvirke samfunnsforholdene.

Modersmålslärarnas årsbok 1964 har förtecknat varje artikel i Sociala Meddelandens litteratursociologiska nummer separat.

I en handledning för undervisningen i socialkunskap vid social fackskola anvisar författaren, professor Gunnar Boalt, att studiestoff kan hämtas ur en rad av Sociala Meddelandens häften. Det gäller ämnen som administration, barnavård, nykterhetsvård, kriminalvård och åldringsvård. I en lektionsserie om Åldringarna anförs: Modern skönlitteratur har ofta ett utomordentligt stoff för belysning och diskussion av åldringsvårdens problem. Ett bra exempel finns i Sociala Meddelanden 1963/4—5. Det är Åke Wassings skildring av »Max» som återges.

I ovannämnda opus finns en aktuell, konkret skildring av en till följd av reumatism invalidiserad 70-åring. Han är fullt psykiskt frisk, även fysiskt, om man undantar orörligheten.

Eleverna tar först del av skildringen i sin helhet.

Diskuterar därefter Max' uppfattning av den egna situationen och hans inställning till erbjuden vårdform.

Diskutera även kommunens, hemhjälpens, distriktssköterskans och släktingarnas inställning till fallet Max.

Denna realistiska skildring har stor aktualitet och den innehåller klara upplysningar om Max' liv före sjukdomen, om hans nuvarande inkomstsituation via *stat, kommun, landsting* etc.

Diskutera de generationsmotsättningar som är påtagliga i framställningen. Föraktet för åldringar och personer som av olika anledningar står vid sidan av måste penetreras. Inställningen i sådana fall bär drag av de tendenser, som hos många karakteriserar deras uppfattning beträffande andra folkslag. Att reda ut sådana frågor är i högsta grad angeläget.

Max får utgöra inledningen till studiet av den slutna åldringsvården, varför om tidsnöd uppstår denna diskussion kan flyta in i nästa lektion.

Med utgångspunkt i tematiken i Sociala Meddelandens litteratursociologiska nummer har författa-

ren Göran Sonnevi för Bibliotekstjänsts räkning gjort ett bokurval, Dikten och det svenska samhället. För att göra urvalet någotsånär hanterligt — och i någon mån av aktualitetsskäl — har det begränsats till de sista 25 årens svenska skönlitteratur med sociala aspekter. Skriften omfattar tvåhundra titlar uppdelade efter yrken och socialgrupper under rubriker som:

Kring yrkesmiljöer:
Jordbruk och fiske
Sjöfart, industri och hantverk
Intellektuella yrken och konstnärsyrken
Serviceyrken, kontorsyrken m m.
Samhället och industrin:
Allmänna aspekter på industrialiseringen.
Sociala frågor:
De ungas värld
De gamlas värld
Människor utanför
Sociala förändringar, folkrörelser och minoritetsproblem.

Impulser från Sociala Meddelanden: Språket hålls levande på ålderdomshem

Aktivt verksam inom socialvården:

I all enkelhet vill jag här lämna ett exempel på hur Sociala Meddelanden synbarligen påverkar utformningen av en viss del av vår socialvård. Det finns säkert massor med bättre exempel men detta är dock ett litet synbarligt bevis på tidskriftens stora värde. Vid våra ålderdomshem har sedan lång tid bedrivits hobbyverksamhet av olika slag. Det har varit träslöjden som dominerat men även textilier har tillverkats. En viss verksamhet av intellektuell karaktär har också stått på programmet och givetvis har det förekommit andlig aktivitet, i främsta rummet utövad av präster och frikyrkopastorer. Under år 1963 funderade vi över huruvida något behövde ändras eller införas i den verksamhet som bedrevs vid hemmen. Därvid kom vi att konstatera att vissa åldringar hade stora kontaktbehov parad med viss vetgirighet. Vi noterade även att en del av våra gamla hade svårigheter i kontakten med omgivningen. För att överbygga dessa insufficienser startade vi studiecirklar och diskussionsaftnar. Men det var som om vi inte riktigt vågade följa den stig vi själva utstakat. Så kom Sociala Meddelanden nr 4—5 1963. Vi läste docent Els Oksaars artikel Språket — kontaktmedel och samhällsfaktor, varvid vi blev övertygade om att vår verksamhet var riktig. Snabbt utökades nämndens aktivitet vid hemmen. Det infördes ett forum där två personer under ledning av en ordförande diskuterade något vitalt ämne. Under diskussionen får vem som helst bland åhörarna komma med inlägg vilket aktiverar lyssnarskaran. Hitintills har vi till huvuddebattörer haft pensionärer, vilka tidigare varit politiskt eller ideellt

aktiva. Vi har debatterat bl a följande ämnen: Den sociala utvecklingen i vårt land, Minnen från författare vi mött, Från Alfred Kämpe till Åke Wassing, Syneförrättning i folkhemmet och Episoder från en gången tid. Närmast på programmet står: Behöver vi en tro? För personalen har vi under två vintrar haft kurser i dels psykologi och psykiatri, dels hårvård. I vinter blir det en större kursverksamhet enligt följande program:

1. Redaktör K J Sandberg: Åke Wassing och hans böcker Dödgrävarns pojke, Slottet i dalen och Grimman.
   Hur pensionären upplever väntan på en eventuell vistelse på ett ålderdomshem.
2. Dr I Hermansson: Åldrandets psykologi.
   Geriatriska erfarenheter.
3. Sjuksköterskan Inez Siöland: Vården av långtidssjuka.
   Praktiska råd vid behandling av sängliggande åldringar.
4. 1:e socialvårdsass Sven Fisk: Ålderdomshemmets ekonomi.
   Den öppna åldringsvården.

Naturligtvis är det vår förhoppning att kursverksamheten skall berika personalen och göra den än mer lämpad i skötseln av de gamla. Utan nr 4—5 av Sociala Meddelanden (litteraturnumret) hade vi säkert fortsatt i vår försiktighet, nu blev vi mera frimodiga. Genom tidskriften blev vi väckta ur något slags lätt indolens. Ett litet exempel till. I dag har jag varit i kontakt med konsulent Gunnar Svärd på länsnykterhetsnämnden i vårt län och vi har tillsammans studerat psykolog Ragnar Schulzes artikel Psykoterapi inom nykterhetsvården — några teoretiska synpunkter, i nr 4—5 1962 av Sociala Meddelanden. Efter att Vilhelmina köping och Vilhelmina landskommun nu ingått äktenskap med varandra så har vår socialvårdsbyrå fått en något annan organisation. Därmed skall vi försöka införa något av det Schulze är ute efter — samtliga på socialbyrån skall med regelbundenhet samlas till vad vi kan kalla socialt forum och till vilket är knuten vissa konsulter (experter som läkare, konsulenterna vid länsnykterhetsnämnden, barnavårds- och socialvårdskonsulenterna osv). Till dessa sammankomster skall även ordförandena och vice ordförandena i de s k sociala nämnderna komma. Jag tror att det är av absolut nödvändighet med dylikt forum. Jag har ändå viss erfarenhet från några större socialvårdsbyråer och där förekom inte några sammankomster, då hela personalen fick vara med. För det mesta är det endast cheferna som sammanträffar — en gång varje dag vid den s k brevöppningen — och det skapar sannerligen inte någon gemenskapskänsla bland personalen. För närvarande har vi vid vår socialvårdsbyrå infört att alla skall läsa de s k sociala tidskrifterna. Alltså får även den s k skrivpersonalen på arbetstid — om arbetsbördan inte är för stor — läsa de artiklar som är av intresse. Jag tror det är rätt väg.

Mannen på Katarinahissen

Av Birgitta Blunck

Är det någon som vet hur många som hoppat från Katarinahissen? Jag vet inte ens hur gammal Katarinahissen är men före den fanns det en annan, och redan när den var ny kan jag tänka mig att någon hoppade. Häromdagen läste jag i tidningen att två kvinnliga politiker i stadsfullmäktige motionerade om att något skall göras åt denna hiss så att det inte blir fler avhopp. De två är i mina ögon mer värda än hela det övriga stadsfullmäktige tillsammans. Här har folk hoppat i ett halvt eller ett helt sekel, men aldrig har någon stadsfullmäktige observerat det.

Varför har då Katarinahissen blivit så populär som självmordsmedel?

Få saker tycks mig så enkla i den komplicerade härva som självmordet är. För det första är den ju idiotsäker, för det andra tar självmördaren här i ett enda ögonkast in allt det som är oförenligt och spränger honom mitt itu. Högt ovan staden skimrar molnen, ut över vattnen sveper vinden, långt borta skymtar Västerbrons fina båge, kanske med ljuspärlorna glittrande mot natten. Nedanför ligger staden med sitt gormande, sitt pustande och väsande som ett odjur, med skrytreklamen på väggar och tak som ingenting annat döljer än split och kiv, blindhet och dövhet, lögn och våld, girig och dum lycka vägg i vägg med livslång olycka, frågor och svar som kolliderar och kraschar men aldrig möts därför att vartenda litet kryp därnere bär sina öron för syns skull, de vet inte mer än sitt eget jagvrål. I ett helt liv har mannen i Katarinahissen försökt att få ett svar på sitt tilltal men aldrig hörde någon på det örat, vartenda öra hörde bara vad det ville höra: j a g måste älskas, lyckas, j a g måste få mitt på det torra, detta är allas krig emot alla!

Vad ska mannen i Katarinahissen göra, med fötterna utanför järnräcket och med armen ännu fastklamrad om det, i denna kakofoni som uppdelad i sina beståndsdelar bara består av ett enda rop: Jag! Jag! Jag! Bättre utsikt i denna stund kunde han verkligen aldrig få. Katarinahissen är helt enkelt briljant för den som vill ta in i sina ögon allt detta han måste lämna, briljant för att stödja honom i ett fasaväckande måste.

Ändå hoppar han inte. Han kan inte förmå sig. Armen är som nitad kring räcket. Bland alla makter som slåss inom honom härskar ännu självbevarelsedriften, ännu hävdar den sig mot den stora revolutionen. Men då får han den hjälp han behöver.

Snart ylar där en radiobil. Då samlas där folk, då vrider man nackar, då stirrar och gapar man. Innan mannen i Katarinahissen vet ordet av är hela Slussen full av folk, radiobilar och brandbilar och vanliga bilar, han ser de uppåtvända ansiktena som tusen små vita pupiller,

brandmännen springer med sina nickelhuvor och deras runda segel lyser som ett litet fjolligt plåster. Man fäktar och går an. Nu är de i sitt esse, dessa storhetsvansinniga små ettermyror, nu ska de visa vilket värde deras eget drama har, ingen får hoppa av från det, nu ska de visa vem som har rätt och vem som har fel. Och i morgon skriker löpsedlarna, alltid skriker dessa ettermyror om något för att bättre kunna höra sina egna jagvrål.

Då griper någon i hans arm. Seså, ta det bara lugnt nu, grabben, det ordnar sig! Han rycker och sliter, han krånglar och slåss. Ge fan i det där, piper han.

Sedan faller han, i en svindlande båge mot en sömn som ingen väckarklocka bryter.

Vad tänkte mannen i Katarinahissen? Det kan inte jag veta. Jag har på honom bara fantiserat vad jag själv upplevde den gången världen vände sig ut och in för mig så att jag stirrade rakt in i livets motor bakom det stora bländverket, bakom alla våra illusioner.

Det sägs att den som ser sanningen dör. Vår själ står bara ut med att skymta den hastigt, i förbigående, liksom från sidan eller ryggen. En människas liv kan inte bestå utan illusioner. Vår nakna själ måste skyddas av illusionernas värme liksom vår tunnaste hud måste skyddas av slem för att tåla luften och kylan. Mytomanin är vår själs skyddande slem mot verkligheten.

Vi tål inte se att livet är ingenting, det är bara blinda reflexer, en människas själ är liksom hennes kropp en maskin och ur den maskinens lagar tar sig ingen. Med allt vad världen innehåller har människan inte skapat ett grand, allt hennes verk är bara meningslöst trolleri, panegyrik över henne själv, storhetsvansinne och iskyla parad med livsfeber.

Vi tål inte se — och när jag säger detta menar jag verkligen se, inte hastigt och i förbigående, jag menar tvingas se i vitögat så att det går rakt in i blod och märg — vi tål inte se att vårt liv bara är en meningslös jagjakt under ett rosa skynke av illusioner och myter, att varken vi själva eller någon annan någonsin tänkt en annan tanke än jagtanken, aldrig känt en annan känsla än jagkänslan, aldrig funnit en annan mening än jagmeningen. Kärleken finns inte ty den är villkorlig: varje annan människa använder vi endast som ett ök att ta oss fram med tills döden stoppar oss. Varje annat påstående är mytomani för att skyla sanningen som vi inte tål.

De båda damerna i stadsfullmäktige, som i alla fall uppmärksammat att då och då störtar någon sig ner från Katarinahissen, ville avhjälpa bedrövelsen med diverse »anordningar» på denna luftiga och svindlande hiss så att ingen mer kan hoppa av från vår värld. Man får väl gissa att de tänkte sig ett stålnät kring både spång och bro. Vårt stadsfullmäktiges femtiåriga tystnad och nu till sist de båda damernas förslag visar med stor tydlighet en sak: vi har inte en aning om vad vi ska göra med våra självmördare. Vi tiger ihjäl dem och när de ändå hörs lång väg, försöker vi rå på det fantastiska genom att fånga det bakom stålnät.

För att visa hur självmördarna har det i välfärdens hemland och i vetenskapens tidevarv ska jag berätta ett par exempel ur min egen psykoterapi, den som jag fick den gången världen hade vänt sig ut och in för mig och jag tyckte mig se in i livets motor: vår blinda, döva, obevekliga, vakuumisolerade egoism, själva nakna livsströmmen. Det är ingalunda bara Stockholms stadsfullmäktige som inte vet vad en självmördare är; inte heller våra läkare vet det.

När jag kom till min läkare kunde jag som de flesta människor inte tala om vad det var för fel på mig, strängt taget bara vad jag hette och när jag var född — men det anses ju heller inte fint att en patient vet mer om sig själv än att det värker någonstans.

Men min läkare upptäckte hastigt många fel. Bland annat upptäckte hon att jag bar mask.

— Ni bär mask, sa hon. — Mask?, sa jag. — Ja, mask. — Ja, jag bär mask, hur kunde doktorn se det? — Ni måste ta av den. — Det kan jag inte. — Ni måste. — Då ryker ansiktet. — Visst inte. Ni måste ta av den, annars blir ni bara mer och mer isolerad.

Min läkare (som själv höll masken perfekt) anade inte ens att det inte är självmördaren som isolerar sig. Det är livets egen censur som isolerar honom.

Det är naturligt att de livshungriga vänder sig bort från självmördaren. De vänder sig mot lyckan och livet lika självklart som blomman mot solen. Självmördaren behöver inte säga vem han är, han behöver inte veta varför han är en självmördare eller ens att han är det. Han väcker oundvikligen hos de friska känslor av obehag och harm, de tycker sig ana ett högförräderi, ett hot och en utmaning. De svarar med aggressiv bortvändhet. För självmördaren är det som om de slungades bort av en psykologisk centrifugalstorm.

— Är det kanske m i t t fel att du tänker ta livet av dig!

Jag tror att detta är den vanligaste av alla repliker till självmördaren. Den är oundviklig därför att han rör vid vårt undermedvetna, vår ångest exploderar i en blixt och innan vi vet ordet av har vi redan sagt det: Är det kanske m i t t fel . . .! Vi kan inte tillåta den kritik som utmanar våra illusioner på liv och död. Självmördaren är i sig själv en sådan kritik, därför vänder vi oss ifrån honom, stöter bort honom.

Därför kan självmördaren aldrig säga vem han är, då blåser alla omkring honom bort. Men om vi inte får säga vilka vi är, vad värken heter, hur ska vi då kunna undvara vår mask och bryta vår isolering? Hur ska vi över huvud taget få umgås med de friska utan vår mask?

Att läkarna inte förstår eller kanske rent av inte vill eller vågar förstå vad självmördaren säger, blir ibland helt uppenbart. En gång försökte jag förklara för min läkare varför det stod still i mitt huvud inför uppgiften att gå tillbaka till vad hon kallade verkligheten, vilken i detta sammanhang ansågs vara lika med arbetet och produktionen. Jag sa någonting om att »allt är ju bara illusioner». Med de orden ville jag säga att inte bara mitt eget liv utan därmed även hela världen hade gått upp i intet och blivit luft för mig. Då svarade min läkare med ett lika obevekligt som obeskrivligt tonfall: Jaa . . .? illusioner . . .?? h u r d å???

Jag sa allt mindre ju fler svar jag fick av min läkare, därför att de lärde mig alla samma sak, det underförstådda villkoret med hela denna behandling: Här botas bara rättänkande självmördare. Om livet är värt att leva eller inte, det ifrågasätter vi inte, det är en dogm!

Min läkare anade inte ens, att det är läkarens sak att bryta den mördande isoleringen genom att förstå vem hans patient är och vad han talar om. Så länge vi inte förstår vad självmördaren säger kan våra samtal med honom aldrig bli samtal. De blir förhör, lektioner, strategi och politik, hjärntvätt, operation övertalning men aldrig samtal, kontakt, en livlina till den nödställde. Han förblir isolerad, och om vi dessutom tillhåller honom att han är isolerad och anmärker på hans mask, har vi vänt oss ifrån honom i stället för till honom.

Till slut visade mig min läkare med en rent chockerande tydlighet vad hon menade med allt detta hon placerat mig i. Jag hade svårt att komma ur min dysterhet och min letargi och bara jag tänkte på mitt arbete vände det sig ut och in i mig. Detta var ett problem som min läkare tycktes finna alltmer irriterande, till slut sa hon:

— Vad är det egentligen ni inte tycker om hos ert arbete?

— Det har ingen mening. Det är bara pengarna som är meningen.

— Alla arbetar väl mer eller mindre bara för pengarna.

— Kan jag inte tänka mig. Hur står dom då ut?
— Tja . . . dom lever för det dom har på sin fritid.
— Och vad är det då?
— Tja . . . Allt möjligt. Möbler, mat och kläder.
— Lever dom för det?
— Visst gör dom.
— Kan jag aldrig tänka mig.
— Det gör dom väl! Kan andra så kan ni!

När jag kom hem den dagen trodde jag inte mina öron. Jag var tvungen att skriva upp vad min doktor hade sagt för att kunna tro att det var sant.

Kan någon uttrycka klarare än min läkare gjorde vart behandlingen syftar, vems vänner psykiatrerna är — samhällets eller människornas?

Det är naturligt att när vi inte vet hur vi ska bota någon, så försöker vi med de metoder vi brukar lyckas med i andra sammanhang. Därför försöker vi inför självmördaren med en psykoterapi, som inte är menad för honom utan för människor som har sin livslust kvar, sina illusioner kvar, men problem hur de ska handskas med dem. Men vad självmördaren behöver är inte lektioner i konsten att handskas med sin livslust, eftersom det ju är den som saknas eller tynar eller är splittrad, sönderslagen eller förlamad. För honom ter sig läkarens utantillärda förklaringar till människornas beteenden som ett programmatiskt och partiskt försvar för dem av sociala skäl, en nihilism som på honom gör ett kusligt intryck och befäster hans intighetskänsla: att livet saknar värde, att det bara är mekaniska reflexer, att hela vårt liv är en skändlig myt för att skyla verkligheten. Allt detta läkaren säger inger honom känslan av att denne är en streber och samhällssupporter som i verkligheten bara har ett mål: att registrera en framgång i sin meritjakt genom att snabbt få ut honom i arbetet och produktionen, att hela terapin är en hjärntvätt som förnekar att självmordet finns.

Hela den behandling vi ger våra självmördare är missriktad. Vad dessa människor behöver är inte förment genomskådande eller överskådande — utan värme, en inbjudan till medmänsklighet. Deras nakna själar behöver ett skydd mot den iskalla verkligheten.

Den enda livlina ut till dessa nödställda jag kan tänka mig är den oegennyttiga handlingen, en klar och konkret handling, inte falskt vänligt prat över en kall bakslughet. Den oegennyttiga handlingen är det enda som på allvar utmanar självmördarens livssyn, det enda som svär emot hans upplevelse att en människa ingenting annat är en blind me-

kanik, att vår tillvaro är en hjärtlös och fantastisk fars. Jag tror att bara den handlingen kan väcka respektive blidka de krafter i hans själ vi aldrig kan nå på annat sätt.

När vi nu i stället möter honom med vår knäsatta psykoterapi, endast därför att han är en missanpassad människa — självklart är han det, men det är en samvetsfråga för oss vad han är missanpassad till — så är detta ett misstag. Först den dagen vi lyckats stärka eller samla hans livsvilja genom vår oegennyttiga handling är det dags att närma sig missanpassningens eventuella »psykoanalytiska» orsaker men med en varsamhet som inte på nytt utlämnar honom till desillusionens isvidder.

Jag är ingen expert. Jag har bara några erfarenheter från detta öde område och jag har vågat dra några slutsatser. Jag tror att vår kunskap om självmordet är så ringa att ingen kan säga om jag har rätt eller fel. Det jag säger är bara ett bevis för hur litet vi vet — i en värld där varje dag 1 000 människor tar livet av sig. (De som försöker göra det men misslyckas beräknas vara nio gånger fler.) Den som vill kan ju räkna ut hur många människor det blir på ett år eller på hundra. Han kommer att finna att flera människor dött genom självmord än genom några som helst krig i historien, inklusive gaskamrarna, hur många miljoner den sortens vansinnesepidemier än skördat.

Endast den moderna trafiken kan som blodig lieman mäta sig med självmordets sjukdom. Men medan vi har en stor organisation och en allvarligt menad forskning för att motverka trafikdöden har vi ingenting för att hejda självmordets urgamla sjukdom. Vi har ingen som helst organisation, vi har ingen som helst forskning och vi har ingen som helst behandling, avpassad till denna sjukdom. Vi har inte ens vår uppmärksamhet riktad på problemet. Vi är helt bortvända. Vi nekar att ta itu med denna den mest centrala och djupast mänskliga av alla sjukdomar därför att vi finner den obehaglig. Vi intalar oss att självmördaren dör frivilligt, alltså får han skylla sig själv.

Men det är ett misstag att en människa dör frivilligt bara därför att hon dör för egen hand. Det sker inte mer frivilligt än ett lands kapitulation när dess försvarsmakt är uppriven, kringränd eller tillfångatagen. Varken i födelsen eller döden blir vi tillfrågade om vår önskan; ingen av oss blir det.

Vi gör alltså ingenting för att hejda självmordet. Det enda vi har är en pastor som på egen bekostnad annonserat sig som det sista halmstråret för självmördare. Han lär ha fått så många anrop att han inte kan fortsätta. Men vad denne sanne pastor får kontakt med torde vara

allmänt desperata människor som måste få prata med någon; de har ju kommit ihåg hans telefonnummer. Vem kommer ihåg ett telefonnummer när världen vänder sig ut och in? Vem orkar då med en pastor som tror att hans gudsillusion är en objektiv sanning? Vem orkar med en psykiater som tror att hans samhällsillusion är något väsentligt? När världen vänder sig ut och in kommer man bara ihåg var Katarinahissen står, var gaskranen, sömnmedlet, giftpåsen, pistolen finns.

Självmordet är en okonventionell sjukdom som fordrar en okonventionell vård. Vi måste inte genast tänka i sjukhus och sköterskor, men vi måste tänka i människorna själva. Vad behöver de? Det slutgiltiga svaret kan bara forskning ge, men jag tillåter mig att ge ett provisoriskt förslag.

Jag tror att självmördare oftast är människor som behöver omplanteras liksom växter ibland måste planteras om eller flyttas från ett rum till ett annat för att inte dö. Det är någonting i levnadsvillkoren, inklusive de metafysiska, de inte tål. Fast jag tror att de metafysiska villkoren oftast undanskymmes om de jordiska är goda. De metafysiska villkoren blir sällan överväldigande och förkrossande förrän vi tvingas se dem i närbild av omständigheterna: ensamhet, fattigdom, sjukdom, livsavgörande besvikelser osv. Det finns säkert tusen andra anledningar till att vi plötsligt skall se hurdan tillvaron är, och dem jag nämnt är bara de lättast hjärteknipande, men tusen andra finns, skiftande från själ till själ; även vackra, rika och framgångsrika människor tar som bekant livet av sig till vår häpnad, kanske därför att de kunnat uppleva sina illusioner i så hög grad att de råkat se rakt igenom dem. (Jag inbillar mig emellertid ingalunda att självmordet bara har en orsak under alla sina olika anledningar. Förvisso finns det många som under alla omständigheter struntar i metafysiken — fast jag nog betvivlar att den sorten någonsin ger sig själv en skråma. Varje dag, jorden runt, tar alldeles för många människor i alldeles för vitt skilda förhållanden livet av sig för att jag skulle våga tro det. Men så länge ingen har något som helst förslag och ännu mindre något som helst bevis för vilka de verkliga orsakerna är, vet jag inte mer än det enda typfall jag här har renodlat.)

Jag tror alltså att man har inte gjort någonting för självmördaren *om man inte också förändrar hans levnadsvillkor. Vi måste göra någon*ting konkret, verkligt och aktivt för den sjuke, vi får inte som i annan terapi förhålla oss passiva och iakttagande, överlåta åt honom själv att »bevisa sin livsduglighet» genom att spontant genomföra handlingar som förändrar hans liv. Hur ska han för övrigt kunna göra det om han

inte är född förmögen? Hur ska han kunna processa igenom en skilsmässa mot hustruns önskan eller läsa sig till studenten på nätterna eller leta upp ett hus på landet att bosätta sig i, om för det första hela tillvaron äcklar honom så att han inte orkar andas och för det andra han inga pengar har att investera i ett nytt liv? Den kanske äcklar honom mindre om vi gör någonting för honom, inte bara pratar luftbubblor emot honom i en listig hjärntvätt för att göra honom till en stålman.

Att förändra en situation kostar pengar. Därför behöver våra läkare pengar att ta till i varje enskilt fall (utan inblandning av någon byråkrati). För de pengarna kan läkaren köpa ett lockbete, en salva, en tröst eller en bot: ett sabbatsår, en ny miljö, ett nytt yrke eller vad det vara må, som kan ge den sjuke en ny illusion, en ny myt som han kan leva skyddad i liksom alla de andra.

Men när jag nämner ordet pengar spritter säkert någon s k realist upp och kommer ihåg en sak: Nå, men även om nu allt detta skulle vara sant så har ni inte nämnt den verkliga svårigheten. Problemet är ju att vi inte i förväg vet vem som är en självmördare. Hur ska vi då veta vem vi ska bota och vad ska vi forska i? Man kan inte forska i en redan död själ. Självmördaren kännetecknas ju av att han redan har tagit sitt liv eller åtminstone kvalificerat sig med att försöka göra det.

Då måste jag svara att självmordet kännetecknas lika litet av att det redan finns en död i huset som blodpropp eller hjärtfel gör det. Det finns människor som använder åratal för att rasera sin egen självbevarelsedrift, av skäl som vi inte vet något om. Som de flesta andra sjuka tynar självmördaren bort, vi ser det bara inte, liksom vi inte för femti år sedan såg att någon hade lungsot förrän han började hosta blod. Varje år kommer det hundratals människor till våra läkare och säger liksom i förbigående och inom parentes, ofta kanske bara på en direkt fråga som om de måste bli påminda om varför de egentligen kommit, att de känner det som om de höll på att tappa livslusten. De är i stor utsträckning morgondagens självmördare. I dem har vi ett stort men förbisett forskningsmaterial. I stället för att fråga oss vad deras egendomliga ord kan bero på, vad deras sällsamma känsla är ett symtom på, ger vi dem en flaska järnmedicin och en veckas sjukledigt för att bli av med dem. De kommer att dö långt innan deras kroppar är utslitna, därför att våra fördomar och tabubegrepp gör oss blinda för den mest dödliga av alla sjukdomar.

Socialstyrelsen: Bör medicinalstyrelsen och socialstyrelsen sammanslås

Remissyttrande angående hälso- och socialvårdens centrala administration

I. Principfrågan om eventuell sammanslagning av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen

Ett genomgående drag för den moderna socialvården är att den alltmer söker kontakt med läkarvetenskapen. På varje vårdområde inkopplas läkarna mer och mer både i utredningsarbetet och i det rena vårdarbetet. På det lokala fältet kan man sålunda se hur de kommunala nämnderna skaffar sig egna socialläkare i de större städerna eller utnyttjar tillgängliga läkare för undersökningar och utlåtanden i svårare frågor. Alla institutioner av vad slag de vara må har självfallet till sig knutit läkare, ofta både psykiater och kroppsläkare. Länsläkarna har viktiga uppgifter i fråga om tillsynen av socialvårdens institutioner, liksom också inom den förebyggande socialvården. De båda centrala myndigheterna, socialstyrelsen och medicinalstyrelsen, har ett intimt samarbete på alla de olika vårdområden som socialstyrelsen har sig anförtrodda. Socialstyrelsen har också haft tillfredsställelsen att till sig knyta läkare som besitter stor sakkunskap på sina respektive områden.

Det är sålunda ingen svårighet att kunna ange en rad med frågor som mycket nära berör både socialstyrelsen och medicinalstyrelsen och som kan väl motivera ett sammanförande av dessa båda myndigheter. Den tvekan som socialstyrelsen hyser i fråga om lämpligheten av en sammanslagning hänför sig därför inte alls till den del av problemet som avser frågeställningen om en sammanslagning är motiverad ur synpunkten näraliggande ärenden eller inte. Socialstyrelsen vill tvärtom peka på ett vårdområde där direkta positiva vinster säkerligen är att hämta vid en sammanslagning.

Styrelsen tänker härvidlag på nykterhetsvården. Av olika orsaker har en klar motinställning utvecklat sig från de personer med vilka samhällets nykterhetsvård kommer i beröring. Ofta nog är denna motinställning så stark att den motverkar syftet med behandlingen. Det har bl a beträffande de allra besvärligaste alkoholmissbrukarna, de s k psykopaterna, visat sig att de kan pacificeras och tillgodogöra sig vården först då denna ges under medicinsk ledning. Rika erfarenheter härav kan hämtas från vårdarbetet på Salbergaanstalten jämfört med erfarenheterna från tiden innan denna anstalt inrättades. Hela den ständigt pågående diskussionen om nykterhetsvården bör stå under social eller medicinsk ledning skulle också bli obehövlig vid en sammanslagning av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen.

På de övriga vårdområden som socialstyrelsen har ansvaret för är behovet av en sammanslagning i det centrala ledet av ledningen för socialvård och medicinalvård inte lika framträdande. Visserligen berör dessa vårdområden både sociala och medicinska frågor, men det har klart visat sig att man kan nå fram till en effektiv och god behandling av klientelet redan enligt nuvarande ordning. Varken behandlingsmässigt eller administrativt är det alltså för dessa områden nödvändigt att slå tillsammans de båda myndigheterna, låt vara att på en del områden vissa fördelar säkerligen skulle vara att hämta genom ett sådant sammanförande.

Vid bedömning av den svåra frågan om hur den centrala administrationen skall uppdelas på skilda myndigheter har man självfallet att beakta inte endast vilka frågor som hör tillsammans utan också och kanske än mer hur stort ett ämbetsverk kan bli utan att uppenbara nackdelar framträder.

Hur skulle då ett sammanslaget hälso- och socialvårdsverk kunna fungera och handlägga sina ärenden?

Till en början är det givet att hälsovårdsfrågorna skulle komma att dominera i ett sådant verk. Ledningen skulle uppenbarligen vara nödsakad att främst ägna sina krafter åt de mycket stora och svårlösta sjukvårdsfrågorna. Det är därför troligt att de rent sociala frågorna skulle komma att sättas i efterhand och inte ägnas den uppmärksamhet som de förvisso förtjänar. Härtill kommer den risk som man från socialvårdens sida inte kan underlåta att understryka i detta sammanhang, nämligen faran att huvudsakligen medicinska aspekter kommer att läggas på bedömningen av även rent sociala frågeställningar. Man bör heller inte underskatta den svårighet som måste uppkomma för ämbetsverkets chef att tillfyllest kunna behärska ett så omfattande område som det sammanslagna ämbetsverket skulle få.

Viktigast är dock utan tvekan frågan om det är möjligt att ett så stort verk skall kunna ge en snabb och smidig handläggning av de olika frågorna. Socialstyrelsen har för sin del alltid sökt komma i direkt och om möjligt muntlig kontakt med de kommunala myndigheterna för att på det sättet effektivt gemensamt kunna överlägga om uppkommande spörsmål och nå fram till en för alla acceptabel lösning. Styrelsen befarar att denna kontakt inte kan komma att bli en på det sättet omedelbar och självfallen del av utredningsarbetet i ett stort sammanslaget socialt och medicinskt ämbetsverk. Att ärendenas gång troligen skulle komma att försenas lär inte kunna bestridas. Varje ärende måste passera åtskilliga arbetsstationer, och många av de ledande personerna inom verket måste säkerligen tillbringa mycket stor del av sin tjänstetid med interna överläggningar om aktuella ärenden liksom också om rationaliseringsfrågor inom verket. Den skiss av det blivande verkets organisation som framlagts i betänkandet inger socialstyrelsen betydande farhågor just ur dessa synpunkter.

Med hänsyn till vad sålunda anförts är det givet att socialstyrelsen inte kan hälsa det framlagda förslaget om ett sammanförande av de båda ämbetsverken med tillfredsställelse såsom innebärande en klar rationalisering av statsverksamheten. Det måste betecknas som utomordentligt tveksamt om de vinster som man på vissa områden otvivelaktigt kan komma att få genom en sammanslagning verkligen bör tas med tanke på de administrativa svårigheter och den byråkratisering som måste bli följden liksom även risken att ämbetsverkets service mot kommuner och allmänhet inte kan bli av den klass som den bör ha.

Socialstyrelsen har velat redovisa dessa betänkligheter inför det framlagda förslaget. Styrelsen anser sig inte kunna direkt motsätta sig en sammanslagning men vill uttala sin oro inför de problem som ett sammanslaget ämbetsverk säkerligen kommer att få.

II. *Socialstyrelseutredningens förslag rörande socialstyrelsens organisation och verksamhet*

Socialstyrelsen kan i stort sett biträda det förslag till organisation av styrelsen som socialstyrelseutredningen framlagt med utgångspunkt att styrelsen fortfarande skulle utgöra ett självständigt ämbetsverk. Vissa ändringsförslag framförs likväl i det följande.

Vad beträffar förlikningsmannaverksamheten saknar den numera helt kontakt med styrelsens övriga verksamhet. Styrelsen har därför inte något att erinra mot att den avskils från styrelsen. Med hänsyn till förlikningsmännens ställning som helt neutrala i förhållande till parterna på arbetsmarknaden är det såsom utred-

ningen också funnit lämpligt att förlikningsmannaexpeditionen organiseras såsom ett självständigt ämbetsverk. Styrelsen har intet att erinra mot förslagets utformning i detta hänseende.

a) *Remissfrågor*

Socialstyrelseutredningen har till behandling upptagit frågan om socialstyrelsen på grund av sin tidigare ställning som centralt ämbetsverk för alla i vidsträckt mening sociala frågor bör fortsättningsvis, som utredningen uttrycker det, »belastas» med en remissverksamhet för andra sociala frågor än dem som direkt angår styrelsens ämbetsområde. Utredningen förordar att så inte skall ske och anför vidare att socialstyrelsen vid besvarandet av inkommande remisser borde nöja sig med att lägga de mera speciella synpunkter på ärendet som föranleds av dess funktioner inom respektive vårdområden.

Socialstyrelsen kan på intet sätt dela den uppfattning som utredningen här gjort sig till tolk för. Det är ur allmänna synpunkter av utomordentlig vikt att det finns ett ämbetsverk på det sociala området som har till uppgift inte blott att handlägga de direkta frågor som anförtrotts detta ämbetsverk, utan också att ha en överblick över hela de sociala området för att kunna belysa framlagda reformförslag ur mera allmänna synpunkter. Det skulle enligt styrelsens uppfattning vara direkt till skada för utredningsverksamheten om remissmyndigheterna endast skulle belysa de remitterade frågorna ur den egna näraliggande synpunkten. Socialstyrelsen har alltid, vilket ämbetsområde styrelsen än haft — och de har förvisso varit många under styrelsens inte alltför långa livstid — sökt i sin remissverksamhet utveckla frågeställningen ur mera allmänna synpunkter, och styrelsen förmenar att så fortfarande bör ske. Det finns inte något annat ämbetsverk lydande under socialdepartementet som bättre lämpar sig för en sådan allmän remissverksamhet som styrelsen här avser än just socialstyrelsen. Styrelsen betraktar det därför nästan såsom självklart att utredningens förslag på denna punkt inte kan godtagas.

b) *Den regionala organisationen*

Socialstyrelsen beklagar att ståndpunkt nu måste tas till frågan om den centrala organisationen på socialvårdens och hälsovårdens områden utan att förutsättningar föreligger för en samtidig bedömning av den viktiga regionala organisationen. I det nuvarande läget måste socialstyrelsen inskränka sig till att understryka vikten av att det centrala ämbetsverket på socialvårdens område till sitt förfogande får regionala organ som kan betjäna det centrala ämbetsverket i olika hänseenden. Det är också självfallet att socialstyrelsens egen organisation i inte ringa utsträckning blir beroende på i vad mån styrelsen själv måste utföra vissa inspektionsuppgifter eller andra utredningar ute på fältet.

För den händelse en sammanslagning skall ske av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen måste man beakta att ett sammanförande även regionalt bör ske av socialvårdens och hälsovårdens organisation.

c) *Tryckt information*

Socialstyrelseutredningen har för sin del inte kunnat finna att det föreligger tillräckliga skäl för socialstyrelsen att i egenskap av socialt vårdverk ge ut en tid-

skrift av den allmänna typ som Sociala Meddelanden utgör. Sociala Meddelanden bör enligt utredningen nedläggas och ersättas med någon form av en personaltidning.

Socialstyrelsen vill bestämt motsätta sig utredningens förslag i detta hänseende Informationen på det sociala området lider av uppenbara brister i vårt land. Varje åtgärd som skulle minska denna information är därför olämplig. Tvärtom är situationen den att stora ansträngningar bör göras för att säkerställa att myndigheter och allmänhet får en bättre kännedom om innebörden av olika hjälpformer och åtgärder på det sociala området.

Har då Sociala Meddelanden någon egen funktion i detta avseende? Socialstyrelsen förmenar att så är fallet. Styrelsen har varit särskilt angelägen om att tidskriften skulle handhas på sådant sätt att den skulle kunna från olika sidor belysa sociala frågor på ett bättre sätt än eljest är fallet i förekommande tidskrifter. En rad av specialnummer som vart och ett till behandling upptagit en speciell fråga kan bära vittnesbörd om vad som gjorts i detta hänseende. Styrelsen har med tillfredsställelse kunnat konstatera att dessa specialnummer rönt stort erkännande och varit allmänt efterfrågade. Ingen annan på det sociala området utkommande tidskrift har tillnärmelsevis åstadkommit något liknande. Under den tid som förflutit sedan socialstyrelseutredningen framlagt sitt förslag har socialstyrelsen också från de mest skilda håll fått höra uttalanden om att de skulle utomordentligt beklaga om Sociala Meddelanden skulle nedläggas.

Socialstyrelsen medger att den mycket högt ställda ambitionen för tidskriften med hänsyn till den blygsamma organisation som styrelsen kunnat erbjuda redaktionen medfört att betydande svårigheter under de senaste åren uppkommit för redaktionen att kunna utge tidskriften regelbundet. Det är emellertid styrelsens förhoppning att dessa svårigheter nu snart skall vara övervunna och att bättre förhållanden i detta hänseende skall kunna inträda.

Vad beträffar kostnaderna för tidskriften så kan man konstatera att prenumerationsavgifter och försäljningen av de utkommande numren gett full teckning för alla kostnader utom de direkta lönerna åt redaktören och hennes biträden. Dessa löner är inte av den storleksordningen att man ur ekonomiska synpunkter behöver tveka inför ett fortsatt utgivande av tidskriften. Härtill kommer att socialstyrelsen säkerligen vid en bättre organisation av redaktionen skulle kunna för statsmakterna i framtiden redovisa ännu bättre ekonomiskt resultat av rörelsen. Ju bättre tidskriften kan bli och ju effektivare ackvisitationsarbetet kan bedrivas desto säkrare är det att den ekonomiska synpunkten inte behöver erbjuda något problem.

För att säkerställa att man vid valet av redaktör skall kunna välja bland skickliga journalister bör redaktörstjänsten placeras i byrådirektörsgrad. Han bör biträdas av en redaktör i högst A 23. Vidare bör till redaktionen knytas två kvalificerade biträden i kontorskarriären.

Socialstyrelsen upprepar sitt tidigare framställda förslag att arvode för skrivna artiklar skall kunna utgå även till styrelsens egna tjänstemän, då dessa avfattat artiklarna på annan tid än tjänstetid. Styrelsen har med beklagande nödgats konstatera att tjänstemännen i stor utsträckning under nuvarande förhållanden låter av dem författade artiklar publiceras i andra tidskrifter.

d) *Övrig rådgivning*

I fråga om medverkan från socialstyrelsens tjänstemän såsom föreläsare vid olika kurser vill styrelsen uttala, att det ur allmänna synpunkter är önskvärt att så kan ske i större utsträckning än för närvarande är möjligt. Styrelsens tjänstemän besitter en överblick över sitt arbetsområde som ger en sakkunskap som knappast kan motsvaras av vad andra på det sociala fältet arbetande kan ha. Det är därför angeläget att de utåt kan delge sina erfarenheter. Denna verksamhet utgör också ett av de medel med vilka socialstyrelsen arbetar för att få gehör för de principer efter vilka styrelsen arbetar. Tyvärr har tjänstemännen med hänsyn till svårigheten att kunna medhinna alla de löpande arbetsuppgifterna inom styrelsen endast i mycket begränsad utsträckning kunnat medverka som föreläsare vid kurser. Självfallet har styrelsen ständigt haft uppmärksamheten fäst på detta problem och noggrant kontrollerat tjänstemännens verksamhet i detta avseende.

Styrelsen kan inte heller godta vad socialstyrelseutredningen anfört i fråga om styrelsens egen sociala upplysningsverksamhet. Utredningen förordar att ämbetsverket inte bör upprätthålla den rådgivning gentemot allmänheten med avseende på särskilt semester- och hembiträdeslagstiftningen som för närvarande utövas. Socialstyrelsen vill konstatera att ämbetsverket i allmänhetens ögon har den centrala ställningen, att det är naturligt att man hänvänder sig direkt till ämbetsverket med förfrågningar i olika avseenden. Det är inte rimligt att ett ämbetsverk skulle avvisa sådana förfrågningar. De måste alltid besvaras även om en eller flera tjänstemäns tid helt eller delvis skulle behöva tas i anspråk. Samhället får inte försämra sin service i förhållande till allmänheten.

Hänsyn till vad socialstyrelsen nu anfört bör tas vid bedömningen av styrelsens arbetskraftsbehov.

e) *Förslaget till ny organisation av socialstyrelsen*

1. *Verksledningen*

Socialstyrelsen har inte något att invända mot utredningens förslag att styrelsen skall ställas under ledning av en lekmannastyrelse. Inte heller förslaget om denna styrelses sammansättning föranleder någon erinran från socialstyrelsen.

2. *Intagningsärenden*

Socialstyrelsen har intet att erinra mot den utformning av handläggningen av ärenden rörande intagning i ungdomsvårdsskolor, kvarhållande enligt nykterhetsvårdslagen eller utskrivning från allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare som föreslagits av socialstyrelseutredningen. Om socialstyrelsen kommer att fortsätta såsom självständigt ämbetsverk, bör dock det vara möjligt för generaldirektören att liksom nu regelbundet delta i handläggningen av dessa ärenden. De är av den vikt att det är önskvärt att ämbetsverkets chef själv kan delta. Detta blir självfallet inte möjligt vid en sammanslagning av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen.

3. *Allmänna överväganden angående omfattningen av socialstyrelsens organisation*

Socialstyrelsen har sedan lång tid haft en organisation som varit så knapphändig, att styrelsen mött betydande svårigheter i sin verksamhet. Det har inte va-

rit möjligt för styrelsen att på ett tillfredsställande sätt kunna fullgöra sin skyldighet såsom ledande organ på socialvårdens område. De löpande ärendena har tagit all tid i anspråk för tjänstemännen och därför har i mycket stor utsträckning sådana ledande uppgifter som utformningen av nya råd och anvisningar på betydelsefulla avsnitt av socialvårdens fält blivit klart eftersatta. Detta är en ordning som inte kan godtas. Med den betydelse som socialvården numera har är det helt enkelt nödvändigt att statens organ på detta område får sådan utrustning att det verkligen gör skäl för uppdraget att vara ledande organ. Styrelsen konstaterar att de ledande funktionerna hittills inte kunnat ägnas tillräcklig tid och understryker allvaret i situationen.

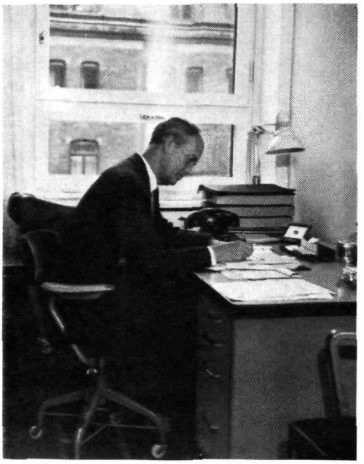
Vad styrelsen nu sagt är den ena sidan av detta problem. Den andra och inte minst betydelsefulla är att styrelsens tjänstemän blivit så pressade genom mängden av arbetsuppgifter att det vid olika tillfällen från ämbetsverkets anvisningsläkare anförts allvarliga betänkligheter mot att tjänstemännen pressas på det sätt som varit nödvändigt för att arbetsuppgifterna åtminstone nödtorftigt skulle kunna lösas. Upprepade fall av stressjukdomar bär härom tillräckligt vittnesbörd.

Socialstyrelsen har i varje petita understrukit dessa synpunkter och begärt en väsentligt ökad organisation. Styrelsen vill uttala att styrelsen vid framläggandet av sådana förslag alltid utgått från att inga andra förslag skall underställas statsmakterna än sådana som styrelsen bedömt vara nödvändiga ur synpunkten att de anförtrodda arbetsuppgifterna skulle kunna lösas utan otillbörlig press på personalen. Förslagen har alltså inte medvetet getts en sådan omfattning att de skulle kunna ha någon saklig prutmån. Tyvärr har dessa styrelsens äskanden endast i utomordentligt ringa grad bifallits.

Då socialstyrelsen nu skall omorganiseras, vare sig detta sker såsom självständigt ämbetsverk eller såsom en del av ett sammanslaget ämbetverk för hälso- och socialvårdsfrågor, är det nödvändigt att arbetskraftsbehovet bedöms ifrån helt andra utgångspunkter än vad statsmakterna hittills gjort. Inte heller utredningen har härvidlag tillgodosett de önskemål som ur socialstyrelsens egen synpunkt bedöms såsom viktiga för att inte säga nödvändiga. Senast i den petita som avgetts inför budgetåret 1966/67 har socialstyrelsen funnit sig nödsakad framlägga förslag om en förstärkning som går vida utöver det förslag som socialstyrelseutredningen framlagt. Styrelsen hänvisar här till denna petita och uttalar att vad där äskats bedömes av styrelsen vara nödvändigt för att arbetsuppgifterna skall kunna utföras på ett tillfredsställande sätt.

Efter det nyss nämnda petita avgetts har socialstyrelsen funnit att behov uppkommit av vissa nya tjänster utöver de som där och i särskild skrivelse den 1 november 1965 föreslagits eller upptagits i socialstyrelseutredningens förslag. Härom må anföras följande.

En intensifierad personalvård är i nu rådande arbetsmarknadsläge av stor vikt för socialstyrelsen och dess underlydande organ. Styrelsen anser det sålunda erforderligt att personalvårdspersonal genom rådgivning till enskilda anställda och genom andra åtgärder minskar anpassningssvårigheterna på arbetsplatsen. Socialstyrelsen behöver bl a biträde i frågor rörande partiellt arbetsföra, omskolningar, omplaceringar och bostadsanskaffning. Även viss rådgivning i privata angelägenheter torde böra ifrågakomma. Initiativ till kollektiva åtgärder för att förbättra trivseln på arbetsplatsen behöver också tas. Av personalen, som sammanlagt betydligt överstiger 1 000 tjänstemän, tjänstgör ca 150 i Stockholm. För sistnämn-

Vardag på socialstyrelsen: expeditionsförman Valter Carlberg och f byråsekreterare Birgitta Hagström i arbetstagen.

da personal kan statens personalvårdsnämnd anlitas liksom för anställda i Östergötlands län efter viss beslutad utvidgning av nämnden. Viss ytterligare utbyggnad av nämnden övervägs. I nuvarande läge är det erforderligt att en särskild personalvårdskonsulent kan stå till socialstyrelsens förfogande. Givetvis kan en dylik tjänsteman vara anställd hos personalvårdsnämnden. För det fall en personalvårdskonsulent inte ställs till styrelsens förfogande är det erforderligt att en tjänst som personalvårdskonsulent inrättas vid styrelsen.

Socialstyrelsens uppdrag att bistå sådana flyktingar som inte är omhändertagna av annan statlig myndighet, samt att tillse att de erhåller vård och understöd enligt gällande praxis inom socialvården fullgörs till stor del genom rådgivning till kommuner, som har direktkontakt med flyktingar, vilka inte kan försörja sig själva. Den restgrupp flyktingar vilka tenderar att bli bestående understödsfall, kräver emellertid särskilda insatser från socialstyrelsen främst för rehabilitering och bostadsanskaffning. Arbetsuppgifterna är härvidlag komplicerade och tidskrävande. En särskild tjänst som förste byråsekreterare i högst A 23 på socialvårdsbyråns sektion för flyktingar och zigenare bör inrättas för nämnda arbetsuppgifter.

Allmänna sektionen på nykterhetsvårdsbyrån skall enligt utredningsförslaget bl a svara för utvecklingsarbetet inom nykterhetsvården samt sköta byråns generellt rådgivande funktion. Dessa arbetsuppgifter kräver en synnerligen väl kvalificerad personal. Det av utredningen beräknade personalbehovet för dessa uppgifter anser socialstyrelsen vara otillräckligt. Under chefen för den allmänna sektionen erfordras sålunda en kvalificerad kraft som handhar utvecklingsfrågor och frågor rörande omsättningen för det praktiska arbetet av forsknings- och undersökningsresultat. En byrådirektörstjänst bör inrättas för dessa uppgifter. Innehavaren av tjänsten avses medverka vid klientanalys och forskningsuppföljning samt handläggning av frågor rörande behandlingsformer, vårdtider och effekten av meddelad vård. Han bör även närmast svara för utarbetandet av Råd och anvisningar på nykterhetsvårdsområdet.

Vid bifall till socialstyrelsens förslag skulle dess organisation bli följande:

1 generaldirektör

Administrativa byrån

1 byråchef

Kanslisektionen

1 sektionschef
1 byrådirektör
4 förste byråsekr i högst A 23
1 personalvårdskonsulent
4 kanslister

Kameralsektionen

1 sektionschef
1 förste byråsekr i högst A 23
1 förste byråingenjör
2 förste revisorer
1 intendent
1 kamrerare
1 assistent
1 kanslist

Bidragssektionen

1 sektionschef
1 förste byråsekr i högst A 23
2 kanslister

Informationssektionen

1 sektionschef
1 redaktör
1 bitr redaktör
3 förste byråsekr i högst A 23

31

Barnavårdsbyrån

1 byråchef
1 kanslist

Allmänna sektionen

1 sektionschef
3 byrådirektörer
3 förste byråsekr i högst A 23
1 kanslist

Sektionen för öppen vård

1 sektionschef
2 byrådirektörer
10 förste byråsekr i högst A 23
1 kanslist

Sektionen för sluten vård

1 sektionschef
2 byrådirektörer
1 bitr psykolog
6 förste byråsekr i högst A 23
2 kanslister

36

Socialvårdsbyrån

1 byråchef

Allmänna sektionen

1 sektionschef
3 byrådirektörer
7 förste byråsekr i högst A 23

Sektionen för flyktingar och zigenare

1 sektionschef
1 förste byråsekr i högst A 23
2 kanslister

16

Nykterhetsvårdsbyrån

1 byråchef

Allmänna sektionen

1 sektionschef
1 byrådirektör
1 bitr psykolog
2 förste byråsekr i högst A 23

Inspektionssektionen

1 sektionschef
1 byrådirektör
3 förste byråsekr i högst A 23

Intagningssektionen

1 sektionschef
2 förste byråsekr i högst A 23
1 kanslist

15

Specialister
Planeringsorgan

1 planeringschef
1 förste byråsekr i högst A 23

Juridiska sektionen

1 chefsjurist
1 byrådirektör
1 förste byråsekr i högst A 23

Övriga experter
1 psykolog

6

Biträdespersonal för hela socialstyrelsen 69.

Summa 174 tjänster.

Anm

Ovan angivna tjänster som förste byråsekr i högst A 23 avser även tjänster som amanuens i A 17/21.

III. *MCA utredningens förslag rörande den centrala medicinaladministrationens organisation och arbetsuppgifter*

Det nära sambandet mellan medicinalväsendet och socialvården gör det angeläget att socialstyrelsen blir representerad i en omorganiserad medicinalstyrelse genom att socialstyrelsens chef ingår som självskriven ledamot i medicinalstyrelsens verksstyrelse.

Företrädare för socialstyrelsen bör också ingå i medicinalstyrelsens planeringsråd.

IV. *Förslag till statens hälso- och socialvårdsstyrelse*

Det skissartade förslag till organisation för det sammanslagna ämbetsverket som de båda utredningarna framlagt ger enligt socialstyrelsens uppfattning inte möjlighet till ett slutligt ståndpunkttagande i fråga om hur denna organisation bör uppläggas. Det lär vara nödvändigt att denna betydelsefulla fråga underkastas en förnyad grundlig utredning. Särskilt bör därvid omprövas frågan om beslutsnivåerna inom ämbetsverket.

Socialstyrelsen vill vidare peka på den betydelsefulla frågan om den medicinska och sociala expertisens ställning i det blivande ämbetsverket. Utredningarna har föreslagit att dessa experter skall placeras i rent rådgivande funktion utan att alls få delta såsom beslutande. Socialstyrelsen vill inte ingå på frågan om detta är lämpligt eller olämpligt beträffande den medicinska expertisen. I vart fall kan förslaget inte godtas i fråga om de sociala experterna.

Utredningarna utgår från att administratörer skall placeras på de ledande befattningarna såsom byrå- och avdelningschefer, medan den direkta sakkunskapen alltså endast skulle bli rådgivande. Man kan lätt föreställa sig hur resultatet skulle bli vid delade meningar mellan administratörerna och socialråden. Den föreslagna ordningen måste uppenbarligen komma att verka konfliktbefrämjande. Inte heller lär det vara möjligt att annat än övergångsvis kunna säkerställa att man på socialrådsplatserna skulle kunna få den yppersta sociala expertisen, då de endast skulle erbjudas en rent rådgivande funktion utan möjlighet att själva delta i avgörandet av ärendena. Socialstyrelsen kan inte förstå att någon som helst vinning på den sociala delen av de sammanslagna ämbetsverken skulle kunna nås genom denna föreslagna anordning. Styrelsen vill därför bestämt förorda att man vid det fortsatta arbetet på utformningen av organisationen beaktar nödvändigheten av att i vart fall socialråden inkopplas i beslutande funktioner.

I övrigt vill socialstyrelsen understryka att behovet av arbetskraft för lösande av de sociala frågorna säkerligen inte blir mindre i det sammanslagna ämbetsverket än inom ett självständigt arbetande socialt ämbetsverk. Det är möjligt att vissa rationaliseringsvinster så småningom kan mogna fram. Att man redan från början skulle utrusta det sammanslagna ämbetsverket med färre arbetskrafter än det självständiga för lösande av socialvårdens frågor vill styrelsen betrakta som uteslutet.

Socialstyrelsen förordar att det fortsatta utredningsarbetet förutsättningslöst inriktas särskilt på den viktiga frågan om organisationen av det sammanslagna ämbetsverket.

För den händelse ämbetsverken skall sammanslås är det också nödvändigt att man tidigt beaktar frågan av ett sammanförande av de båda delarna till en gemensam byggnad.

I detta ärendes handläggning har deltagit generaldirektören Bexelius, föredragande, generaldirektörens ställföreträdare byråchefen Rosén, byråchefen Andersson, tf byråcheferna Hasselrot, Foghelin och E. Nilsson, tjf byråchefen Höjer samt byrådirektören Nordfors.

Särskilda yttranden av dels byråchefen Andersson samt tf byråcheferna Foghelin och Nilsson, bil A, och dels tjf byråchefen Höjer, bil B, bifogas.

Bilaga A

Socialstyrelsens majoritet har i sitt remissvar berört de fördelar och nackdelar som kan följa med ett för socialvård och medicinalväsende gemensamt verk. Vad i detta anförts om risker för tungroddhet och tidsödande omgång kan i allt väsentligt understrykas även om ett långt drivet delegationsförfarande i viss mån kan begränsa dessa risker.

Däremot har majoriteten enligt vår mening inte tillräckligt beaktat de fördelar som står att vinna med den föreslagna fusionen sett främst ur planeringssynpunkt.

Med väl utbyggda organ på det regionala planet borde ett statens hälso- och socialvårdsverk verksamt kunna medverka till ett maximalt utnyttjande av de vårdresurser som står till buds. Ett sådant verk borde också vara ägnat att rasera stundom konstlade gränser mellan olika vårdformer.

Vi kan inte heller följa majoriteten i dess kategoriska avstyrkande av de föreslagna socialrådstjänsterna. Tvärtom synes det oss angeläget att några experter även från skilda sociala verksamhetsfält befrias från rutinärenden och mer får koncentrera sig på kvalificerade uppgifter av skilda slag. Genom sin kunnighet torde de inte, som styrelsen synes befara, bli utan reellt inflytande. Även den beslutsprocess som de sakkunniga skisserat, bör vid delade meningar mellan administrativ byråchef och socialråd ge den senare ett betydande inflytande.

Det skulle för övrigt framstå som egendomligt om man i ett gemensamt ämbetsverk för hälso- och socialvård inrättade fjorton medicinalrådsbefattningar för medicinsk sakkunskap men ingen motsvarande befattning för social expertis. Även för framtiden skulle massor av rutinärenden av skiftande betydelse och svårighetsgrad belasta specialisterna medan mera kvalificerade arbetsuppgifter inte kunde ägnas tillräcklig tid. En sådan ordning kan inte vara tillfredsställande. Den kan inte heller vara ägnad att skapa den balans mellan medicinska och sociala frågor som behövs i ett integrerat verk där denna balans dessutom äventyras av de medicinska ärendegruppernas kvantitativa dominans.

Bilaga B

Majoriteten har på sidan 2 anfört synpunkter på nykterhetsvården som starkt talar för en gemensam social och medicinsk ledning av denna vård. För min del anser jag en dylik lösning vara lämplig för nykterhetsvårdens del. Enbart en administrativ omorganisation är emellertid här inte tillfyllest. En förutsättning för att en sådan omorganisation skall leda till påtagliga resultat torde vara att även själva vårdformerna — den sociala och den medicinska — samordnas i en gemensam vårdorganisation.

Inom den medicinska vårdorganisationen — på mentalsjukhus och psykiska kliniker — torde genomsnittligt vårdas omkring 4 000 alkoholmissbrukare och inom den sociala — nykterhetsvårdsanstalter och inackorderingshem — omkring 2 000. Dessa stora klientelgrupper är till stor del likartade men reglerna för omhändertagandet liksom vården och eftervården av klientelet är helt olika. Alla kräver medicinsk vård och flertalet även social hjälp. I en del fall kan även andra sociala eller kriminalpolitiska åtgärder vara påkallade. Ingendera av de befintliga vårdformerna torde i dagens läge kunna anses tillfredsställande uppfylla dessa krav.

En samordning av de sociala och medicinska vårdresurserna för alkoholmissbrukare till en enhetlig vårdorganisation av helt ny karaktär är sålunda enligt min uppfattning ofrånkomlig. En sådan omorganisation måste givetvis även bygga på en helt ny lagstiftning. Under samma vårdorganisation och lagstiftning bör även falla vården av narkomaner och sniffare. Såväl lagstiftningen som vårdorganisationen bör även avse ungdomsklientelet.

Utredningarna rörande medicinalstyrelsens och socialstyrelsens organisation skall enligt direktiven inte befatta sig med lagstiftningen. Härvid måste man dock ha utgått från att någon mer genomgripande omorganisation av vården inte inom rimlig tid är påkallad. Eljest är det uppenbart att — därest en genomgående re-

vision av anstaltsorganisationen och lagstiftningen skall företas — detta inte underlättas av en sammanslagning av de berörda centrala verken. — Den centrala administrationen måste i stället helt anpassas efter vården och lagstiftningen.

I anledning av det anförda anser jag att en utredning rörande nykterhets- och narkotikavården snarast bör tillsättas med uppdrag att utarbeta riktlinjer för en vårdorganisation och lagstiftning av sådan natur som skisserats ovan.

Först sedan ställning tagits till dessa frågor är det meningsfyllt att revidera reglerna för den centrala administrationen av verksamheten. Eftersom all sluten nykterhetsvård primärt bör vara av medicinsk karaktär synes det mig emellertid vara uppenbart att denna administration i framtiden bör förläggas till medicinalstyrelsen och där handhas av social och medicinsk expertis i samråd. I samband härmed bör även medicinalstyrelsens ledning förstärkas med social expertis.

Det bör måhända i tydlighetens intresse erinras om att det ovan anförda givetvis inte berör frågan om huvudmannaskapet för den slutna vårdens anstalter. Här synes det naturligt att räkna med att landstingen får ett enhetligt huvudmannaskap för alla den nya anstaltsorganisationens olika vårdtyper.

Den enda vård som utöver nykterhetsvården direkt administreras av socialstyrelsen är vården vid ungdomsvårdsskolorna, som huvudsakligen omhändertar ungdomsbrottslingar i åldern 15—18 år. Samhällsreaktionen mot detta klientel handhas emellertid också i avsevärd utsträckning av domstolarna och klientelet intas i viss utsträckning även på kriminalvårdens anstalter. Här föreligger alltså en parallell till dualismen inom nykterhetsvården. Erfarenheterna efter ikraftträdandet den 1 januari 1961 av den nya barnavårdslagen och den 1 januari 1965 av brottsbalken har enligt min mening gett vid handen att det inte är möjligt att på ett tillfredsställande sätt samordna barnavårdslagens och straffrättens skilda reaktionssystem. Detta är en ofrånkomlig följd av dualismen inom lagstiftningen mot ungdomsbrottslighet som för övrigt ytterligare understrukits genom höjningen av åldersgränsen i barnavårdslagen samt sänkningen av åldersgränsen för ungdomsfängelse och införandet av den nya påföljden skyddstillsyn i förening med behandling i anstalt.

Dessutom anser jag emellertid — av skäl som här skulle leda för långt att närmare utveckla — att regleringen i barnavårdslagen av bestämmelserna rörande ungdomsbrottslighet och asocialitet även ur andra synpunkter ter sig i hög grad otillfredsställande. Här må särskilt nämnas att normerna för ingripande (se exempelvis 25 § bvlagen) är synnerligen vagt utformade, vilket medför att åtgärdssystemet i de olika kommunerna fungerar olika alltefter som vederbörande barnavårdsnämnds eller läkares subjektiva värderingar föranleder ett mildare eller strängare ställningstagande. Strängt taget fordras endast att »behov föreligger av särskilda tillrättaförande åtgärder». De största vanskligheterna vid ett dylikt system sammanhänger med tolkningen av sådana svårdefinierade uttryck som »sedeslöst levnadssätt» och »missbruk» av rusdrycker och narkotiska medel. Oftast föreligger emellertid även brottslighet. Då så är fallet torde brottslighetens art och omfattning i regel bli utslagsgivande för reaktionen. Även i detta fall måste det konstateras att avsaknaden av närmare normer stimulerar till en subjektivitet i bedömningen som knappast kan anses förenlig med vad man bör ha rätt att kräva i fråga om rättssäkerhet i vårt samhälle. Härtill kommer utomordentligt stora svagheter i förfarandet (jag återkommer till detta i det följande).

Vad ungdomsvårdsskolevården beträffar är dess värde ur rehabiliteringssynpunkt — liksom all anstaltsvård — i hög grad osäkert. I vårdfrågan må dessutom framhållas att det knappast synes motiverat att helt fristående från varandra bedriva sluten vård av ungdomsbrottslingar inom så helt skilda anstaltssystem som kriminalvårdens (skyddsanstalter, fängelser och ungdomsfängelser) och socialvårdens (ungdomsvårdsskolorna).

Med hänsyn till det anförda synes det mig vara angeläget att man snarast vidtar åtgärder som siktar till en långtgående samordning av såväl lagstiftningen som reaktionsformerna vid ungdomsbrottslighet. Jag vill förorda att så sker.

Det framgår av det anförda att jag anser det osäkert i vilken omfattning socialstyrelsen i framtiden bör ha det direkta ansvaret för administreringen av sluten vård av ungdomsbrottslingar. Det kan tänkas att denna vårdgren kommer att helt försvinna från styrelsens verksamhetsområde men det kan också tänkas att styrelsens uppgifter för sluten vård av detta klientel kommer att utvidgas. Under alla omständigheter anser jag att styrelsen bör besitta ingående sakkunskap rörande samhälleliga ingripanden mot ungdomsasocialitet och ungdomsbrottslighet. Någon helt dominerande uppgift för styrelsen anser jag emellertid inte att detta bör vara.

I detta sammanhang må erinras om att tillskapandet — i enlighet med vad som föreslagits i det föregående — av en enhetlig vårdorganisation för alkoholmissbrukare, narkomaner och sniffare avseende ungdomsklientelet, skulle avsevärt begränsa ungdomsvårdsskolornas och även andra ungdomsvårdsanstalters uppgifter. Härvid kommer behovet av läkarexpertis inom socialstyrelsen att minska, vilket ytterligare blir fallet om dessutom vården av unga psykiskt sjuka eller abnorma — såsom jag anser riktigast — helt överförs under medicinalstyrelsens ledning. Under sådana omständigheter skulle en sammanslagning av ämbetsverken knappast komma att medföra några fördelar för ungdomsvården. Snarare skulle den medföra en viss risk för ensidig medicinsk dominans i ungdomsvårdsfrågor.

Det bör ankomma på medicinalstyrelsen och landstingen att helt ansvara för att sjuka åldringar av olika slag erhåller erforderlig vård. Det samarbete mellan medicinsk och social expertis som erfordras centralt på detta område torde vara relativt enkelt att anordna och bör kunna genomföras utan mera genomgripande administrativa omorganisationer. I övrigt är de mest brännande problemen inom åldringsvården av huvudsakligen social karaktär. I första hand krävs här ett omfattande arbete för att skaffa fram erforderlig service av olika slag samt bostäder för åldringarna. Detta arbete är knappast mer än påbörjat.

Även inom socialhjälpen förekommer behov av medicinsk expertis, dock enligt min mening inte rimligen av den art att det motiverar en sammanslagning av den centrala ledningen.

På grund av det anförda anser jag att en sammanslagning av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen i nuvarande läge inte är påkallad eller ens lämplig. Däremot anser jag som ovan framhållits angeläget att nykterhetsvården nydanas och att en genomgående revision av nykterhetsvårds- och barnavårdslagstiftningen snarast kommer till stånd.

Vad sistnämnda fråga beträffar är det i detta sammanhang nödvändigt att ägna någon uppmärksamhet även åt förfarandet vid handläggning av ärenden enligt

barnavårdslagen. Hithörande frågor kommer att aktualiseras i samband med framläggandet kanske redan innevarande år av utredningar rörande länsstyrelserna och förvaltningsdomstolarna. I nu förevarande sammanhang blir närmast frågan om förfarandet hos socialstyrelsen vid handläggning av frågor rörande intagning i ungdomsvårdsskola. Centraliseringen till en enda instans för hela riket (socialstyrelsen) av så ingripande beslut som de varom här är fråga kan enligt min uppfattning inte i längden försvaras. Centraliseringen har inneburit att man fått avstå från flertalet av de rättssäkerhetsgarantier som enligt förslaget till lag om förvaltningsförfarandet ansetts oundgängliga även vid betydligt mindre ingripande åtgärder. Systemet innebär bl a att parterna aldrig får möjlighet till muntlig handläggning. Till grund för besluten ligger huvudsakligen barnavårdsnämndernas utredningar, som enligt min erfarenhet stundom är bristfälliga. Nämnderna visar inte sällan vid sina ställningstaganden följsamhet med läkarutlåtandet. Läkaren har erhållit ett inflytande på avgörandet som inte alltid rimligen motsvaras av hans kompetens på området och den ringa möjlighet han har haft att förskaffa sig kännedom om klienten och hans förutsättningar.

Ytterligare en del omständigheter bidrar till att nuvarande system för intagning på ungdomsvårdsskola ter sig vanskligt. Bestämmelsen i 24 § första stycket bvlagen om samtycke till verkställighet av beslut om omhändertagande för samhällsvård kan av en oskicklig barnavårdsnämnd tillämpas så att parten praktiskt taget blir rättslös. Svårigheten inom kommunerna att tolka sekretessbestämmelserna understryker riskerna för rättsosäkerhet i hithörande ärenden. För min egen del har jag vid deltagande i intagningsärenden många gånger känt en stark osäkerhet om den bild som utredningen kunnat ge verkligen varit den riktiga.

Vanskligheterna med det nuvarande systemet för intagning i ungdomsvårdsskola understryks av det förhållandet att avsaknaden av en verkligt effektiv förebyggande vård ökar den slutna vårdens klientel. Även avsaknaden inom barnavården av kriminalrättens verksammaste medel — villkorlig verkställighet — liksom de — visserligen avkortade — men alltjämt långa vårdtiderna medverkar till en enligt min mening onödig ansvällning av den slutna vården.

Jag anser det med hänsyn till det anförda ofrånkomligt att besluten om intagning i ungdomsvårdsskola decentraliseras och att frågan härom snarast upptas till övervägande. Härvid bör bl a också beaktas möjligheten att överlåta ifrågavarande avgöranden till ett ungdomskollegium i varje domsaga under ordförandeskap av den ordinarie domaren och med psykiater, psykolog, socialvårdsexpertis och lekmän som bisittare. Åt ett sådant organ skulle bl a kunna anförtros avgörandet av förslag från barnavårdsnämnderna om omhändertagande för samhällsvård (och beslut jml 50 § bvlagen) liksom all rättskipning rörande ungdomar som nu ankommer på vanlig domstol. Om alla samhällets resurser för ingripande vid svårare fall av ungdomskriminalitet sålunda samlades hos ett organ skulle de ovan påtalade olägenheterna av den nuvarande dubbleringen försvinna samtidigt som rättssäkerheten skulle väsentligt ökas.

Med hänsyn till det anförda anser jag att regleringen av förfarandet inom socialstyrelsen vid intagning på ungdomsvårdsskola bör betraktas som ett provisorium.

Vad beträffar utformningen av detta provisorium anser jag att lagbyråchefen (chefsjuristen) — med hänsyn till sina kvalifikationer som domare — bör vara ordförande. I övrigt bör chefen för barnavårdsbyrån, en barnpsykiater samt en

psykolog ingå som ledamöter. Deltagande av psykolog är enligt min mening ofrånkomligt då det här i särskild grad gäller människobedömning.

Jag anser även att intagningskollegiet bör kompletteras med ställföreträdare för att möjliggöra att längre tid ägnas de enskilda ärendena. Två sammanträden i veckan torde erfordras. Samtliga ledamöter bör i förväg ta del av handlingarna i ärendet. Den nuvarande tiden för varje ärende är alltför knapp (6—12 minuter). Den — i reell mening — föredragande tjänstemannen, som i regel är den enda som tagit personliga kontakter i ärendet, bör med hänsyn till sitt stora ansvar ha rättighet och skyldighet att i förekommande fall reservera sig mot intagningskollegiets beslut. Med hänsyn till de ovan påtalade svagheterna i lagstiftningen anser jag det vara av särskild vikt att reservation jämte motivering därför, delges den som ärendet rör samt barnavårdsnämnden och i förekommande fall åklagaren.

Det framgår av vad jag anfört i det föregående att socialstyrelsen inte i större utsträckning är och — som jag hoppas — än mindre torde komma att bli ett vårdverk i egentlig mening. Jag anser att framdeles ingen direkt administrering av anstaltsvård bör ankomma på socialstyrelsen annat än möjligen — som en nödfallslösning — administreringen av anstalter för ungdomsbrottslingar som inte skall hänföras till den ovan föreslagna nykterhetsorganisationen. — För ungdomar som inte är så hårt kriminellt belastade men som på grund av svårt asociala hemförhållanden måste överföras till annan miljö kan i landstingsregi anordnas smärre inackorderingshem, differentierade bl a efter klientelets asocialitetsgrad.

Tyngdpunkten av styrelsens uppgifter ligger redan nu på andra områden än administrering av anstaltsvård. Styrelsen har varit och bör, synes det mig, i framtiden ännu mer bli det centrala organet för sociala frågor i vidsträckt bemärkelse och framför allt för sociala frågor rörande barn, familjer, åldringar och hjälpbehövande. Detta innebär att styrelsen — som hittills — bör inkopplas på alla samhälleliga åtgärder eller ifrågasatta åtgärder inklusive lagstiftning avseende dessa grupper för att ge sociala aspekter på åtgärden eller förhållandet i fråga. Det kan väl knappast ha varit meningen att bevakningen centralt av dessa frågor skulle upphöra eller ske på annan nivå än ämbetsverkens.

Styrelsens kompetens bör enligt min mening även tas i anspråk för att med utredningar och förslag föra de olika sociala verksamhetsgrenarna framåt. Erfarenheten har gett vid handen att de sociala frågeställningarna snabbt förändras och att man på det sociala området knappast kan bedöma utvecklingen för mer än en femårsperiod i taget. Under sådana förhållanden är det nödvändigt att ett centralt organ får i uppgift att följa den sociala utvecklingen i och utom landet och framlägga sina därpå grundade synpunkter på ändrade eller nya vårdformer, reviderad lagstiftning etc.

Om en sammanslagning med medicinalstyrelsen kommer till stånd i enlighet med förslaget därom kommer detta i realiteten att innebära att man anser onödigt att i vårt land ha tillgång till ett centralt organ som självständigt representerar den sociala sakkunskapen. För min del skulle jag anse en sådan utveckling beklaglig för ett land med Sveriges sociala ambitioner.

Vad som anförts föranleder mig att föreslå en väsentlig förstärkning av den s k lagbyrån, som lämpligen bör benämnas allmänna avdelningen eller stabsavdelningen eftersom den skall utöva stabsfunktioner i egentlig mening. Avdelningen bör i

nära samarbete med övriga byråer och med verksledningen vara det centrala organet för information om och utveckling av sociala frågor.

Till avdelningens förfogande måste alltid finnas en chefsjurist med färska erfarenheter från domarbanan. Han kan placeras som chef för allmänna avdelningen och om han är villig att binda sig för längre tid (ett 6-årsförordnande) som souschef i verket.

Vid hans sida bör ställas en i kommunal och central förvaltning samt i sociala frågor väl förfaren kraft — helst jurist eller statsvetenskapare — som i första hand skall ansvara för remissverksamhet, information och rådgivning men som också skall ansvara för bevakningen av utvecklingen. Han bör vidare biträda juristen vid arbetet med förslag till ändrad eller ny lagstiftning, samt vid utarbetande av anvisningar rörande sociallagstiftningen. Han bör placeras som socialråd i lönegrad B 3.

Socialrådet bör biträdas av en kvalificerad kraft i lägst lönegrad A 25 samt av en sociolog. Ytterligare minst en tjänsteman i lönegrad A 23 bör knytas till byrån för att biträda chefstjänsterna.

Chefspsykologen har givna stabsfunktioner och bör därför även han placeras på allmänna avdelningen.

Även skaderegleringen har sin plats på allmänna avdelningen. Den bör handhas av en tjänsteman i lägst lönegrad A 23 med tidigare erfarenhet från försäkringsverksamhet.

Jag anser angeläget att allmänna avdelningen ytterligare förstärkes med en statistisk sektion under ledning av en chef i lönegrad B 3. På denna sektion skall i första hand ankomma att statistiskt belysa aktuella sociala förhållanden på barnavårdens, familjernas, åldringsvårdens och socialhjälpens områden. Bland annat bör här föras en löpande resultatstatistik.

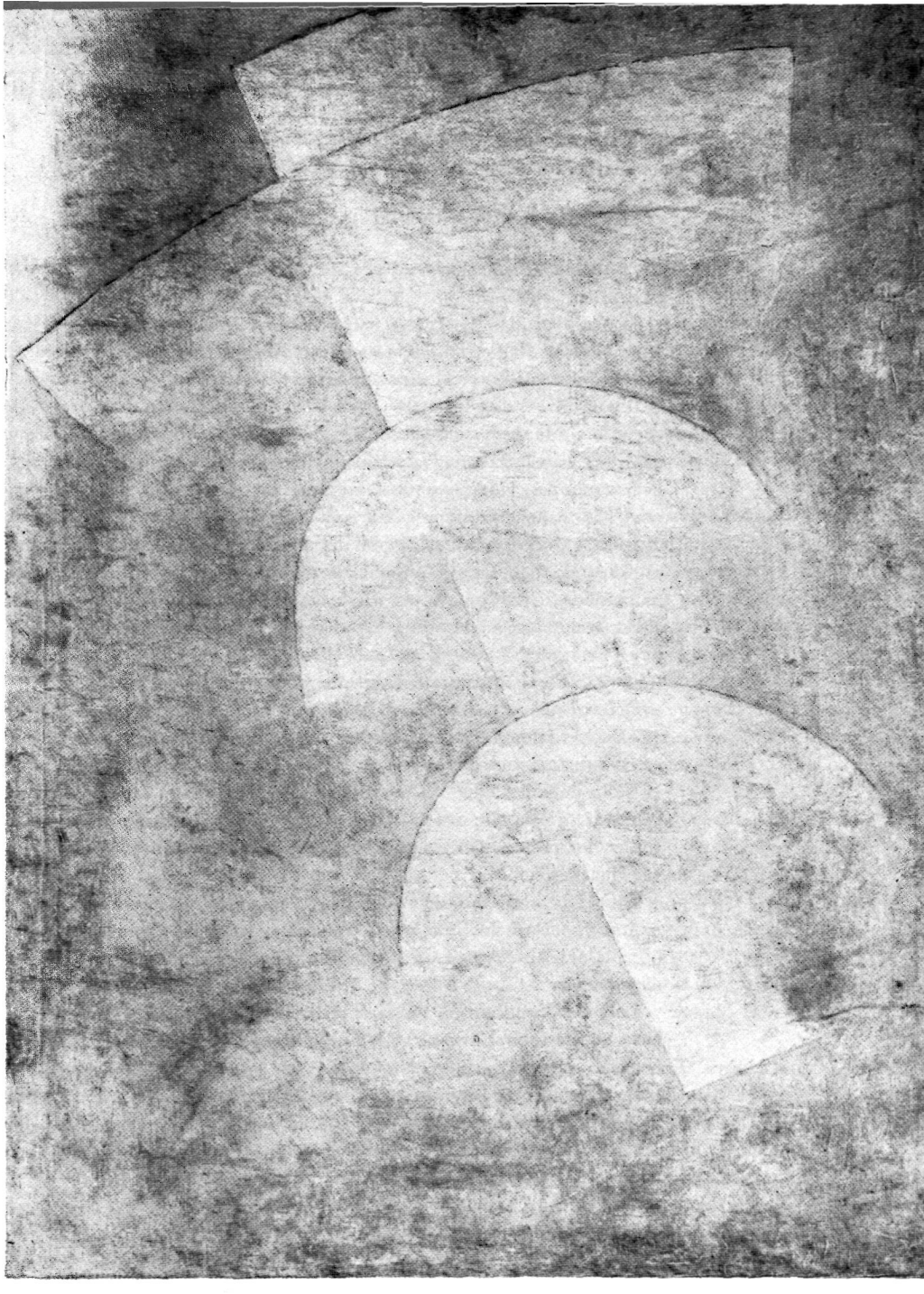
Jag anser att redaktionen för Sociala Meddelanden utan tvekan bör förläggas till den allmänna avdelningen och inte som föreslagits till den administrativa byrån med vilken den helt saknar anknytning. Vad majoriteten anfört om Sociala Meddelanden vill jag i övrigt starkt biträda. Möjligen kan det förtjäna särskilt understrykas att tidskriftens hittillsvarande karaktär av allmänt informations- och debattforum givetvis medför att den inte på något sätt får framstå som speciell talesman för socialstyrelsens åtgärder eller synpunkter.

Slutligen bör socialstyrelsens kontaktman för information av utlänningar självfallet anknytas till allmänna avdelningen som även i övrigt skall ha det centrala ansvaret för styrelsens informationsverksamhet. Denna verksamhet bör utökas och vederbörandes tjänsteställning bör bestämmas i anslutning härtill.

Till slut vill jag ansluta mig till utredningens förslag att socialstyrelsens upplysningsverksamhet rörande semester- och hembiträdeslagstiftningen skall upphöra. Styrelsen har enligt min mening inga resurser för, och heller ingen anledning till, att i detalj följa utvecklingen på dessa områden.

Jag vill också reservera mig mot majoritetens förslag om att en särskild personalvårdskonsulent skall tills vidare ställas till styrelsens förfogande. Jag anser att behovet av att anställa en dylik tjänsteman enbart eller huvudsakligen för styrelsens räkning inte är tillräckligt styrkt.

I övrigt ansluter jag mig helt till vad majoriteten anfört.

Ljudvågor. Av Kasimir Malevich

Synpunkter på socialreportage i Sveriges Radio

Radioproducenten: Man har ju inte rätt att begära att alla socialarbetare måste låta som Gustav Jonsson på Skå

Av redaktör KARIN WILHELMSON

En radiomedarbetare intervjuade för en tid sedan en socialtjänsteman på hennes arbetsrum om några nya viktiga initiativ. Samtalet blev ett engagerat, entusiastiskt frågor och svar-utbyte, där den intervjuade gav klara positiva besked om förbättrade möjligheter att göra nytta på ett område som hittills socialt försummats.

Intervjun avbröts för ett ögonblick av ett telefonsamtal och eftersom det inte rörde sig om ett personligt ärende med namnuppgifter och annat som kunde äventyra tystnadsplikten ombads journalisten att sitta kvar i rummet. Hon i sin tur kunde inte undgå att fatta att telefonsamtalet gällde ungefär samma sak som intervjun. De fina idéerna skulle fungera i praktiken. Det gjorde de den här gången tyvärr inte. Den rådfrågande fick korta, formella, undvikande svar som alltför mycket påminde om den uppfattning många människor fortfarande har när det gäller kontakten med sociala myndigheter. Det fanns plötsligt tre personer i rummet. Intervjuaren plus tjänstemannen som svarade på radiofrågorna och tjänstemannen som svarade den rådsökande i telefon.

Det vore både orättvist och felaktigt att påstå att det är så här det går till hos nämnder och byråer men något visar episoden på de svårigheter som finns när det gäller att göra socialreportage. Allt låter ibland så klokt och så riktigt. Som radiolyssnare lockas man att tro att stora problem är lösta. De sociala rättigheterna är bara att fånga upp. I själva verket har radiomedarbetaren förmedlat en alldeles för skön bild för att vara helt sann.

Socialarbetarens lojalitet mot sin arbetsgivare (institutionen, byrån, nämnden etc) är ibland större än mot de personer man har tagit som sin uppgift och är avlönad för (om ock ynkligt) att hjälpa och bistå med social service.

I ett radioprogram för några år sedan om Spjutet, en helt undermålig barackbostad som alltjämt härbärgerar yngre och äldre, sjuka och friska bostadslösa kvinnor i Stockholm, var det omöjligt att få någon i ledningen för den ovärdiga anläggningen att frankt konstatera hur beklämmande trist och torftig den är. Efter en rad smärtsamma, bittra berättelser av hyresgästerna om deras hopplösa bostadssituation fick man höra en röst från ansvarigt håll:

— Det finns i alla fall en hel del som trivs. Det här är väl ändå bättre än att sova ute.

Inte förrän på en sista direkt fråga av intervjuaren »skulle ni kunna tänka er att bo här själv» kom det uppriktiga svaret *nej*. Som radioreporter har man svårt att förstå vilken rädsla och missriktad solidaritet det är som ligger bakom det faktum att så få socialarbetare i både högre

och lägre befattning i radiointervjuer öppet vågar tillstå brister och misstag i vårt sociala system. Det är få som vågar stå upp och säga: — Vi orkar inte, vi kan inte, vi fungerar inte som vi ska. Dåliga resurser och otillräckligt med personal hindrar ett framgångsrikt arbete. Innan och efter inspelningarna får man veta svårigheterna men under själva programbandningen eller sändningen vill man »i alla fall vara lite försiktig». Återigen gör man som programtjänsteman sig skyldig till att inte ge lyssnarna en helt riktig bild av läget. Det är ju ändå det som är socialreportagets viktigaste uppgift.

När en barnavårdsman för ett par år sedan avslöjade katastrofsituationen i Stockholm med en enda barnavårdsman på flera hundra barn var det svårt att i radio få fram ett öppet erkännande om bristerna från ansvarigt håll. Nyligen hade jag i samband med ett radioprogram anledning att göra en del intervjuer med barnavårdsmän i olika delar av landet. Nästan alla ansåg att arbetsbördan var för stor, man ansåg sig inte kunna sköta sin uppgift på ett tillfredsställande sätt etc. De tillfrågade föräldrarna tyckte med några få undantag att systemet med barnavårdsman var en bra lösning — såvida barnavårdsmannen hade *tid* att komma med råd och upplysningar. En ung mamma med fyraårigt barn hade bytt barnavårdsman sex gånger.

Visst kunde barnavårdsmännen berätta om denna stora arbetsbörda men säga ifrån på skarpen ville man ändå inte . . .

Man kanske inte ska ha alltför stora förhoppningar när det gäller radions möjligheter att locka folk till olika socialuppgifter men nog vill man bra gärna tala om för lyssnarna var det finns plats att göra en insats om man har fallenhet och utbildning.

Ibland händer det, när man arbetar med ett socialreportage, att det känns som man stod mitt uppe i gamla tiders fattigdom. Den finns där men man ska helst inte låtsas om den.

— I ett sådant här radioprogram ska ni väl ändå försöka att främst ta fram det positiva som görs», är ett alltför ofta upprepat förslag.

Det ska man naturligtvis — också — men för att ge en riktig bild av ett förhållande måste man tyvärr »rota» i det som inte är så fint att visa upp.

Det realistiska socialreportaget i radio försvåras ibland av de olika instansernas önskan att få medverka i programmen på enbart skrivbordsnivå. Man vill så gärna berätta om »en utredning som tillsattes för två år sedan och . . .». Den lägre socialtjänstemannen som handhar de praktiska uppgifterna och som kanske är den enda som står i direkt kontakt med en människa vars situation man vill skildra ur både hans egen

och samhällets aspekt anses inte eller anser sig inte själv kapabel att svara på intervjuarens frågor. Han hänvisar gärna till sin chef som i sin tur hänvisar till sin chef och på så sätt har man snart hunnit så långt ifrån den enskilde individen man kan komma. Detta händer ganska ofta när det t ex gäller skolfrågor. Det måste givetvis vara lättare för läraren att berätta om svårigheterna i klassen än för rektorn eller överläraren som inte har den dagliga kontakten med eleverna.

Till sist några synpunkter på svårigheterna att få fackfolk tala begripligt. (Detta är på intet sätt något typiskt för socialanställda. Som radiointervjuare har man oftast betydligt krångligare med forskare, vetenskapsmän, politiker och reklamanställda som lagt sig till med egna fackspråk när det gäller att tala om sina arbetsuppgifter.)

Men när det gäller »socialspråket» är det ju tyvärr så att det genast blir lite känsligare. Ingen av oss som gör eller lyssnar till programmet vill bli kallad klientel, fall, skyddsling eller intern.

Som radioproducent har man ju inte rätt att begära att alla socialarbetare måste låta som doktor Gustav Jonsson på Skå men nog vore det tacknämligt om vi fick fler som använde samma språk som han. Fritt från förödmjukande benämningar, fritt från klyschor och inte ett enda »i dagens läge».

Regissör Curt Strömblad (andra mannen t. v.) i arbete med filmen
En ny människa, som skildrar Stockholms barnavårdsnämnds verksamhet.

Filmen och verkligheten

Av regissör CURT STRÖMBLAD

Filmskaparna är inte intresserade av samhället.

Så sägs det. Många filmkritiker efterlyser större verklighetsförankring hos spelfilmerna. Från utlandet hörs allt oftare röster som undrar om svensk verklighet bara består av erotik och personliga gudsproblem.

Spelfilmen har genom Filminstitutets tillkomst fått en ekonomiskt tryggare grund, något som förväntas leda till större djärvhet och mångsidighet i ämnesval och utformning. Någon påtagligt ökad inmutning av nya sociala verkligheter har dock ännu inte förmärkts.

Tanken ligger då nära att de nya signalerna borde komma från kortfilmen. Dokumentärfilmens format är ju kortfilmens. Men även vår kortfilmsproduktion uppvisar ytterst få ansatser till social förankring. Här är dock huvudorsaken de produktionsmässiga förutsättningarna. Den helt dominerande delen av dagens svenska kortfilm är beställningsarbeten finansierade av industrier, organisationer, städer o d. Där är frihet och djärvhet i ämnesval och utformning ytterst begränsad.

Sveriges Radio-TV producerar också kortfilm, men någon impulsgivande svensk dokumentärlinje har ännu inte framkommit. Även TV anklagas ju ofta för att försumma stora områden i svensk verklighet.

Önskemålet är således en ökad verklighetskontakt. Den bästa vägen syns då vara att i första hand skapa praktiska förutsättningar för en bred kortfilmsproduktion av dokumentärt snitt. En sådan produktion skulle säkerligen influera både filmdebatten och långfilmsproduktionen, vilket i sin tur gåve nya impulser till samhällsdebatten.

Kortfilmen har i detta sammanhang många fördelar: den ekonomiska investeringen är en bråkdel mot långfilmens, och den kan på ett helt annat sätt experimentera med innehåll, form och längd.

Flertalet av dagens filmskapare tycks vara föga samhällsengagerade, det påståendet stämmer nog. En dokumentärfilmproduktion som getts livsmöjligheter skulle dock utan tvivel locka till sig nya talanger med detta engagemang. En del för att förbli dokumentärfilmskapare i det korta formatet, andra för att föra sina idéer och erfarenheter vidare till spelfilmen.

Hur skall då en dylik kortfilmsproduktion komma till stånd? Filminstitutet är i detta sammanhang inget att räkna med, det blygsamma kvalitetsstöd som i efterhand utgår till några få kortfilmer per år kan endast stimulera en ytterst begränsad produktion som sannolikt kommer att hålla sig inom novellfilmens områden.

Om man ser en ökad verklighetssyn hos filmen också som ett intresse

från samhällets sida i det avseendet att en sådan film sprider kunskap om andra människors verklighet, breddar en trång, fantasilös och jag-centrerad bild av omvärld och medmänniskor, så borde det inte ligga fjärran att samhället finansierade en dylik produktion via ett speciellt filmorgan. Vid sidan av denna fria dokumentärproduktion, som givetvis måste få arbeta med fullständig frihet i utformning och gestaltning, skulle samma organ finansiera även kortfilm av mer informativ typ: filmer om samhällets funktioner, vad förmåner och samhällsreformer inom alla områden innebär, om problem, kriser och konflikter i en dynamisk tid, om vardagens dramatik inom samhällsarbetets många områden t. ex. inom det sociala fältet.

Inte minst måste det vara en angelägen uppgift att sprida denna insikt till de unga generationerna i den nya skolan. Skolfilmsproduktionen överhuvudtaget är idag endast rudimentär, här kommer inom kort att krävas helt andra insatser.

En filmproduktion av detta dokumentära och informativa snitt kommer också att till stora delar bli lika användbar för utlandsdistribution och få en avgörande betydelse för möjligheten att nyansera många länders ensidiga syn på Sverige.

Den statliga filmcentral som utgör förutsättningen för denna nya produktion samordnar samtliga samhällsorgans filmproduktion och fungerar som beställare och central distributör av dessa filmer. Beställningarna lämnas ut för produktion till de olika företagen i filmbranschen. Filmerna distribueras av centralen för visning på biografer, i TV, skolor, föreningar, vid sammankomster och möten och i utlandet.

Mönster för en sådan här verksamhet finns bl a i Danmark, där Statens Filmcentral just fyllt 25 år, och Canadian Film Board.

De ansatser till en svensk social kortfilmsproduktion som gjordes i slutet av 40-talet gav inga bestående resultat, huvudorsaken var väl de knappa medel som stod till buds. Filmspråket har dessutom sedan dess utvecklats väsentligt, televisionstekniken har också medverkat till en allt större realism i sättet att gestalta verkligheten på film.

Ämnenas antal för en film med verklighetssyn är oräkneligt. Uppslagen finns överallt: på fabriker och kontor, bakom en dörr till en familjerådgivningsbyrå, på sjukhus och vårdhem, hos en glesbygdsfamilj, i ett fängelse, på barndaghem och skolor, hemma hos en ensam mor. Och detta måste vara en av filmens stora möjligheter: att öppna nya områden av verkligheten för insikt, för förståelse och gemenskap. Att ge kunskap om vår egen värld.

Målriktad påverkan i skol-TV

Vuxna ser gärna skol-TV. Det har man fått så starka bevis för på Sveriges Radio att vissa skolprogram nu också visas på kvällen. Att en vuxen hemma vid sin egen TV-apparat upplever ett sådant program annorlunda än eleven i sin skola är självklart. Men däremot är det inte allmänt känt, att skolungdomarna upplever programmet så oerhört mycket rikare och mångsidigare. Detta sker genom en målriktad påverkan före programmet och genom en väl planerad uppföljning.

Ett praktiskt exempel på hur effektivt ett budskap kan nå fram till 11—13-åringar via TV, är filmen »De gamla». Sedan den visats en förmiddag fick åtskilliga gamla runt om i landet besök av för dem helt okända skolungdomar, som ville knyta kontakt med den äldre generationen. Och många mor- och farföräldrar fick brev, som de länge väntat förgäves på. Från sina barnbarn som sett en tjugo minuter lång film i skol-TV.

Att detta skulle ske hade man räknat med inom skoltelevisionen. Det var resultatet av en ny undervisningsmetod. Att det också skedde tog man reda på efteråt genom rapport från ett tiotal skolor. I fortsättningen kommer TV-programmens resultat att följas ännu noggrannare.

Redaktör *Bo Tanem* var producent för filmen »De gamla» och han svarade också för två studiehäften, som gavs ut i anslutning till den.

— Vi provade denna gång en ny metod att nå fram med vårt budskap till ungdomarna, säger redaktör Tanem. En traditionell metod hade varit att i en enda film skildra samhällets olika insatser för de gamla. Rent tekniskt hade publikkontakten etablerats genom att presentera en person, som upplevde hela denna åldringsverksamhet. Men vi valde en ny väg genom att låta filmen följa en 70-årig änka genom några dygn. Ingenting märkligt händer. Filmen talar inte alls om sociala insatser. Men man möter en människa. Detta fick sedan bli underlag för frågan vad samhället gör eller inte gör för denna människa. Vad som händer henne om några år, då hon inte längre själv orkar klara sin vardag, kommer att tas upp ytterligare då programmet våren 1966 sänds i en utökad version.

När den vuxne såg filmen »De gamla» i sin TV var huvudpersonen från början okänd. Eleverna i skolan kände henne redan från bilder i ett av de två studiehäften som getts ut. I det häftet kunde ungdomarna också läsa om åldringsvård och samhällsinsatser. De hade fått diskutera sina egna relationer till farfarsgenerationen och börjat förstå litet, hur en åldrande människa upplever tillvaron. Läraren hade dessförinnan stu-

derat häfte nummer två, lärarhäftet. Där gavs information om programmets mål, innehåll och lämpliga samtal före och efter filmen.

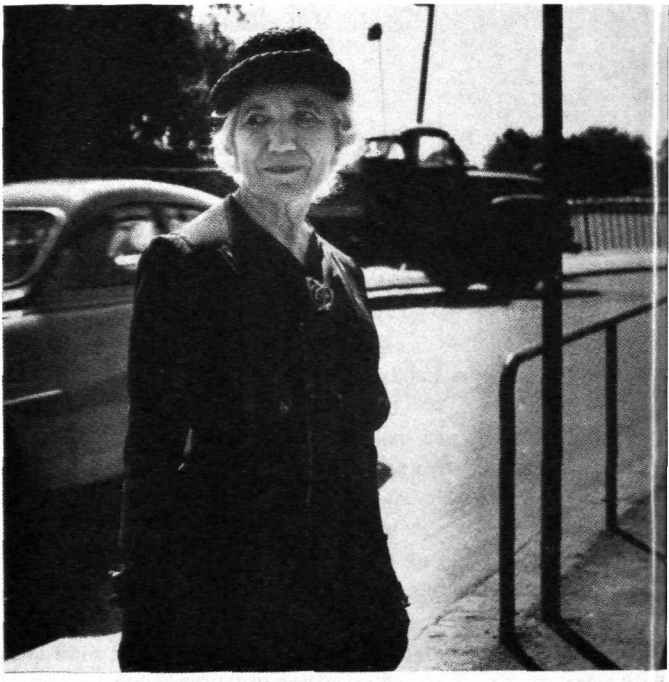
På dessa sätt var klassen redan orienterad i ämnet. De kände huvudpersonens situation och visste, vilka sekvenser de borde studera närmare när filmen visades.

Efter filmen samtalade man i klassrummet kring de aktuella frågorna. Enligt anvisningar i elevhäftet startades grupparbete, kanske om hur det är att vara gammal, om sysslolöshet, om pensionärers ekonomi. Har alla det som kvinnan i filmen? Hur var det förr? Hur hjälper samhället de gamla? Vad planeras för framtiden? Läroboken i samhällskunskap kunde ge svar på vad som blivit bättre. Vad är bra och kan bli bättre?

Efteråt kom rapporterna från ett tiotal skolor. De visade att eleverna besökt pensionärslägenheter, tagit kontakt med åldriga anhöriga som de inte träffat på länge, blivit bekanta med förut okända. Genom filmen hade de känslomässigt upplevt, hur mycket kontakten med den yngsta generationen kan betyda för de äldre. Det blev också en ny förståelse mellan generationerna i dessa fall, eftersom de unga startade från nya utgångspunkter. De hade lärt mer om hur gamla reagerar, visste mer om problemen, förstod kanske något av ensamheten. Man noterade en positiv attitydförskjutning.

Arbetet före och efter visningen av detta program i skol-TV var inget undantag. Flera program förbereds och följs upp. Inte minst viktigt är att undervisa och intressera lärarna, eftersom deras insats är lika betydelsefull som själva TV-sändningen. Efterhand som man vinner mer erfarenhet på området anses skol-TV kunna få allt större slagkraft. Men det är också viktigt att kontrollera, *hur* det nya mediet verkar. Därför har skolöverstyrelsen uppdragit åt tre konsulenter att hålla kontakt mellan skola och TV och Bo Tanem har knutits till denna verksamhet. Dessutom kommer Sveriges Radio, skolöverstyrelsen, lärarutbildnings- och universitetsinstitutionerna att medverka vid analys av skolprogram och vid mätning av attityder och reaktioner hos eleverna. Den nya metoden är effektiv, det vet man. Väsentligt är att genom mätningar kartlägga mera i detalj, vilket studieresultat som kan nås på den inslagna vägen.

Ingrid Palm

7. De gamla

Den här kvinnan är änka och över 70 år gammal. I det här programmet får du veta mer om hur den gamla damen har det.

- *Var bor hon?*
- *Har hon några barn?*
- *Vad gör hon på dagarna?*
- *Vad har hon som är så gammal svårt fö*
- *Finns det något som är lättare för henne s är så gammal?*
- *Vad finns det som gör henne glad?*

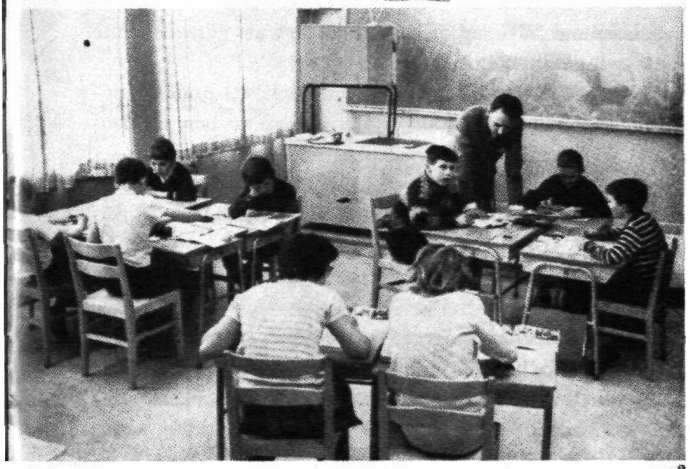
Hur är det att vara gammal?

Detta är ett av de fem uppslagen om åldringsvården i TV:s elevhäfte för mellanstadiet. Här möter ungdomarna filmens huvudpersoner på bilden till vänster. På den andra bilden visas, hur grupparbete skall ordnas i klassen. Förutom elevhäftet har lärarna ett annat med instruktioner om förberedelser och uppföljning av TV:s skolfilm "De gamla". Lärarhäftet upptar bl a en litteraturförteckning med elva böcker om åldringssituationen.

På de följande sidorna finner du några uppgifter. Du behöver inte arbeta med dem själv. Kanske några av er kan arbeta med *en* av uppgifterna gemensamt.

Säkert finns det flera frågor som du utan vidare kan svara på sedan du har sett programmet. Det att klara av de andra frågorna måste du nog hjälpa reda på mer.

- Vad säger *läroboken* i samhällskunskap?
- Vad står det i *andra böcker* som du finner på biblioteket?
- Vad står det i *dagstidningarna?*
- Vad kan en äldre person som du känner berätta för dig. Du kan fråga dig fram — *intervjua.*

2

Vad ska du göra med det du tagit reda på?

Vill du spara det för dig själv så räcker det kanske med att du skriver det på ett papper.

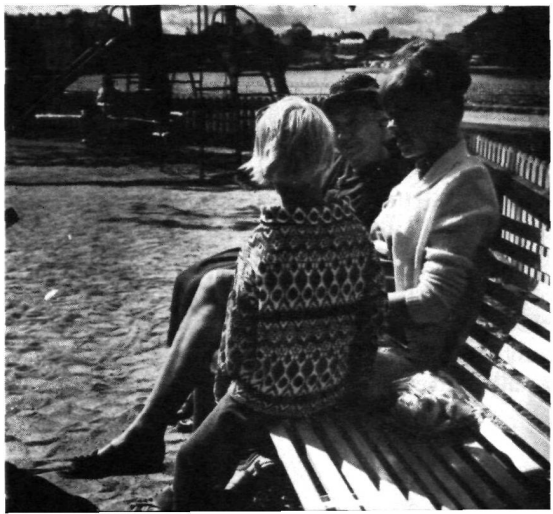
Ska du låta dina kamrater få veta vad du kommit fram till, så måste du tänka på att göra din berättelse intressant och åskådlig. Visa bilder eller teckningar!

Vilken av de här uppgifterna väljer du och dina kamrater!

- ☐ Att vara gammal och ***orka mindre och mindre.*** Sid. 18—19
- ☐ Att vara gammal och ***vara sysslolös.*** Sid. 20
- ☐ Att vara gammal och ***känna sig ensam.*** Sid. 21
- ☐ Att vara gammal och ***bli sjuk.*** Sid. 22
- ☐ Att vara gammal och ***ha ont om pengar.*** Sid. 23
- ☐ Hur de gamla hade det ***förr i tiden.*** Sid. 24

På sid. 25 finner du några uppgifter som är lämplig avslutning på vårt arbete.

17

Generationer i naturlig kontakt är ett huvudtema i den attitydförskjutning man noterat hos de ungdomar som inte bara sett TV-filmen "De gamla" utan också varit med om undervisningen, samtalen och grupparbetet i klassen före och efter programmet. Manuskriptförfattaren Lennart Blom och skådespelerskan Martha Colliander, själv 77 år, lyckas tillsammans ge den 11—13-åriga TV-publiken en ny förståelse för gamla människor. Tv en scen ur filmen.

Fortlöpande kommunal information till allmänheten om sociala åtgärder

Den PR som social verksamhet är mest betjänt av är personal av rätta sorten

Av vice socialvårdschef ARNE ÅBERG, Solna

Hur skall en socialassistent bära sig åt för att få litet att göra och inte onödigtvis besväras av allmänheten?

Han skall vara vrång och besvärlig. Då kommer folk att undvika honom. Endast när ingen annan utväg finns, kommer man att besvära denna tjänsteman.

Vad skall en socialassistent göra, om han vill ha mycket arbete, många besökare, mängder av telefonsamtal, en växande skara personer som frågar efter hans tjänster?

Han skall vara vänlig, samarbetsvillig, tillmötesgående, generös i sitt uppträdande.

Ju bättre en social institution fungerar, desto mera arbete får den. Personligt tillmötesgående och effektiv handläggning ökar allmänhetens förtroende för inrättningens verksamhet. Därav följer också ökad efterfrågan på tjänster, ett växande antal besökare och andra slags kontakter, och alltså tilltagande arbetsbörda.

I alla slags samhällen tycks det finnas behov av det slags tjänster som en välutrustad socialinstitution kan lämna. Efterfrågan förefaller att växa snabbare än resurserna. Därför kommer troligen framgångsrika socialförvaltningar alltid att arbeta med för litet personal. Med lätt överdrift kan påstås, att beviset för att en social myndighet fungerar på rätt sätt är att personalen har mer att göra än den egentligen orkar med.

Därför är det lätt att förstå att socialförvaltningarna inte är angelägna att göra reklam för sig själva. Det de har att saluföra efterfrågas vanligen ändå. Den PR som social verksamhet är bäst betjänt av är personal av rätta sorten.

Men man kan inte komma ifrån informationsuppgiften så lätt. Ju större insatser kommun och stat gör och ju mera varierad den sociala verksamheten blir, desto större blir allmänhetens behov av att hållas informerad. Medborgarna kan av två olika skäl begära att samhället håller dem underrättade om vad som sker på detta område.

Det ena är det allmänt demokratiska. Det är på medborgarnas uppdrag som besluten fattas och det är med allmänna medel de finansieras. Därför är det också rimligt att varje röstberättigad och skattebetalande människa får veta hur hans valda ombud sköter sin uppgift och använder samhällets medel.

Det andra är det speciella att medborgaren kan göra anspråk på att hållas informerad om vilken social service samhället tillhandahåller och vilka förmåner som står till förfogande.

Visserligen gäller offentlighetsprincipen i Sverige. Viktigare beslut

rapporteras i nyhetsartiklar eller kungörs kanske i annonsform. På stadshusets anslagstavla sätts ständigt upp nya meddelanden. Protokoll och andra handlingar är tillgängliga för den intresserade. Men man kan inte vänta sig att flertalet medborgare skall begagna sig av dessa informationsmöjligheter annat än i undantagsfall. Man måste vara mer än vanligt ambitiös om man skall ge sig av till stadshuset och begära fram sådana handlingar.

Kommunerna måste därför ta ansvar för en mera aktiv informationsverksamhet. Det räcker inte med att säga: uppgifterna finns här för dem som är intresserade. Detta är en alltför passiv inställning. Offentlighetsprincipen bör tolkas mera aktivt-positivt: inte bara att göra efterfrågade uppgifter tillgängliga utan att energiskt bjuda ut dem. Kommunerna har hittills i stor utsträckning försummat den uppgiften. Begreppet PR är mycket mera utvecklat inom affärslivet än i samhällelig verksamhet.

I det följande skall jag berätta något om vad som uträttas och planeras när det gäller social information i Solna. Det sker utan anspråk på att vår verksamhet skall anses förebildlig.

Utan politiska partier finns ingen kommunal demokrati. Partiorganisationerna söker följa vad som sker inom kommunen. Förtroendemännen redovisar på möten, i studiecirklar och inför andra grupper aktuella åtgärder, beslut och planer. De motiverar, argumenterar, blir kanske ibland kritiserade. Vid sådana tillfällen behandlas naturligtvis också socialvården.

På detta sätt når samhället ut till en grupp människor. Den är visserligen ganska liten men den är aktiv och betydelsefull när det gäller att forma opinioner. En socialförvaltning som vill utvecklas måste söka kontakt med dessa grupper. Det är främst hos dem man får söka skapa förståelse för socialvårdens intressen och behov. Det är dessa det politiska livets opinionsledare man först får söka vinna, när det gäller att skapa förutsättningar för ökade anslag och allmän expansion.

Sådana opinionsledare finns givetvis också utanför kretsen av politiskt aktiva. Framför allt möter man dem inom olika organisationer. Husmodersföreningar intresserar sig för barn- och ungdomsfrågor. Folkpensionärernas organisation följer särskilt noga vad kommunen gör för deras grupp. Skolornas föräldraföreningar har synpunkter inte bara på skolstyrelsens verksamhet utan också på hur barnavårdsnämnden arbetar. Nykterhetsföreningarna har sitt naturliga intresseområde, osv.

I Solna söker vi hålla kontakt med dessa grupper av samhällsintresserade medborgare. Samarbetet med organisationerna har givetvis olika

intensitet och kan säkert byggas ut. Men redan de erfarenheter vi hittills vunnit bekräftar att vägen är riktig.

Kontakten med organisationsfolk har också ett speciellt syfte. Socialvården behöver på olika områden medverkan av lekmän. Inom föreningarna möter man ofta lämpliga kandidater för olika sådana uppgifter. Som fosterföräldrar och övervakare behövs personer med ansvarskänsla, tolerans och vidsyn. Föreningsarbete utgör ofta en lämplig förberedelse.

En lämplig sinnesinriktning utgör en förutsättning för sociala lekmannainsatser. Men ofta räcker detta inte. Direkta kunskaper är också nödvändiga. Här gör folkbildningsorganisationerna en värdefull insats. De ordnar ofta kurser och studiecirklar i ämnen som är av direkt intresse för socialförvaltning. Bland deltagarna i denna studieverksamhet brukar det gå att rekrytera exempelvis övervakare. Personal från socialförvaltningen medverkar ofta som föreläsare vid denna utbildningsverksamhet.

En sådan här intensivkontakt med en speciellt intresserad och numerärt begränsad grupp av människor är en form av social information. Men detta räcker inte. Informationsverksamhet måste äga rum på olika plan. Man måste också vända sig direkt till allmänheten.

Kontakt med lokalpress är givetvis betydelsefull, när det gäller att uppnå sådan direktkontakt. I stockholmsområdet finns dock endast begränsade möjligheter att utnyttja detta informationsmedel. De egentliga lokaltidningarna har begränsad spridning och utkommer mera sporadiskt än fallet är i andra regioner. Den egentliga huvudstadspressen har på senare år börjat visa större intresse för lokalnyheter. Även i de stora bladen kan man då och då påträffa artiklar och notiser om sociala frågor. Radions lokalprogram har också sitt intresse i detta sammanhang. Den planerade utbyggnaden av lokalradionätet leder kanske i framtiden till att detta blir den viktigaste informationsmetoden, när det gäller att snabbt nå en stor grupp människor med ett inte alltför invecklat budskap.

Socialförvaltningen kan ju också ta direktkontakt med allmänheten i skriftlig form, exempelvis i form av cirkulärbrev som distribueras genom postverket eller på annat sätt. Vi har i Solna sänt ut sådana meddelanden om bland annat sommarbarnsverksamheten till alla barnfamiljer. Avsikten har inte varit uteslutande att ge upplysningar om kolonier och feriehem. Vi har också allmänt velat erinra familjerna om vår existens. Därför har trycksaken getts en reklammässig och slagkraftig utformning. Vi vågar tro att det tilltalande intryck som ett sådant meddelande ger

inte bara leder till intresse för den sak som direkt behandlas utan också ökar allmänhetens intresse för socialvårdsfrågor i allmänhet.

Också pensionärsverksamheten har skildrats i ett par små trycksaker. På stadsbiblioteket anordnades i samband med landstingets möte en utställning med alster som framställts inom pensionärernas fritidsverksamhet. I anslutning därtill färdigställdes en enkel trycksak som berättade om vad staden gör för de gamlas välfärd. Den fick spridning också utanför själva utställningen. En annan trycksak har framställts för att användas när pensionärerna inbjuds till olika fritidsverksamheter.

Just nu pågår arbetet med en skrift som allmänt skall skildra socialvården i Solna. Det blir en bred framställning, som skall kunna användas i olika sammanhang: för att vägleda den hjälpsökande medborgaren, i föreningslivets mera kvalificerade verksamhet och vid undervisningen på skolornas högre stadier.

Detta projekt genomförs i samarbete med ett företag i PR-branschen. Det har från förvaltningen fått ett omfattande faktamaterial samt en PM som anger de allmänna förutsättningarna. Inom denna vida ram har byrån frihet att utforma informationsskriften.

Jag tror att en sådan metod har sina bestämda fördelar. I det dagliga arbetet tvingas vi tjänstemän inom förvaltningarna att använda oss av kanslispråk. Det fungerar i sina sammanhang bra. Men det är inte ändamålsenligt, när det gäller att skriva för allmänheten. Att byta skrivsätt är emellertid svårt. Ämbetsspråkets särskilda stil får lätt övertaget också när vi söker skriva populärt. Därför är det säkert lämpligt att låta fackfolk stå för skrivandet. Så har också skett i Solna vid andra tillfällen.

Ingen kommunal socialförvaltning torde ha skaffat sig någon särskild informationsman. Uppgifterna är väl inte heller så omfattande att de motiverar en heltidstjänst. Men i kritiska lägen skulle det onekligen vara värdefullt om förvaltningarna hade tillgång till en person med goda kontakter på redaktionerna och som har yrkeserfarenhet av hur nyhetsstoff behandlas. En informationsman skulle ju också utöver sina andra tillgångar ha tid att hålla kontakt med journalister på ett helt annat sätt än förvaltningspersonal har möjlighet till vid sidan av sina övriga uppgifter. De goda personliga kontakter som sålunda kunde skapas skulle kunna undanröja en del av den ömsesidiga misstänksamhet som säkert finns både bland journalister och socialvårdens funktionärer. Helt kan väl denna motsättning aldrig försvinna, eftersom den hör ihop med de båda gruppernas funktioner. Pressens uppgift är ju bl a att bevaka myndigheterna. Socialvården kan här inte göra anspråk på någon förmånsställning. Men det kan inte heller bestridas att ovederhäftig

journalistik ofta skadar socialförvaltningarnas strävan att åstadkomma ett gott och förtroendefullt förhållande till allmänheten. En sensationsartikel, som kanske bygger på uppgifter som aldrig blivit riktigt kontrollerade, kan få allvarliga följder för personer som nödgas söka hjälp från olika socialvårdsorgan. Förtroendet kan rubbas och de hjälpsökande kan känna rädsla inför kontakterna. Negativ publicitet av detta slag kan alltså ödelägga vad som under lång tid byggts upp av insikt och förtroende.

Några absoluta garantier mot sådana olycksfall kan inte skapas. Enda vägen är att söka etablera goda förbindelser mellan nyhetsmedia och samhällsorgan. Journalisternas uppdrag är viktigt och vällovligt. De bör därför behandlas korrekt och tillmötesgående. Onödigt hemlighetsmakeri skall undvikas. Så långt det är möjligt bör tidningsmän få önskade uppgifter. Förvaltningspersonal kan också själv ta initiativ och lämna ut nyheter, när sådana finns.

På så sätt kan skapas kontakter mellan press och förvaltning, som leder till att skandalskriverier undviks och att allmänheten får fortlöpande information om samhällets sociala åtgärder.

Statlig informationstjänst i Norge

Information är en så viktig sak i det komplicerade samhället att en sådan behöver planeringsresurser och för sin speciella uppgift utformade organ, hävdar informationschef *Odd Strand,* chef för det samordnings- och konsultorgan på det statliga informationsområdet i Norge, som startade på nyåret 1965. Norges statliga informationsverksamhet har hittills präglats av tillfälligheter, menar han. Även motsvarande verksamhet i Sverige bär samma prägel. Informationschef Strand berättar om den nya verksamheten i svenska försäkringskasseförbundets Tidskrift för allmän försäkring.

En jämförelse mellan Sverige och Norge

När jag för tre år sedan besökte Sverige för att se på den till allmänheten riktade informationsverksamhet som där utövas av statsförvaltningen, besökte jag ett tjugotal olika departement, verk och institutioner. Jag konstaterade att informationsverksamheten generellt sett var grundligare utformad inom enskilda institutioner än i Norge. Men på vissa områden låg vi i Norge — enligt min uppfattning — något före.

Det syntes mig till exempel att på den sociala sektorn var informationen bättre i Norge än i Sverige. De affärsdrivande verken hade emellertid i stort sett en bättre utbyggd organisation och en mer omfattande verksamhet på detta område. En sak som vid den tidpunkten var gemensam för de två länderna var att det inte förekom någon mer utvecklad samverkan om informationsarbetet inom statsförvaltningen.

I Sverige hade man ett visst samarbete genom den pressklippsservice som Statens upplysningsbyrå utför. I Norge förekom en samverkan om filmfrågor genom Statens filmcentral. I bägge länderna var informationsverksamheten präglad av tillfälligheter. Dess effektivitet var beroende av intresset hos enskilda statsorgan och hos enskilda tjänstemän.

Objektiv information från staten

I Norge framkallade behovet av en bättre statlig informationstjänst att en kommitté — Informationsutvalget — tillsattes 1960. Den framlade sitt betänkande 1962.

Kommittén framhöll att informationen till allmänheten på flera områden inte hållit jämna steg med den snabba samhällsutvecklingen i övrigt. Samtidigt hade behovet av sådan informationsverksamhet ständigt ökat. Utredningen underströk vidare att den statliga informationen måste vara alltigenom saklig och objektiv och partipolitiskt absolut neutral.

Problemställningar

Utredningen ställde frågan: Vilka hänsyn och förpliktelser bör läggas till grund för statsförvaltningens information till allmänheten? Man analyserade bakgrund och behov, hänsyn och uppgifter, speciellt i fråga om lagstiftning, rättssäkerhet, rådgivning, yttrandefrihet och informationens kvalitet. Utredningen kartlade den informations- och upplysningsverksamhet som vid den tidpunkten, dvs 1960, utövades i den norska statsförvaltningen, och undersökte organisationen och omfånget av liknande verksamhet i en del andra länder, speciellt Sverige och England, men även Danmark, Tyskland och USA.

Vidare gjordes en värdering av informationsverksamheten i den norska statsförvaltningen och de olika hjälpmedel som används och kan tänkas bli använda. Man tog upp frågan om kontakter med pressen, om statsannonser, trycksaker, publikationer etc, audiovisuella hjälpmedel som film, radio, TV etc, utställningar, föredrag, kurser, konferenser och kampanjer. I det sammanhanget företogs bl a en orientering om norsk press — om tidningarnas spridning, annonspriser m m och exempel på felande eller otillfredsställande meddelanden.

Det hela utmynnade i ett förslag om vilka åtgärder som borde vidtas. Bl a föreslogs att förvaltningen skulle åläggas en generell informationsplikt när det — som det heter — gäller »reformer av väsentlig betydelse för en större del av eller hela allmänheten, eller andra behov gör sig gällande».

Som ett resultat av kommitténs framställning fick Norge i januari 1965 det nya organet *Statens informasjonstjeneste.*

Arbetsuppgifter

Skisserat i stort drag ger följande redovisning några av de arbetsuppgifter informationstjänsten haft sig förelagt under sitt första verksamhetsår:

1. Lämna råd och anvisning till förvaltningsorganen bl a i fråga om val av hjälpmedel i informationsarbetet och relationerna till pressen och, när det är nödvändigt, medverka vid genomförandet av åtgärder.
2. Framhålla för fackadministrationen nödvändigheten av information, där sådan synes vara aktuell.
3. Föreslå fackadministrationen att slopa eller reducera informationsinitiativ, som synes vara föga ändamålsenliga.
4. Själv ta initiativet till att genomföra informationsföretag när en sådan lösning synes naturlig.

5. Ansvara för att det utövas kontroll beträffande informationens neutralitet, när detta synes vara nödvändigt.
6. Vara sekretariat för koordinerade samarbetskonferenser mellan de redan förekommande informationsavdelningarna i statsadministrationen.
7. Finna fram till en form av kontinuerlig kontakt även med institutioner utan egen informationsavdelning.
8. Arbeta för ett ändamålsenligt utnyttjande av de audiovisuella hjälpmedlen inom statsförvaltningen.

Konkreta uppdrag

Det är alltid spännande att starta något nytt. Så har det också varit för Statens informasjonstjeneste och dess stab på fyra personer, vilka nu verkar primärt såsom konsulentorgan för de olika grenarna av den norska statsförvaltningen.

För att kunna prioritera uppgifterna i mesta möjliga mån företog informationstjänsten en kartläggning av den informationsverksamhet som förekommer inom statsförvaltningen. Kartläggningen som åstadkoms på det sättet fick avgöra var i terrängen man först och främst skulle göra sin insats och den gav institutionen mycket värdefullt material och betydande insikt i problemen.

Mycket snart började uppgifterna att strömma in — både små och stora. En av de mest intressanta var från Sjøfartsdirektoratet, som önskade att få en aktion för att förebygga den ökande olycksfrekvensen till sjöss — inte minst i förbindelse med småbåtar. Det gjordes omedelbart en snabbkampanj. Under 1966 sätts i gång en omfattande aktion — Sjövett 1966 — som redan är planlagd i detalj: vilka media som skall användas, en tidtabell som anger när varje sak skall sättas in, och en budget. En positiv uppslutning från pressen, radio, TV och flera offentliga institutioner och organisationer garanterar att detta blir en kampanj som kommer att nå in i varje hem. Här som i fråga om andra aktioner söker vi att kontrollera effekten av de olika media.

Vägstyrelsen önskade ge kontinuerliga orienteringar till pressens specialmedarbetare om vägfrågor. Liknande arrangemang har tidigare fått ringa anslutning. Informationstjänsten ordnade en bussresa för att studera landets högfjällsvägar. Genom mikrofonen i bussen orienterades deltagarna under resan om vägplanering, vägmärkning och liknande. Arrangemanget blev mycket vällyckat och har följts upp — inte minst på initiativ av deltagande tidningsrepresentanter — av en under förra

hösten ordnad samling kring vägplanering och laboratoriearbete; under innevarande vår ordnas en ny exkursion.

Aktion för att motverka byråkrati och skapa en effektiv administration

I linje med detta har ordnats en tidningskurs i förvaltningen, som har lagts upp i samarbete med Norsk Presseforbund. Informationstjänsten påtar sig framför allt det som är nytt i statsförvaltningen. Den söker visa att man i dag satsar hårt på att motverka byråkrati och att skapa en effektiv administration.

En ledande princip vid informationstjänstens presskonferenser är att dessa skall presentera nyheter och att framställningen av dem blir dynamisk. En statisk presentation av upplysningsmaterial är till föga nytta för journalister. Den norska folkpensionen som skall förverkligas från den 1 januari 1967 blir naturligtvis även en uppgift för Statens informasjonstjeneste. Den är redan inkopplad och i färd att förbereda den stora upplysningskampanjen kring den nya lagen.

Informationstjänsten har tagit initiativ när det gäller information om ny lagstiftning och den har ålagts att närmare utreda frågan om statsförvaltningens informationsplikt i detta hänseende.

I Norge har man med stort intresse följt den svenska diskussionen om statligt stöd till pressen. Förslaget att staten i större utsträckning än hittills skall använda sig av tidningarnas annonssidor är ett önskemål som i viss mån vinner förståelse också i den norska förvaltningen.

Informasjonstjenestens målsättning

hämtad från informationsutredningens betänkande:

»Vi skall bidra till att den enskilda samhällsmedborgaren erhåller saklig information om det som griper in i hans liv och leverne, i en form som gör att han kan förstå det och på ett sådant sätt att det når fram till honom och det på en tidpunkt då han har bruk för informationen.»

»Förvandlingens samhälle kräver PR och annonser»

(landshövding Gösta Netzén)

> Den statliga informationens uppgift i vårt moderna samhälle är att ge varje medborgare den information han/hon behöver vid den tidpunkt då han behöver den.
>
> Essen Lindahl i riksdagsmotion

Ett av de stora problemen för den statliga informationen, vilket det kan vara skäl att granska närmare, är hur denna skall kunna nå fram till allmänheten genom mängden budskap av alla tänkbara slag, som sänds ut till allmänheten via tidningar, radio och TV. »Sändarsidan har sammantaget en så oerhörd kapacitet att vi kan tala om ett verkligt överflöd», påvisar riksdagsmannen och reklamchefen (i Folksam) Essen Lindahl i sin förra året givna motion i andra kammaren. »Men — fortsätter herr Lindahl — hur är det med mottagarnas möjlighet att tillgodogöra sig överflödet? Individen har inte möjligheten att ta emot mer än en liten del av allt det som erbjuds honom.

I den rådande situationen får inte staten komma i ett underläge, när det gäller att framföra viktig information till allmänheten. Statens information måste kunna konkurrera — framgångsrikt — med all annan information. För att kunna göra detta måste de experter anlitas som genom sin forskning och sina praktiska erfarenheter kan medverka till att ge denna information slagkraft, både vad gäller formen och spridningssättet. Endast på detta sätt kan informationen nå ut till dem det gäller».

Annons- och reklambyråerna med sina PR-män i täten rustar sig också uppenbarligen för att medverka i en samhällets medborgarinformation, som är under utveckling. De förklarar sig »lyhörda för samhällssektorns informationsproblem».

Annonsen är självfallet den informationsform som ligger närmast till hands för annonsbyråerna att rekommendera.

— Att annonsera är ingen dålig metod, rekommenderade statsrådet Ulla Lindström i ett föredrag nyligen. Propagandaexpertisen har nu också lyckats övertyga högertrafikkommissionen om samma sak. Kommissionen har beslutat att satsa femton miljoner på en annonskampanj i samband med trafikomläggningen. Uppgiften skall delas upp på de två annonsbyråerna Ervaco och Günther & Bäck.

Det allmänna ropet på medborgarinformation genom samhällsannonsering har gett beslutet en flerbottnad betydelse.

»Långsamt tycks det nu gå upp för statsmakterna att samhället har en informationsplikt», noterar pressen.

— Ute i länen och kommunerna börjar också så sakta tanken på samhällets egen PR att få fäste, rapporterar direktör Sigvard Sedström i Ervaco, som sedan länge propagerat för en sådan. På

landstingssidan har inte hänt något definitivt, men man är i allmänhet positiv till tanken och på väg att ta ställning. I t ex Kalmar södra, Kronobergs, Västernorrlands, Örebro län är frågan om informationsverksamhet under utredning, på sina håll har satts till informationskommittéer.

På kommunsidan är närmast att nämna en informationskampanj 1966 i Jönköping, som stadsfullmäktige anslagit 220 000 kronor till och som skall sättas i gång så snart det låter sig göras för att sedan utvecklas framöver under året. Kampanjen är tänkt att gå fram på två linjer: en intern och en extern aktion. Den interna informationen skall riktas till stadens 2 500 kollektivanställda. Helt generellt blir det ett propagandaarbete för att stimulera de egna leden att känna för sitt företag staden; de skall också vara underrättade om de åtgärder som skall företas under året. Personalen tillställs upplysande cirkulär, den samlas till informationsträffar. Man har planer på att ordna sådana tre dar i följd med möjlighet för alla att välja den för den enskilde mest lämpliga dagen och därmed få en demokratisk blandning och undvika kategoriklyvning. Men givetvis finns det vissa grupper, där det med hänsyn till deras arbetsuppgifter är motiverat med speciell upplysning.

Den externa verksamheten skall omfatta en rad olika aktiviteter, i syfte att hos Jönköpingsborna bygga upp känslan för deras stad, en vi-känsla för den enhet de tillhör. Stommen i arbetet här blir annonsering i stadens två tidningar. Annonserna skall ha ett sakligt innehåll, lättillgängligt genom en journalistisk utformning. Vidare skall kampanjen uttryckas i affischer, uppsatta på de offentliga tavlorna i staden, i skolorna etc och i trafikreklam. Varje hushåll får sedermera någon trycksak, ev en tidning, där det bl a ges en summering av viktiga saker staden har att meddela invånarna. Inför kampanjens start företas mätningar av kunskapsnivån hos dem i fråga om den service staden ger m m. Efter kampanjens slut görs proceduren om för att man skall kunna få ett begrepp om effekten av den under året lämnade informationen. Även effekten av olika media skall studeras.

Så snart man har den förelöpande mätningen klar får spelet börja.

Planer på liknande företag dryftas även i Eskilstuna, Falun och Sundsvall.

Karl-Erik Synnermar i PR-service AB, Malmö (medlem av Gumaeliusgruppen): Vi har i vår verksamhet haft många kontakter med samhälleliga organ, som velat finna nya informationsvägar till institutioner och allmänhet. Våra samhällsinstitutioner synes i allt

större utsträckning inse värdet av public relation. Flera statliga verk är numera utrustade med press- och informationsavdelningar, i något fall har man även PR-män anställda. Men det finns en klar tendens till att såväl press- som PR-avdelningar låter sig nöja med en passiv attityd, dvs man reagerar främst på grund av påverkan från allmänheten och massmedia, förfrågningar o d. Positiva undantag finns i Postverket och hos SJ.

Det finns emellertid även exempel på en utveckling bakåt, som är mycket svår att förstå. Socialstyrelsen leder t ex en verksamhet som kostar åtskilligt. I dess aktiva PR-verksamhet har ingått tidskriften Sociala Meddelanden. Inför socialstyrelsens omorganisering, som väl knappast lär minska verkets kontakter med allmänhet och massmedia, kommer nu förslaget att denna tidskrift skall läggas ned! Den skall ev ersättas med en personaltidning. Ur en utomstående PR- och pressmans synvinkel är detta kräftgång. Socialstyrelsen borde ju i stället ha en PR-verksamhet i stil med något svenskt storföretags, t ex Scania Vabis, Vattenfallsstyrelsen, SAS. Detta skulle innebära ett tiotal medarbetare minst på PR-avdelningen.

I ungdomsvårdsdebatten tog Sociala Meddelanden nr 7—8 1964 ett initiativ: fyra författare gjorde reportage från ungdomsvårdsskolor och tillförde därmed debatten ett material som måste vara av värde för planerarna i många år framåt. Det var PR, som alltså inte skall fortsätta? Och i dag om någonsin behövs det nya grepp i denna debatt. Alla positiva åtgärder motverkas om debatten bara får bränsle i form av negativa utbrott över rymningar med åtföljande billån och stöldraider, överfall på vårdare, raggar- och modsupplopp etc. Här måste socialstyrelsen vända på strömmen och själv leda debatten genom aktiva PR-åtgärder.

Under förra våren publicerade ett 130-tal dagstidningar, borgerliga och socialdemokratiska, annonsen på nästa sida såsom sitt eget inlägg i den aktuella debatten om den planmässiga information, som samhället borde ge medborgarna. En uppföljningsannons om hur staten skulle kunna sprida information om hastighetsbegränsningar under påsk- och pingsthelgen var ett pressens andra egna debattinslag.

Under hela året sedan dess har tidningarna utvecklat initiativet vidare i sina ledarspalter och slagit fast att den stora allmänheten har uppenbart intresse av den direktinformation som väsentligt ökad samhällsannonsering skulle innebära. Mycket är oklart för den enskilde medborgaren. Han vet inte tillräckligt om vårt nya samhälle. Som »konsu-

Vem har ansvaret för att vi inte vet bättre?

En annons om medborgarens behov av information

lur får den breda allmänheten i dag reda på lla nyheter om lagar och förordningar? Vad et svensken i allmänhet om sina rättigheter — ller sina skyldigheter? Mycket är oklart för en enskilde. Han vet inte tillräckligt om vårt ya samhälle. Vem har ansvaret för att vi inte et bättre?

tat och kommun borde sörja för en planmässig ıformation över ett brett fält. Men så gör man ıte. Samhället utnyttjar officiellt tryck och ungörelser som inte får någon ordentlig sprid- ng. Broschyrer produceras. Men hur sprids ? och hur blir de lästa? Utöver detta litar man ll en omfattande publicitet i press, radio och V. Detta senare är en information som ingen ın eller får styra. Enskilda tidningar kan dess- om inte koordinera varandras behandling av yheter från samhällets styrande organ. Detta stämmes av journalistiska lagar. Samhället ın därför inte veta om medborgarna härige- om får den information som de har rätt att få.

ıdast en av samhället finansierad upplys- ngsverksamhet kan ge aktuella, samordnade ınskaper till den breda allmänheten.

r inte tiden mogen för en sådan information ån departement, nämnder, styrelser och verk, ån riksdagen, från kommunerna, från lands- ıgen? Enbart uppräkningen ger en vision av hovet.

ycket talar för att samhällets information i ad utsträckning bör föras fram i annonser, m på ett effektivt sätt visat sig kunna för- edla budskap av skilda slag till allmänheten. iringslivets män kan dokumentera detta.

Naturligtvis skulle en annonsering av detta slag utformas sakligt och objektivt. Den får inte bli politisk propaganda. Det utesluter inte, att samhället ger fakta med fantasi, att informationer serveras, så att man verkligen lockar till läsning. Den seriösa kommersiella annonseringen — som också de statliga affärsdrivande verken SJ och Postverket bedriver — kan tjäna som mönster för intresseväckande och effektiv information.

Vi har tidigare sett systematisk statlig information, kanske mest påtagligt under andra världskrigets år, men också senare, t.ex. i trafiksäkerhetsfrågor.

Det är inte svårt att räkna upp ämnesområden för en samhällelig informationsverksamhet genom annonser. I pressdiskussionen har redan åtskilliga förts fram. Det kan gälla våra rättigheter, t.ex. om sociala bidragsformer, om skolor, om sjukvård. Eller våra skyldigheter i fråga om skatter, deklaration, folkbokföring, trafikregler m.m.

En mera suggestiv form kunde ges åt trafiksäkerhetspropaganda, naturskyddsmaningar o.s.v. Ett viktigt problem är rekrytering av kunnigt folk till statliga och kommunala tjänster. Här kan arbetsmarknadsstyrelsens insatser tjäna som föredöme.

Det finns andra former för statlig annonsering. Man kan nämna radio- och TV-program, dragningslistor, tipsresultat. Enskilda föreningar betalar för att tillkännage möten och sammanträden — även lotterivinster. Varför skall staten få liknande tjänster gratis?

En revidering av hittillsvarande praxis på ovan nämnda områden borde kunna diskuteras.

Naturligtvis utesluter inte en annonsering från samhället den redaktionella belysningen av olika ärenden. Med ökad kunskapsbas bland allmänheten borde denna redaktionella behandling av materialet snarare öka i betydelse.

Den statliga konsumentupplysningen har också behov av tjänster från tränade informationsmän med kunskaper om masskommunikationernas psykologi och teknik.

Även i den aktuella diskussionen om pressens ekonomiska ställning har ovanstående frågor väsentlig betydelse. Det är fråga om stora inkomster, även för en annonsering i liten skala — mätt efter de resurser som stat och kommun har.

Låt oss här bara ge ett exempel:

Enbart en ersättning till tidningarna för det utrymme som ges radio- och TV-program, dragningslistor och tipsresultat, skulle enligt en preliminär beräkning inbringa 23 milj. om året. Av detta kommer 5 milj. på storstadstidningar och 18 milj. på landsortstidningar.

Problemkomplexet är omfattande och behöver diskuteras ingående. Vi vill för vår del hävda: Det är dags att tänka om! Dags för samhället att ge fakta med fantasi!

menter» av lagar, förordningar, förmåner och rättigheter har alla medborgare ett starkt behov av effektiv statlig och kommunal information. Den skall, enligt reklamexpertisens åsikt, ha stor spridning och locka till läsning — ge fakta med fantasi. Det är samhällets företrädare — centrala regionala och kommunala myndigheter — som måste se till att medborgarna verkligen blir underrättade om för dem viktiga beslut om nya åtgärder.

Tidningen Arbetet i Malmö har i synnerhet pläderat för en objektiv upplysningsverksamhet genom annonsering. Samhällets reklam skall självklart liksom kommersiell reklam välja bästa tänkbara media. Annonsen exempelvis är ett viktigt instrument med stor genomslagskraft och jämförelsevis låga kostnader. För den ovannämnda kampanjen ansågs annonsen vara ett självklart val.

— Tidningarna har alltid — erinrar Arbetet — varit intresserade av att låta sina läsare få kännedom om olika samhälleliga åtgärder och beslut. De kommer självfallet att vara det även i fortsättningen så långt det rör sig om ett nyhetsmässigt stoff. Lika klart är att sedan nyheten ifråga en gång publicerats, så är den också avverkad för nyhetsredaktionernas vidkommande. Statliga och kommunala myndigheter utgör därvid inget undantag från alla andra.

Åtgärder och beslut som i så hög grad angår varje medborgare borde meddelas även på annat och mera metodiskt sätt. Upprepningens värde måste beaktas även i detta avseende. Det kan ske om samhället väljer att annonsera den service och de rättigheter det bjuder medborgarna. Annonsvägen kan man återkomma precis så ofta som behövs för att nöta in en sak. En objektiv upplysningsverksamhet genom annonsering — ofärgad av alla politiska spekulationer — är utan tvekan det effektivaste sättet att göra medborgarna mera medvetna om sina rättigheter och skyldigheter.

Egentligen är det märkligt, fortsätter Arbetet, att inte samhället i större utsträckning än som skett utnyttjat annonsering i dagspressen i syfte att sakligt informera medborgarna. Det kan mycket väl tänkas — för att ta ett exempel — att riksdagen beslutar en viktig ändring av trafikbestämmelserna. Eftersom den inte annonseras och då tidningarnas nyhetsavdelningar givetvis kan missa beslutet, är konsekvenserna uppenbara. Annars laglydiga medborgare kan åka fast som lagbrytare därför att de inte haft en aning om förändringen. Ändå får de straff härför.

Expressen har åskådliggjort detta behov av information med en

lång serie olika typfall, t ex en tvåbarnsmamma, änka, som i samband med omskolning skaffade sig en privat studieskuld på 14 000 kronor, därför att hon inte visste/trodde att hennes situation kunde ha klarats genom en redan beslutad bidragsform.

Arbetet argumenterar vidare: Samhällsomdaningen pågår sedan många år tillbaka i ett högt uppdrivet tempo. Det är naturligtvis glädjande. Men det betyder också att det som var riktigt i går är oriktigt i dag. Nog borde det för ett demokratiskt samhälle, både för stat och kommun, vara självklart att på ett tillfredsställande sätt informera sina innebyggare om samhällets funktioner och beslut. Men så är det inte. Man nöjer sig med att utnyttja officiellt tryck och kungörelser som den stora allmänheten inte kommer i kontakt med. Då och då kastar man ut en broschyr, som i flesta fall lär gå direkt i sopnedkastet. För övrigt litar man på att tidningar, radio, TV utan kostnader för samhället skall svara för den behövliga informationen.

Reklamexpertisen: Vilket enskilt företag som introducerar en ny vara eller tjänst till allmänheten skulle ens drömma om att slopa sin moderna, effektiva annonsering direkt till allmänheten och i stället förlita sig enbart på en torr saklig broschyrtext som allmänheten förutsätts vilja gå och köpa i bokhandeln för att studera (jämför Svensk Författningssamling)? Vilket enskilt företag i samma läge skulle förlita sig på enbart ett spontant »omnämnande» i pressen? Lika välunderbyggt, klart och planmässigt som det allmännas viktiga beslut i dag kommer till — lika tillkrånglat och svåråtkomligt eller lika slumpmässigt disponerat är samma besluts kommunikation till medborgarna ordnad. De folkvaldas ansvarsfråga är inte löst enbart genom kloka beslut — beslutet måste också på ett effektivt sätt kommuniceras till alla dem det angår.

Arbetet: I den av tidningarna publicerade annonsen räknas upp några områden lämpade för samhällelig information genom annonsering. Vilka rättigheter har vi, när det gäller sociala bidrag, skolor, sjukvård? Vilka skyldigheter åvilar oss i fråga om skatter, deklarationer, folkbokföring, trafikregler m m? Listan kan göras hur lång som helst. Inte minst borde kommunalfullmäktige på många håll lära sig att annonsera föredragningslistan så att folk vet vilka ärenden som behandlas. Det ser alltid lika bedrövligt ut med uppmaningen att gå till en kommunal anslagstavla (som få vet var den sitter) för att få besked.

Helt självklart utesluter inte en annonsering från samhället att sam-

hälleliga frågor behandlas redaktionellt. Det troliga är att det i stället blir en mera omfattande belysning av ärendena. Men det är ett rimligt krav från medborgarnas sida att få garantier för en objektiv information, och det är rimligt att tidningarna får betalt härför genom att informationen annonseras.

På en punkt går tidningarnas uppfattningar i sär, nämligen när det gäller omfattningen av samhällets informationsskyldigheter. Västgöta-Demokraten t ex reserverar sig för att staten skulle betala för publiceringen av radio- och TV-program, dragningslistor, tipsresultat och dylikt. Tidningen är av den uppfattningen att man inte skall konstruera några betalningsskyldigheter, där inte sådana föreligger. Staten skall inte ikläda sig någon betalningsskyldighet för sådana meddelanden som ingen tidning kan avstå från att publicera med tanke på dess eget läs- och informationsvärde. Tipsresultat, TV-program och dragningslistor är nyheter. För nyheterna betalar läsarna genom prenumerationsavgiften, inte nyhetskällorna i form av annonsvederlag.

Samhällsannonseringens nuvarande omfattning torde vara tämligen godtycklig på alla nivåer, konstaterade landshövding Gösta Netzén i ett intervjuuttalande. Eller i varje fall slentrianmässig. I princip bör enligt min mening samhällsannonsering till sin omfattning vara likvärdig i hela dagspressen.

Sedan kommer frågan om hur annonsmedlen skall fördelas. Man anser inte att en statlig annonsering skall kosta lika mycket oavsett i vilken tidning den förekommer. Kostnaden skall givetvis beräknas efter upplagestorleken. Viktigt är dock att samhälleliga annonser införs i alla dagstidningar utan undantag. För närvarande gör sig samhället skyldigt till en utmanande diskriminering av stora medborgargrupper — anser pressfolket — när dess annonsering sker ensidigt i enstaka stora tidningar. Medborgare som föredrar små tidningar skall självfallet ha precis samma rätt till samhällsinformation som de stora tidningarnas läsare.

Det är emellertid inte bara den statliga annonseringen som behöver uppmärksammas. Man pekar på hur kommunalfullmäktige på en del håll ofta nöjer sig med att annonsera när och var sammanträde hålls, däremot spills det inte en millimeter på att upplysa medborgarna om vilka ärenden som står på föredragningslistan. »Det är på gränsen till föraktfull nonchalans av medborgarnas legitima krav på att få veta vad som sker i det samhälle till vilket de betalar skatt».

Det finns länsstyrelser som annonserar sina kungörelser, personalanställningar etc i samtliga i länet utkommande tidningar, men det finns också exempel på motsatsen. Andra åter går ett slags underlig balansgång.

I ett län fördelas håvorna mellan länsstadens två tidningar på det sättet att den ena är ensam om länsstyrelsens annonsering vartannat år och den andra vartannat. En länsstyrelse annonserar bara i en av länsstadens tidningar trots att den andra har god spridning i länet och t o m är störst på vissa orter. I ett annat län tillämpas en tredje ordning. Där annonserar visserligen länsstyrelsen sina kungörelser i samtliga tre morgontidningar, viss annan annonsering enbart i den största tidningen. Förutsättningen för annonseringen är emellertid att tidningarna beviljar länsstyrelsen en större rabatt. Det innebär att tidningarna inte ens får betalt för sina egna produktionskostnader.

En statlig annonsering över ca två helsidor i veckan i landets samtliga dagstidningar (dvs alla som utkommer med mer än ett nummer per vecka) skulle under ett år kosta 45—50 miljoner kronor. 75 procent härav skulle gå till tidningarna utanför storstadsområdena. Enligt en beräkning av direktör J a m e s B r a d e, mediachef i AB Ervaco.

Riksdagsbesluten som reklambudgeterad information till allmänheten

Följande preliminära försök till kostnadsberäkning av »statlig annonsering» har baserats på en överblick av riksdagsbesluten under hösten 1963 och våren 1964. För en annan period kan alltså fördelningen per departement etc bli något annorlunda. En noggrann analys, i nära samarbete mellan riksdagen och respektive departement, kommer givetvis att föregå en reell budget. Genom förfrågan hos departementen har nu också Statens Konsumentråd börjat samla in preliminära synpunkter i liknande syfte.

I kalkylen, som har gjorts av *Mediaanalys AB* ingår två huvudgrupper av annonsering, dels en *växlande allmän information* inom 70-talet ämnesområden, dels en *standardiserad programinformation* för områden som RADIO-TV-program, tipsresultat, Penninglotteriet. För den växlande annonseringen (»fakta med fantasi») har inkluderats kostnad för medverkan från professionella reklaminstitut för informationens utformning och mediaplanering. Standard-annonseringen har räknats som en uniformt mekaniserad information direkt från respektive statligt verk till tidningarna, utan medverkan av reklaminstitut. I budgeten har medtagits kostnaden för kontinuerliga undersökningar av hur medborgarna observerar/»konsumerar» informationerna — att dessa framställs på ett läsbart/fattbart sätt sam resulterar i optimalt ihågkommen kunskapsmassa.

Kalkylerna torde i första hand få ses som en exemplifiering och som en utgångspunkt inför fortsatt diskussion om vilken volym och vilken fördelning som kan bli aktuell vid ett statligt informationssystem via annonsering.

Tabell 1

»Växlande allmän» information via dagspress (inkl. veckotidningar av dagspresskaraktär) samt via viss konsumentfackpress — baserad på riksdagsbesluten under en årsperiod. Miljoner kronor.

Dagspress	Statens kostnad	Därav tidningarnas kostnad	
Aktualiteter inom 70 angivna ämnesområden	35,9	30,0	Efter avdrag av provisionsersättningar till reklamföretag.
Samlings-annonser som 18 helsidor	5,5	4,6	
Konsumentfackpress d:o	1,0	0,8	
Undersökningar	1,4	—	
	43,8	35,4	
Produktion/materiel täckande både tabell 1 och tabell 2	6,4		
	50,2		

Tabell 2

»Standardiserad» information via dagspress (inkl. veckotidningar av dagspresskaraktär) — baserad på nedan angivna områden under en årsperiod. Miljoner kronor.

Dagspress	Statens kostnad	Därav tidningarnas inkomst
Dagligt publicerat TV-radioprogram	20,65	20,65
Penninglotteriets dragningslistor	2,00	2,00
Tipsresultaten	0,63	0,63
	23,28	23,28

Tabell 3

Den »växlande allmänna» informationens annonsering (exklusive samlingsannonserna) volymberäknad per departement under en årsperiod (hösten 1963 — våren 1964) i kronor och i procent.

Justitie	1 360 584: —	3,8
Utrikes	1 020 438: —	2,9
Försvars	1 394 208: —	3,9
Social	4 878 603: —	13,6
Kommunikations	6 676 653: —	18,6
Finans	4 536 681: —	12,6
Ecklesiastik	7 647 306: —	21,3
Jordbruks	867 177: —	2,4
Handels	871 392: —	2,4
Inrikes	6 643 029: —	18,5
	35 896 071: —	100,0

Tabell 4

Dagspressannonseringens netto fördelat per tidningsgrupp enligt politisk tendens. Miljoner kronor.

	Storstads	Landsorts	Summa
Höger	2,9	12,2	15,1
Centerpartiet	0,6	2,8	3,4
Folkpartiet	6,9	11,4	18,3
Socialdem.	4,4	8,7	13,1
Kommunist.	—	0,4	0,4
Opolitiska	0,5	5,4	5,9
	15,3	40,9	56,2

Om ni själv eller någon släkting eller vän skulle råka i de här angivna situationerna, vart vänder ni er då?

Institutet för marknadsundersökning gjorde förra året under en 5-veckorsperiod, 23 aug.—25 sept, en undersökning för att utröna den vuxna befolkningens kännedom om samhällets insatser på vissa områden och vilka samhällsorgan man kan vända sig till i olika angelägenheter.

Inom ramen för institutets basurval, omfattande 97 områden (med sammanlagt 289 kommuner) över hela landet intervjuades inemot 17 000 personer vid personliga besök i hemmen. Undersökningen omfattade följande frågor:

1. Vilken hjälp från samhället kan man få för att vidareutbilda sig?
2. Från vilka linjer i grundskolan kan man komma vidare till gymnasiet?
3. Vart vänder man sig i vissa tänkta situationer? Om ni själv eller någon i er släkt eller vänkrets skulle råka i de här angivna situationerna, vart vänder ni er då eller råder vederbörande att vända sig?
   a) riskerar att behöva lämna bostaden för att hyran inte kan betalas,
   b) upptäcker inbrott i grannes sommarstuga, villa eller lägenhet,
   c) hör ett stönande ljud från lägenheten och det finns anledning till oro för dem som bor där,
   d) blir oförmögen att driva en rörelse under viss tid på grund av sjukdom eller liknande orsak,
   e) blir tvingad byta yrke och behöver omskolas,
   f) finner att er bil blivit skadad på parkeringsplatsen,
   g) hotas av någon med gärning som framkallar allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet,
   h) är ensam förälder och inte får ut det underhåll för barnen som man är berättigad till,
   i) får så stor kvarskatt att det blir mycket svårt att betala den inom den lagstadgade tiden av fyra månader,
   j) finner en till synes bortsprungen hund utan uppgift om vem som är ägare.
4. Vilken är polisens viktigaste uppgift: att beivra begångna brott eller förhindra lagstridiga handlingar?

Undersökningens resultat

1. SAMHÄLLSHJÄLP TILL VIDARE UTBILDNING

Omkring 15 procent av den vuxna befolkningen känner till en eller flera av förekommande former för samhällshjälp (studielån, studiebidrag, stipendier), något flera ger felaktiga eller opreciserade svar medan huvuddelen — 68 procent — är ovetande i frågan.

Yngre personer (15—24 år) ligger över riksgenomsnittet beträffande »rätta» svar medan äldre (50— år), landsbygdsbefolkningen (speciellt jordbruksbefolkningen) och Norrland har siffror under riksgenomsnittet.

2. GRUNDSKOLELINJER FRÅN VILKA MAN KAN GÅ VIDARE TILL GYMNASIET

Omkring en fjärdedel (27 procent) ger helt riktiga svar beträffande linjer, från vilka man kan komma vidare till gymnasiet, varav dock huvuddelen (25 procent) endast nämner linje 9 g. Större delen av de tillfrågade (64 procent) är dock helt ovetande i frågan.

Största skillnaderna observeras mellan olika åldersgrupper. Medan 50 procent bland de yngre ger helt riktiga svar är siffran bland medelålders 30 procent och

bland de äldre 14 procent. Socialgrupp I + II (»manschettarbetare») har större andel rätt svar än övriga socialgrupper och i de geografiska uppdelningarna noteras något flera riktiga svar i tätorterna jämfört med landsbygden samt i mellersta och norra Sverige vid jämförelse med de södra delarna av landet.

3. VART VÄNDER MAN SIG I OLIKA SITUATIONER? (procentuella svar)

Situation	Rätt svar	Fel svar	Oprecise-rade svar	Vet inte
a) riskerar att behöva lämna bostaden för att hyran inte kan betalas (rätt svar: socialvårdsbyrån)	56	21	5	18
b) upptäcker inbrott i grannes sommarstuga, villa eller lägenhet (rätt svar: polisen)	95	3	—	2
c) hör ett stönande ljud från lägenheten intill och det finns anledning till oro för dem som bor där (rätt svar: polisen)	63	32	—	5
d) blir oförmögen att driva en rörelse under viss tid på grund av sjukdom eller liknande orsak (rätt svar: socialvårdsbyrån)	21	37	3	39
e) blir tvingad byta yrke och behöver omskolas (rätt svar: socialvårdsbyrån)	7	59[1]	5	29
f) finner att Er bil skadats på parkeringsplatsen (rätt svar: polisen)	85	10	—	5
g) hotas av någon med gärning som framkallar allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet (rätt svar: polisen)	92	1	—	7
h) är ensam förälder och inte får ut det underhåll för barnen som man är berättigad till (rätt svar: socialvårdsbyrån)	78	9	2	11
i) får så stor kvarskatt att det blir mycket svårt att betala den inom den lagstadgade tiden av fyra mån (rätt svar: socialvårdsbyrån)	1	75[2]	4	20
j) finner en till synes bortsprungen hund utan uppgift om vem som är ägare (rätt svar: polisen)	86	8	—	6

[1] 45 procent svarar arbetsförmedling, arbetsmarknadsstyrelse och liknande.
[2] 63 procent svarar uppbördsverk, skatteverk och liknande.

4. POLISENS VIKTIGASTE UPPGIFT

Huvuddelen av de tillfrågade (71 procent) anser polisens viktigaste uppgift vara att »förhindra lagstridiga handlingar», en mindre del menar att huvuduppgiften är att beivra begångna brott, 5 procent anser att båda uppgifterna är lika viktiga och 10 procent har ingen uppfattning i frågorna. Några mera påtagliga skillnader observerades inte mellan undersökningens olika delgrupper.

Försäkringskunder hos samhället förlorar pengar på okunnighet

INTERVJUUTTALANDE AV REDAKTÖR SIGVARD CLASSON I RIKSFÖRSÄKRINGSVERKET

Utrikesdepartementet behöver hjälp. Med information till alla svenskar som råkar bli sjuka på utlandsresan. Därför läggs i varje nytt pass en broschyr med upplysning från allmänna försäkringskassan om sjukhjälp vid vistelse i olika länder. Broschyren skall även finnas på resebyråerna.

De handikappade behöver information om sina rättigheter. Många får aldrig den hjälp de har rätt till, därför att de inte vet om den. Det finns ett dolt behov. Och det finns ett dolt avstående, som kan vändas ifall informationen ges sådan form att den bryter fördomar och ovilja att se klart på handikapp av skilda slag.

När TV-reklam blir alltför effektiv

Långt mer behöver göras för att upplysa om den allmänna försäkringen. Alltså om sjukförsäkring, folkpension och ATP. Likaså om yrkesskade- och arbetslöshetsförsäkringen. Om hela den trygghet som socialförsäkringen ger svenska folket från 16 års ålder.

Riksförsäkringsverket svarar för tillämpningen av socialförsäkringen.

— Vi vet ännu inte på vilka vägar vi bäst kan nå ut med upplysning, säger redaktör Sigvard Classon som i denna intervju ger sin personliga syn på de aktuella informationsproblemen. Trycksaker och broschyrer är bra om man vill ha samlad information. Gäller det nya bestämmelser som kräver snabb upplysning når man längre med annonser. Både i dagspress och fackpress. Och gärna i radio och TV. Enda nackdelen med TV är att den har så stor slagkraft. Om ett meddelande sänds, som rör 10 000 personer i Sverige, uppfattar kanske 30 000 detta som om det gällde dem. Följden blir ett omfattande arbete med onödiga förfrågningar både här och på försäkringskassorna.

Internationell okunnighet om vilken form av social PR som ger bäst effekt

Experter från hela världen samlades hösten 1964 för första gången för att diskutera PR och information kring socialförsäkring och socialvård. Detta skedde vid ett rundabordssamtal som arrangerats i Washington av International Social Security Association (ISSA). Man frågade om tidskrifter är bästa sättet att informera allmänheten. Nästan alla socialpublikationer går till sakkunniga och opinionsförmedlare. Inga når dem som ingenting vet om socialförsäkringen. Undersökningar i flera länder visar på stora luckor i utnyttjandet av sociala rättigheter därför att medborgarna inte känner till dem. Och bristen på information drabbar just de grupper som bäst behöver den trygghet de har rätt till.

Många myndigheter är inte medvetna om behovet av effektiv information eller anser det mindre betydelsefullt. Att ändra en sådan inställning är ytterst svårt, eftersom man hittills inte kunnat mäta effekten av den mängd tidskrifter och trycksaker i sociala frågor som vuxit fram efter andra världskriget. Man vet inte vilken form av information som ger bäst resultat i förhållande till syftet. Hur mycket får den kosta? Hur stor procent av de totala utgifterna används till PR och information? Svar saknas.

Experiment

Under 1965 gjordes i Sverige det hittills mest omfattande försöket att upplysa om den allmänna försäkringen. Riksdagen beviljade anslag och socialdepartementet gav ut broschyren »Din rätt till trygghet». Den delades ut till alla hushåll i landet genom posten. Men man vet av tidigare undersökningar att broschyrer försvinner i strömmen av trycksaker till våra brevlådor.

— Hälften av dem som fått broschyren har kanske läst den, säger redaktör Classon. De allra flesta har förmodligen glömt den eller aldrig lagt märke till den. Några fakta därom har man dock inte.

Broschyren har väckt ett speciellt intresse i USA. En mängd svenskar som läst om den i svenskamerikanska tidningar skriver och vill ha den. De önskar veta mer om den sociala tryggheten i sitt gamla hemland.

Olika yrkesgrupper beställer också exemplar av broschyren. Främst lärare, poliser och sjuksköterskor som använder den i sin yrkesundervisning.

Pröva med panel

Alla som är osäkra om sina rättigheter rekommenderas i »Din rätt till trygghet» att vända sig till de allmänna försäkringskassorna.

— Folk fortsätter att fråga över disk och i telefon även om man ger ut lättlästa trycksaker. Därför är vårt bästa informationssätt att personalen på försäkringskassorna utbildas att ge service. Den skall se till att varje försäkrad ges all den hjälp lagen föreskriver.

Varje nyanställd får häftet »En viktig uppgift» med råd om hur man skall uppträda.[1] Det gäller lagfästa rättigheter som alla betalar själva genom avgifter. Häftet berättar om arbetet och försäkringskassans organisation, om var den anställde skall vända sig för att själv få hjälp med olika problem i sitt arbete. Det tar upp anställningsvillkor och utbildning. Utöver grundkursen finns specialkurser av varierande slag.

[1] Se vidare Sociala Meddelanden nr 3—4/1964

»Service och Samverkan» är helt inriktad på service utåt och samarbete inåt. I »Tidskrift för allmän försäkring» får alla anställda del av debatt om idé och praxis kring socialförsäkringen. Ett värdefullt informationsarbete utförs av många dagstidningar och tidskrifter. Den organiserade upplysning som tidningarnas rådbyråer och frågespalter ger är ett bra komplement till den officiella informationen.

Riksförsäkringsverkets föregångare — Pensionsstyrelsen och Riksförsäkringsanstalten — har gett ut en del trycksaker. Men det mesta från det hållet är också av privat natur. Pensionsstyrelsens information till allmänheten sköttes nästan helt av en privat förening »Föreningen för främjande av folkpensionering», som dels gav ut publikationen »Folkpensioneringen» och dels gjorde en del trycksaker samt organiserade föreläsningsverksamhet i ämnet. Föreningen finns för övrigt än, nu under namnet »Föreningen för främjande av allmän försäkring» och sysslar alltjämt med utgivning av publikationer om socialförsäkringen. Den inriktar sig dock därvid mera till experter än till en bredare allmänhet.

Det är först sedan 1962 som Riksförsäkringsverket fått en »press- och informationsavdelning», en kanske något pretentiös benämning på en funktion, som består av *en* anställd. Ett par broschyrer har sedan dess gjorts i Riksförsäkringsverkets namn, den ena om den allmänna sjukförsäkringen och den andra om den allmänna pensioneringen. Båda har distribuerats på så sätt att de funnits tillgängliga på försäkringskassornas diskar.

På ett något annat plan ligger den bokutgivning om socialförsäkringen som speciellt Tidens förlag gjort under efterkrigsåren. De båda utmärkta och billiga handböckerna »Socialboken» och »De nya pensionerna» har visserligen gått ut i mycket stora upplagor och nått de s k opinionsbildarna. Men den riktigt breda informationen till den stora allmänheten har de troligtvis inte kunnat ge.

Snålskjuts

I ett radioprogram i somras »beskylldes» Riksförsäkringsverket för att »åka snålskjuts» vid informationen om socialförsäkringen. »Ni litar på att pressen och radion skall ha intresse för att informera i den aktuella situationen, men ni vill inte betala för den insatsen», sa vederbörande kritiker. Det ligger en viss sanning i det. Det pressen, försäkringsbolagen och radion gör, bekostas inte av socialförsäkringens huvudmän. Det är privata pengar och privata initiativ, som möjligen stimuleras av impulser från socialförsäkringens institutioner.

Vederbörande menade, att Riksförsäkringsverket i sina kontakter med dagspressen i stället för att tigga distribution av TT av mer eller mindre aktuellt textmaterial, så borde verket vid inträffade nyheter eller reformer i försäkringen bekosta stora annonskampanjer i tidningarna. På det sättet skulle man smidigt täcka en mycket stor del av landets befolkning med en vid varje kampanjtillfälle toppaktuell information.

En sådan informationsmetod skulle kosta mycket pengar. Men den skulle förmodligen i gengäld vara ganska effektiv. Och den skulle kanske därtill vid sidan om kunna vara ett led i den ekonomiska hjälp till provinspressen, som ifrågasattes i fjol när Ny Tid dog. Man kan väl utan vidare säga, att detta är ett intressant uppslag, som borde prövas.

Men inte ens en informationsmetod av det slaget skulle ensam vara tillräcklig. Pressen når inte alla. Både radio och TV behövs också om man vill nå ut även långt bort i periferin. Radion gör redan bra insatser för socialförsäkringen både i »Sociala brevlådan» och i »Familjespegeln». Men man kan inte med bästa vilja i världen påstå detsamma om TV. Socialförsäkringen är verkligen en främmande fågel i TV-rutan. Man frågar sig varför.

Både sjukförsäkringen och pensionerna angår ju minst lika många människor som idrotten, religionen och skol-TV. Och inte är väl socialförsäkringen mindre »bildmässig» än exempelvis en högmässa. »Vi har så många påtryckningsgrupper, som kräver programtid», säger man hos TV-ledningen. Men skall Sveriges Radio bara rätta sig efter påtryckningsgrupperna inom idrotten, inom religionen, inom nöjesbranschen? Finns det inte en pedagogisk ambition hos programledningen? Och samhällssektorn har väl en egen målsättning för sin verksamhet?

Är ABF och TBV ointresserade?

Om TV hittills visat ett tämligen ljumt intresse för socialförsäkringen, så är det inte mycket bättre ställt med folkbildningsorganisationerna. Bläddra i ABF:s och TBV:s program, som stoppas i brevlådorna nu på höstarna. Det är inte mycket av mänsklig livsyttring, som man inte finner i dessa »varuhuskataloger» i folkbildning. Men socialförsäkringen finns inte med. Jag tror att man kan göra samma iakttagelse beträffande de fackliga organisationerna. Trots att socialförsäkringen ligger inom ramen för den fackliga intressesfären och trots att den torde vara ett av de ämnen, som mest sysselsätter klubbstyrelser och lokala ombudsmän i form av frågor från medlemmarna, så är vår socialförsäkring inte med på fackförbundens studieschema.

Så kan man fortsätta och peka på bristen på intresse hos folkrörelserna, samma folkrörelser som drivit fram försäkringen. Och fråga sig varför det har blivit så. Jag har ställt frågan till TBV:s stockholmsavdelning. Man kunde inte ge något svar, men lova att det till nästa termin skall bli bättre. Också enstaka fackförbund har efter påstötning anmält intresse.

Uppenbart är att det håller på att ske en islossning.

Det är ändå en början. Men mycket återstår innan man kan säga, att informationen om socialförsäkringen här i landet nått lika långt som socialförsäkringen i sig själv.

Försäkringskasseförbundet har över huvud gjort lovvärda ansträngningar att sprida kännedom om försäkringen.

Redaktör Sigvard Classon vill också ha fram konsumentens synpunkter på försäkringskassorna.

— En stående panel av kommunalfolk, konsumenter och anställda är en idé som vore värd att pröva både centralt och lokalt. Där finns en väg till fortlöpande testning av opinionen. Risken med en panel är dock att den solidariserar sig med myndigheterna (den måste hela tiden förnyas).

Mönster för statlig information i England och Norge

Trycksaker till speciella grupper såsom invandrad arbetskraft, pensionärer och handikappade bör arbetas fram tillsammans med deras organisationer och experter. I Sverige cirkulerar för närvarande omkring 40 broschyrer om socialförsäkringen eller delar av denna. De publiceras av institutioner och organisationer, av försäkringsbolag eller övriga privata företag. Det görs alltför mycket dubbelarbete och alltför många otillräckliga broschyrer.

Upplysningen om samhällets åtgärder för att garantera medborgaren trygghet är viktig. Den kräver planering och resurser. England har en väl organiserad statlig informationsverksamhet. Norge har just fått ett samordnings- och konsultorgan.

— Det norska initiativet till samordnad statlig information (se sid 67) är något att ta efter, anser redaktör Classon. På det sättet kan myndigheterna ge fortlöpande och planerad information till medborgarna där och när den bäst behövs.

Intervjuare Ingrid Palm

Framtidens förlagsverksamhet täcker ett brett register av kontaktskapande material, flera av skrifterna används i undervisningssyfte på olika håll.

Upplysning på bred front

Av reklamchef OSCAR E. STRANDBERG

För drygt 15 år sedan — då de två livförsäkringsbolagen »De Förenade och »Framtiden» fusionerade och blev ett företag »Förenade-Framtiden» (som 1958 ändrades till »Framtiden») — ansåg bolagsledningen att det var väl motiverat att bedriva en allmän upplysningsverksamhet i sociala och ekonomiska frågor. Vårt land hade redan kommit långt på de sociala reformernas väg; man hade bl a lagstiftat om bättre folkpension, allmänna barnbidrag, skolmåltider, studiehjälp, familjebostadsbidrag, ny arbetsskyddslag och utökad semesterrätt. Framtidens ombud som uppgick till drygt 4 000 mötte dagligen i sitt ackvisitionsarbete kunder som ville ha upplysningar om hur de sociala förmånerna verkade: vad man fick, fordringarna för att få förmånen och vart man skulle vända sig för att få hjälpen. På den tiden var informationen till allmänheten mycket bristfällig, ja nästan obefintlig från myndigheternas sida; ett fenomen som märkligt nog dröjt sig kvar ända till våra dagar och blivit brännande aktuellt främst genom de nya lagarna om allmän försäkring och yrkesskadeförsäkring som trädde i kraft den 1 januari 1963. Glädjande kan man konstatera att ett uppvaknande äntligen skett hos våra lagstiftare beträffande behovet av att informera medborgarna om de sociala förmånerna. 1964 anslog vårriksdagen 1 miljon kr i detta syfte. Resultat: en 32-sidig broschyr tryckt i 3 miljoner ex om den allmänna försäkringen har sänts ut till alla svenska hem. Dessutom: en motion inlämnades till förra årets riksdag med förslag om en skyndsam utredning angående den statliga informationsverksamheten, dess omfattning, inriktning och utformning.

Framtidens målsättning var i första hand att bolagets många medarbetare landet runt skulle få en så god information som möjligt i sociala och ekonomiska ting. Försäkring griper ju in på dessa områden och vi ansåg att om vi gav våra ombud en systematiskt utformad handbok om Social-Sverige så skulle vi samtidigt kunna förbättra den sociala och ekonomiska allmänbildningen. Ett sådant upplysningsarbete skulle också kunna bidra till att allmänheten — våra kunder — fick större förståelse för att stärka sina tidigare skydd eller att teckna försäkringar som var ekonomiskt tidsenliga.

Våra sociala förmåner såg dagens ljus. En skrift som i första hand skulle hjälpa våra ombud att skaffa sig information om hur Social-Sverige fungerar, om detaljer som angår nästan varje familj, om förmåner, om dessa familjer i egenskap av skattebetalare beviljar sig själva. Problemet som vi då sökte lösa var att presentera ganska invecklade uppgifter i korta enkla ord och med en överskådlig, illustrerad uppställning, där man endast tog med väsentliga fakta. Ett av de större problemen att lösa var att få en författare till skriften. Någon sådan fanns inte att få. Därför står det i förordet till skriften: »Dess tillkomst har möjliggjorts tack vare råd och anvisningar från experter i olika statliga verk».

Skriften fick ett mycket gynnsamt mottagande av våra fältmän. Förslag kom ganska snart att »Våra sociala förmåner» även borde bli allmänhetens egendom. Den kunde i befintligt skick förmedlas bl a genom bokhandeln till intresserade köpare. Försäljningen tog omedelbart fart. Sammanlagt har skriftens olika editioner försålts i en upplaga av 900 000. Skriftens popularitet måste anses stå i paritet med allmänhetens behov av information om sociala rättigheter. Varje höst utkommer därför en ny reviderad upplaga. »Våra sociala förmåner» har fått en allsidig användning: från en informationsskrift för bolagets egna medarbetare och den stora allmänheten till en uppslagsbok för tjänstemän i olika kommunala och statliga institutioner samt förtroendevalda, personalkonsulenter, sjuk-

huskuratorer, ombudsmän i fackliga och ideella organisationer m fl samt som en lärobok för elever i skolor av skilda slag.

I syfte att underlätta undervisningen i skolorna har en kompletterande studiehandledning framställts. I studiekursen »Samhället och vi» som utges av Svenska Landsbygdens Studieförbund ingår »Våra sociala förmåner» som grundbok.

Efter önskemål från Arbetsmarknadens organisationer och Svenska Institutet har upplagor av skriften tryckts på engelska, tyska och franska samt finska språken. Främst är dessa editioner avsedda för utländska studiegrupper och studerande men finns numera också som information om Social-Sverige på svenska ambassader världen runt. UD inköper årligen tusentals exemplar. Den finska editionen Sosiaaliturvamme Ruotsissa kommer väl till pass för industrier och företag med finländsk arbetskraft liksom för sociala tjänstemän, kuratorer och utbildare som i sitt arbete har med finsktalande människor att göra.

Främst är det industrier och företag samt olika fackförbund som visat intresse för skriften.

Även en upplaga på spanska håller på att översättas. Den beräknas bli klar under 1966.

När Framtiden genom utgivningen av det senaste verket *Hitta rätt i allmän försäkring* — 370 sidor utgavs i november 1964 — gick vidare på den sociala upplysningens väg, har vi velat ge en mera ingående redogörelse främst för dem som allmänheten vänder sig till för att få vägledning. Men vi räknar också med att det finns åtskilliga som av andra skäl, i sitt arbete eller för studier, behöver tränga in i bestämmelserna. I motsats till »Våra sociala förmåner» behandlar »Hitta rätt i allmän försäkring» i huvudsak ett enda område, men ett centralt sådant: den allmänna försäkringen. Redogörelsen bygger på lagen om allmän försäkring, där sjuk- och moderskapsförsäkringen, folkpensioneringen och tilläggspensioneringen samordnats. Den berör därjämte angränsande delar av yrkesskadeförsäkringen. Lagkomplexet är med sina många nya och ofta svåröverskådliga regler inte alltid så lätt att hitta i enbart med hjälp av författningen, ibland inte ens för dem som har ganska lång erfarenhet på detta område. Härtill kommer att den som vill veta vad som gäller ofta måste ta hänsyn till Riksförsäkringsverkets tillämpningsföreskrifter och till Försäkringsdomstolens tolkningar av den nya lagstiftningen.

Framtiden hade förmånen att som författare till denna bok få två företrädare för landets främsta expertis, försäkringsdomarna *Allan Lundberg* och *Erik Malm*. Det faller inte på utgivarens lott att orda om hur författarna lyckats med sin svåra uppgift. Men ett kan vi konstatera: en enhällig press — både dagstidningar och olika facktidsskrifter — lovordar verket. Försäkringskasseförbundet har inköpt 3 000 exemplar avsedda att distribueras till landets försäkringskassor. Ett stort antal beställningar har effektuerats som inkommit från företag, institutioner, organisationer, skolor m fl. Boken försäljs även genom bokhandeln.

Med ledning av erfarenheten från »Våra sociala förmåner» utgav vi handböckerna *Lantbrukarens hur och var, Företagarens hur och var* och *Köpmannens hur och var*. Dessa har utkommit i flera editioner och visat sig fylla ett stort behov inte enbart för vederbörande yrkesgrupper utan även för t ex bankpersonal samt lärare och elever vid lantmanna- och handelsskolor.

I samband med bolagets 75-årsjubileum framställde vi en serie filmer och bildband om viktiga samhällsfrågor som varje medborgare borde känna till. Bland

filmerna kan nämnas *Vår framtid* som tog upp sådana frågor som atomkraft, automation, framtida konsumtion, förutsättningarna för en produktionsökning och frågan om vi får det bättre för att vi får mer. *Vi blir äldre,* som visar först vilket relativt begrepp »ålder» är och diskuterar bl a möjligheten av en gradvis minskning av yrkesarbetet. I ett andra avsnitt understryks hur viktigt det är att man i yngre dar odlar intressen som kan ge livet innehåll när man blir äldre, och *Adams Barn,* som tar upp det internationella läget, särskilt den alltför snabba folkökningen i de underutvecklade länderna. Vidare diskuteras svenska förhållanden: t ex vad krigsårens stora barnkullar betyder för bostadsbyggandet och bostadspolitiken. Bland bildbanden kan nämnas *Hänt på 60 år,* som visar hur vi fått det som vi har det; förändringar i yrkesval, produktion, löner, konsumtion m m sedan 1900, och *Var ska vi ta't,* som berör sparandets roll för framåtskridande samt *Varför just jag?* och *Hålla masken* vilka båda behandlar alkoholproblemet.

Filmerna och bildbanden är avsedda att väcka åskådarnas intresse för som synes flera vitala frågor. Vi har inte sökt komma till en viss bestämd lösning utan i stället velat väcka och stimulera till diskussion. Till huvudparten av filmerna och bildbanden har vi därför utgivit kompletterande skrifter som repeterat frågeställningarna och fått dem litet mera utförligt och systematiskt presenterade än vad den vita duken ger möjlighet till. Avnämare har i första hand varit skolorna men även företagsnämnder och organisationer använder i stor utsträckning detta material.

I detta sammanhang kan nämnas att filmen »Adams Barn» även har framställts med engelsk speakertext. Den har väckt internationell uppmärksamhet och visats bl a på FN. Vår landsman Dag Hammarskjöld skaffade både en bred- och smalfilmskopia av filmen. Den har även visats på internationella befolkningskongresser t ex i Indien. Även filmen »Vi blir äldre» har väckt uppmärksamhet i internationella sammanhang.

Vårt samhällsliv blir alltmer komplicerat. Utvecklingen gör att allt blir svårare att överblicka för vanliga medborgare, som inte är specialister. Risken är att allt flera nöjer sig med att säga: Det här kan jag omöjligen begripa mig på. Låt specialisterna som förstår det bättre bestämma! För att förhindra ett expertvälde och stärka vårt folkstyre måste vi bredda vägarna till den kunskap och förståelse, som vanliga människor behöver ha om allt det som angår dem i samhällslivet. Genom vår skrift- och filmproduktion vill vi i Framtiden lämna ett bidrag till denna folkupplysning.

Över 460 000 skrifter från Framtiden distribuerades i fjol

Framtidens förlagsverksamhet täcker ett brett register av kontaktskapande material. Förstlingsverket *Våra sociala förmåner* tillhör alltjämt de främsta av bolagets efterfrågade skrifter. Den har utkommit i elva editioner sedan starten 1954. Skriftens sammanlagda upplaga uppgår till över miljonen ex. Här lämnar vi några siffror på upplagespridningen av de främsta skrifterna under 1964:

	Antal ex
Våra sociala förmåner inklusive utländska editioner	109 622
Folders s k Framtidsblad i olika ämnen för fritidsgrupper	152 807
Något för tonårsflickan	22 336

Om att trivas — för pojkar	19 121
Första löningen och sedan	13 057
Att vara ung — att bli vuxen	7 324
Ungdomsledare — jag?	29 531
Att leda ungdom	4 110
Program för ungdomsledare	3 536
Tekniska hjälpmedel	3 624
Framtidspärmen för ungdomsledare	2 633
Farligt sällskap — om sprit, narkotika och tobak	19 892
Varför just jag?	4 642
Ord inklusive Mycket att orda om	14 139
Filmskrifterna Hänt på 60 år och Var ska vi ta't?	7 828
Försålda film- och bildbandskopior	186

Sammanlagda antalet expedierade skrifter var 460 618. Antalet expedierade beställningar uppgick till inte mindre än 12 758, vilket innebär en ökning med 3 116 i jämförelse med 1963.

Sedan flera år tillbaka användes »Våra sociala förmåner» och tonårsskrifterna som undervisningsmaterial i ett flertal skolor. Dessa skrifter ingår numera som ett kontinuerligt material i bl a ämnet *Samhällslära*. Även våra filmer och bildband används i undervisningen. I de flesta skolors filmotek är våra filmer och bildband representerade. Den sista bildbandsprodukten »Hålla masken» som framställdes i samarbete med Centralförbundet för Nykterhetsundervisning (CFN) har rönt stor åtgång. Våra tidigare framställda bildband »Hänt på 60 år» och »Var ska vi ta't?» efterfrågas alltjämt. Framtidsbladen som hjälper ledarna att driva fritidsgrupper bl a i olika idrottsgrenar fyller en stor uppgift. Bilden t v visar bl a hur ett sådant »blad» i *Handboll* kommer till praktisk nytta.

Bolagets *Framtidspärm för ungdomsledare* vinner allt starkare terräng som praktiskt arbetsmaterial för åstadkommande av ett aktivt ungdomsarbete. Även lärare visar stort intresse för pärmen och åtskilliga rekvisitioner har på senare tid inströmmat från skolor t ex lärarehögskolor, seminarier, folkhögskolor, grundskolor och yrkesskolor. Bland organisationer som rekvirerat pärmen märks IOGT, Frälsningsarmén, Unga Örnar, KFUM och Svenska Missionsförbundet.

Vårt material presenteras — medelst utställningsskärmar — på flera ungdomsgårdar bl a i Södertälje, Eskilstuna, Västerås, Gävle (AV-centralen), Stiftsgården i Rättvik. Dessutom har vårt material visats på tillfälliga arrangemang såsom den årliga återkommande ungdomsrådskonferensen, hobby- och idéutställningar, invigningar av ungdomsgårdar m fl. Bolagets medarbetare, främst våra organisationschefer, deltar ofta som programordnare på ungdomsgårdar och möten av olika slag, där våra skrifter, filmer och bildband kommer till användning. På skärmarna hänvisas besökarna att kontakta Framtidens distriktschefer på orten.

Det bör understrykas att varje skapad kontakt har stort värde för våra lokala medarbetare. Rätt utnyttjade ger våra skrifter, filmer och bildband stora möjligheter att utvidga och befästa bolagets verksamhet över hela landet. 460 618 skrifter rekvirerade från Framtiden och mottagna positivt under ett enda år ger fältmännen utomordentliga möjligheter att hjälpa allt fler och fler att skaffa sig tidsenliga försäkringsskydd.

Omfattande information och PR från AMS

Nya möjligheter för yrkesval och utbildning öppnas undan för undan, inte bara för ungdomar utan även för vuxna. Valmöjligheterna är många men ungdomarna och deras föräldrar samt de vuxna utbildningssökande behöver också en allsidig och pålitlig orientering om vad som står till buds. Sådan information ges i många former, främst genom yrkesvägledningen inom skolorna och genom arbetsförmedlingarna. Arbetsmarknadsverket svarar för en rad uppslagsverk och broschyrer som ger olika medborgargrupper en ständigt aktuell information över skiftande yrkes- och utbildningsmöjligheter.

Arbetsmarknadsverket är den enda myndighet som kan överblicka arbetsmarknaden i dess helhet och har därför sett som sin uppgift att informera om förhållandena i arbetslivet. Informationen om utbildningsväsendet måste hela tiden anknyta till den aktuella arbetsmarknaden.

Från AMS:s yrkesvägledningsbyrå har utgått ett ganska omfattande informationsmaterial på detta område. Eftersom utbildnings- och arbetsmarknadsförhållandena hela tiden ändras resulterar det i att nya upplagor av byråns handböcker måste utges varje år. Dessutom ger byrån undan för undan ut en hel del udda broschyrer, t ex om den konstaterar en viss okunnighet om ett yrke eller en ny utbildnings innehåll och målsättning.

Bakom utgivningen av handböcker och broschyrer ligger ett mycket vittförgrenat arbete. Utöver det material som dagligen strömmar in till AMS följer yrkesvägledningsbyrån noga med dagspress, facktidskrifter och utredningar på utbildningsområdet. Byrån samarbetar också med andra verk som t ex skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen och lantbruksstyrelsen. Vidare med arbetsmarknadens organisationer som granskar alla yrkesbeskrivningar och uppgifter om löneförhållanden och framtidsutsikter. Byrån håller ständig kontakt med de skolor som den skriver om. Allt som skrivs om skolor och utbildningsförhållanden skickas på remiss till skolorna i fråga.

Alla dessa informationskanaler kompletteras slutligen genom att tjänstemän från yrkesvägledningsbyrån gör direkta studiebesök på arbetsplatserna. Men utvecklingen går numera så snabbt att det ibland kan ske ändringar under tryckningstiden, något som det inte är möjligt att gardera sig emot.

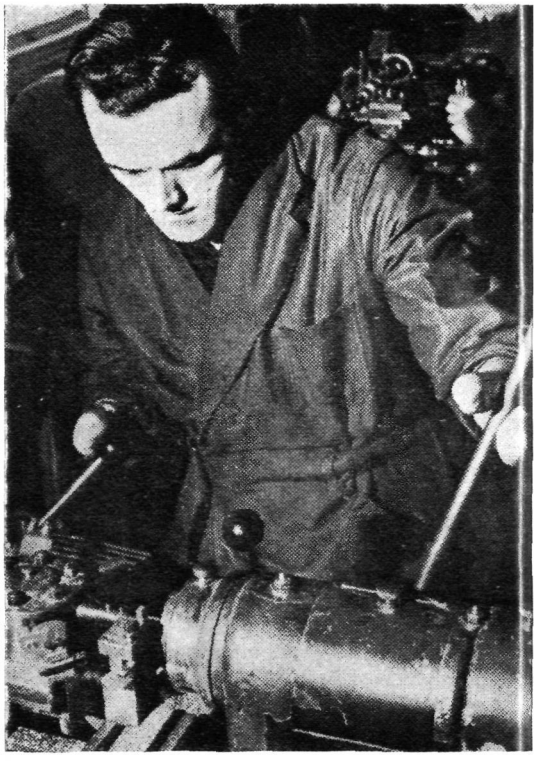
Uppslagsverk i två delar

Huvudverket bland AMS:s uppslagsböcker är Svenskt yrkeslexikon. Det omfattar beskrivningar av olika yrken inom svenskt arbetsliv.

af

Ritarens kvalificerade arbete utförs här av en handikappad. Anlags- och arbetsprövning, utbildning och träning har gjort det "omöjliga" möjligt. Exemplet kan mångfaldigas.

Här har en annan handikappad genom den moderna arbe vården utbildats till och fått anställning som revolversvar re. Arbetsprestationer i nivå med "vanlig" arbetskraft.

DENNA GODA ARBETSKRAFT

är nu till nytta och glädje inom 1000-tals företag

Dra fördel härav även Ni!

Vårt näringsliv behöver denna kvalificerade arbetskraft. Väl utbildade och rätt placerade är de handikappade fullt jämförbara med andra. Många företag har bekräftat, att man i dem funnit sina mest ansvarsmedvetna och pålitliga medarbetare.

Ingen skiljer idag mellan vänster- och högerhänt arbetskraft. Allt fler arbe givare och anställda vet nu, att det i är någon skillnad i prestationerna m lan handikappade och övrig arbetskra

För vidare uppgifter — kontakta närmaste arbetsförmedling, som ger Er alla upplysningar

ARBETSMARKNADSSTYRELSEN

Uppgifter ges om arbetets art, yrkets fysiska och psykiska krav, utbildning, löner och framtidsutsikter.

Tidigare har Svenskt yrkeslexikon, sedan femton år tillbaka, publicerats i form av lösblad som varit tillgängliga genom abonnemang hos AMS. Det systemet har nu frångåtts. I stället har yrkesbeskrivningarna samlats i ett uppslagsverk i två delar med inalles 650 sidor. Andra delen har just utkommit.

Det är självfallet utomordentligt svårt att fånga den skiftande verklighet som yrkesvärlden utgör i en komprimerad framställning. Objektivitetskravet och lusten att måla har väl också någon gång under utarbetandet av artiklarna kommit i konflikt med varandra, men då har objektiviteten naturligtvis måst sättas främst. Härvidlag liksom i övrigt har värdefull information och medverkan lämnats av arbetsmarknadens parter.

Faktainsamling

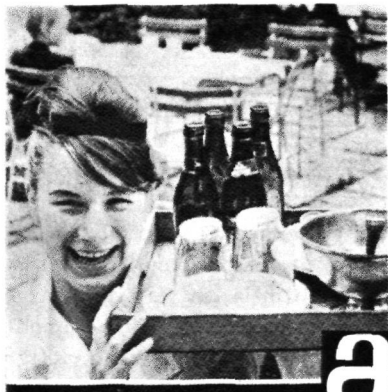
Studiebesök ute på arbetsplatserna har varit en av arbetsrutinerna, när det gällt att samla in fakta till de olika artiklarna. Många enskilda yrkesutövare, arbetsledare och personaltjänstemän har på så sätt medverkat vid uppslagsverkets tillkomst.

Författarmödorna har delats av många tjänstemän vid AMS:s yrkesvägledningsbyrå under ledning av byråchef Ejnar Neymark — boken är resultatet av deras gemensamma insatser.

Indelningen av yrkesvärlden bygges huvudsakligen på den internationella yrkesklassificeringen, vilket innebär att huvudparten av den första delen behandlar tjänstemannayrken medan den andra delen främst handlar om industriarbete. Artiklarna är disponerade med fasta rubriker för att göra det möjligt att lätt hitta jämförbara uppgifter för olika yrken, t ex utbildning, ekonomiska förhållanden och yrkeskrav.

Enhetlig terminologi

En strävan har varit att få en enhetlig terminologi och ett bestämt system bl a vid bedömningen och redovisningen av de fysiska och psykiska krav som arbetet i olika yrken kan ställa. För den läsare som inte är bekant med termerna ser styckena under rubriken Yrkeskrav förmodligen något steotypa ut. I del 1 finns i ett inledande avsnitt en redovisning av vad termerna innebär och läsaren bör ta del av den i samband med studiet av artiklarnas »yrkeskrav». Givetvis bör man under alla omstän-

af

”Vi söker arbetsgivare”

Ett mycket stort antal skolungdomar och studenter söker sig ut på arbetsmarknaden för tillfälliga anställningar i sommar.

Redan *nu* hör sig ungdomarna för. Arbetsgivare som behöver extrapersonal eller som kan ta emot praktikanter bör därför snarast kontakta arbetsförmedlingarna!

ARBETSMARKNADSSTYRELSEN

digheter komma ihåg att vad som står om yrkeskraven är generella bedömningar, inte resultat av mätningar eller statistiska bearbetningar.

Ett problem under arbetet har varit redovisningar av löneuppgifterna på industrisidan. De reella lönerna överstiger — beroende på ackordsarbete m m — ofta avtalslönerna och någon lönestatistik som är uppdelad på yrkesgrupper på motsvarande sätt som i lexikonet finns f n inte. Problemet har lösts på så sätt att några lönebelopp inte har angetts i de berörda artiklarna — i stället har man hänvisat till ett särskilt »lönekapitel» i slutet på del 2. Detta kapitel upptar dels en allmän information om industrilöner, dels en tabell med genomsnittliga timförtjänster inom olika avtalsområden.

Starkt efterfrågad

Del 1 av Svenskt yrkeslexikon som utkom för ungefär ett år sedan, fick ett välvilligt mottagande av sin läsekrets. Den nu föreliggande del 2 har under året varit starkt efterfrågad och det är givetvis så att inte förrän hela informationen finns tillgänglig kan ett fullt utnyttjande ske. Snart är det f ö tid att tänka på nästa utgåva — en kontinuerlig revision ingår i planeringen.

Utom arbetsmarknadsverkets tjänstemän och yrkesvalslärare får elevbiblioteken vid folkskolor, grundskolor, realskolor, gymnasier och fackskolor tillgång till verket. I bokhandeln kan det köpas till ett pris av 15 kr per del.

Mindre handböcker

SKOLA OCH YRKE heter en årligen utgiven handbok på cirka 160 sidor som närmast vänder sig till elever i folkskolans, grundskolans, realskolans, flickskolans, fackskolans och folkhögskolans avgångsklasser. Handboken ger en bred översikt över yrken inom de flesta områden av vårt arbetsliv och över de utbildningsvägar som leder dit. I senaste utgåvan har industri- och hantverksyrken fått ett större utrymme än tidigare. Här finns även ett kapitel om studiehjälp, studiemedel och stipendier. Utdelningen inom skolorna är kostnadsfri.

Handboken finns i bokhandeln och kostar kr 7: 50.

STUDENT 1966 är en handbok på cirka 180 sidor — som firat tioårsjubileum under 1965 — med uppgifter om yrken och utbildningsvägar för studenter. Även denna handbok utkommer årligen och revideras undan för undan. Här ges upplysningar både om studier vid universitet och fackutbildningsanstalter på studentexamensnivå och om andra utbildningsanstalter dit studenter brukar söka sig.

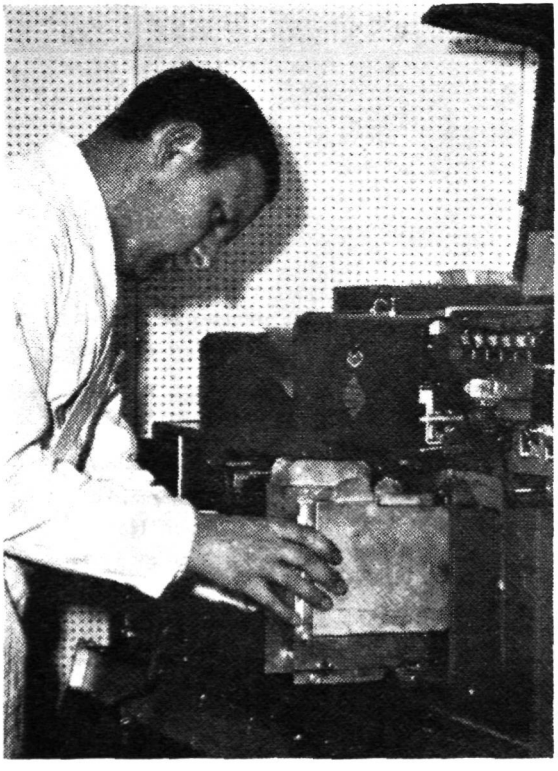
af ARBETSFÖRMEDLINGEN

Produktionen behöver de handikappade

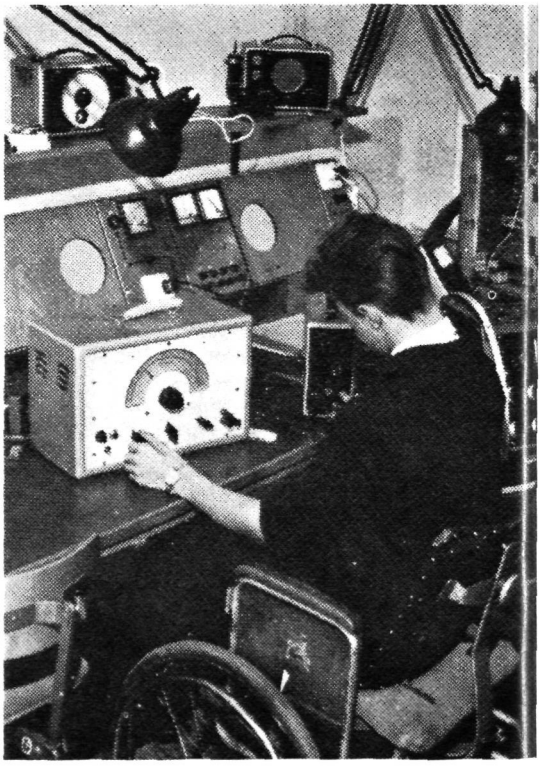
De starkaste och bästa beläggs stundom med handikapp vid idrottstävlingar. Livet och ett oblitt öde lägger handikapp på många bland oss — också på starka, begåvade och dugliga. Beethoven var döv . . . Franklin D Roosevelt var märkt av polio . . . Helen Keller både döv och blind . . . Det här är några kända fall men det finns många bland oss, som är i liknande läge.

I dagens samhälle har vi inte råd att avvara några av de handikappade, som ofta tilldelats även krävande arbetsuppgifter. Resultaten kan synas fantastiska men den moderna arbetsvårdens allt mer ökade resurser har gjort det "omöjliga" möjligt. 1000-tals arbetsgivare och deras anställda kan bekräfta detta.

Då Ni söker arbetskraft — ta vara på den tillgång som de utbildade handikappade utgör. Ta kontakt med närmaste arbetsförmedling, som ger Er alla upplysningar.

De blindas yrkesram utvidgas alltmer. Nu arbetar blinda som revolversvarvare, avsynare, telefonister, maskinskriverskor, stenografer, mörkrumsarbetare m. m. Blinda utbildas idag även till hålkortsoperatörer — på bilden en blind i arbete vid en reproducer.

Vid många former av verkstadsarbete behöver en rullstol inte vara till något hinder. På bilden ser Ni här en rörelsehindrad som utan några svårigheter kan sköta sitt arbete som telefonist från sin rullstol.

ARBETSMARKNADSSTYRELSEN

I 1966 års utgåva redovisas ett ökat antal yrken, beroende bl a på att studenter alltmer söker sig också till områden där krav på studentexamen inte ställs men där en sådan skolunderbyggnad är meriterande. Vidare innehåller handboken ett avsnitt om studiefinansiering där bl a de olika möjligheterna att få kontantbidrag och lån presenteras. Boken utdelas gratis till elever i gymnasiernas avgångsklasser. I bokhandeln kostar den kr 7: 50.

Även den som har sin skoltid långt bakom sig kan genom dessa handböcker få en aktuell orientering inför yrkesbyte eller vidareutbildning. Skolorna har i stor utsträckning slopat den övre åldersgränsen och har därigenom kommit att stå öppna även för äldre sökande.

Ungdomar som ämnar söka sig till folkhögskola har sedan 1965 tillgång till handboken FOLKHÖGSKOLOR. Den ger en översikt över samtliga folkhögskolor i hela Norden med uppgift om undervisningens inriktning, kurstider, kostnader osv.

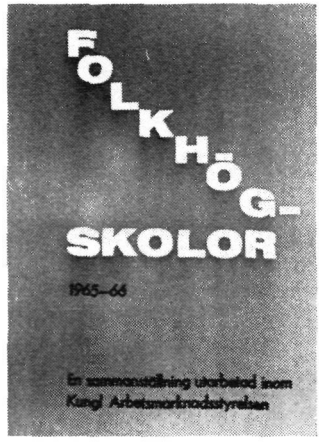
En väsentlig del av utbildningsplaneringen består i att man måste veta varifrån man skall ta pengarna till studiekostnaderna. Handboken STUDIEHJÄLP, STDUDIEMEDEL OCH STIPENDIER bistår med en översikt över formerna för statligt studiestöd samt kommunala och landstingsstipendier. Den tar även med stipendier från enskilda fonder. Sådana ofta lokalt bundna stipendier har väl inte samma betydelse sedan det statliga studiestödet blivit utbyggt men kan ändå vara ett värdefullt tillskott under utbildningstiden.

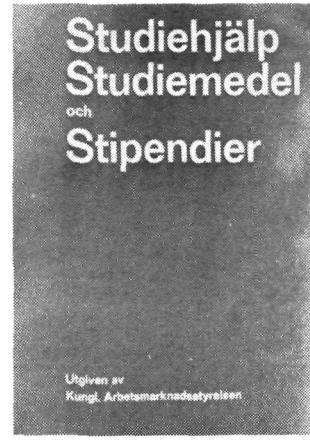
Utom de stående handboksserierna ges AMS också ut en broschyrserie som tar sikte på olika yrken och utbildningar. Varje broschyr innehåller kortfattade upplysningar om ett yrke eller ett yrkesområde med redogörelse för arbetsuppgifter, yrkeskrav och utbildning. För närvarande omfattar denna serie av yrkespresentationer ett 40-tal broschyrer. De utdelas gratis på arbetsförmedlingarna och har stor åtgång.

Praktikplatser

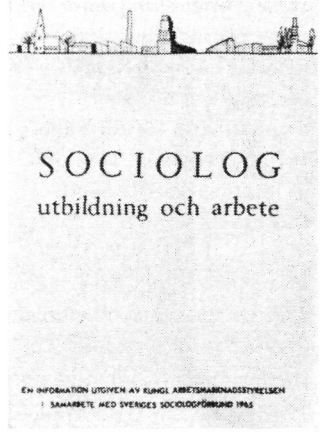
En ny aktivitet har tillkommit för arbetsmarknadsverket genom att det åtagit sig att inte bara förmedla utan även skaffa fram praktikplatser, i första hand för tekniska studerande på alla nivåer som gymnasier, fackskolor, tekniska skolor och institut samt tekniska högskolor. För att fylla den uppgiften måste AMS ha ett informationsmaterial som riktar sig både till praktiksökare och praktikgivare. Det har som känt länge varit

Ett urval skrifter utgivna av Arbetsmarknadsstyrelsen

ganska svårt att ordna ett tillräckligt antal praktikplatser för de studerande som har krav på praktik för att få avgångsexamen. Tidigare har SIP — Svenska industrins praktiknämnd — haft hand om uppgiften men SIP har nu lagt ned denna verksamhet. Inom AMS arbetas på länsplanet genom att varje länsarbetsnämnd söker skaffa praktikplatser inom sitt område.

I anslutning till denna verksamhet utges broschyrerna PRAKTIKANT 66 och PRAKTIK 66. Den förstnämnda talar om för de studerande hur de skall bete sig när de söker praktikarbete och den senare vänder sig till arbetsgivare som kan ordna praktikplatser.

SKOLAN OCH YRKESVÄGLEDNINGEN kan nämnas som exempel på AMS:s information inom sig självt. Denna broschyr presenterar yrkesvägledningen inom skolan, som sker genom lektioner, enskilda samtal, utdelning av informationsmaterial osv.

För de vuxna

För närvarande är AMS också i hög grad inriktat på att dess informationsskrifter skall ge tillfredsställande upplysningar även åt vuxna utbildningssökande.

Skaran av dem som vid mera mogen ålder vill komplettera resp. aktivera sin utbildning växer dag för dag. De representerar olika utbildningsnivåer och är ofta lokalt bundna. Till deras tjänst organiseras en aktiv information som inte är för hårt bunden till skolnivåer. Numera söker man anpassa utbildningsväsendet även till dem som inte kan prestera de formella inträdeskraven. Ett exempel härpå är att den nya fackskolan är konstruerad så att 25 procent av platserna är reserverade för personer med flerårig yrkeserfarenhet utan att man hakar upp sig på deras tidigare skolunderbyggnad.

Här kan nämnas broschyren SÄRSKILDA STUDIEVÄGAR som bl a ger upplysningar om studier på fritid i statens gymnasier för vuxna, kvällsgymnasier och andra aftonskolor, korrespondensstudier och bildningsförbundens många olika kurser.

Se vidare Platsjournalen nr 32/1965, Synnøve Bellanders artikel Kanske ett uppslag för er som skall välja yrke.

Platsjournalen

Arbetsmarknadsstyrelsen anses vara det statliga verk som har den bästa kontakten med press och allmänhet. Nu skall AMS:s information bli ännu bättre. Tidningen Platsjournalen har slagits samman med tidskrif-

ten Arbetsmarknaden och därigenom utökats för att möta ett växande behov av fortlöpande information.

I en tid av snabba förändringar växer behovet av konsumentupplysning om arbetsmarknaden och arbetsmarknadspolitiken. Arbetsmarknaden har blivit mera rörlig och svår att överblicka för enskilda arbetstagare och företag. Platsjournalen utkommer varje vecka och innehåller dels ett femtiotal sidor med platsnotiser (ca 3 000), dels informationer om omskolningskurser, dels aktuella artiklar, reportage, intervjuer etc. Numera kan också arbetsgivare annonsera om sitt behov av arbetskraft, även kommuner kan i annonsform berätta om sin arbetsmarknad.

Den allmänna informationen om förändringarna på arbetsmarknaden och om arbetsmarknadspolitiken har breddats. Tidningens strävan är att ge allmänheten snabba och korrekta informationer. Tidningen diskuterar frågor som rör arbetssökandes omställning och arbetsgivares rekrytering. Arbetsmarknadsstyrelsen hoppas att Platsjournalen härigenom verksamt skall kunna främja och understödja anpassningen på arbetsmarknaden. Upplagan är 20 000 ex. Prenumerationspriset är kr 30: —.

Annonskampanjer

I arbetsmarknadsstyrelsens utåtriktade upplysning utgör annonseringen ett viktigt led. Här avses inte den dagliga annonseringen på dagstidningarnas lediga-platssidor över platser som tillsätts genom arbetsförmedlingarna. Det är fråga om brett upplagd information av PR-karaktär. Det kan gälla det aktuella läget på arbetsmarknaden i stort, eller vissa delar av den, geografiskt och yrkesmässigt. Sist men inte minst kan det vara fråga om kampanjer där man berättar för undersysselsatta grupper av människor (handikappade t ex) vilka möjligheter som står till buds för dem på arbetsmarknaden, vilken service arbetsförmedlingarna kan ge o s v. Men kampanjerna vänder sig också till arbetsgivarna. Annonsserien om de handikappade belyser detta. Det andra utspelet i denna serie berättade för arbetsgivarna om den värdefulla roll de handikappade spelar på en arbetsmarknad, där det gäller att utnyttja arbetskraftsreserverna till gagn för den enskilde och näringslivet. Samma motiv bar upp kampanjen till hemmafruarna som önskar återvända till arbetsmarknaden. Möjligheterna till omskolning eller vidareutbildning har varit ett ofta återkommande tema i informationen liksom de ekonomiska bidrag som utgår under utbildningstiden eller vid flyttning från undersysselsatta områden till expansiva.

Arbetsmarknadsstyrelsens information är unik i sitt slag, mätt efter både svenska och utländska förhållanden och den har också väckt uppmärksamhet både här hemma och utomlands. När annonskampanjerna startade för några år sedan fanns inga anslag i budgeten för att bestrida kostnaderna för dem. Men under hand har, tack vare ett obyråkratiskt uppträdande från arbetsmarknadsstyrelsens och regeringens sida, de nödvändiga pengarna skakats fram. Cirka en miljon kr kostade förra årets PR-kampanjer. Det är mycket väl använda pengar. I fortsättningen kommer det att finnas fasta anslag för verksamheten. Unikt är också att man följt upp resultaten av en del av annonserna. De visar att ett mycket stort antal människor just genom annonserna uppsökt arbetsförmedlingarna landet runt, sökt och fått den hjälp och service, vars existens de tidigare inte kände till.

Ett alltmer betydelsefullt instrument för social upplysning

Av rektor Sven Arne Stahre, Arbetarnas Bildningsförbund

När man talar om upplysningsverksamhet, är det klokt att allra först överväga till vilka man vill rikta sin information för att kunna bedöma hur den bör utformas och vilken nytta den kan göra. Så också med social upplysning. Behovet av orientering kring sociala förhållanden och kring den verksamhet som institutioner och myndigheter har ansvar för är stort, både vad beträffar de grupper som sitter i ansvarig ställning i politiska sammanhang, i kommunala nämnder och styrelser, i arbetslivet, i folkrörelserna och bland de övriga stora grupper av medborgare som berörs av den sociala och socialpolitiska apparat som fungerar i vårt samhälle.

Den förra gruppen har behov av kunskaper och orientering för att klara det ansvar som vilar på dem som förvaltare av funktioner inom det sociala området, liksom också på grund av det ansvar de har som tolkare och uttydare av förmåner och förpliktelser sammanhängande med systemet.

De många medborgarna behöver upplysning för att känna till de möjligheter som bjuds för att lätta deras problem i trängda situationer och för att öka deras förståelse för de förpliktelser i form av skattebidrag som vår socialpolitik för med sig, men också för att uppleva känslan av ansvar för ett rättvist och hederligt bruk av de sociala förmånerna. För en sådan upplysningsverksamhet kan man i stort utsträckning lita till de opinionsförmedlare som finns med i den förra gruppen, men deras verksamhet behöver stödjas och kompletteras med upplysning riktad direkt till den stora allmänheten.

Ett instrument för social upplysning som i vårt land kommit att få växande betydelse är folkbildningsarbetet. Utländska iakttagare av det svenska folkbildningsarbetets innehåll betygar ständigt sin förvåning och respekt över den ansenliga plats som de sociala studierna intar i detta arbete. Särskilt synes de frapperade av att de sociala studierna i så ringa grad har vad de betraktar som en traditionell karaktär. Med detta avses en genomgång av den sociala verksamhetens struktur och en redovisning av de samhällsekonomiska konsekvenserna av socialpolitiken. Förvisso saknas inte material för att tillägna sig sådana översiktliga kunskaper, men framför allt har det svenska folkbildningsarbetet inriktat sig på sociala studier med direkt anknytning till lokala förhållanden och deltagarnas erfarenheter i sin närmaste omgivning.

På det sättet har studiearbetet i sociala ämnen kunnat få den jämförelsevis stora tillslutning det för närvarande har, särskilt inom vissa studieförbund med anknytning till folkrörelser som känner sitt ansvar

för den samhälleliga utvecklingen. Det har samtidigt kunnat rikta sig såväl till dem som i sin dagliga gärning har direkt kontakt med socialt arbete som också till stora skaror av medborgare som inte på detta konkreta sätt är engagerade i verksamheten.

I ABF:s studiecirklar i sociala ämnen sitter i stor utsträckning medlemmar i kommunernas sociala nämnder och styrelser sida vid sida med fackföreningsmän, föräldrar, kooperatörer och medlemmar i ungdoms- och kvinnoklubbar. Det fria meningsutbyte inom studiecirkelns ram som härmed möjliggörs mellan dem som förvaltar det sociala systemet och dem som kommer i beröring med de sociala åtgärderna såsom »konsumenter» är utan tvivel fruktbart och berikande för en social upplysning och en saklig opinionsbildning i hithörande frågor och kan förvisso också bidra till en förnuftigare tillämpning av de regler och anvisningar som är vägledande för arbetet.

Upplysningsverksamheten på bred bas får emellertid i sin anknytning till den omedelbara verkligheten inte tappa bort resonemang och synpunkter på målsättningen. Den grundsyn som bestämmer den sociala verksamheten måste analyseras och diskuteras, och det är en fördel att detta kan ske i direkt anknytning till frågor om tillämpningen hemmavid. Som redan är sagt kan studiearbetet i sociala frågor med fördel bygga på en vid rekrytering: tjänstemän, förtroendevalda, sida vid sida med föräldrar, lärare och folkrörelsemedlemmar.

Folkbildningsarbetet har emellertid en uppgift också i den speciella skolningen av dem som i olika ställning skall ta ansvar för det sociala arbetet i kommunerna. Det har visat sig att studiematerial kring de sociala nämndernas, kommittéernas och institutionernas uppgifter kunnat samla stort intresse och ett brett deltagande. Emellertid rör det sig i det sammanhanget ofta om personer med strängt upptagen tid, och andra former måste ibland väljas för att ge dem de kunskaper och den information de önskar och behöver. Man tar då muntliga kurser och konferenser till hjälp, samlar förtroendevalda och befattningshavare till sammandrag som kan sträcka sig över ett veckoslut, över en vecka och i vissa fall över tio dagar. Här träffar de samman med personer i motsvarande ansvarsställning på andra håll inom länet och från andra landsändar och får vid sidan om den information de delges tillfälle att utbyta erfarenheter, diskutera och komma till slutsatser. En sådan konfrontation är ägnad att vidga deras syn på den egna uppgiften och stärka deras känsla av ansvar och ofta deras inspiration för sitt arbete.

Man vågar påstå att det svenska folkbildningsarbetet för närvarande är rätt väl försett med pedagogiskt material för att erbjuda möjligheter

till mångsidiga inblickar, informationer och studier på det sociala området. Ett sådant påstående utesluter inte, att ännu mycket mer kunde göras, inte minst för att få fram ytterligare hjälpmedel i denna informations- och studieverksamhet. Ett gott stöd har under senare år de specialnummer varit som utgetts av Sociala Meddelanden. Materialbristen känns för närvarande starkast i fråga om audiovisuella hjälpmedel i form av bildband, ljusbildsserier och flanellografmaterial. Studieförbundens egna resurser räcker inte till för att bekosta framställningen av sådant material. Här skulle behövas särskilda anslag från intresserade myndigheters sida.

Det faktum att informationsverksamheten i sociala frågor i Sverige når längre än på de flesta andra håll får naturligtvis inte leda till att man slår sig till ro med det som hittills kunnat uppnås. Alltför många människor är fortfarande grovt okunniga både om de förmåner vårt sociala system kan innebära för dem personligen och om den målsättning som utgör grunden för social verksamhet i Sverige. En kraftig insats i syfte att upplysa stora skaror på den punkten är i hög grad påkallad. Det kan endast delvis ske genom lättillgängliga broschyrer med massspridning — sådana blir i alltför stor utsträckning olästa. Det bör ske genom en verksamhet där de som kan nås får tillfälle att bearbeta de synpunkter som kommer fram, invända mot dem, diskutera dem med andra, engagera sig i de problem och frågeställningar de innehåller, kort sagt uppnå en aktiv attityd i förhållande till den sociala verksamheten i stort och på nära håll. Det är vad studiecirkelverksamheten söker åstadkomma. I vad mån den kan nå flera beror i hög grad på studieförbundens villighet att satsa på det ämnesområde det här är fråga om — och den villigheten finns på flera håll — men också på det stöd och den samarbetsvilja, den handgripliga förståelse som myndigheter och institutioner skänker folkbildningsarbetets ansträngningar.

Kurser och facktidskrifter avsätter aktivitet på ett annat sätt än TV

Av redaktör GÖSTA FLORÈN, Kommunförbundet

I praktiskt taget 40 år har jag redigerat Kommunernas tidskrift — tidigare Landskommunernas tidskrift. När jag på nyåret 1925 började min anställning hos det landskommunala förbundet var förhållandena tämligen små. Upplagan hade visserligen stigit till 7 000 ex, delvis tack vare en viss frikostighet med friexemplar, men den hade sedan stagnerat där. Detta berodde dels på att förbundets två tjänstemän inte kunde ägna så mycken omsorg åt tidskriftens redigering, men också genom konkurrensen med Landsbygdens kommunaltidning, som då sköttes av en så förnämlig kraft som fil dr John Olsson.

Utgivningen av tidskriften var emellertid endast en del av arbetet på förbundsbyrån men, som jag såg den, en mycket viktig sådan. De första åren var målsättningen därför att öka förbundets inflytande genom att få fler kommuner att inträda som medlemmar men även att höja tidskriftens upplaga. Detta skedde genom olika reklamåtgärder, genom goda medarbetare i spalterna samt genom de samtidigt påbörjade kommunalkurserna i olika län. Antalet anslutna kommuner växte också märkbart och upplagan steg med 2 500 ex på ett par år. År 1927 övertog förbundet konkurrentorganet, vilket medförde att tidskriftens upplaga sköt i höjden ytterligare. År 1930 var upplagan sålunda 21 000 ex. Utvecklingen fortsatte därefter i jämnt tempo och vid 25-årsstrecket hade upplagan överskridit 40 000-strecket. Efterkrigstiden medförde en lugnare utveckling och 1952 års kommunindelning föranledde en avsevärd minskning. F n är upplagan 46 200 ex, men med hänsyn till de kommande sammanläggningarna av kommuner synes en minskning under de närmaste åren sannolik. Det torde också vara en tidsfråga, när denna tidskrift läggs samman med Stadsförbundets tidskrift i och med att de båda förbunden går samman. Utredning pågår nämligen om tillskapande av en enhetskommun i stället för den hittillsvarande uppdelningen i städer, köpingar och landskommuner.

Man kan naturligtvis ange många skäl till den här redovisade utvecklingen, som vid en jämförelse med motsvarande tidskrifter i utlandet inte har sin like. De andra nordiska länderna ligger dock nästan lika långt framme, om man tar hänsyn till deras mindre befolkningsunderlag. Det kanske beror på de skandinaviska förbundens starka ställning, förtroendemännens stora vetgirighet, en allmän läslust eller kanske rentav att man vant sig vid att denna typ av facktidskrifter hållit en mer vederhäftig och saklig linje i redigeringen. Det kan också hänga samman med att det under alla dessa år blivit en tradition att förtroendemän och tjänstemän skall hållas med en tidskrift av detta slag. Detta trots att under årens lopp ett allt starkare intresse för kommunal förvaltning kun-

nat märkas i dagspress, i veckopress och organisationspress och i facklitteratur från olika organisationer, näringslivet, försäkringsbolagen bl a, och från statliga företag, som numera tillhandahåller en förnämlig och saklig information inom flera områden.

Den information som Kommunernas tidskrift lämnat under årens lopp, har självfallet inte behandlat enbart sociala frågor. Om man här kan dra en skiljegräns mellan information av filantropisk karaktär och av förvaltningsmässig karaktär, kan man konstatera att den förra delen praktiskt taget sällan behandlats. Det har varit en svaghet men det sammanhänger med att intresseområdet för tidskriften varit alltför stort i förhållande till tillgängligt spaltutrymme. På det förvaltningsmässiga området har däremot informationen varit bättre, om än inte fullständig. Förbundets politik har redovisats i huvudfrågorna, praktiska anvisningar har lämnats i förvaltningsarbetet och olika detaljfrågor av rättslig karaktär har behandlats bl a i avdelningen Frågor och svar. Därjämte har en del utrymme disponerats för den kommunala byggnadsverksamheten på det sociala området för att möjliggöra för kommunalmännen att ha jämförelsematerial i dylika frågor. Det är svårt att bedöma hur mycket denna information har påverkat det praktiska skeendet men ett faktum är att landsbygden f n är bättre rustad med ålderdoms- och pensionärshem än vad städerna — kanske framförallt storstäderna — kan sägas vara. Därmed förringas inte socialstyrelsens betydligt mera vägande insatser på området och man får väl anse tidskriftsinformationen som den lilla prick över i:et som behövs för att det skall ha blivit ett gott resultat.

Man måste också komma ihåg att en så pass billig tidskrift som Kommunernas tidskrift aldrig kan göra anspråk på att ensam påverka utvecklingen. Därtill saknas både utrymme, arbetskrafter och möjligheter. Man skulle kanske kunna hävda att informationen där varit helt utan värde, men mina erfarenheter säger mig att det i så fall föreligger någon underskattning. I varje fall har bredden av informationen — genom den stora upplagan — kunnat förstärka den information som lämnats genom andra mer specialiserade tidskrifter eller genom kurser av olika slag.

Frågan om vad en information genom en facktidskrift betyder i förhållande till information på annat sätt är svår att bedöma. Kurser i sociala frågor är under alla förhållanden ett utmärkt medel. Om man emellertid begränsar deltagarantalet i en sådan kurs till 40 personer, behövs det i alla fall betydligt över 1 100 sådana kurser för att nå lika långt som ett antal artiklar i tidskriften. Glömskekurvan i fråga om kursföreläsningar ligger också betydligt över den för läsning. Även om en facktidskrift inte kan räkna med att varje läsare tar del av allt som

trycks blir resultatet säkerligen inte sämre för en artikel än för ett föredrag. Någon ekonomisk jämförelse vad informationen kostar i det ena eller det andra fallet är kanske ofint att göra. Skulle man enbart räkna kallt ekonomiskt borde man nämligen inte hålla några kurser alls. Å andra sidan ger kurserna något som en facktidskrift inte kan åstadkomma, nämligen en personlig kontakt mellan den informerande och hans mottagarekrets. Man kan kanske våga sig att påstå att tidskriftsartiklarna förstärker vad kursföreläsaren kan ha att säga och vice versa.

Att leva i en föränderlig värld har blivit något av ett kännetecken för nutiden. Att mycket har förändrats är lätt att konstatera mot bakgrunden av erfarenheterna från 20- och 30-talet. Televisionens insatser synes ha bidragit till att öka intresset för de sociala frågorna, tyvärr ofta i en sentimental, osaklig form och ofta med överdrifter, som de på socialfältet verksamma haft svårt att uppskatta. Den överväldigande strömmen av intryck från bildrutan på alla möjliga och omöjliga områden avsätter emellertid inte sådana impulser till aktivitet som kurser och facktidskrifter på området. Vi bör nog vara tacksamma härför. Hittills har intresset för saklig upplysning inte minskats, i varje fall inte inom tidskriftens intressesfär. En växande konkurrens om läsintresset hos allmänheten kan dock tänkas inverka i framtiden. Metodiken i informationen kräver därför större insatser av både redaktionell och ekonomisk art. De närmaste åren kommer säkerligen att aktualisera just dessa problem.

Man får inte överdriva facktidskriftens betydelse men inte heller underskatta den. Liksom i fråga om PR-verksamhet är det ofta svårt att avgöra hur mycket man skall satsa på den. Det enda säkra är att utan de ideella insatser och den kunskap som fackpressen förmedlar, skulle vårt samhälle vara torftigare och lättare falla offer för odemokratiska strävanden.

I nykterhetsupplysningens tjänst

Av fil lic Erland Sundström

Centralförbundet för nykterhetsundervisning, CFN, som bildades år 1901, var till formen ursprungligen ett samarbetsorgan av nykterhetsorganisationer för saklig upplysning i alkoholfrågan. Till innehållet blev förbundets verksamhet den logiska följden av mognad insikt om alkoholfrågans pedagogiska aspekt.

I samband med reformen i nykterhetslagstiftningen 1954 blev CFN »halvstatligt», dvs Kungl Maj:t utser halva styrelsen och tillsätter ordförande, den andra hälften utses av anslutna organisationer. Men stadgarnas bestämmelse att CFN skall bedriva och främja saklig och objektiv upplysning om alkoholens verkningar på individ och samhälle och om vägar och medel att förekomma och bekämpa alkoholskadorna kodifierar vad som från början varit förbundets målsättning.

Skolöverstyrelsen har nu tillsynen över CFN, men förbundet verkar ganska obundet av byråkratiska former. Som en självklar följd av dess struktur gäller att det skall vara neutralt i religiösa och politiska frågor. Det senare skall även gälla nykterhetspolitiska stridsfrågor, vilket självfallet kan medföra komplicerade gränsproblem.

På CFN:s arbetsschema står en hel mängd uppgifter med det gemensamma syftet att genom upplysning minska alkoholkonsumtionen och alkoholmissbruket.

Upplysningskurser anordnas i regel i sex olika län per år. Dessa kurser omfattar konferenser för lärare, läkare, nykterhetsvårdspersonal, ungdomsledare, personal vid barnavårdsnämnder, befattningshavare vid polisen, representanter för produktionslivet m fl. Särskilda program anordnas för allmänheten.

På skolöverstyrelsens uppdrag anordnar CFN kontinuerligt studiedagar och fortbildningskurser för lärare i biologi och samhällskunskap samt yrkesskolelärare för att främja undervisningen om narkotiska och stimulerande ämnen. För sådana lärare anordnas årligen en central fortbildningskurs under en vecka, växelvis för de olika kategorierna lärare, där nyare forskning och pedagogiska problem mera ingående behandlas.

CFN framställer undervisningsmaterial, såsom bildband, planscher och film för nykterhetsundervisningen. I samarbete med skolöverstyrelsen har CFN utarbetat en handledning för undervisningen i alkoholfrågan.

För den militära nykterhetsundervisningen anordnar CFN i samarbete med försvarsstaben årligen föreläsningsturnéer, som täcker de flesta militärförbanden.

Till de årligen återkommande arrangemangen hör en central treveckorskurs i alkoholfrågan för bl a studie- och ungdomsledare samt en fortsättningskurs till denna. Dessutom hålls kurser och konferenser i aktuella sammanhang för olika grupper, t ex för föreläsare i alkoholfrågan, skolkuratorer, ledare i föräldraföreningar och på andra områden av det svenska organisationslivet osv. Denna verksamhet ökar i omfattning och betydelse.

Genom sin föreläsningsbyrå anordnar CFN föreläsningar, anskaffar föreläsare på uppdrag av organisationer, undervisningsanstalter m fl och förmedlar statsbidrag till föreläsningar. Ett villkor för statsbidrag är att föreläsaren fått det behandlade ämnet godkänt av skolöverstyrelsen. Ansökningar om statsbidrag insänds till CFN:s länsombud. Den som vill söka auktorisation som föreläsare, skall till CFN insända ansökan, åtföljd av manuskript eller utförliga grundlinjer för föreläsningen.

CFN:s länsombud har till uppgift att ta initiativ till föreläsningar och andra anordningar för nykterhetsupplysning, att utöva viss kontroll och samordning av föreläsningsverksamheten, att främja samarbetet mellan CFN och organisationslivet, att lämna information och stå till tjänst med hjälpmedel för nykterhetsupplysningen och att i viss utsträckning utlåna undervisningsmaterial samt att genom lokala kontaktorgan bredda informationen i alkoholfrågan.

Upplysningsbyrån står till tjänst med information i olika frågor, som rör nykterhetsproblemen, lagstiftningen, utländska förhållanden på nykterhetsområdet osv. Byrån informerar om lämpliga filmer och annan upplysningsmateriel samt ger råd vid val av litteratur för studium av alkoholfrågan.

CFN utarbetar skrifter i alkoholfrågan och försäljer egen och av andra utgiven litteratur på detta ämnesområde.

CFN:s bibliotek är i sitt slag det största i Norden och är öppet för

lån även till allmänheten. Till biblioteket är knutet ett arkiv med material från nykterhetsrörelsen, nykterhetsvården m fl områden.
Tillhandahållandet av nykterhetsupplysande filmer har fått stor omfattning. Länsombuden utlånar i viss utsträckning gratis kopior för föreningslivet.

Statistiska avdelningen bearbetar och gör sammanställningar av statistik från de på området statistikförande institutionerna, utarbetar arbetsmaterial över alkoholens sociala verkningar och utför intervjuundersökningar om alkoholvanor och attityder, dels i samband med CFN:s kursverksamhet, dels genom opinionsinstitut.

Kontakt med pressen upprätthålls genom en härför avdelad sekreterare. Pressavdelningen utger i regel varje vecka en pressöversikt, avsedd för institutioner och organisationer, talare, tidningsredaktioner och andra som önskar följa med utvecklingen på nykterhetsområdet. Några gånger om året utges ett stencilerat sammandrag av innehållet i viktigare utländska tidskriftsartiklar. Tillsammans med kontrollstyrelsen och Nya Systemaktiebolaget utges tidskriften Alkoholfrågan, som lämnar orientering om olika praktiska och teoretiska sidor av alkoholproblemet och som särskilt uppmärksammar den vetenskapliga och sociala forskningen på området samt den internationella utvecklingen. För den inre informationen utges två gånger om året CFN-kontakt.

Ett budskap i taget

Av direktör ALVAR THORSON, Nationalföreningen för Trafiksäkerhetens främjande

Den 31 mars 1965 störtade ett spanskt trafikflygplan i Atlanten utanför Tanger. Olyckan krävde 50 människoliv. Av dessa 50 var 10 svenskar. Publiciteten kring denna flygolycka blev mycket omfattande. 10 människoliv — det är vad trafikolyckorna kräver på 3 à 4 vanliga vardagar. Men dessa 10 trafikdödade kommenteras i tidningarna bara i 10 enspaltiga korta notiser. Under år 1964 omkom vid och efter trafikolyckor minst 1 248 personer, 3 500 blev svårt skadade — 2 à 3 000 svårt skadade blir invalider för den återstående livstiden. Förutom de dödade och svårt skadade blev över 21 000 människor lindrigt skakade. Riktar vi blicken mot omvärlden kan än kusligare siffror presenteras. I USA omkom förra året 48 000 människor och i Västeuropa räknar man med att 60 000 människoliv spilldes i trafiken. Statistiken säger oss att för medelålders män kräver trafiken flera offer än någon annan »sjukdom».

Vi vet också att trafiken kommer att öka. Människornas resbenägenhet blir allt större — inte bara på den ökande fritiden utan också inom stora delar av arbetslivet. Den stegrade levnadsstandarden med ökande mängder varor och tjänster av olika slag kräver en ökad trafik.

Mot denna bakgrund är det fullt naturligt att allas uppmärksamhet i allt högre grad riktas mot det fundamentala trafiksäkerhetsproblemet. Vad har då gjorts? Vad görs nu och vad bör göras i framtiden för att åvägabringa större trafiksäkerhet?

Problemet blev akut i Sverige i mitten på 30-talet och 1934 bildades Nationalföreningen för Trafiksäkerhetens Främjande. NTF:s uppgift är enligt dess stadgas att genom upplysning arbeta för förbättrad trafiksäkerhet. NTF kan väl sägas ha startat ganska trevande och med relativt sett alldeles för små ekonomiska resurser. Man var väl också till en början osäker om hur trafiksäkerhetsarbetet skulle läggas upp. Det var då naturligt att man tillgrep den tidens gängse reklammetoder och arbetade med affischer och dylikt i relativt stor utsträckning. Ett budskap på en affisch måste ju vara kort och koncentrerat och i brist på erfarenheter blev det gärna mycket allmänt hållna fraser om försiktighet, hänsyn till andra etc.

Under andra hälften av 50-talet inträdde en tydlig förändring i uppläggningen av upplysningsarbetet för ökad trafiksäkerhet. Förändringen kan bäst illustreras om man säger att den klassiska NTF-triangeln — ansvar, omdöme, hänsyn — för att svara emot verksamheten borde ha omarbetats till en kvadrat, där den fjärde sidan skulle heta *kunskap*. Från att ha innehållit allmänna fraser inriktades NTF:s hela arbete på att meddela konkret och praktiskt trafikkunnande avpassat för olika trafiksituationer och skilda trafikantgrupper.

Trafiksäkerhetsupplysningen är beroende av en mängd olika kanaler, genom vilka den kan föras ut till varje människa. NTF har funnit, att verksamheten kan karakteriseras som dels undervisning och utbildning, dels allmän upplysningsverksamhet. När det gäller undervisningen är det framför allt skolorna som har en nyckelposition, men naturligtvis också hemmen, som alldeles särskilt har att undervisa barnen i förskoleåldern om elementa i fråga om trafik och trafiksäkerhet. NTF har under många år verkat såsom ett stödorgan åt skolmyndigheterna för att ge impulser och materiel för trafikundervisningen i skolorna, obligatorisk sedan 1936. NTF:s stöd åt trafikundervisningen är ett av organisationens mest arbetskrävande områden. NTF har tagit initiativ till de anvisningar och handledningar i trafikkunskap som finns för lärarna. Vidare återkommer NTF flera gånger under läsåret med särskilda aktioner i samarbete med skolorna, varvid NTF producerar och distribuerar behövligt material. En mycket betydande uppgift har NTF för anordnande av studiedagar och fortbildningskurser för lärarna och även för de polismän som medverkar vid trafikundervisningen i skolorna. På det hela taget kan sägas att den ordnade undervisning som man eftersträvar i de svenska skolorna är ett av de värdefullaste inslagen i trafiksäkerhetsarbetet. Då detta stått klart för NTF sedan länge, har stödet åt denna undervisning varit en av NTF:s mest angelägna uppgifter.

Efter skolåldern följer ganska snart utbildningen för körkortet. Det är självklart, att en organisation som NTF måste ha det allra största intresse av att undervisningen i körskolorna är så effektiv som möjligt. Samarbetet mellan NTF och körskoleorganisationerna är också mycket intimt och under senare år har NTF anordnat fortbildningskurser som till största delen rekryterats från körskolorna. Kurserna har tagit sikte på att behandla vissa väsentliga avsnitt, t ex körning i mörker, körning på halt väglag samt vissa detaljer i landsvägskörningen. I överensstämmelse med uppfattningen att så mycket som möjligt av NTF:s verksamhet bör konkretiseras, har dessa kurser till största delen bestått av övningar i bilen, så att deltagarna i körning fått omsätta de lärdomar och färdigheter som kurserna vill bibringa.

I fråga om utbildning representerar de militära förbanden stora möjligheter, i all synnerhet som de högsta militära myndigheterna har ett stort positivt intresse för denna verksamhet. Här planerar NTF produktion av undervisningsmateriel m m. Hittills har NTF fått begränsa sitt stöd åt de militära förbanden till att tillhandahålla den material i form av filmer, bildband, trycksaker m m som framställts för användning även inom organisationer av olika slag. Samarbetet med de militära förban-

den öppnar stora möjligheter framdeles för NTF. Att utnyttja dessa möjligheter är betydelsefullt, då ju undersökningar visar att ungdomar omkring 20-årsåldern är starkt olycksbelastade i förhållande till högre åldrar.

När det gäller den allmänna upplysningsverksamheten kan NTF:s insatser måhända lättast åskådliggöras genom att en konkret aktion beskrivs. Som exempel väljs i det följande NTF:s insatser för att förmå bilisterna att skaffa och använda säkerhetsbälten. I detta sammanhang kan det särskilt betonas, att NTF inte gjorde några aktioner kring säkerhetsbältena förrän det genom vetenskaplig forskning och officiella uttalanden från först vattenfallsstyrelsen och sedermera väg- och vattenbyggnadsstyrelsen klargjorts att säkerhetsbältena verkligen var till nytta och att det fanns bälten med tillfredsställande konstruktion. Först sedan detta skett påbörjade NTF sitt arbete. Det var år 1959. I det läget kan vi säga att säkerhetsbältesfrågan var tillfredsställande utredd men samtidigt befann den sig ur allmänhetens synpunkt i ett nolläge. Hur skulle då bältesaktionerna läggas upp? Eftersom praktiskt taget inga svenska bilar vid den tidpunkten var utrustade med säkerhetsbälten var det nödvändigt att melodin för aktionerna skulle bli »Skaffa säkerhetsbälten», »Låt montera säkerhetsbälten» etc. Numera kan det konstateras att 90 % av de nylevererade svenska bilarna är försedda med säkerhetsbälten redan vid leveransen. Bälten är också standard hos flera ledande bilfabrikanter. Tyvärr är användningen av säkerhetsbältena inte tillfredsställande. Enligt några forskare är användningsfrekvensen så låg som 10 % i stadstrafik. Ur trafiksäkerhetssynpunkt är denna siffra ytterligt nedslående, eftersom medicinska undersökningar visat att säkerhetsbälten just i stadstrafik ger ett praktiskt taget hundraprocentigt skydd mot skador vid inträffade olyckor på grund av de låga hastigheterna.

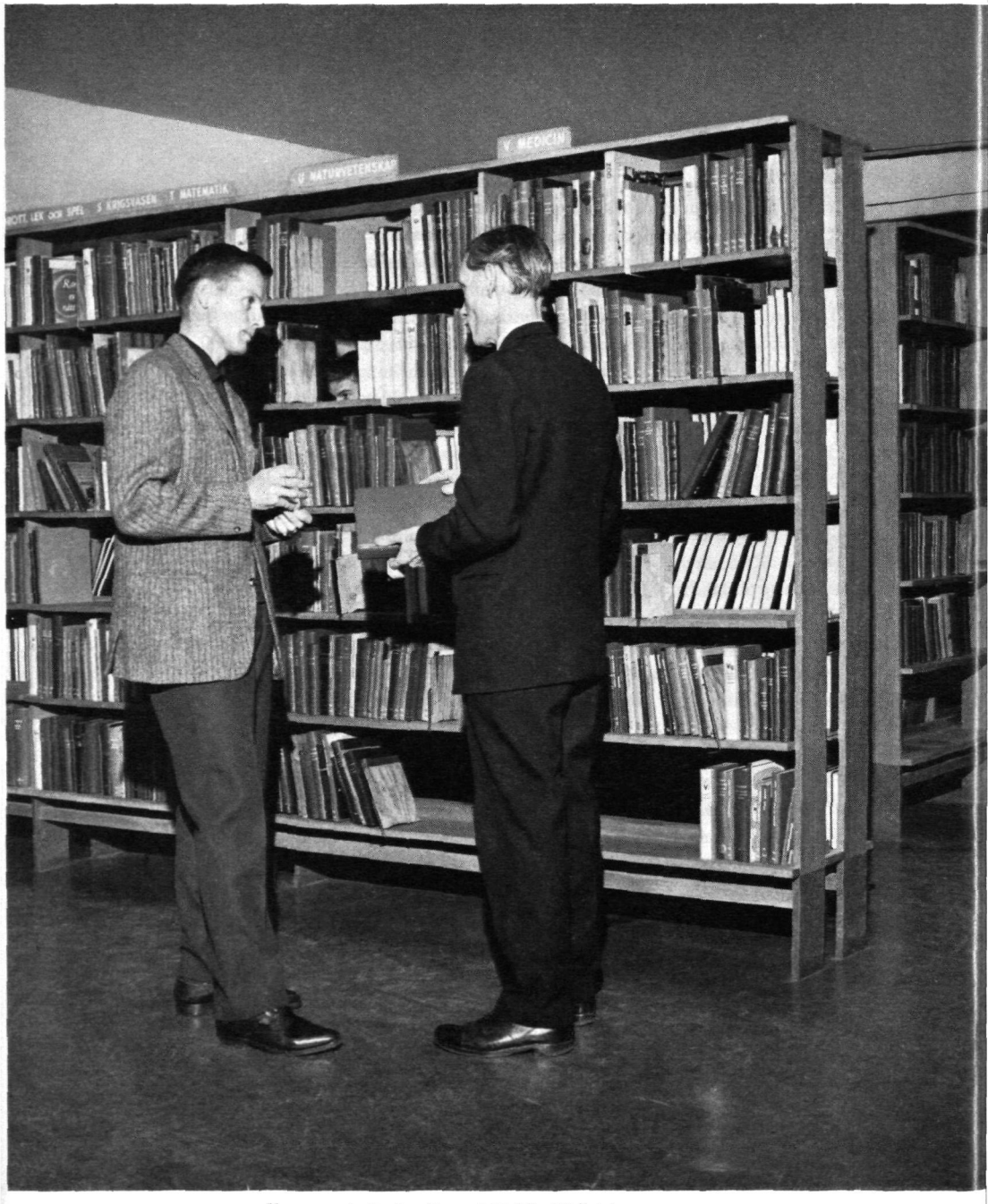
Erfarna reklammän brukar framhålla att ett budskap från säljare till köpare inte får innehålla mer än en tankegång för att effektivt kunna nå fram. Det var enligt denna princip som NTF begränsade sina första aktioner i säkerhetsbältesfrågan till att innehålla budskapet »Skaffa bälten». Det budskapet är inte längre aktuellt när bilarna är försedda med bälten utan det är nu tid för nästa steg och nästa budskap, nämligen »Använd bältet». Det var ur informationssynpunkt inte möjligt att gå ut med detta budskap till trafikanterna redan från början. Bilisterna kunde ju inte använda en sak som inte fanns.

NTF har också allt sedan metoden med tillfälliga generella fartbegränsningar införts haft statsmakternas uppdrag att svara för informationen till allmänheten om tidpunkterna för hastighetsbegränsningarna

och det rätta kilometerantalet. I informationsverksamheten kring hastighetsbegränsningarna används förnämligast massmedia — TV, radio och press — men även affischer och speciella s k påminnelselappar avsedda att fästas på bilarnas instrumentbrädor eller andra ställen där de inte skymmer sikten. Affischerna sprids i en upplaga på ungefär 100 000 exemplar och upplagan av påminnelselapparna är 1 500 000. Informationen kring hastighetsbegränsningarna har till syfte *dels* att vid en hastighetsbegränsningsperiods början göra klart för bilisterna att hastigheten blir maximerad vid viss bestämd tidpunkt, *dels ock* att påminna bilisterna om hastighetsbegränsningen så länge densamma varar. I juli månad 1964 då hastighetsbegränsning till 90 km/tim gällde under hela månaden undersöktes genom en statistiskt tillfredsställande sampling om bilisterna kände till hastighetsbegränsningen och det rätta kilometertalet både i början och slutet av månaden. Undersökningarna visade att vid båda tillfällena 99 % av de tillfrågade gav riktiga svar.

För sin verksamhet har NTF ett statligt bidrag för innevarande budgetår av 1,6 miljoner kronor och från Trafikförsäkringsföreningen, som är NTF:s största bidragsgivare, har NTF innevarande budgetår ett bidrag av 1,9 miljoner kronor. Genom egna åtgärder utökar NTF sina möjligheter genom att själv utverka andra bidrag och genom försäljning. Även om NTF:s resurser ökat successivt under de senare åren är de belopp NTF har att arbeta med relativt blygsamma.

Sammanfattningsvis kan det alltså framhållas att NTF anser att modernt trafikupplysningsarbete skall bygga förutom på vunna erfarenheter på vetenskaplig forskning, att budskapen skall vara enkla till sitt innehåll och att budskapen skall öka den enskilde trafikantens skicklighet och kunnande. NTF har enligt allmän erfarenhet hunnit ganska långt i detta arbete. De svenska trafikanterna är i stort sett skickliga och ansvarsmedvetna men mycket återstår likväl att göra. Det räcker inte med att trafiksäkerhetsbudskapen når de enskilda trafikanternas hjärna, de måste också omsättas i handling. Här ligger svårigheten, metoderna i upplysningsverksamheten måste rättas därefter.

Kommunalmän överlägger i Järfälla bibliotek.

Effektivare kommunalliv genom bibliotekens service

Speciella biblioteksrum i stads- och kommunalhus efter mönster av riksdagsbiblioteket

Riksdagen har blivit mer effektiv. Riksdagsmännen kan idag bygga på ett rikare faktaunderlag än tidigare. Deras kapacitet har ökat. Sveriges riksdag fungerar bättre än för några år sedan.

Betygssättningen ges av riksdagsreportern K a j A x e l s s o n i Aftonbladet, och hans kolleger inom andra politiska läger kan instämma. Vad som skapat de nya möjligheterna för våra riksdagsmän är den service som riksdagens bibliotek infört. Man har byggt vidare på bibliotekstanken genom en särskild avdelning, riksdagens upplysningstjänst. Där kan varje riksdagsledamot beställa fakta. Och fakta behövs, antingen man vill föreslå nya samhällsåtgärder eller tala emot andras förslag. På upplysningstjänsten står akademiskt utbildade bibliotekarier till tjänst med att leta fram och ställa samman de fakta, som ledamoten behöver för sitt ställningstagande. Vi har i riksdagen fått mindre tyckande, mera vetande.

Vad som skett på riksplanet och på Helgeandsholmen håller nu på att ske lokalt. Den förestående kommunreformen innebär att våra förtroendevalda kommunalpolitiker ställs inför allt svårare uppgifter. De får vid sin sida allt fler kommunala tjänstemän, vars uppgift är att informera de beslutande folkvalda. Men som också kan bli en fara för en fungerande kommunal demokrati, därför att de som yrkesutbildade specialister kan dominera fullmäktigen-amatören. I synnerhet om den duglige kommunalpolitikern belastas med uppgift efter uppgift.

Biblioteken får inte svika

Liksom biblioteket i riksdagshuset svarat på behovet av information genom att inrätta en upplysningstjänst, har folkbiblioteken på en del orter gjort liknande försök. De måste allvarligt arbeta för att sprida kunskap om de resurser vartenda litet sockenbibliotek har. Filialbiblioteket i en glesbygd har i kraft av vårt nationella och internationella bibliotekssamarbete samma möjligheter som storstadsbiblioteket att ge service.

Resultaten är så intressanta att en redovisning kan vara på sin plats. Stadsbibliotekarie J a n N i l s s o n i Nybro är en av Sveriges mest kända bibliotekarier, därför att han lyckats göra sitt bibliotek till en angelägenhet för alla. Inte minst för stadens förvaltningspersonal och kommunala förtroendevalda. I Nybro är det naturligt att ledamöterna av drätselkammaren, fullmäktige och andra styrelser erhåller nyförvärvslistor, litteraturförteckningar med kommentarer och inte minst de listor över kommunalt aktuell litteratur, som publiceras av Bibliotekstjänst i Lund. Denna kommunala litteraturtjänst kan varje folkbibliotek pre-

numerera på för förtroendemännens räkning, men det sker inte överallt.

— I Nybro är inte bara de förtroendevalda utan också flera av våra tjänstemän sällsynt intresserade av vad biblioteket kan erbjuda, säger stadsbibliotekarie Nilsson. Ofta tar de själva initiativ till anskaffning av tidskrifter och böcker. Staden skaffar också själv åtskillig litteratur i aktuella frågor. Men frågan är, om man inte borde inrätta ett särskilt »kommunalrum», antingen i stadshuset eller i biblioteket. Själv skulle jag givetvis helst se att de förtroendevalda kom hit. Men rent praktiskt kanske det vore lämpligast att ha speciellt biblioteksrum på stadshuset, där man lätt och enkelt hittade böckerna. Det skulle kräva att en bibliotekarie fanns tillgänglig för att sköta bokbeståndet och skaffa fram ytterligare fakta. Då skulle man verkligen kunna ordna och samla informationen.

Bättre i morgon

Ulf Dittmer i Österhaninge kommun är både bibliotekarie och kommunal förtroendeman. Som representant för folkpartiet bekläder han posten som fullmäktiges ordförande. Kanske innebär detta en större förståelse än normalt för kommunalmannens behov av information.

Så här säger Ulf Dittmer:

— Ju högre upp en förtroendeman kommer, desto mindre tid får han över till studier. Och det är givetvis fel. Ju mer man får att göra, desto mer kan man spara tid genom studier. Detta är ingenting självklart idag. Men jag hoppas det skall bli det i morgon.

Vi bygger i Österhaninge ett nytt bibliotek med stora möjligheter att ge våra förtroendevalda en helt ny typ av service. I kommunens tjänst har vi åtskilliga, som studerar vidare, och där har biblioteket en given uppgift som bokförmedlare.

Om biblioteket fick ett särskilt anslag, kunde vi ordna ett speciellt rum för de förtroendevalda och tjänstemännen i kommunalhuset. Men givetvis är de mest välkomna i själva biblioteket, där vi i fortsättningen kommer att få studierum och läsrum med helt nya resurser. Det får egen nyckel till biblioteket och därmed tillgång till våra lokaler även efter stängningsdags.

Folkvalda amatörer

Vad som skedde inom Sveriges riksdag för några år sedan, är nu på väg inom de nya kommunblocken. Våra folkvalda är amatörer i förhållande till storkommunernas tjänstemän. Men de kommer i framtiden

att få nya möjligheter tack vare biblioteken. Det gäller inte bara att skaffa sig själv vidareutbildning. Det gäller kanske främst att med bibliotekets hjälp skaffa fakta.

Det direkta statsbidraget till folkbiblioteken försvann vid årsskiftet 1965—66. I stället kom ett skatteutjämningsbidrag, som var generöst nog att ersätta biblioteksbidraget. Det har visat sig att praktiskt taget samtliga kommuner i landet gett sina bibliotek det staten tog bort. Orsaken? Kanske att man idag känner behovet av information som en viktigare faktor än någonsin.

Folkbiblioteket i vår nya storkommun betyder i framtiden mer än någonsin.

Unik kulturservice på gotländsk landsbygd
Biblioteket driver »gårdfarihandel»

Mil efter mil längs krokiga småvägar på den gotländska landsbygden rullar centralbibliotekets bokbuss. Läshungriga människor ute i glesbygderna får biblioteket hem till gårdsplanen, berättar signaturen Carin i RLF:s tidning. Gotland är det enda länet — än så länge — som praktiserar »gårdfarihandel» med böcker. Det är ett försök efter engelsk förebild som slagit så väl ut att man nu planerar att skaffa bokbuss nr 2. Experimentet följs med stort intresse av övriga bibliotek i landet.

Det är ett och ett halvt år sedan centralbiblioteket i Visby startade de första bokresorna »ut till folk i stugorna». Erfarenheterna är enligt centralbibliotekarie Åke Åberg enbart goda. I områden dit man förut genom filialer lånat ut 150 böcker per år är man nu uppe i 400—500 boklån de dagar som bussen kommer.

— Glesbygdernas försörjning med litteratur har länge varit ett stort problem, säger centralbibliotekarien. Småfilialerna har många nackdelar. De blir ineffektiva, det är dyrt att hålla lokaler och förnya bokbeståndet och svårt att skaffa kvalificerad personal.

Omkostnaderna för filialerna utslagna per boklån kan uppgå till 15—20 kr. Man har exempel på fall där kostnaden uppgått till 74 kr per lån. Tack vare bokbussen sjunker lånekostnaden till ca fyra kr per lån. 1 500 nya band står till låntagarnas förfogande genom bussen, vilket medger långt större valmöjligheter än tidigare.

En bokbuss kostar ca 40 000 kr i inköp. Driftkostnaderna inklusive löner för den personal som sköter transport och utlåning uppgår till närmare 90 000 kr. Det kan tyckas vara en dyr investering men centralbibliotekarie Åberg vill inte att man skall se alltför snävt ekonomiskt på saken.

Folk i glesbygderna får bidra till den gemensamma skattekakan men får avstå från mycket av det som tätortsborna anser vara självklart. Här har vi möjlighet att ge dem en kulturservice i form av lättåtkomlig litteratur och det är lätt att räkna ut vad det betyder inte minst för gamla och handikappade.

Tre dagar i veckan rullar bokbussen på den gotländska landsbygden och en dag i veckan i barnrika ytterområden i Visby. Varje kommun får minst ett besök i månaden. Önskemålet är ytterligare en buss. En del kommuner är stora och i behov av flera linjer. En arbetsdag på tretton timmar är för närvarande inget ovanligt för personalen i bokbussen.

Centralbibliotekarien är mycket glad över den positiva inställning som kommunerna visat — utan den hade projektet inte kunnat realiseras. Kommunerna och Visby stad står för kostnaderna genom att bidra med andelar, inga statsmedel utgår.

Boken kommer till pensionärer och handikappade i Västerås

Den sociala verksamheten vid våra bibliotek växer

Av biblioteksassistent KERSTIN LINDERBERG

Social verksamhet i form av utlåning på sjukhus och fångvårdsanstalter bedriver Stifts- och landsbiblioteket i Västerås liksom ett flertal kommunala bibliotek i vårt land sedan många år tillbaka. Utlåning till ensamboende gamla och handikappade av såväl böcker som talböcker och taltidningar är däremot av betydligt yngre datum.

Stora grupper av låntagare i de högre åldrarna försvinner från våra bibliotek. Läslusten finns kvar hos många gamla, men de orkar av olika orsaker inte gå till biblioteken. Många bibliotekarier har haft ögonen öppna för detta i många år men saknat resurser att kunna hjälpa.

De gamla som finns på ålderdomshem av olika slag är inte så svåra att nå och de har ofta tillgång till böcker på hemmen. Åldringarna i den s k öppna vården är däremot mera isolerade och det är främst dessa, som vår »boken-kommer-verksamhet» vill tillgodose. De gamla som föredrar och förmår leva helt för sig själva, kan vi inte nå alls. De gamla — som är nog lyckliga att bli omhändertagna av barn, släkt och vänner är inte heller så lätta att nå, men i deras fall hoppas man, att de får sina läsbehov tillfredsställda genom att böcker hämtas till dem på biblioteken.

Frågan om hembärande av böcker blev i Västerås aktuell 1958 sedan biblioteket fått ett någorlunda tillfredsställande talboksbestånd. Ett femtontal blinda fick sina talböcker hemburna och ett tiotal andra låntagare fick böcker hemburna av scouter. 1962 kunde vi bygga ut boken-kommer-verksamheten och vi hade då Malmö stadsbiblioteks verksamhet som förebild. Boken-kommer-idén kommer ursprungligen från USA, närmare bestämt från Cleveland, Ohio, där man förfogar över heltidsengagerade specialbibliotekarier och kontorister, egna bilar och särskilt bokbestånd, allt baserat på den sällsynta sorts privat frikostighet, som tar formen av stordonationer.

Från socialbyrån, de vanföras riksförbunds lokalavdelning, de blindas förening i Västmanlands län, distriktssköterskor m fl fick vi i mars 1962 listor på hjälpsökande och medlemmar upptagande sammanlagt 500 namn. Från alla nämnda håll får vi kontinuerlig hjälp med namn på nytillkomna tänkbara låntagare. Varje ny låntagare får ett frågeformulär lydande:

> BOKEN KOMMER
>
> Kostnadsfritt till Er, som genom långvarig sjukdom
> eller annat handikapp inte själv kan komma till biblioteket.
> Blinda och synsvaga kan få talböcker och eventuellt låna
> bandspelare för kortare tid.

Är ni intresserad av att få regelbundna boksändningar sätt då ett kryss i ja-rutan nertill, skriv namn, adress och eventuellt telefonnummer och skicka in svaret före . . .

De som svarar ja på cirkuläret får ett personligt besök av en specialtränad bibliotekarie. Dessa besök är mycket värdefulla och nödvändiga för arbetet. Då kartläggs bokintressena, som sedan noteras på kort i ett kartotek. Varje låntagare kan få en boksändning varje månad. Tre till fyra böcker per gång brukar vara det vanligaste önskemålet. Svensk skönlitteratur gärna med tydlig stil lånas ut mest, men också reseskildringar, böcker om gångna tider och böcker om djur och natur står högt på listan av önskad litteratur.

Distributionen sköts nu i Västerås av en av biblioteket avlönad pensionär, som far runt till låntagarna i egen bil och som visat sig vara ypperlig i detta arbete. Han pratar med låntagarna och muntrar upp dem samtidigt med att han avlämnar bokpaketen.

Efter ett halvår bör bibliotekarien göra ett återbesök hos sina låntagare. Det är viktigt att inte tappa den personliga kontakten. Vi uppmanar alla att per telefon eller i brev tala om sina önskemål. Boken-kommer-bibliotekarien har en särskild telefontid en gång i veckan för detta ändamål.

Verksamheten har sedan april 1962 ökat från att omfatta ca 25 personer till ca 220. Ett särskilt bokbestånd för verksamheten finns sedan något år tillbaka.

En kategori handikappade, de blinda och synsvaga, kräver sin speciella service och vi försöker möta deras berättigade krav på olika sätt. Många blinda i staden och länet är med i vår boken-kommer-verksamhet, men många kommer själva eller i sällskap till biblioteket för att välja bland de för närvarande ca 400 titlar talböcker, som vi har att erbjuda. I samarbete med arkivarbetscentralen vid arbetsträningsinstitutet har biblioteket utarbetat blindkartor både över länet, staden och biblioteket för att underlätta för de blinda. Stifts- och landsbiblioteken, centralbiblioteken, Stockholms stadsbibliotek och Bibliotekstjänst i Lund har rätt att tala in talböcker och vi koncentrerar oss i Västerås på inläsningar av litteratur rörande det egna landskapet och på barnböcker. De senare talar vi in mest med tanke på de psykiskt utvecklingsstörda barn och vuxna, av vilka många aldrig kan lära sig läsa. Vi har dessutom böcker i punktskrift men har inte så stor utlåning av dessa, då 90 procent av länets blinda inte kan läsa punktskrift.

I december 1962 startade vi taltidningen för blinda »Arosbandet», som biblioteket ger ut i samarbete med de blindas förening i Västman-

lands län. Den utkommer var fjortonde dag. 1963 utkom således 24 nummer. Vart och ett av numren kopieras och går ut tredagarslån till ett 80-tal abonnenter utan kostnad för dessa. Sedan banden återsänts till biblioteket avmagnetiseras de med undantag av två exemplar och används för inspelning av nästa nummer. Banden tillhandahålls delvis av de blindas förening. Vi har fått ett anslag på 3 000 kronor av landstinget för Arosbandet 1965. Innehållet utgörs av blindsaksinformation, klipp ur lokalpressen, bok- och biblioteksnytt, konsumentupplysning, följetong, frågelåda m m. I julnumren ingår pristävling rörande sådant, som under det gångna året förekommit på Arosbandet.

Varje år i oktober ordnar biblioteket ett samkväm för de blinda i länet, då bl a talboks- och taltidningsverksamheten debatteras. Det är viktigt att regelbundet ha denna levande kontakt med många blinda på en gång. Andra handikappsföreningar inbjuds även till biblioteket med jämna mellanrum.

Vid varje termins början får alla pensionärer i Västerås en för ABF, Liberala studieförbundet, Röda korset samt Stifts- och landsbiblioteket gemensam broschyr, där bl a för bibliotekets del boken-kommer-verksamheten presenteras. Likaså omnämns de middagskonserter för pensionärer, som biblioteket anordnar varje jul och vår.

Två av våra filialer är inrymda i ålderdomshem och dit har pensionärerna beretts tillträde även när filialerna inte är öppna för allmänheten. Pensionärerna har även möjlighet att när som helst låna böcker genom självbetjäning.

Ett av stadens ålderdomshem har eget bibliotek och egen bibliotekarie. Bokinköpen dit sker dock i samråd med oss. Bokförsörjningen till fyra av stadens ålderdomshems annex ordnas genom vandringsbibliotek och enstaka lån efter önskemål. I dessa hem har boken-kommer-bibliotekarien dessutom regelbundet biblioteksorienteringar, som utformats till samtal om och läsning av gammal västmanlandslitteratur. Tillsammans med ABF har bibliotekarien i olika omgångar medverkat med orienteringar om Stifts- och landsbibliotekets verksamhet.

Biblioteket strävar också efter att inlemma olika slag av handikappade barn i sin verksamhet. Sagostunder hålls varje vecka för de psykiskt utvecklingsstörda barnen i deras särskola. Kasperföreställningar uppskattas mest av barnen och det har även visat sig att kasperteater med fördel kan spelas för patienter vid våra mentalsjukhus. Försök har gjorts vid Salberga mentalsjukhus utanför Sala, som utföll mycket väl. Sjukhuset har även fått pekböcker, bilderböcker, enklare ungdomsböcker och bildband genom vårt biblioteks försorg och allt sådant material har varit

till stor nytta. Detta är mycket glädjande, då det för inte så länge sedan i en utredning från mentalsjukhusens sida konstaterades att det var helt bortkastat att låna ut böcker till de utvecklingsstörda vid våra mentalsjukhus. Här finns all anledning att tänka om.

Den sociala verksamheten vid våra bibliotek växer. Ännu befinner den sig i ett försöksstadium. Resurserna måste öka för att biblioteken skall kunna bli effektiva i detta arbete, vilket fyller ett stort behov, något som de senaste åren visat.

Studieaktiva pensionärer

Västmanland tycks ha Sveriges mest aktiva pensionärer, menar man i Fagersta. De i Norberg är aktivast bland alla med bortåt hundratalet åldrande verksamma i höstens studiecirklar. Genom auktioner och försäljningar ordnar de själva pengar till bussresor. Folk som tillbringat hela sitt liv i en enslig stuga får nu som folkpensionärer plötsligt göra långa resor till Mårbacka, Harpsund, runtom i Norrland och ända bort till Norge. En studieträff nyligen i Lilla Kärrgruvan lockade sjuttio besökare. Det tyckte man var en rätt usel siffra för en åldringsträff i den byn.

"O"

Av biblioteksassistent KERSTIN LINDERBERG, Västerås

OA	SOCIOLOGI	OE	RÄTTSVETENSKAP
OB	INTERNATIONELLA FÖRHÅLLANDEN	OH	SOCIALA FRÅGOR
		OI	STATISTIK
OC	STATSKUNSKAP OCH POLITIK	OK	FÖRSÄKRING
OD	FÖRVALTNING		

OM KOOPERATION

Kommunal litteraturtjänst erbjuder biblioteken de sociala nämndernas förtroendevalda och tjänstemän

Under klassifikationsbokstaven O med underavdelningar samlar de svenska folkbiblioteken utlånings- och referenslitteratur på svenska och utländska språk rörande samhälls- och rättsvetenskap. Vill man ha tag i den nyutkomna litteraturen kan man studera de olika bibliotekens nyförvärvslistor, som är systematiskt uppställda och alltså har den här aktuella litteraturen under bokstaven O.

Folkbiblioteken och de vetenskapliga biblioteken förmedlar böcker och publikationer sig emellan via en s k interurban låneverksamhet. Finns en önskad bok inte på det lokala biblioteket kan en låntagare kostnadsfritt erhålla den från ett annat bibliotek.

Ett annat hjälpmedel när det gäller aktuell litteratur är de listor över utlånings- och referenslitteratur, som varje år utarbetas vid Statens biblioteksskola och som fr o m i höstas distribueras till alla bibliotek med heltidsanställd personal.

En bra bibliografi både över aktuella artiklar och böcker är »Kommunal litteraturtjänst». Den utkommer i häften varannan månad och vänder sig i första hand till kommunernas förtroendemän och tjänstemän. Publikationen utarbetas vid Malmö och Norrköpings stadsbibliotek och ansvarig utgivare är Bibliotekstjänst i Lund.

Varje folkbibliotek prenumererar på ett flertal tidskrifter, som behandlar kommunala och sociala frågor. Västerås t ex har 64 olika tidskrifter rörande dessa ämnen och 22, som enbart behandlar sociala frågor.

Aktuell statistik kan man studera dels i »Allmän månadsstatistik», som startades av Statistiska centralbyrån den 1 januari 1963 som en helt ny tidskrift, dels i »Statistiska meddelanden», som också startades i januari 1963 och är en ny intermittent publikation, vari huvuddelen av resultaten från den svenska statistikproduktionen redovisas.

Sedan 1820-talet utges »Sveriges officiella statistik» och »Sveriges offentliga utredningar». Dessa samt riksdagstrycket finns också vid folkbiblioteken.

Två värdefulla årsbibliografier är »Årsbibliografi över Sveriges of-

ficiella publikationer», som startade 1931 och är en bibliografi över publikationer, som utges av statens verk och myndigheter och »Förteckning över Riksdagsbibliotekets nyförvärv», som startade 1937.

Man hittar även aktuell litteratur i bibliografin »Svensk bokförteckning», som halvårs- och helårsvis i en systematisk avdelning upptar bl a under O klassificerad litteratur. Denna bibliografi, som redigeras av Bibliografiska institutet vid Kungl Biblioteket i Stockholm, publiceras först i form av veckolistor i tidskriften Svensk Bokhandel. Veckolistorna sammanställs till månads-, kvartals- och årsförteckningar. I första hand medtas litteratur utgiven i Sverige, vidare i utlandet utgivna originalarbeten av svenska medborgare och i utlandet utgivna publikationer på svenska språket. Statligt och kommunalt förvaltningstryck utesluts i allmänhet. Dock medtas Statens offentliga utredningar, Sveriges officiella statistik och andra av förvaltningsmyndigheter för allmän spridning utgivna publikationer. Det statliga och kommunala förvaltningstrycket redovisas i stället i »Årsbibliografi över Sveriges offentliga publikationer», som nämnts ovan.

Vill man systematiskt gå igenom vad som skrivits i tidningar och tidskrifter under de sista tio åren kan man med fördel studera »Svenska tidningsartiklar» från 1953 och »Svenska tidskriftsartiklar» från 1952. Detta är två index, vilka utges av Bibliotekstjänst, som i dessa noterar viktiga artiklar ur ca 300 tidskrifter och ett 60-tal dagliga tidningar. Indexen och tidningsartiklarna i mikrofilm finns vid de flesta större folkbibliotek under det att tidskriftsartiklarna kan rekvireras från Bibliotekstjänst i fotostatkopia i de fall inte biblioteken själva har berörda tidskrifter.

Den tillgängliga litteraturen för våra skolungdomar antingen de går i grundskolans högre klasser, i gymnasiet eller i våra fack- och yrkesskolor är mycket knapp. Ett bra hjälpmedel för dessa förutom tillgången till folk- och skolbibliotekens boksamlingar är »Skolans artikelservice», som månad för månad sedan 1964 upptar artiklar i fotostatkopior rörande sju olika skolämnen däribland samhällsvetenskap. Vid artiklarna står angivet för vilket utvecklingsstadium de lämpar sig.

Vårdnadskurser för mammor till annorlunda barn

Av författarinnan Astrid Pettersson

Det är över sextio år sedan Ellen Key skrev de odödliga orden: — Blott i bruket av rättigheter kan människan mogna. Vi kvinnor hade inte då så många rättigheter. Vi skall gå att granska en rättighet given år 1778, när de gamla riksdagsmännen såg landets utdöende för ögonen och hörde talas om tusentals aborter. Adelsdamer hade i alla tider fött barn utomlands och okända, nu trodde man att alla kvinnor skulle undvika förtidigt födda barn och låta dem »gå fram» om de finge föda okända. Denna svarta fläck på riksdagsmannahedern blev upptakten till det s k änglamakeriet. Den dystra lagen upphävdes först 1916, när en ångerfull mor trädde fram och under biktens insegel bad sin själasörjare ta reda på om hennes barn levde. Vi vet inte hur många barn som mot betalning svälts ihjäl. Vi talar tyst om moderskapets höghet efter den utredningen. Med lika små bokstäver skriver vi i dag om gömda barn. Det är en lika stor skamfläck på vår lagstiftning. Vi har alla barn inregistrerade på BB och i församlingsböcker, men vi vet att också skolpliktiga barn kan försvinna. Det är bara så att en skolstyrelse får en anhållan från föräldrarna om uppskov ett år. Det beviljas ofta på grund av någon skolstyrelseledamots vitsord. Om han är kapabel att ge detta vitsord ifrågasätter inte lagen. Nästa år kan styrelsen kräva läkareutlåtande. Vi alla mammor som fått provinsialläkareutlåtande om resignation in i våra öron vet att också läkare tar fel. Vi vet att modershjärtat bara vill skydda. Vi tar som kycklinghönan vingarna över barnet. I stället borde vi gå tillsamman och ge varandra stöd och uppmuntran. Det är vi som får praktiken — sällan att läkaren har den.

Vi som fått praktiken och hittat utvägen för vårt eget barn har ingen institution som skriver meriter åt oss. Tålamodets blomma är en eternell och har inte anseende som levande väsen. Den som i två år med goda meriter vårdat mentalsjuka på sjukhus kan få dispens till terapeututbildning. Vi saknar tusentals sådana assistenter vid sjukhus och ålderdomshem. Vad skulle hindra att annorlunda barns mammor finge samma utbildning på samma sorts dispens? Först måste vi ju veta var dessa mammor finns.

I början på femtiotalet beslutade riksdagen om skolplikt för lytesskadade barn. Det var efter den stora dövutredningen som denna fråga kom upp. Åldern fastslogs som obligatorisk vid fem år — frivillig vid tre år. Undertecknad som fick propositionen för uttalande kunde inte drömma om att skolplikten skulle kunna ens påbörjas på annat sätt än genom en obligatorisk läkarundersökning av alla svenska barn vid tre års ålder: en fortsättning på barnavårdscentralernas inregistrering av barn. Hur skulle man annars få veta var barnen fanns? Just nyligen har vi sett

verkningarna av underlåtenhetssynden. Radion efterlyste rättmätiga ägare till vårdnadsbidrag från första juli. Vad har vi annat att göra än att interpellera om skolplikten för lytesskadade? Behövs det en ny motion om kontroll av alla barn?

Är fyraårsåldern den bästa, eller är vi då ute för sent? Mitt eget barn, hörselskadat, kom i skola redan vid två års ålder. Vi fick fosterhem till Ulla-Bell i Göteborg. De mammor som samlats på kurs på vår gård hörde henne berätta om sina sju hem. De tvivlade inte en sekund på att hon tillgodogjorde sig skolan. Hon har, med 12 decibel i hörsel, ett perfekt tal. Hennes vittnesbörd kunde få gälla lika högt som professorers. Hon talade inifrån sig själv.

Vi hade anordnat denna kurs 1963 helt med privata medel och frivillig arbetskraft av lärare och textilkonstnärer. Elva mammor och nio barn växtfärgade garn och lekte med färger. Barn och lärare och mammor, tillsammans trettio personer, bespisades av intresserade vänner, ofta utrustade med »förning». I år ställde sig folkbildningsförbundet bakom med ett anslag till föreläsare. Vi kunde samla fler mammor på kvällarna och under dagen ägna mer tid åt ett mindre antal barn. Lärarinnorna föreläste om material och metodik, talpedagog Olga Tengelin om bukandning och röststöd. Rektor Kåks, Hedemora, talade om hur skolan tar emot barnet, själv berättade jag hur hopplöst det var för landsbygdens folk att få barnet in på skola före skolplikten. Ulla-Bell hade mest att säga oss. Det var hon som var barnet i de sju hemmen. Först förskolans fem år i fosterhem hos en underbar vicemor och vicefar, sen upptagningsskolan i Vänersborg — på den tiden utan nattsköterska och med inlåsta barn. Utan tårar beskriver ingen hur tolv sjuåringar utan hörsel upplever stängda dörrar. Detta var dock 1945. Med hjälp av Hildur Nygren blev systemet avskaffat.

Sen Örebroskolan med sju barn i fosterhemmet. Utan föregående bistra erfarenhet skulle detta hem varit en mardröm, det var en lyckodröm bara för att det fanns en olåst dörr. Sen det verkliga önskehemmet med egen nyckel och egen cykel genom stan varje dag. Ett verkligt hem med god och vänlig behandling. Önskelärare i skolan. Nya förstärkareanordningar för hörselträning. Efter sju år i Örebroskola kom två år vid Växjö fortsättningsskola. Åter de låsta dörrarna.

Ulla-Bell är nitton år och har levt i kappsäck sin mesta tid. Hon gifter sig och får eget hem, fyra år därefter får hon Catrin. Snälla tanter undrade om hon som var döv skulle kunna höra om Catrin talade sitt barnspråk rätt. Då tog hon Alice Tegnérs sångbok och lärde Catrin alla sångerna. Då sa de snälla tanterna att det var alldeles för tok för mycket.

Med fyraåringen Catrin i knät repeterades sångboken — — —

Detta var mammakursens absoluta topp. Catrin var ett litet annorlunda barn som måste vara tvåspråkigt. Hon tecknar åtbördsspråket och talar avläsbart till sina föräldrar. Mammakursens alla deltagare var här för att lära sig just det som en liten fyraåring behärskade perfekt. Catrins egna ord att det är roligt hos morfars för man kan tala i mörkret var inget skämt, det var ett smärtsamt allvar. Hon hade aldrig haft någon som hört henne, när hon ropade i mörkret eller från gården eller sandlådan.

Vad betyder en mammakurs för den som gått ensam med sina frågor? Kan man ge godtagbara svar? Kan man ge tröst och hjälp? Ett gammalt ordspråk säger att fattigdomen är lättare att bära om den delas av många. En travestering på detta ordspråk skulle vara att vi måste samlas för att ropa tillsammans efter bättre skolor för våra annorlundabarn. Det stärker vårt självförtroende när vi ropar i flock. Vi diskuterar om inte varenda en skulle kunna tillgodogöra sig utbildning och lära mer om det egna barnet — och om andras. Sjukhus, ålderdomshem, förskolor, alla behöver någon som kommer med färg och trevnad och goda idéer. Vi behöver leka oss friska. Sommarns alla blomster har färger i blad och blom. Världen blir mycket rikare när vi sysslar med färger som är milda och mjuka. Varför skulle det inte kunna vara just annorlundabarnets mamma som fick ett seminarium för att lära sig allt detta? Hon som har det oändliga tålamodet. Hon som själv alltid behöver stimulans.

Studentsammansättningen ändrad vid socialhögskolorna

Redogörelse för SSO:s arbete

Av förste byråsekreterare KJELL WASE, tidigare pressombud för Socialhögskolornas studentkårers organisation

Verksamheten vid socialhögskolornas studentkårer är något annorlunda än vid övriga högskolor. En ganska stor del av studenterna — uppskattningsvis bortåt 25 procent — har gått den långa vägen till högre studier; via socialt, kommunalt, journalistiskt arbete eller organisationsarbete och många av dessa har själva eller vid andra utbildningsanstalter än de konventionella gymnasierna läst in förkunskaperna. Det har gjort att studentkårerna är i den lyckliga ställningen att de har medlemmar med erfarenhet av föreningsliv. Varje studentkår har tillhört, och tillhör givetvis fortfarande, respektive stads förenade studentkårer eller motsvarande. Dessutom har socialstudenterna en egen central organisation, Socialhögskolornas studentkårers organisation (SSO), vilken numera är ansluten till Sveriges förenade studentkårer. Innan SSO anslöt sig till SFS fungerade SSO som självständig remissinstans t ex på statliga betänkanden. Sådana går nu till SFS men med SSO som underinstans i socionomfrågor och liknande.

SSO har som sin nästan viktigaste uppgift att i samarbete med Sveriges socionomförbund ge ut en tidning, i vilken SSO har en egen avdelning, Sociogrammet. Den går ut till alla medlemmar av förbundet och av studentkårerna. Arbetet med denna tidning kommer att intensifieras och överhuvudtaget räknar SSO med att kunna vidga pr-verksamheten om högskolorna, studentkårerna och socionomyrkena. I samarbete med Sveriges kommunaltjänstemannaförbund, Sveriges socionomers riksförbund och Sveriges socionomförbund har som refereras på annan plats i detta nummer SSO gett ut en broschyr kallad Socionom — utbildning och yrken. Den ställdes till arbetsmarknadsmyndigheternas och vissa utbildningsanstalters förfogande — bland dem givetvis socialhögskolorna — för att användas som handledning för yrkesvägledare samt för blivande och nyblivna socionomie studierande. Den var också tänkt som upplysningsskrift om socionomutbildningens innehåll för vederbörande arbetsgivare och arbetsgivande myndigheter. Experter från de olika yrkes- och utbildningsområdena anlitades för att ställa samman broschyren.

Trots det relativt ringa studentunderlaget, ungefär fem tusen, måste kårernas aktivitet betecknas som stor. SSO och kårerna bedrev en med hänsyn till resurserna ganska omfattande kampanj för att reformera socionomutbildningen och SSO har gång på gång hos statsmakterna krävt att den sociala forskningen skall komma igång och förläggas till socialhögskolorna. SSO betraktar det som svårförklarligt att Sverige, trots den höga sociala standarden, är ett u-land på detta område.

Även om det inte är så länge sedan socionomutbildningen reformera-

des och en upprustning gjordes är debatten redan i full gång om en ny reform. Den gäller den sociala forskningen och dess förläggning, socionomutbildningens integrering med universitetens samhällsvetenskapliga utbildning och praktiktiden för den sociala linjen och förvaltningslinjen. Man har hävdat, att det av utbildningsrationella skäl vore lämpligast att slå ihop högskolornas grundutbildning i samhällsvetenskapliga ämnen med den likartade utbildningen vid universiteten och man har sagt att praktiktiden ute i kommunerna dels är dålig från utbildningssynpunkt, dels ger sken av att socionomutbildningen främst är till för socialt arbete ute i kommunerna. Denna bundenhet gör att myndigheter och allmänhet inte alltid har klart för sig att socionomutbildning är en allmän samhällsvetenskaplig utbildning men med möjligheter till specialisering i sociala ämnen, kommunalrättsliga etc. Givetvis kan man vid högskolorna också specialisera sig på ämnen, som ligger utanför den sociala sektorn, t. ex. statskunskap, sociologi, nationalekonomi etc.

Dessa missförstånd har lett till att socialstudenterna blivit tvungna att reagera. SSO har ofta observerat både enskildas och myndigheters brist på kännedom om vad socionomutbildningen är. Vissa landsting jämför t ex realexamen (!) med socionomexamen i platsannonser och som ett annat exempel kan nämnas en sjukvårdshuvudman, som en gång i tiden annonserade efter sjukvårdsadministrativ personal. Denna skulle gå en utbildningskurs och efter prövning och eventuell antagning placeras i lönegrad 13. Som inträdesmeriter nämnde man handelsgymnasieexamen eller socionomexamen. Vid ett annat tillfälle redogjorde en representant för en statlig myndighet för förvaltningsarbete i utvecklingsländerna. Några av studenterna undrade om inte socionomer från förvaltningslinjen skulle kunna tänkas vara lämpliga för sådant arbete, men fick till svar, att man hellre anställde folk med handelsgymnasieexamen. Generellt kan man säga att sådan utbildning är inträdeskrav till socialhögskolornas förvaltningslinjer. Stockholmskåren beslöt därför utarbeta en översikt på engelska om socionomutbildningen och även ställa den till Unesco:s förfogande.

Men SSO:s verksamhet är inte bara utåtriktad. Varje år samlas man till de s k SSO-dagarna — omväxlande i Stockholm, Lund, Göteborg och Umeå. En gång om året samlas man till en nordisk konferens i samarbete med socialhögskolestudenterna från de övriga nordiska länderna.

Givetvis har också kårerna uppgifter som alla andra studentkårer, arbete med att skaffa bostäder i studenthemmen och bygga egna, ordna gasque, medverka i olika nämnder, göra kompendier, besluta om utdebitering och ordna symposier. Klart utåtriktade är däremot de nya strä-

vandena till internationella kontakter med motsvarande skolor utomlands och som ett inslag i detta kan nämnas, att två afrikanska studenter nu finns på socialhögskolan i Stockholm. Man kan heller inte hoppa över en grupp som socionomerna i internationella sammanhang. Socionomutbildningen borde vara en lämplig utbildning för experter, som skall vara med och bygga upp nya länders arbetsmarknadspolitik, socialvård, socialförsäkring och sjukvårdsplanering. Detta gäller inte minst socionomer med betyg i statistik och socialmedicin; de senare borde vara särskilt lämpliga vid planering av hälsovårdscentraler.

Som nämndes inledningsvis har många gått den långa vägen till socionomexamen. Det innebär att SSO och de enskilda kårerna har medlemmar med omfattande praktisk erfarenhet och på ibland inflytelserika och kvalificerade poster i samhället.

Detta är en av de mest karaktäristiska skillnaderna mellan socialhögskolornas kårer och övriga högskolors kårer liksom universitetens.

Det är en skillnad, som kommer att minska — på gott och ont.

Socionomutbildningen som bredare grund för offentliga befattningar

Av förste byråsekreterare, socionom KJELL WASE

Socialhögskolorna kom på sin tid till för att ge högskoleutbildning åt kommunernas förvaltande och socialvårdande personal. Eftersom man till skillnad från de flesta andra högskolor inte ovillkorligen krävde studentexamen som inträdesgrund innebar deras tillkomst också en möjlighet för den s k begåvningsreserven att få högre utbildning. Skolorna var till för ett par år sedan organiserade som stiftelser innan staten också formellt tog hand om dem och hade benämningen institut; ännu tidigare hette Stockholmshögskolan Socialpolitiska institutet. I namnet ingick också en mening om att den skulle tjäna den sociala och kommunala utbildningen och forskningen.

Det kan nämnas att inträdeskraven vid socialhögskolorna skärpts markant de senaste åren på grund av tillströmningen och att de sökande måste ha höga gymnasiebetyg för att kunna bli antagna utan inträdesprov. Fortfarande finns dock möjlighet för sökande utan examen från gymnasium att kunna konkurrera om platserna.

För att läsaren skall kunna bilda sig en uppfattning om den nya socionomutbildningen lämnas här en sammanfattning av den broschyr som Sveriges kommunaltjänstemannaförbund, Sveriges socionomers riksförbund, Sveriges socionomförbund och Socialhögskolornas studentkårers organisation gett ut och som heter Socionom — utbildning och yrken.

Socionomer examineras vid socialhögskolorna i Stockholm, Göteborg, Lund och Umeå. Vid alla högskolor finns en social linje och en teoretisk. Frånsett i Umeå finns också förvaltningslinjer.

Studietiden är tre och ett halvt år inklusive studiepraktik. Den teoretiska linjen innehåller ingen studiepraktik men däremot en större mängd teoretisk utbildning.

Man inleder med en grundkurs på ett år. Den omfattar rättskunskap, statskunskap, samhällsekonomi med socialpolitik, statistik, sociologi, psykologi och praktisk förvaltningskunskap. Dessa kurser svarar ungefär mot de tidigare propedeutiska, som inledde betygskurserna.

Sju ämnen kan ingå i socionomexamen, men minimifordringarna är fem betyg på samtliga linjer utom den teoretiska, där kraven är åtta betygsenheter. Viss frihet finns att välja ämnen liksom alternativkurser. Ämnena är (alternativkurserna inom parentes):

Rättskunskap (socialrätt, kommunalrätt), statskunskap, samhällsekonomi med socialpolitik (företagsekonomi, socialpolitik), kommunal ekonomi och planering (kommunal redovisning, samhällsplanering), sociologi (arbetssociologi, social desorganisation, gruppsociologi), psykologi och slutligen social metodik (socialvårdsmetodik, social förvaltning).

För examen på social linje skall tre betyg avse två av ämnena rätts-

De flesta socionomer går till socialvård, familjerådgivning och kuratorsverksamhet. Den som i sitt yrke skall ägna sig åt människor i alla åldrar behöver kunskaper i psykologi och mentalhygien — något som utbildningen vid Socialhögskolan ger.

kunskap, psykologi och social metodik och för examen på förvaltningslinjen skall tre betyg avse två av ämnena rättskunskap, statskunskap och kommunal ekonomi och redovisning. Examensämnena omfattar kurser för ett, två och tre betyg och undervisningsformerna är lektioner, föreläsningar och seminarier.

Vid socialhögskolan i Stockholm ordnas dessutom varje vårtermin en fem månaders kurs i mentalhygien.

Socionomerna har numera rätt att med sin examen som grund studera till filosofie licentiat. Denna utbildning måste dock ske vid uni-

versitet och för att vara berättigad till den måste socionomerna ha tre betyg i ett ämne vid samhällsvetenskaplig eller humanistisk fakultet. Om en socionom har två betyg i t ex statskunskap från socialhögskola kan han bygga på detta till tre betyg vid universitet och sedan börja arbeta på sin avhandling i samma ämne.

Enligt bestämmelserna kan i mån av tillgång till utbildningsplatser tillträde ges den som har examen från gymnasium eller blivit godkänd vid inträdesprov. Inträdesproven omfattar svensk skrivning, historia, samhällskunskap, engelska och matematik och ligger på den traditionella studentexamens nivå. Långt och väl vitsordat kvalificerat arbete inom områden för vilka högskolorna utbildar ges viss tilläggspoäng liksom offentliga förtroendeuppdrag. Generellt kan sägas att ungefär två tredjedelar av de sökande brukar bli avvisade men kan få en ny chans vid nästa intagningstillfälle. För att överhuvudtaget få pröva krävs verifierade studentexamenskunskaper i minst tre ämnen eller tre år i folkhögskola. Antagning sker två gånger om året.

De flesta socionomer går till socialvård, familjerådgivning, kuratorsverksamhet, kommunal förvaltning, landstingsförvaltning och sjukvårdsadministration men i stor utsträckning även till statliga tjänster. De statliga tjänsterna är av två slag, nämligen allmän statsförvaltning t. ex. i departement och ämbetsverk samt statlig kriminal- och socialvård. Främst inom socialstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen med dessas lokala förvaltningar och institutioner finns de statligt anställda socionomerna. Man finner också socionomer som personalkonsulenter och liknande, som ombudsmän och journalister samt som lärare vid folkhögskolor, socialhögskolor och universitet. De socionomer som är ombudsmän och liknande samt journalister och pressombudsmän har oftast examen från teoretisk linje och har alltså byggt på sin övriga teoretiska och praktiska utbildning med den socialhögskolorna ger.

Slutligen kan sägas att man finner fler och fler socionomer i den s k amanuenskarriären på rent förvaltande eller utredande poster jämsides med andra samhällsvetare, ekonomer och jurister. Socionomutbildningen har alltså blivit en bredare grund för offentliga befattningar.

En femte socialhögskola

Bristen på socionomer gjorde att 1965 års utredning om socialhögskola i Örebro tillsattes under ledning av överdirektör Jonas Orring. Utredningen har handlat snabbt och har ett förslag färdigt om att en femte socialhögskola inrättas i Örebro redan höstterminen 1966.

Utredningen föreslår att man sammanlagt tar in 180 elever på social linje, förvaltningslinje och teoretisk linje och att utbildningen i väntan på det nya universitets- och högskoleområdet bedrivs i provisoriska byggnader. Man tänker sig en samorganisation för all akademisk utbildning i staden.

Men utredningen har inte bara tagit upp frågan om en ny högskola utan föreslår också ändringar i utbildningen. För att tillgodose bristen på skolkuratorer vill man ändra kursplanerna samt en kvalificerad utbildning av sjukvårdsadministratörer genom fortbildningskurser vid någon av socialhögskolorna.

Socionom, som har två betyg i ett ämne från socialhögskola, kan fortsätta med licentiatstudier vid samhällsvetenskaplig eller humanistisk fakultet sedan han vid universitet tagit det tredje betyget i samma ämne. Utredningen föreslår nu att detta tredje betyg förvärvat vid socialhögskola också skall gälla som grund för licentiatavhandling.

En del av de socionomie studerandena har förvärvat sina förkunskaper på annat sätt än vid gymnasium och måste trots den fria övergångsrätten från högskoleexamen till universitet eliminera eventuella brister i språk. Utredningen föreslår därför att socionomexamen i likhet med andra högskoleexamina utan reservationer skall berättiga till fakultetsstudier.

Slutligen vill utredningen även när det gäller befattningar i den offentliga förvaltningen jämställa socionomexamen med andra samhällsvetenskapliga, juridiska och ekonomiska examina.

Statens Ungdomsråd i sin nya form

Statens ungdomsråd, kontakt- och samordningsorgan i ungdomsfrågor sedan november 1959, omorganiserades under 1964. Rådet är alltjämt knutet till socialdepartementet, men består numera av ett *representantskap* och en *styrelse*.

Representantskapet utgörs av en av regeringen utsedd ordförande och ersättare för denne samt ledamöter, en företrädare för vardera av ett 45-tal riksomfattande ungdomsorganisationer.

Styrelsen består av representantskapets ordförande — tillika styrelseordförande —, dennes ersättare samt ytterligare sex ledamöter. De sistnämnda ledamöterna utses av regeringen på förslag av representantskapet. Styrelsen äger rätt att liksom tidigare för särskilda ändamål utse *arbetsgrupper*.

Nyordningen tillkom på rådets eget förslag till regeringen. Rådet bestod tidigare av ett 40-tal ledamöter varav åtta utsågs direkt av regeringen. Bland dessa ingick ordföranden — som var en riksdagsman — företrädare för bl a skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, polisväsendet samt för den psykologisk-pedagogiska sakkunskapen. De återstående, dvs huvudparten, utsågs av regeringen på förslag av en mängd organisationer och sammanslutningar. Där återfanns exempelvis stads- och kommunförbunden, Målsmännens riksförbund, kvinnoorganisationer, bildningsförbund samt ett flertal ungdomsorganisationer. Denna församling motsvaras nu närmast av representantskapet, men i detta ingår som tidigare nämnts inga andra organisationer än ungdomens egna. Den nuvarande styrelsen ersätter närmast det tidigare arbetsutskottet på 17 medlemmar.

I en framställning till regeringen i november 1963 framhöll rådet att det med hänvisning till de vunna erfarenheterna under de gångna fyra åren önskade vissa ändringar i sina organisations- och arbetsformer. Bakom förslaget låg främst en önskan om ökad smidighet och effektivitet. Den nu genomförda nyordningen bygger i stora drag på rådets framställning.

Instruktion för rådet

Regeringen har fastställt nedanstående instruktion för statens ungdomsråd.

Kungl Maj:ts instruktion den 20 mars 1964 för statens ungdomsråd

1 §.

Statens ungdomsråd är kontakt- och samordningsorgan i ungdomsfrågor. Ungdomsrådet har i denna egenskap främst

att samordna och stimulera de frivilliga organisationernas arbete bland ungdom och för ungdomsfostran,

att främja samverkan mellan nämnda organisationer och berörda myndigheter samt med hem och skola,

att taga initiativ till upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor samt vara samordnande och rådgivande organ för sådan upplysningsverksamhet som enligt Kungl Maj:ts beslut skall handhavas av rådet, ävensom

att handhava de arbetsuppgifter i övrigt som Kungl Maj:t bestämmer.

2 §.

Ungdomsrådet har att årligen

före den 1 september till Kungl Maj:t avgiva förslag till anslagsäskanden rörande upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor och de framställningar i övrigt inom ungdomsrådets verksamhetsområde, vilka rådet finner böra göras hos nästkommande års riksdag, samt

före den 1 november till Kungl Maj:t ingiva berättelse angående rådets verksamhet under det senast förflutna budgetåret.

3 §.

Ungdomsrådet äger att av verk och myndigheter erhålla de upplysningar och det biträde, som erfordras för dess verksamhet och av myndigheterna kunna lämnas.

Rådet skall på begäran tillhandagå andra myndigheter med de upplysningar och det biträde som det kan lämna.

4 §.

Ungdomsrådets uppgifter handhavas av ett representantskap och en styrelse.

5 §.

Representantskapet består av en av Kungl Maj:t utsedd ordförande och ersättare för denne samt såsom ledamöter en företrädare för envar av de riksorganisationer eller samarbetande sådana organisationer vilka erhålla statsbidrag till ungdomsledarutbildning enligt bestämmelserna i kungörelsen den 30 juni 1954 (nr 575) angående statsbidrag till ungdomens förenings- och fritidsverksamhet.

6 §.

Representantskapet sammanträder på kallelse av ordföranden så ofta förekommande ärenden eller omständigheterna i övrigt det påfordrar, dock minst två gånger varje år. Representantskapet skall jämväl sammanträda därest minst en tredjedel av ledamöterna gör skriftlig framställning härom.

Ledamot i styrelsen, som ej är ledamot av representantskapet, äger rätt att närvara vid representantskapets sammanträden och deltaga i dess överläggningar.

7 §.

Styrelsen består av ordföranden i representantskapet, som tillika är styrelsens ordförande, dennes ersättare samt högst sex av Kungl Maj:t för en tid av högst tre år särskilt förordnade ledamöter. Sistnämnda ledamöter utses efter förslag av representantskapet. För dessa ledamöter skola utses ersättare.

Vid behandling av frågor rörande upplysningsverksamhet skall till styrelsen knytas särskilda ledamöter utsedda på sätt Kungl Maj:t föreskriver.

Styrelsen äger för särskilda ändamål utse arbetsgrupper.

8 §.

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden. Ersättare för annan än ordföranden skall deltaga endast vid förfall för ordinarie ledamot.

9 §.

Till sammanträde med representantskapet och styrelsen må inbjudas företrädare för myndigheter och organisationer med anknytning till rådets arbetsområde.

10 §.

Representantskapet och styrelsen äro beslutföra då, förutom ordföranden eller dennes ersättare eller båda, minst hälften av ledamöterna äro närvarande. Beslut fattas med enkel majoritet. Vid lika röstetal äger ordföranden utslagsröst.

11 §.

Representantskapet skall besluta om

a) framställningar om anslag till rådets verksamhet,
b) avgivande av förslag om utseende av ledamöter i styrelsen,
c) viktigare frågor rörande rådets organisation,
d) frågor av principiell natur, såsom riktlinjer för rådets verksamhet,
e) andra frågor som av styrelsen hänskjutas till representantskapet.

Övriga ärenden avgöras av styrelsen. Styrelsen må beträffande visst ärende eller viss grupp av ärenden bestämma att beslutanderätten skall tillkomma ordföranden.

12 §.

Vid ungdomsrådet tjänstgöra befattningshavare i enlighet med särskilt utfärdade bestämmelser.

Rådet äger inom ramen för tillgängliga medel i fall av behov anlita särskilda sakkunniga.

13 §.

I fråga om resor, protokoll m m, arbetstid samt semester och annan ledighet skola i tillämpliga delar gälla bestämmelserna i allmänna verkstadgan.

Aktuell verksamhet

I korthet kan följande aktuella verksamhet inom rådet nämnas. En arbetsgrupp arbetar f n med att sammanställa en redogörelse över kommunernas stöd till ungdomsarbetet. Gruppen har samlat in ett betydande material rörande omfattning, former etc för detta stöd.

En annan arbetsgrupp har sysslat med frågan om ungdomsorganisationernas verksamhet för och bland missanpassad ungdom. Efter att gruppens redogörelse varit på remiss till berörda myndigheter, institutioner och organisationer, pågår nu en bearbetning av framförda synpunkter och förslag.

I enlighet med direktiven för den av regeringen tillsatta 1962 års ungdomsutredning, hålls fortlöpande kontakter mellan denna och statens ungdomsråd.

Rådet upprätthåller kontakter med motsvarande ungdomsråd i en del andra länder, särskilt dem i Norden. Således deltog rådet i den konferens för de nordiska ungdomsråden, som hölls i Finland sommaren 1963. Under sensommaren 1964 deltog en företrädare för rådet, tillsammans med representanter också för Sveriges ungdomsorganisationers landsråd och utrikesdepartementet, i en av UNESCO anordnad internationell konferens i ungdomsfrågor, förlagd till Frankrike.

Rådet företar också uppvaktningar för olika myndigheter samt fungerar som remissorgan och har därvid att avge utlåtanden över statliga utredningar, riksdagsskrivelser m fl. Som exempel kan nämnas, att rådet i maj 1964 uppvaktade kommunikationsministern med hemställan om »... att statsrådet på lämpligt sätt måtte låta göra den programsektor inom radion och televisionen som kan benämnas barn-, ungdoms- och

familjeprogram föremål för speciell uppmärksamhet». Statsrådet har överlämnat ärendet till 1960 års radioutredning. I fråga om avgivandet av remissyttranden kan nämnas, att rådet under första halvåret 1964 yttrat sig, dels över 1961 års nykterhetslagkommittés slutbetänkande, Alkoholreklamen (SOU 1964: 6), dels till skolöverstyrelsen över dess PM angående utbildning av ledare för fritidshem m m.

Upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor

Efter beslut av riksdagen och därav föranledda utredningar, bl a inom statens ungdomsråd, har regeringen gett ungdomsrådet i uppdrag att vara rådgivande och samordnande organ för viss upplysningsverksamhet i ungdomsfrågor. För detta ändamål har sedan budgetåret 1961/62 anvisats ett särskilt anslag på 600 000 kronor årligen. Inom ramen för denna verksamhet har rådet bl a haft regeringens uppdrag »... att främja produktionen av film för upplysning och såsom underlag för diskussioner i ungdomsfrågor samt därmed sammanhängande verksamhet». Rådet har i framställningar till regeringen redovisat olika projekt på detta område. Genom beslut av regeringen med anvisande av medel har rådet beretts tillfälle att realisera sina planer. Rådet stödjer således ungdomsorganisationers framställning av film, stillfilm och bildband och utbetalade 1963 50 000 kronor för detta ändamål, våren 1964 75 000 kronor och år 1965 likaså 75 000 kronor. Dessutom har försök påbörjats dels med katalogisering av filmer och bildband, dels med framställning av informationsmaterial över audiovisuella hjälpmedel samt dels med inventering och bearbetning av viss utländsk film i ungdomsfrågor. Därutöver kan nämnas att rådet inspelat en egen film som heter »Kenny». Det är ett prisbelönt bidrag i rådets och Sveriges Radio/TV:s manustävling.

Journalister av olika kategorier och inom skilda massmedia har genom stipendier, konferenser etc ägnats uppmärksamhet från rådets sida. Således kan nämnas en journalistresa med deltagare från samtliga stockholmstidningar, från TT och Sveriges Radio/TV. Under tre dagar studerades ungdomsarbete, kommunal planering på området, m m vid besök i Norrköping, Linköping, Örebro och Västerås.

UNGDOMSLEDARKAMPANJER

Som en uppföljning av rådets kampanj för ledarrekrytering — vari ingick stillfilmen UNGDOM och foldern »säg JA till ungdomen», samt ekonomiska bidrag till olika ungdomsorganisationer — genomför rådet nu en ledarutbildningsverksamhet. Rådet har således tagit initiativet till

utgivandet av boken »Ungdomsledaren» (Frick—Gråby, Tidens). En studieplan för boken har utgivits på Brevskolan. Bidrag fördelas till medverkande ungdomsorganisationer.

FÖRÄLDRAKAMPANJ

Ett av rådets större projekt f n är genomförandet av en upplysningsverksamhet kring föräldraansvaret för ungdomens fritidsvanor. Ungdomsorganisationer, folkrörelser, kommunala och andra myndigheter, press, radio/TV m fl är engagerade. Kampanjen vill fästa uppmärksamheten på ungdomens situation i dagens samhälle, fostrarens belägenhet och fritidsfostrans betydelse. Ett omfattande informations- och mötesmaterial framställes. Rådets kostnader för verksamheten beräknas bli omkring en miljon kronor.

ÖVERGÅNGEN TILL HÖGERTRAFIK

Rådet har varit representerat vid konferenser rörande övergången till högertrafik, dels på inbjudan av Statens högertrafikkommission, dels av Folksams ungdomsråd angående deras kampanj Ungdomsgiven H 67. Vid dessa tillfällen har aktualiserats frågan om ungdomsorganisationernas engagemang i upplysningsverksamheten kring övergången till högertrafik.

ANTIRÖKKAMPANJ

Rådet deltar i planläggningen av en långsiktig upplysningsverksamhet kring ungdomens tobaksvanor, som Kungl Medicinalstyrelsen fått regeringens uppdrag att genomföra.

Detta är styrelsen

Till styrelse för statens ungdomsråd har regeringen utsett nedanstående ordinarie ledamöter och ersättare. Med undantag för ordföranden och dennes ersättare har ledamöterna och ersättarna utsetts efter förslag från rådets representantskap.

Ordinarie	*Ersättare*
Ordförande:	Ungdomskonsulenten Lars Gråby
Riksdagsmannen Rune Carlstein	
Förbundssekreteraren	Sekreterare Sven Dahlin
Thage Peterson	
Landstingsmannen	Förbundssekreteraren
Nils J Wedin	Nils-Erik Bramsvik
Sekreterare	Pol stud Roland Svensson
Bertil Lindberg	
Förbundssekreteraren	Bitr generalsekreteraren
Alvar Lindqvist	Anna-Lisa Hedvall
Gymnastikdirektören	Ungdomsintendenten
Roland Mattsson	Gerhard Ericson
Sekreterare Sven Nilsson	Rektor Ebbe Arvidsson

Ersättare för annan än ordföranden skall, enligt rådets instruktion, endast delta vid styrelsesammanträdena vid förfall för ordinarie ledamot. Som regeringens kontaktman med statens ungdomsråd fungerar statsrådet Olof Palme.

Rådets kansli

Liksom tidigare är rådets kansli förlagt till Storkyrkobrinken 7, Stockholm C, tel. 20 80 43, 20 06 02.

Personal:

Sekreterare: Socionom Harry Andersson (anställd sedan okt 1961)
Riksinstruktör Ernst Lind (anställd sedan april 1963)
Skrivbiträde: Fröken Agneta Blomberg

Om socialarbetaren i England

av socionom UNO SIMM

Det kan vara välgörande för en svensk socialarbetare, missnöjd med den s k funktionsprincipen inom socialvården i Sverige, att komma till Storbritannien. Det brittiska socialvårdssystemet förefaller nämligen vara ännu mera välförgrenat och specialiserat än det svenska. Statliga och kommunala organ med specialuppgifter är många, och alla arbetar självständigt, utan sådan samordning som i Sverige kan äga rum inom en socialbyrå. Även om man i Storbritannien sedan länge diskuterat samordningsfrågorna, finner man ingen motsvarighet till dagens svenska debatt kring familjevårdsprincipen. Ett annat iögonenfallande drag är det stora inslaget av frivilliga organ med eller utan samhälleligt stöd.

Ändå har man, när man möter den brittiske socialarbetaren, ingen känsla av att den brittiske klienten blir lidande på den administrativa splittringen. Socialarbetaren i Storbritannien har nämligen en gedigen grundutbildning. Denna grundutbildning inhämtas vid något av de ca 25 universitet som examinerar socialarbetare, och den omfattar 2 à 3 års studier. Först därefter vidtar den mera yrkesinriktade utbildningen. Varhelst klienten hamnar i den sociala labyrinten möter han således en välutbildad, allround socialarbetare. Karaktäristiskt är att man även där inomverksutbildning förekommer (exempelvis inom den öppna kriminalvården) fordrar som förutsättning härför universitetsutbildning. Även inom de frivilliga organen (exempelvis familjerådgivningen) ställs samma höga grav på socialarbetarens utbildning.

Ett sätt att få en bild av den engelske socialarbetaren, hans eller hennes utbildning och yrkeskarriär, är att ta del av en follow-up-undersökning, som gjorts vid Manchesteruniversitetet. Detta universitet bedriver sedan mitten av 1930-talet utbildning av socialarbetare. Man har nu sökt kontakt med samtliga studenter som examinerats i ämnet *Social Administration* under åren 1940—1960.

MATERIALET

Under nämnda 20 år hade 435 studenter examinerats. Därav hade flertalet tagit *Bachelor of Administration*-examen, 22 hade genomgått en kortare, två-årig certifikatkurs och 45 en diplomkurs för akademiker. Endast 8 procent av studenterna var män. Männens andel har ökat endast obetydligt från 1940 till 1960. Det stora flertalet var vid examen 21—22 år, endast ett fåtal var äldre.

Vid efterundersökningen lyckades man nå kontakt med 386 eller 89 procent av studenterna.

FORTBILDNING

Närmare hälften av studenterna visade sig ha genomgått speciell yrkesutbildning omedelbart eller någon tid efter examineringen. Den vanligaste specialutbildningen var för alla årsgrupper utbildning till kurator vid kroppssjukhus *(almoner)*. I andra rummet kom personalvården. Studenterna från slutet av 1950-talet hade dock föredragit utbildningen till barnavårdstjänsteman och mentalvårdskurator *(psychiatric social worker)*.

YRKESKARRIÄR

Genomgång av de sysselsättningar de examinerade hade ägnat sig åt fram till 1960 visade, att 60 procent hade haft enbart socialt arbete, 30 procent hade haft både socialt och annat arbete (vanligen anställning som lärare) och återstående 10 procent inget socialt arbete alls.

Bland sysselsättningarna dominerade barnavård, personalvård, kurativ verksamhet vid kroppssjukhus, lärarverksamhet och mentalhälsovård *(mental health worker)*, allt i nu nämnd rangordning. Härtill kom ett 20-tal andra sysselsättningar. Årsgrupperna visade påtaglig skillnad: de under 40-talet examinerade föredrog personalvård och kuratorsverksamhet medan 50-talets populäraste yrken var barnavård och lärarverksamhet.

LÖN

Undersökningen visar också de utgående årslönerna vid undersökningstillfället (december 1960). I tabellen nedan redovisas män och kvinnor för sig.

Tabell. Årslönen i pund

	— 1 000	1 000 — 1 500	1 500 —	Antal
Män	14	10	4	28
Kvinnor	184 (26)	23	0	207
Summa	198 (26)	33	4	235

Siffrorna inom parentes anger deltidsarbetande. Medianinkomsten förefaller ligga betydligt under 1 000 pund per år. Påtaglig är vidare skillnaden mellan könen.

Som ett komplement härtill kan anföras några löneuppgifter för olika slags socialt arbete, hämtade ur en officiell arbetsmarknadspublikation från 1963: socialassistent *(welfare officer)* 665—975, kurator *(almoner)*

720—840, mentalvårdskurator *(psychiatric social worker)* 840—1 140 och öppen kriminalvård *(probation officer)* 710—1 350 pund per år. Lönevariationen inom specialyrket hänger ihop med anställningens längd.

YRKE OCH ÄKTENSKAP

Närmare 3/4 av kvinnorna examinerade under 1940-talet har gift sig. Endast ett fåtal av dem har arbetat kontinuerligt, medan flertalet har gjort avbrott i sin yrkeskarriär. I över 40 procent av fallen med yrkesavbrott inträffade det i samband med äktenskapets ingående. Avbrottet i yrkeskarriären kom i genomsnitt fyra år efter examineringen. En del — dock endast 25 procent — har så småningom återvänt till yrkeslivet.

Således har många relativt kort tid efter att de erhållit kvalificerad yrkesutbildning lämnat yrkeslivet och ägnat sig åt hemmet. Utredaren vågar inte dra några bestämda slutsatser, enär liknande undersökningar beträffande andra akademiska yrken inte föreligger. Man förmodar dock, att yrkesintensiteten bland kvinnorna — och därmed socialarbetarna i stort — skulle varit väsentligt högre om möjligheterna till deltidsarbete hade varit större. Man undrar här: vad skulle en motsvarande undersökning i Sverige visa?

Litteratur

M Penelope Hall: The Social Services of Modern England, London 1960 (särskilt kapitlet Co-operation in Social Service)

Barbara N Rodgers: A Follow-Up Study of Social Administration Students of Manchester University 1940—1960, Manchester 1963

HMS Office: Choice of Careers No. 102, Social Worker, London 1963

Till Socialstyrelsens bibliotek inkommen litteratur under tredje kvartalet 1965

ANDERSEN, ERNST. Familieret. Kvhn 1964.

[BACKER, JULIE E.] Ekteskap, födsler og vandringer i Norge 1856—1960. Oslo 1965. (Samfunnsökonomiske studier 13.)

BJARTNES, BODIL [m fl]. De eldres kost. Utg av Landsforeningen for kosthold og helse og Nasjonalforeningens gerontologiske institutt med bidrag fra . . . Oslo 1965.

BOALT, G. Familj och äktenskap. Sthlm, Gbg & Upps 1964.

BORGENVIK, H. Aktuelle skattetall 1965. Oslo 1965. (Artikler fra Statistisk sentralbyrå. 11.)

BYGGE- OG BOLIGPOLITIKKEN of dens sammenhæng med ökonomisk politik i övrigt. Khvn 1965. (Det ökonomiske råd.)

CARLSON, BJÖRN & KUSOFFSKY, B. Om distributörsmärken. Sthlm 1965. (Företagsekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm.)

CONRAD, J P. Crime and its correction. An international survey of attitudes and practices. Berkeley & Los Angeles 1965.

DALGARD, O S & WELHAVEN, A. Unge lovovertredere og deres senere utvikling. En sosialpsykiatrisk undersökelse. Oslo 1965. (Institutt for kriminologi og strafferett. Skrifter 9.)

ELDERLY CONSUMERS. The problem assessed. Lond 1965. (Research institute for consumer affairs. Essays & enquiries 11.)

ERIKSSON, JÖRGEN. Svenska botten. En debattbok om de asociala minoriteterna. Sthlm 1965. (Verdandidebatt.)

ERIKSSON, TORSTEN. The correctional system in Sweden. Sthlm 1965. (3rd United Nations congress on the prevention of crime and the treatment of offenders, Stockholm 9—12.8. 1965.)

EVENSEN, A. Social defence in Norway. Publ by the Ministry of social affairs in collaboration with the Ministry of justice. Oslo 1965.

FAKTA om rökning och hälsa. Utlåtandet avg av Medicinalstyrelsens expertgrupp 1965. Sthlm 1965.

FÖRENTA NATIONERNA. Department of economic and social affairs. Development plans: appraisal of targets and progress in developing countries. World economic survey 1964. P 1. New York 1965. (Publ 65.2.C.1.)

Economic survey of Latin America 1963. New York 1965. (Publ 65.2.G.1.)

Training for social work. 4th international survey. New York 1964. (Publ 65.4.3.)

The young adult offender. A review of current practices and programmes in prevention and treatment. New York 1965. (Publ 65.4.5.)

GUSTAFSSON, B & PERSSON, CARL-JOHAN. Jordbrukets byggnadskostnadsindex samt nybyggnadsverksamheten inom jordbruket under åren 1963 och 1964. Lund 1965. (Handlingar från Statens lantbruksbyggnadsförsök 103.)

HAGNELL, O & LINDER, H. Somatisk behandling av psykiska sjukdomar. Sthlm 1965.

HARTELIUS, H. A study of male juvenile delinquents. Copenhagen 1965. (Acta psychiatrica scandinavica. Suppl 182.)

HOLMBERG, Å & PLEM, E. Behaviour of load-bearing sandwich-type structures. Sthlm 1965. (Byggforskningen. Handlingar. 49.)

HYRENIUS, H. New technique for studying demographic-economic-social interrelations. Gbg 1965. (University of Göteborg. Demographic institute. Reports 3.)

INDKOMSTRAMME og indkomststatistik. En redegörelse til regeringen med særligt henblik på udformningen af en indkomstpolitik i den aktuelle ökonomiske situation nov 1964. Khvn 1964. (Det ökonomiske råd.)

INTERNATIONELLA ARBETSBYRÅN. *Guide to the prevention* and suppression of dust in mining, tunnelling and quarrying. Geneva 1965.

JERSTEDT, S & SMITH, G. Parterna på arbetsmarknaden. Sthlm 1965.

KILE, S M. Opplæring i mellommenneskelige forhold. Bd 3. Arbeidsledernes utbytte av opplæringen. Bergen 1963. (Stensiltrykk fra Instituttet for arbeidspsykologi og personalforvaltning. Norges handelshöyskole. 12.)

KLEIN, VIOLA. Women workers. Working hours and services. A survey in 21 countries. Paris 1965. (Organisation for economic co-operation and development. Employment of special groups 1.)

KONSUMTIONEN i sociologisk belysning. Av. . . Under red av *Carin Boalt* & *Erland Jonsson*. Sthlm 1965.

KVARNFÖRENINGEN 50 år 1914—1964. Sthlm 1964.

LANDELIUS, T. Workers, employers and governments. A comparative study of delegations and groups at the International labour conference 1919—1964. Sthlm 1965. (Akad avh.)

LANDSORGANISATIONEN I SVERIGE. Verksamhetsberättelse 1964. Sthlm 1965.

LUNDQUIST, B. Automatisk databehandling av bulleranalyser. Sthlm 1965. (Rapport från Byggforskningen 1965 : 8.)

LYSGAARD, S. Arbeidernes syn på faglige og politiske spörsmål. En intervju-undersökelse. Oslo 1965.

LÅNGTIDSSJUKA i våra storstäder 1962. En socialmedicinsk analys av sjukförsäkringens 90-dagarsfall. Sthlm 1965. (Socialmedicinsk tidskrifts skriftserie. 32.)

MOGENSEN, G V. Fysisk handicappede i Danmark. Bd 3. Boligforhold og transportforhold. Khvn 1965. (Socialforskningsinstituttets publ 18.)

MORRILL, R L. Migration and the spread and growth of urban settlement. Lund 1965. (Lund studies in geography. Ser B : 26.)

NELSON, A [utg]. Brottsbalken och andra lagar om brott och påföljder. Lund 1965.

NORDLUND, S, TERSTAD, G & KÄLLNER, C-G [utg]. Civilförsvar och kommunal beredskap. Kommentar till civilförsvarslagen och lagen om kommunal beredskap med tillhörande författningar. Sthlm 1965.

NORGES ÖKONOMI etter krigen. Red *O Aukrust*. Oslo 1965. (Samfunnsökonomiske studier. 12.)

OM tomträtt. Sthlm 1965. (Bostadsstyrelsen.)

The PENAL CODE of Sweden. Effective Jan 1, 1965. Transl by *Th Sellin*. Introduction by *I Strahl*. Sthlm 1965. (Ministry of justice.)

PETRÉN, G. Tryckfrihetslagstiftningen. Kortfattad vägledning. 2 uppl. Sthlm 1965. (Svenska tidningsutgivareföreningens skriftserie. 1.)

RAGNÅ, BIRGIT. Vem hjälper — vem råder? Handbok i sociala frågor. Sthlm 1965.

REHABILITERING. Om behov och resurser. Centrala rehabiliteringsberedningens huvudmannakonferens om rehabiliteringsorganisationen 12—13 mars 1964. Sthlm 1964. (Socialdepartementet.)

ROMANDER, H & GRÖNLUND, B [utg]. Barnavårdslagen. 2 uppl ombesörjd av H Romander. Sthlm 1965.

La SÉCURITÉ SOCIALE en France. 1—2. Paris 1964. (Notes et études documentaires. 3090—91.)

SELLIN, TH & WOLFGANG, M E. The measurement of delinquency. New York, Lond & Sydney 1964.

SOCIAL SECURITY in Austria according to the legal provisions in force in the middle of 1961. Wien u å. (Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger.)

SOCIAL SERVICES in Finland. Labour protection. — Social insurance. — Social welfare. Hki 1965. (Ministry of social affairs.)

SOSIAL SIKKERHET i de nordiske land. Utgifter til og omfanget av visse sosiale tiltak 1962 (1962/63). Oslo 1965. Nordisk statistisk skriftserie. 11.)

SPACE for play. The youngest children. Publ by the World organisation for early childhood education. Copenhagen 1964.

STATS- OCH KOMMUNALTJÄNSTEMÄNNENS FÖRHANDLINGSRÄTT. Sthlm 1965. (TCO.)

SVENSK SAMHÄLLSSTRUKTUR i sociologisk belysning. Under red av *E Dahlström*. 3, omarb uppl. Sthlm 1965.

SVENSK STATSFÖRVALTNING i omdaning. Under red av *N Andrén* [m fl]. Sthlm, Gbg & Upps 1965. (Institutionen för statskunskap vid Stockholms universitet.)

TANDBERG, O G. Sydafrika och FN. Sthlm 1965. (Världspolitikens dagsfrågor 1965:6.)

TENDENSKALKYLER över det framtida behovet av jurister, samhällsvetare, civilekonomer. Arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut. Sthlm 1964.

TERNBLAD, BRITTA. På äldre dar. Sthlm 1964.

VILLABYGGARBOKEN. Ritningar och råd. En Hem i Sverige bok. Sthlm 1965.

Hisnande perspektiv för TV-kommunikationerna för information och undervisning

President Kennedys och Winston Churchills begravningar, Olympiska spelen i Tokyo och påvens besök i FN hör till de händelser som via rymden snabbt kunde förmedlas till TV-tittare över hela jorden. Rymden öppnar hisnande perspektiv för kommunikationerna människorna emellan för information, undervisning och kulturellt utbyte, framkom det vid ett expertmöte om rymdkommunikationer i Paris.

Under den svenske radiochefen Olof Rydbecks ordförandeskap drogs riktlinjerna upp för framtiden. Tjugo länder var representerade genom radiochefer, rymdforskare, journalister och lärare. FN:s organisation för uppfostran, vetenskap och kultur, UNESCO, stod som inbjudare.

Efter att ha gjort en översikt av erfarenheterna från bl a Telstar-sändningarna försökte man se in i framtiden och diskuterade möjligheterna att göra regelbundna satellit-sändningar. Internationella teleunionen, ITU, presenterade undersökningar om de tekniska problemen, andra forskare bidrog med tidsscheman, sändningstider och med översikter av vilka program som lämpar sig bäst i sammanhanget.

»ENDAST TILL FÖRDEL!»

FN:s generalsekreterare U Thant sade i sitt budskap till mötet att FN:s roll när det gäller rymdprojekt av alla slag är att se till att de endast utnyttjas till människans bästa och till fördel för alla länder.

Diskussionerna koncentrerade sig kring fyra huvudpunkter: nyhetsspridning, undervisning, kulturellt utbyte och internationellt samarbete. Bland de problem som måste lösas genom internationellt samarbete är olikheter i språk och tid samt tekniska problem som t ex att förse skolor och liknande byggnader med speciella »rymdmottagare» för att kunna utnyttja undervisningsprogrammen.

En utförlig rapport från expertmötet kommer nu att sändas till alla UNESCOS:s medlemsländer samt till intresserade organisationer och specialister över hela världen.

Vi sitter 200 000 miljoner timmar framför TV:n per år

Enligt de senaste undersökningarna tillbringar en fjärdedel av jordens befolkning 200 000 miljoner timmar framför TV-apparaterna per år. Bara i Japan kan man se i genomsnitt 55 mord och 60 »erotiska scener» per dag — om man vill. Men utvecklingen går mot fler undervisande program och färre sensationer, säger en fransk expert i det senaste numret av Impact, en tidskrift som publiceras av FN:s organisation för uppfostran, vetenskap och kultur, UNESCO. Japans undervisningsprogram når nu t ex hela 42 procent av befolkningen och går ut till 24 000 skolor.

Åderförkalkningens gåta på väg att lösas av WHO

Världshälsoorganisationen, WHO, har publicerat resultaten av sin undersökning av åderförkalkningens orsaker i decembernumret av WHO Chronicle. 13 500 människor från 10 år och uppåt har obducerats i Sverige, Tjeckoslovakien och Sovjetunionen för detta ändamål. Samtidigt har data samlats in om deras kön, ålder, omgivning och dödsorsak. Obduktionsresultatet skall nu jämföras med undersökningar av levande människor i samma omgivningar och i Prag är man redan i gång med en provundersökning av omkring 3 000 män.

Åderförkalkning är den vanligaste dödsorsaken i Europa och Nordamerika. En av svårigheterna med att förebygga sjukdomen är att det är nästan omöjligt att upptäcka den på ett tidigt stadium. Man vet emellertid att den ofta börjar redan i barndomen. Hittills har det dock varit omöjligt att följa sjukdomens utveckling under människans levnad. Nu hoppas man emellertid att den senaste WHO-undersökningen blir av en sådan omfattning att den fullt ut kan klarlägga orsakerna till förkalkningen och samtidigt ge anvisning om lämpliga metoder för förebyggande och behandling.

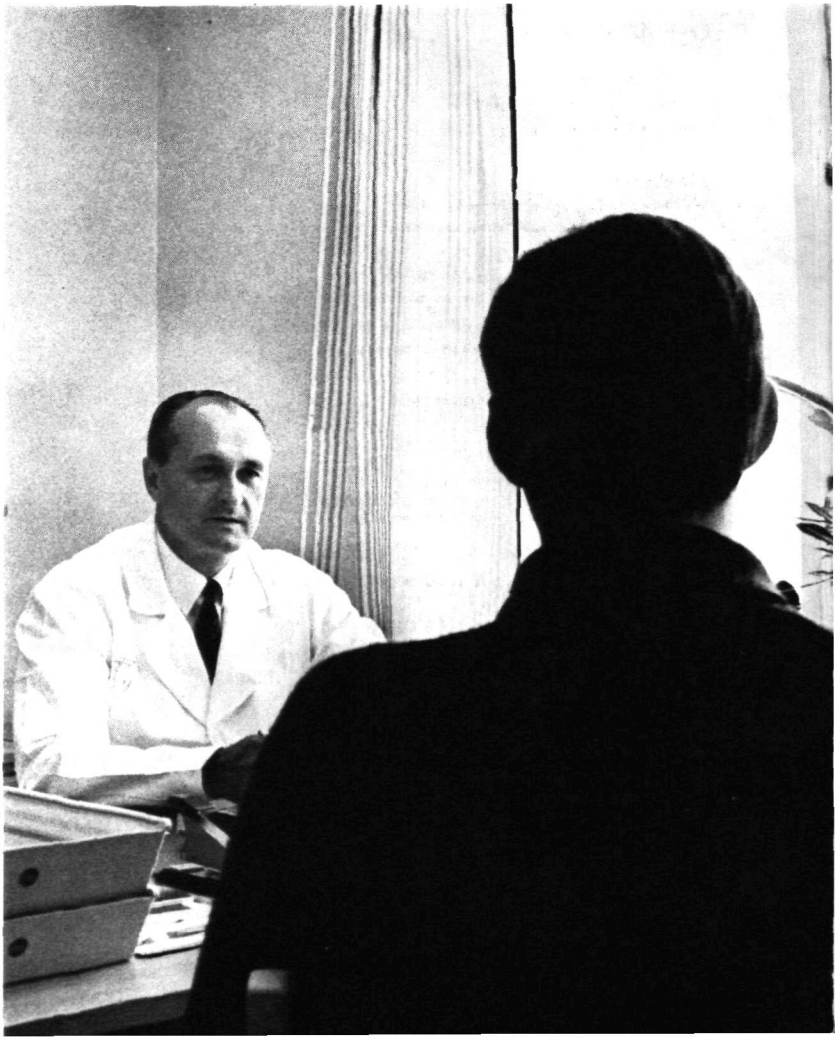
Pris kr 10:—

STOCKHOLM 1966. KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

Sociala Meddelanden

STATISTISKA CENTRALBYRÅNS
BIBLIOTEK
- 9 SEP 1966

KUNGL SOCIALSTYRELSEN STOCKHOLM

STADS·STOCKHOLMS

Nykterhetsnämnden säger: Problemet är stort *och farorna stora.*

SPECIALNUMMER: STOCKHOLMS SOCIALVÅRD III

7·8 1965

Kungl Socialstyrelsen, STOCKHOLM

Lokaler: Klarabergsgatan 60 och Munkbron 9.
Telefon: Växel Klarabergsgatan 60 lokalsamtal 22 12 00
rikssamtal 08/22 12 50 eller nedan angivna direkta nr.
Växeln öppen måndag—fredag kl 8,00—16,40 (lördag stängd)
När växeln är stängd, används nummer inom parentes.

CHEF

Generaldirektör Ernst Bexelius 10 08 43
Förste expeditionsvakt Valter Carlberg 22 12 00/331

REGISTRATORS- OCH KASSAKONTOR 22 12 00/351

BIBLIOTEK öppet för allmänheten måndag—fredag
kl 10—16 . . . . . 22 12 00/320

Barnavårdsbyrån

Tf byråchef Brita Hasselrot 10 96 15
Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

Socialvårdsbyrån

Byråchef Ingemar Andersson 11 30 78
Kansli 22 12 00/238 (22 12 02)

Lagbyrån

Tf byråchef, juridiska ärenden, Carl Edvard Sturkell 11 78 02
Tf byråchef, administrativa ärenden, Tryggve Foghelin 20 95 89
Kansli 22 12 00/284 (22 12 03)

Förste byråsekreterare Elsa Wollmer
kontaktman för information av utlänningar . . 22 12 00/338

Förste byråsekreterare Maud Helling (förfrågningar
ang semester- och hembiträdeslagen m m) . . . 22 12 00/292

Förste byråsekreterare Emelie Mohr (skadeståndsärenden
och förfrågningar rörande reglering av trafikskador) 22 12 00/286

Nykterhetsvårdsbyrån

Tf byråchef Gösta Nordström 10 03 13
Kansli 22 12 00/265 (22 12 04)

Skolbyrån

Byråchef Göta Rosén, generaldirs ställföreträdare . 10 31 77
Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

SOCIALA MEDDELANDEN, redaktion och expedition

Redaktör Sven Strömblad . . . 22 12 00/269,272, (22 12 52)

Munkbron 9:

FÖRLIKNINGSMANNAEXPEDITIONEN

Byrådirektör Karl-Axel Nordfors 11 78 53
Sammanträdesrum 20 21 70, 20 11 86
Kansli 22 12 00 (362)

SOCIALA MEDDELANDEN

UTGIVEN AV KUNGL SOCIALSTYRELSEN

ANSVARIG UTGIVARE: ERNST BEXELIUS

REDAKTÖR: KAJ ANDERSSON

ÅRGÅNG 1965 NR 7—8

Innehåll

3 Den sociala verkligheten i bild: Många alkoholskadade personer känner skräck

4 Socialborgarrådet
Av kanslichefen Arne Borg

7 Utan medborgarsamverkan i alkoholfrågan kommer vi inte ur fläcken
Av byråchef Gösta Nordström, socialstyrelsen

9 Problemet är stort och farorna stora
Av direktör Olof Burman

17 Hur förverkligas nykterhetsvårdslagen av Stockholms nykterhetsnämnd?
I år 50 år

18 Inga adekvata vårdresurser

19 Vad är sanning om den stockholmska nykterhetsvården?
Av direktören vid Stockholms nykterhetsnämnd, jur kand Lars Bremberg

32 Nykterhetsnämndens organisation och verksamhet
Av sekreterare C G Tuninger

44 En behandlingsform för personer med alkoholproblem
Av intendent Clarence Blomström

53 De enskilda vårdhemmen för alkoholmissbrukare
Av anstaltsföreståndare Arne Urberg

57 Modern PR om nykterhetsvården, en affär på nära 20 miljoner om året

63 Månadens reportage
Av Leif Holgersson i tidningen Arbetet

65 »Vi lever som kloakråttor»
Av Joson, DN

69 Kan jouren hjälpa mig . . .

71 Portförbjuden även på alkoholistanstalt

75 Paria — vi har detta begrepp alldeles inpå oss. Nykterhetsvårdaren ser på sitt arbetsfält

77 Nykterhetsvård i stället för kriminalvård
Av socialinspektör Folke Lindström

80 Familjen isoleras
Av Corinna

84 De alkoholskadades hustrur — nykterhetsvårdarnas främsta bundsförvanter
Av konsulent Erik Svenson

89 Lättare sköta tio karlar än en kvinnlig alkoholist
Ett samtal med doktor Kerstin Andersén om arbetet på nykterhetsnämndens läkarmottagning för kvinnligt klientel

93 Halvöppen vård som livsform önskelösning för många kvinnor
Intervjuare Ingrid Palm

97 Speciella nykterhetsvårdsproblem när det gäller kvinnorna

99 De kvinnliga länkarna
Intervjuare Ingrid Palm

101 Alla unga fyllerianmälda kallas till nämnden för samtal
Intervjuare Ingrid Palm

104 Alkoholsjukdom sällsynt bland unga
Intervjuare Ingrid Palm

106 Organ för samordnad övervakning skulle stödja de frivilliga
Intervjuare Ingrid Palm

110 Frivillig övervakare kan se till mer än nykterheten
Av Ingrid Palm

113 Vardagserfarenheter i Stadsmissionen

115 Uppslagsverk om nykterhetspolitik

117 Huvudstadens missgynnade hemmadöttrar blir kommunalanställda — om de vill
Av sekreterare Anita Gradin-Hansson

135 Från husvagn och lägereld till höghus i Farsta
Av zigenarkonsulenten Nils Wall

152 Ett sexualinstitut i Stockholm
Av fil lic, leg barnmorskan Maj-Briht Bergström-Walan

160 Fotvård för åldringar — förbisett vårdområde
Av länsläkare Bo Y Åkerrén

164 Byta jobb inom arbetsplatsen

166 Ungdomen klarar inte öppenvården

168 Hemvårdarinnekåren ökar sin människokunskap genom litteraturstudier på sommarkurs

170 »Vart skall jag vända mig», socialnämnden hjälper allmänheten hitta rätt
Av inspektör Waldemar Ernström

176 Sociala frågor vid riksdagens höstsession 1965
Av 1:e byråsekreterare Erling Fridolfsson, riksdagens upplysningstjänst

182 Svenska ungdomsledare fortbildas i USA

185 Hallie Q — hemgård i USA
Av sekreterare Harry Andersson

193 SUMMARY

201 Till Socialstyrelsens bibliotek inkommen litteratur under fjärde kvartalet 1965

Sakregister till år 1965

Författarregister till år 1965

TIDSKRIFTEN SOCIALA MEDDELANDEN 1965 utges med 8 nummer. Prenumeration sker på postanstalt (Obs! inte postprenumeration), postgiro 156 14, på Sociala Meddelandens expedition eller i bokhandel. Prenumerationspriset 1965 kr 24 per år, lösnummer kr 3: 50, större specialnummer åsätts specialpriser. Redaktion och expedition Klarabergsgatan 60. Postadress Socialstyrelsen, Fack Stockholm 1, tel 22 12 00 (efter växelns stängning 22 12 52) ankn. exp 269 och red 272.

Vid återgivandet av artiklar ur denna tidskrift skall källan anges. Socialstyrelsen ansvarar inte för åsikter som framförs i signerade artiklar och recensioner.

OMSLAGSBILDEN:

Att få tala ut är främsta vägen till hjälp, doktor Erik Sonhammer är van att lyssna till medmänniskor med alkoholproblem.

Den sociala verkligheten i ord och bild

»Stockholms stad är inte enbart en stressande stenöken. Omgivningarna erbjuder rika möjligheter till friluftsliv och idrottsverksamhet och det ligger i nykterhetsnämndens och de fristående organisationernas intresse att de alkoholskadade upptäcker de möjligheter som finns till avkoppling i en uppfriskande miljö.» (Ur nykterhetsnämndens broschyr Vi informerar om nykterhetsvården i Stockholm.)

»Många alkoholskadade personer känner skräck, så fort de hör ordet nykterhetsnämnd», säger Erik Nyhlén i reportaget »Alkoholisten behöver vård» i tidningen Fabriksarbetaren. »Säkert går ett par tusen människor omkring med alkoholproblem utan att kunna övertalas att söka någon av nykterhetsnämndens utomordentligt välskötta kliniker. Man saknar förtroende för nykterhetsnämndens organ», fastslår samhällsreportern Olle Byggdahl i reflektioner han gör i »Socionomen» kring sitt eget radioreportage »Hjälpa eller stjälpa», som var ett avsnitt av programmet Svenskarna och deras sprit. Bägge artikelförfattarna omvittnar att nykterhetsvårdstjänstemannens arbete förefaller dem vara orimligt svårt under nuvarande förhållanden. Hur nykterhetsnämnden söker sig nya vägar för att komma ur dilemmat och skaffa det nödvändiga förtroendet med sina klienter berättas om i fortsättningen av detta häfte. Här skall endast lämnas ett exempel — där motviljan mot nykterhetsnämnden får en positiv effekt — ett exempel som samtidigt illustrerar den olyckliga allmänna opinionen kring nämnden.

Den stockholmska socialvårdare som morgonförsenad tar taxi och råkar bli körd av chaufför Bror Skepp hoppar vid framkomsten till sin nämnd ur med uppfriskad arbetslust. Adressen föranleder chaufför Skepp att säga att han förstår att en social byrå måste ha en problemfylld verksamhet. Han ser ju i sin trafik mycket av mänskligt elände, som tydligen orsakats av alkoholmissbruk. Han har förresten vissa egna bittra upplevelser. Det ena ordet ger det andra. »För ett tiotal år sedan höll jag om frikvällarna ihop med ett gäng kamrater. Vi spelade kort och det blev väl en del sprit också. I tjänsten har jag dock aldrig förtärt något. *Men så hände det en sådan frikväll att där uppstod någon het dispyt,* som övergick till handgemäng; grannarna kallade på polisen och utan att jag hört till de aktiva i bråket så antecknade polisen mig. En tid efteråt, när jag kom hem till middag, knackade grannen, som bodde i våningen över, på och varskodde att där under dagen varit en person från nykterhetsnämnden och frågat ut honom om mig, om jag förde ett onyktert leverne etc.

Polisen hade alltså i laga ordning anmält mig till nämnden, jag var inskriven i deras papper och måste personligen inställa mig där. Jag kände mig oerhört *kränkt och lovade mig själv att den förödmjukelsen* skulle jag inte utsätta mig för en gång till. Jag sade till min hustru att nu får du följa med mig vart jag går och bokstavligt hålla mig i handen så att jag inte super. Det gjorde hon under cirka ett år. Då kände jag att nu var jag säker, nu kunde jag klara min väg själv. Det som vill till i en situation som min är ett fängslande fritidsintresse. Det har för mig blivit naturen, både växtligheten och djuren.»

Socialborgarrådet

Av kanslichef ARNE BORG

Tre nummer av denna tidskrift har nu ägnats principiella och praktiska problem rörande socialvården i Stockholm. I artiklar och reportage har läget ingående skildrats när det gäller socialhjälpen, åldringsvården, arbetsvården, den mångfacetterade såväl förebyggande som tillrättaförande barnavården, natthärbärgesverksamheten, nykterhetsvården m m, m m. Redaktören har haft anledning att i sitt arbete i detalj ta del av alla aspekter på en storstads sociala förhållanden och de åtaganden omspännande mänskliga situationer praktiskt taget från vaggan till graven som i det sammanhanget ankommer på kommunen. Vid åtskilliga tillfällen under arbetets gång har hon hört människor tala om eller referera till *socialborgarrådet. Hon har hört honom gå i svaromål eller sett honom göra* debattinlägg i de mest skiftande sociala sammanhang såväl i stadsfullmäktige som i press, radio och TV. Och hon har frågat sig: hur är det möjligt för en enda person att hålla samman och behärska allt detta. I det följande skall därför läm-

Borgarrådet Sören Carlsson inviger en ny institution — här ett inackorderingshem för ungkarlar

nas en kort beskrivning av hur ett socialborgarråd i princip arbetar. Det gäller här således mer socialborgarrådet som institution än som person.

Först några ord om den kommunala organisationen i Stockholm. Den kommunala aktiviteten är indelad i nio avgränsade verksamhetsområden eller rotlar. I spetsen för varje rotel står ett borgarråd. Under socialroteln sorterar socialnämnden, barnavårdsnämnden, nykterhetsnämnden, arbetslöshetsnämnden, husmoderssemesternämnden, centralstyrelsen för undervisning och vård av psykiskt efterblivna, hemhjälpsnämnden och styrelsen för rättshjälpsanstalten.

Borgarrådet för socialroteln är ordförande i samtliga dessa nämnder och styrelser med undantag av nykterhetsnämnden och styrelsen för rättshjälpsanstalten. Därutöver är han också ordförande i socialvårdens planeringskommitté, i stiftelsen Hotellhem, som driver ungkarlshotell och personalhotell, samt stiftelsen Hem för ungdom, som driver ungdomshotell. Liksom de andra borgarråden sitter han därjämte med i borgarrådsberedningen och är därtill föredragande i frågor som rör socialroteln inför stadskollegiet och stadsfullmäktige.

Borgarrådet är såväl förtroendeman som tjänsteman. Han väljs av stadsfullmäktige för en tid av fyra år och borgarrådsmandaten fördelas mellan partierna i stort sett i proportion till det politiska inflytandet i stadsfullmäktige. När borgarrådsämbetet instiftades i början av 1920-talet synes avsikten bl a ha varit att motverka det tjänstemannavälde som hotade i den svällande stadsförvaltningen. Förtroendemännen, som endast hade sin fritid att disponera för att kunna följa med och påverka den kommunala utvecklingen riskerade mer och mer att bli på ett ur demokratisk synvinkel betänkligt sätt beroende av de heltidsanställda tjänstemännen. Genom att på viss tid heltidsanställa några förtroendemän fick man möjligheter att förstärka lekmannainflytandet utan att förvaltningen därmed förlorade i effektivitet.

Mot denna bakgrund är det lättare att förstå ett borgarråds möjligheter att leda det kommunala arbetet, även om verksamhetssektorn är omfattande. Han skall främst vara den samlande kraften inom sin speciella sektor. Genom sin ställning som ledande förtroendeman inom samtliga sociala nämnder har socialborgarrådet goda möjligheter att samordna och styra utvecklingen inom sitt område. Detta förhållande har som bekant sitt speciella värde inom den sociala sektorn där ett förtroendefullt samarbete mellan nämnderna och förvaltningarna är så betydelsefullt inte minst ur klienternas synvinkel. Ingen lär emellertid kräva att socialborgarrådet skall besitta detaljkunskaper över hela linjen. Det viktiga är att han har den samlande överblicken.

Att ett krav på detaljkännedom inte är rimligt framgår tämligen klart i en situation då ett nytt borgarråd tillträder. Som förtroendeman kan han rimligtvis inte ha dessa detaljkunskaper. Det får räcka med att han som en av de främsta företrädarna för sitt parti och med mångårig erfarenhet av kommunalt arbete har just den förmåga till principiell ledning av utvecklingen som tidigare omnämnts. Detaljkunskaperna kommer med tiden. Självklart blir det så att ett borgarråd som under en följd av år varit verksam inom sin sektor så småningom kommer att kunna komplettera sin samlande förmåga också med en imponerande detaljkännedom.

Kännedomen om detaljerna förvärvar han genom att han tvingas sätta sig grundligt in i de ärenden som kommer upp till behandling vid de olika nämndsammanträdena. Han skall dessutom inte enbart ta ställning till frågorna på

nämndplanet. Han måste också vara beredd att föredra och argumentera för dessa nämndbeslut i högre instanser, i borgarrådsberedningen, stadskollegiet och stadsfullmäktige. Han måste vidare vara beredd att svara i detalj på frågor som ställs till honom i stadsfullmäktige i form av interpellationer eller s. k. enkla frågor. I alla dessa situationer måste han kunna förlita sig på vederhäftiga och klara informationer från sina medarbetare, främst cheferna för de olika förvaltningarna.

Ett borgarråds tid upptas av naturliga skäl till mycket stor del av sammanträden. Dessa kräver också förberedelser ofta i form av överläggningar med förvaltningschefer, den egna partigruppen och företrädare för andra politiska partier. Då borgarrådet dessutom inte så sällan blir uppvaktad i olika frågor av enskilda och organisationer och flitigt anlitas som föredragshållare i olika sammanhang, är det givet att det praktiska arbetet i mycket stor utsträckning måste överlämnas åt andra. Varje borgarråd har sålunda ett kansli till förfogande bestående av en borgarrådssekreterare, en biträdande sekreterare och en handsekreterare. Detta kansli är honom behjälpligt bl a med att klara nödvändiga förberedelsearbeten, inhämta uppgifter av olika slag och inte minst med att sätta upp stadsfullmäktigetryck och promemorior till stadskollegiet.

Med denna uppläggning av arbetet får borgarrådet mycket goda möjligheter att öva inflytande på utvecklingen inom sin sektor. Han besitter inte bara den samlande överblicken och den med tiden allt mer omfattande detaljkännedomen. Han har också i kraft av sin ställning som betrodd förtroendeman stora möjligheter att också få sina intentioner genomförda, detta särskilt om han representerar en majoritetsgrupp inom stadsfullmäktige. Borgarrådet är med andra ord en effektiv förbindelselänk mellan tjänstemän och förtroendemän.

Socialborgarrådet Hasse (Hans) Karlsson inledde samarbetet med Sociala Meddelandens redaktion för uppläggningen av tidskriftens ovannämnda specialnummer om Stockholms stads socialvård, barna- och ungdomsvård samt nykterhetsvård. Samarbetet hade inte hunnit mer än startas när borgarrådet hastigt gick bort under en intensiv arbetsutövning. Han drabbades av hjärtslag omedelbart efter det att han medverkat i en TV-intervju om Spjutet, stadens omdiskuterade kvinnohotell. Han förklarade vid ett tillfälle att hans ambition var att Högalids vårdhem skulle börja rivas under hans tid som socialborgarråd. De otidsenliga lokalerna gav inte möjlighet till tillfredsställande vård. Varm förespråkare för utbyggnaden av rehabiliteringsverksamheten i landet var hans ambition att så många som möjligt av »försörjningsfallen» skall klaras tillbaka till arbetsliv och samhällsgemenskap.

Borgarrådet Hasse Karlsson var vid sin bortgång endast 54 år gammal.

Utan medborgarsamverkan i alkoholfrågor kommer vi inte ur fläcken

Av byråchef GÖSTA NORDSTRÖM, socialstyrelsen

Grundtanken bakom riksdagens reformbeslut 1954 om en omläggning av alkoholpolitiken var att lägga ett större ansvar på den enskilda individen och att lämna ett betydligt ökat samhällsstöd till nykterhetsupplysning och undervisning, nykterhetsvård och alkoholforskning. Nykterhetsvårdslagens ikraftträdande år 1955, som utgjorde ett led i nykterhetspolitikens omläggning, innebar en väsentlig utökning av de kommunala nykterhetsnämndernas verksamhetsområde främst genom att lagen möjliggjorde nykterhetsvårdsingripande vid ett tidigare skede av alkoholmissbruk än vad alkoholistlagen medgav.

Alkoholmissbruket borde betraktas som ett socialmedicinskt problem och rehabiliteringsarbetet skulle i ökad omfattning inriktas på sociala åtgärder samt medicinsk och psykologisk behandling. De frivilliga vårdformerna skulle utökas och tvångsåtgärderna begränsas så långt detta var möjligt. Genom tillkomsten av lagen om nykterhetsvård fick de nykterhetsvårdande organen betydligt ökade möjligheter att förebygga och bekämpa alkoholmissbruket med positiva åtgärder.

På grund av en oroväckande försämring av nykterhetstillståndet åren närmast efter reformens genomförande kom nykterhetsvården in i en mycket besvärlig situation. Missbruket blev grövre, det trängde ner i yngre åldrar och återfallsrisken blev större. Resurserna för att redan från början kunna hejda denna utveckling visade sig helt otillräckliga. Lagens intentioner om differentierade åtgärder i ett begynnelseskede av alkoholmissbruk kunde inte följas då alla tillgängliga krafter måste sättas in för att efter förmåga söka lindra det grova missbrukets skadeverkningar.

Alkoholmissbruket är utan tvekan även i dag ett av våra mest svårbemästrade socialmedicinska problem. Man kan dock finna en ökad resonans för uppfattningen att samhället och samlevnaden i vår tid kräver betydande insatser för att förebygga och bota alkoholism och dess följdverkningar. En upprustning av nykterhetsvården sker successivt. Den frivilliga vården har fått en alltmer central plats i verksamheten, ett ökat samarbete mellan sociala och medicinska behandlingsmetoder har gett öppenvården ökad effektivitet, en utbyggnad av polikliniker, rådgivningsbyråer och inackorderingshem etc i kommunerna pågår. Anstaltsvården är föremål för en kvalitetsmässig upprustning och arbetsvårdsåtgärder ingår som ett led i rehabiliteringsverksamheten.

Men visst finns det fortfarande stora brister och betydligt ökade resurser måste oundgängligen lämnas dels till den förebyggande verksamhet som ideella organisationer bedriver och över huvud till allt

det arbete som på olika sätt är inkopplat på att hjälpa människor i tilltrasslade situationer.

Ett ökat samhällstöd till de områden man satsade på i samband med alkoholpolitikens omläggning 1955 är en förutsättning för ökad folknykterhet. Skall ökade ekonomiska resurser ge positiva resultat måste de dock stödjas av ett personligt engagemang och ansvar.

Kan vi inte nå fram till en medborgarsamverkan i alkoholfrågan kommer vi inte ur fläcken i våra strävanden att bekämpa alkoholmissbruket och dess skadeverkningar.

Nykterhetsvårdslagen ger ramen

En rad faktorer av sociologisk och socialpsykologisk natur påverkar nykterhetsvårdens omfattning. Missbrukets omfattning påverkas givetvis av konsumtionens storlek, som i sin tur påverkas av pris- och inkomstutveckling, förändringar i befolkningsstrukturen och i rusdrycksförsäljningslagstiftningen. Nykterhetsvårdslagens utformning är kanske den viktigaste faktorn. Den påverkar vårdorganens möjligheter och benägenhet att vidtaga åtgärder mot missbruket.

Storleken och utformningen av statens bidrag till den kommunala nykterhetsvården liksom statens villighet att anslå medel till nykterhetsfrämjande åtgärder överhuvudtaget är ävenledes av största betydelse för nykterhetsvårdens utveckling. Men vårdens effektivitet och omfattning kan variera avsevärt inom lagstiftningens gränser. Här spelar kommunernas aktivitet och initiativ en stor roll.

Nykterhetsvården måste praktiskt fungera i intim samverkan med samhällets övriga hjälp- och vårdorgan, såsom barnavård, socialhjälp, arbetsvård och sjukvård. Vid de allmänna vårdanstalterna för alkoholmissbrukare bedrivs sedan något år tillbaka behandlings- och eftervårdsplanering för samtliga patienter. I de behandlingskollegier, som handhar denna verksamhet, ingår normalt anstaltsläkare samt representanter för arbetsvården och den öppna nykterhetsvården. Försöksverksamhet avseende behandlingsplanering även inom öppenvården har påbörjats. Därvid har centraliserad socialvård framstått såsom ändamålsenlig och önskvärd, genom att den automatiskt medför integrering av nykterhetsvården och övriga socialvårdsgrenar, vilket i hög grad underlättar samordning av hjälpåtgärdsverksamheten.

Problemet är stort och farorna stora

Skäligt att man tillämpar en särskild lönesättning för nykterhetsvårdens personal, där svårighetsgraden i arbetet beaktas

Av direktör OLOF BURMAN

Helt nya krav har kommit att ställas på den samhälleliga nykterhetsvården genom tillkomsten av 1954 års lag om nykterhetsvård. Lagändringen har också inneburit en kraftig ökning av nykterhetsnämndernas klientel. Antalet personer, som under året blivit föremål för åtgärd av landets nykterhetsnämnder, har ökat från 39 000 år 1954 till 86 000 år 1961. Till denna ökning har naturligen bidragit det försämrade nykterhetstillståndet i landet.

Även om mycket har gjorts och görs för att skapa resurser för behandling och vård åt de alkoholskadade är nykterhetsvårdens hjälpmöjligheter idag helt otillfredsställande. Om man närmare granskar statistiken finner man, att av de 86 000 åtgärdsfallen år 1961 endast 19 000 blev föremål för en mera ingripande behandling. Så kallade lindrigare åtgärder vidtogs mot knappt hälften av återstoden, medan resten endast blev föremål för undersökning. Då man vet att de s k lindrigare åtgärderna ofta inskränkte sig till ett samtal mellan klienten och en nykterhetsvårdstjänsteman och att undersökningen inte sällan utgjordes av en kontrollslagning i något register, kan därav dras slutsatsen att nykterhetsvården tydligen inte har erforderliga resurser att hjälpa de alkoholskadade i dagens samhälle. Det är ett realistiskt antagande att mera aktiva vårdåtgärder vore behövliga i huvuddelen av de fall, där man nu får nöja sig med samtal eller undersökning.

Man kan inte heller iaktta några mera målmedvetna åtgärder från den samhälleliga nykterhetsvårdens sida för att stimulera människor med alkoholproblem att själva söka hjälp. De rådgivningsbyråer och alkoholpolikliniker som finns är för få och saknar inte sällan fullgoda personella och materiella resurser.

Nykterhetsvårdens begränsade möjligheter att i det enskilda fallet insätta effektiva rehabiliterande åtgärder kan inte nog beklagas. De bristande vårdresurserna är särskilt allvarliga med hänsyn till det aktuella nykterhetstillståndet i landet. Även om det finns anledning att betona vikten av alla de olikartade faktorer, som vid sidan av den samhälleliga nykterhetsvården kan vara ägnade att förebygga uppkomsten av alkoholmissbruk eller eljest minska missbrukets utbredning, kan endast en ändamålsenlig vård hjälpa den redan alkoholskadade till rätta. I det avseendet kan positiva förebyggande åtgärder såsom undervisning och upplysning inte uträtta mycket.

Från dag till dag ökar antalet alkoholskadade i samhället. Man har

[1] Från år 1953 till årsskiftet 1964/1965 var Olof Burman chef för Stockholms nykterhetsnämnd. Före den tiden arbetade han både på anstalterna Venngarn och Svartsjö. 1965 utsågs han till ordensledare för IOGT, som han fick kontakt med redan innan sin studentexamen i Uppsala. Han anses vara en av landets mest beprövade nykterhetsvårdare. Olof Burman är nu chef för Stockholms stads arbetsvårdsbyrå.

i denna situation »ropat på polis» och krävt en mera restriktiv rusdrycks-lagstiftning. Men varken polismyndigheten eller försäljningsrestriktioner av olika slag kan inverka resocialiserande på redan allvarligt skadade människor. Det enda som här hjälper är adekvat vård. Men det hastar. Antalet alkoholskadade är inte statiskt. Grupper av alkoholmissbrukare utbreder alkoholskadorna även på det sättet att de utgör formliga smitto-härdar. Människor med avancerade alkoholvanor dras gärna och lätt till dessa grupper och befinner sig själva snart i alkoholismens helvete.

Särskilt allvarligt är det kraftigt tilltagande alkoholmissbruket i de lägre åldersgrupperna. Hälften av ungdomsvårdsskoleklientelets missanpass-ning måste skrivas på alkoholens konto. Även den för våra samhällspro-blem mest likgiltige borde skrämmas till besinning inför de perspektiv som här öppnar sig. All erfarenhet, alla undersökningar visar att dagens ung-domsfyllerister återfinns bland morgondagens alkoholister.

Den tilltagande alkoholseden bland kvinnorna har oroväckande ökat förekomsten av kvinnlig alkoholism. Under de sista tio åren har de myc-ket svårt alkoholskadade kvinnorna t ex i Stockholm tjugodubblats i antal. Här bekräftas ånyo sanningen i påståendet, att ökade alkoholvanor innebär tilltagande alkoholskador. Tidigare hade man att söka den kvinn-liga alkoholismen främst bland storstädernas prostituerade. Så är inte längre fallet. Hemmafruar och anställda, socialt för övrigt välanpassade, dominerar numera klientelet. En undersökning av kvinnoklientelet hos Stockholms nykterhetsnämnd visar att de prostituerade idag inte ens ut-gör en tiondel av kvinnofallen. Med tanke på hemlivet och barnens till-syn och fostran är det tilltagande alkoholmissbruket bland kvinnorna skrämmande. Härtill kommer att hjälparbetet bland de alkoholiserade kvinnorna är förenat med särskilda svårigheter.

De ökade alkoholskadorna medför automatiskt många andra problem i samhället. Vi vet att en stor procent av de brott och förseelser som da-gens ungdom gör sig skyldig till kan direkt skrivas på spritens konto. Många av de unga lagöverträdarna kommer från hem där föräldrarna är mer eller mindre alkoholiserade. Man kan räkna med att ca 200 000 barn i detta land växer upp i hem där alkoholmissbruk förekommer. Det vore synnerligen orealistiskt att föreställa sig att barn som växer upp i en så-dan miljö skall kunna gå ut i livet med goda förutsättningar.

Vid diskussionen om nykterhetsvården måste man komma ihåg att lyckas man en dag någorlunda tillfredsställande lösa alkoholismens pro-blem, då har man också fått till skänks lösningen på många andra so-ciala problem i samhället. Den som i sin pessimism vägrar tro att svens-ken någonsin skall kunna — som det heter — sköta spriten, bör min-nas att även en aldrig så liten tillbakaträngning av alkoholmissbruket betyder en bättre social situation för människorna i vårt samhälle.

Varför finns fortfarande inte tillräckliga resurser för nykterhetsvården?

Orsakerna till att den samhälleliga nykterhetsvården inte har de resurser, som situationen och vår kulturella standard uppenbarligen kräver, är inte lätta att påvisa. En bidragande orsak har helt säkert varit den tidigare utformningen av nykterhetsvårdslagstiftningen. Nykterhetsnämnden kom därigenom att arbeta uteslutande med mycket svårt skadade människor. Av naturliga skäl var förbättringsprocenten bland dessa socialt svårt förkomna, ofta även medicinskt allvarligt skadade klienter inte stor. Anförvanter till alkoholmissbrukarna liksom den breda allmänheten upplevde, som de uppfattade situationen, ständiga misslyckanden från nykterhetsvårdens sida. Det lönade sig inte att satsa på nykterhetsvård. Trots att behandlingsmöjligheterna på grund av ändrad sammansättning av klientelet har ökat och resultaten av vårdåtgärderna väsentligt förbättrats kvarlever denna missuppfattning.

Även bristen på metodisk forskning inom behandlingsområdet har av allt att döma medverkat till nykterhetsvårdens låga standard. Inom nykterhetsvårdens led väntar man sig emellertid mycket av den behandlingsforskning som har kommit i gång på den för några år sedan nyuppförda behandlingsavdelningen för alkoholmissbrukare vid Karolinska sjukhuset.

Anklagar man nykterhetsvården för dess brister anklagar man sig själv

Ytterligare en orsak synes böra redovisas. Den ligger på det folkpsykologiska planet. Alkoholmissbruket skulle inte vara ett så allvarligt socialt problem i vårt land om inte alkoholseden hade ett så dominerande grepp om sällskapslivet. Jag törs påstå att det övervägande flertalet av de alkoholskadade fått sina alkoholproblem främst genom dryckesvanorna i den miljö, där de vistats. Laborator Gunnar Lundquist har i en undersökning av klientelet vid en av Stockholms alkoholpolikliniker kommit fram till att detta är förhållandet med ca 75 procent av de hjälpsökande sjuka. Att använda alkohol i vårt samhälle är inte bara tolerabelt utan gemene man ser ofta med misstro på den som inte dricker alkohol. Som en karaktärslös stackare betecknas däremot inte sällan den, som inte kan behärska sin alkoholkonsumtion utan får problem med spriten. Denna uppfattning att alkoholisterna utgörs av misslyckade individer inverkar på bedömningen av de institutioner som försöker hjälpa »stackarna» till rätta. Allt som görs för att rehabilitera en alkoholmissbrukare blir då gärna »dalt» eller »larv». Inte sällan hör man uttryck sådana som: »Vad tjänar det till att hålla på och larva med dom där stackarna. Sätt dom i ett hederligt arbete i stället, det mår dom bättre av.» Det vare mig fjärran att tro, att de beslutande instanserna i vårt land skulle vara sammansatta av dylika experter på människovård, men denna inställning, som är förvånansvärt

kraftigt utbredd, har förvisso medverkat till att nykterhetsvården idag har så pass begränsade resurser som är fallet.

Tjugofemårig erfarenhet från nykterhetsvårdens arbetsfält har fått mig att inse, att det sällan eller aldrig skulle ha varit omöjligt att i de otaliga »misslyckade» fall, som nu driver omkring i samhället, åstadkomma åtminstone en viss resocialisering. Vilja och förmåga att hjälpa har inte saknats men däremot resurser. Och denna brist på adekvata behandlingsmöjligheter står i ett klart samband med det svenska folkets inställning till hithörande problem. När man anklagar socialvården i landet för dess brister, bör man besinna att man anklagar sig själv.

Numera uppfattas alkoholmissbruket som ett sammansatt socialt och medicinskt problem. Orsakerna till missbruket är uppenbarligen såväl yttre som inre. Behandlingen måste därför innefatta både sociala och medicinska åtgärder. För att åstadkomma denna behandling behöver nykterhetsvården socialt, medicinskt och psykologiskt skolad personal. Tillgången på sådan personal är emellertid begränsad. En undersökning för något år sedan visade, att vid nykterhetsnämnderna i landets tre största städer hade av 175 ledigförklarade tjänster endast 35 kunnat tillsättas med socionomutbildad personal. Bristen på kvalificerade läkare och psykologer är i det närmaste lika stor. De vid socialinstituten och liknande läroanstalter utbildade söker sig inte till nykterhetsvården. Arbetet hos nykterhetsnämnderna är, trots den stimulans som ligger i möjligheten till omfattande hjälpinsatser, mycket krävande. Även efter en utbyggnad av läroanstalterna för socialarbetare kommer bristen på utbildad personal inom nykterhetsvården att vara stor. Det synes mig skäligt att man tillämpar en särskild lönesättning för nykterhetsvårdens personal, där svårighetsgraden i arbetet beaktas. Eljest torde man riskera att för avsevärd tid framöver göra nykterhetsvården mindre funktionsduglig.

Hur förklara att sjukvårdshuvudmännen inte tar sig an alkoholisterna?

Men en aldrig så väl utbildad personal förmår föga, därest inte till deras förfogande står olika vårdresurser. Man botar inte svårt skadade människor med åtbörder eller vänliga ord. Möjligheterna till medicinsk behandling av alkoholsjuka har väsentligt ökat under senare år. Särskilda alkoholpolikliniker har inrättats på många håll och vid mentalsjukhusen har alkoholsjuka med allvarliga psykoser m m tagits emot och fått adekvat behandling. Däremot synes på de flesta håll i landet de alkoholskadade vara »portförbjudna» vid kroppssjukhusen. De alkoholpolikliniker, som kommit till stånd, har i regel anordnats av nykterhetsnämnderna eller av fristående, ideella organisationer. Bortsett från Stock-

holm och några andra platser har sjukvårdshuvudmännen tydligen inte ansett den medicinska vården av de alkoholsjuka höra till deras verksamhetsområde. Denna sjukvårdshuvudmännens negativa inställning har lett till att den medicinska vården inte har tillfredsställande kapacitet och inte heller den standard som rimligen kan begäras. Den medicinska vården av alkoholmissbrukare är på de flesta orter i vårt land av kvasikvalitet.

Man kan undra över orsaken till att sjukvårdshuvudmännen inte skapat tillfredsställande medicinska resurser för de alkoholskadades behandling. Att medicinsk behandling behövs, därom råder ingen tvekan. Att möjlighet till adekvat medicinsk behandling förefinns har omvittnats. Att den nersupne alkoholmissbrukaren är sjuk såväl mentalt som fysiskt det kan även den minst medicinskt initierade lätt konstatera. Att vid den fortlöpande behandlingen medicinska stödåtgärder är erforderliga är allmänt omvittnat inte minst av de läkare som arbetar på detta område. Trots detta har sjukvårdshuvudmännen inte gripit sig an med problemet. Man får väl innerligen hoppas, att denna negativa inställning inte bottnar i någon moralisk värdering sådan som att alkoholskadorna är självförvållade och att alkoholmissbrukaren därför får stå sitt kast. Ingen skulle väl vilja vara med om att vägra mag- eller cancersjuka behandling på våra sjukhus, därför att magsår kan sammanhänga med oförnuftig livsföring och cancer med rökning.

Det är med förvåning för att inte säga indignation som man erfarit att det förslag, som den senaste nykterhetsvårdsutredningen framlagt om att sjukvårdshuvudmännen skall svara för den medicinska behandlingen av alkoholmissbrukarna, har skjutits undan av staten och sjukvårdshuvudmännen.

Inom den öppna vården är behoven av ökade resurser för miljösanering särskilt påtagliga. Kan man inte hjälpa klienten till en tillfredsställande bostad och till arbete, så är ofta all annan möda förspilld. Meningen är inte att ge nykterhetsnämnden möjligheter att i egen regi bedriva arbets- och bostadsförmedling. I stället bör eftersträvas att ett effektivt samarbete etableras mellan nykterhetsvården och de organ, som handhar ifrågavarande specialuppgifter. Men då måste dessa specialorgan erhålla den utökning av kapaciteten som ett dylikt samarbete kräver. Det kan inte vara rimligt att det ena samhällsorganet vidtar kostnadskrävande och omfattande behandlingsåtgärder i det enskilda fallet, medan ett annat samhällsorgan, vars medverkan är ofrånkomlig i resocialiseringssträvandena, vägrar att hjälpa till under motivering att »man skall väl inte få förtursrätt och särbehandling därför att man super». Jag hävdar bestämt att allt vårt arbete bland människor med olika handicap — alkoholmissbrukare, kriminella, mentalsjuka, arbetshämmade — förutsätter en generös attityd från såväl olika samhällsorgans som med-

borgarnas sida. Dessa människor måste i vissa situationer få »förtur». På längre sikt betyder detta även en bättre situation för oss »vanliga människor».

Arbetsmarknadens olika organ söker hjälpa alkoholmissbrukare tillrätta

Med tillfredsställelse kan jag notera, att arbetsmarknadens olika organ i allt större omfattning börjat visa intresse för alkoholmissbrukarnas problem och söka hjälpa dem till rätta. Arbetsmarknadsstyrelsen har i egen regi börjat driva arbeten för alkoholmissbrukare och stimulerar också genom statsbidrag kommunerna att igångsätta sådana arbeten. Det har visat sig att alkoholmissbrukaren ofta överraskande väl anpassar sig på dessa skyddade arbetsplatser och efter en tids vistelse på en dylik arbetsplats lättare kan anpassa sig på den öppna arbetsmarknaden. Behovet av omskolning är emellertid inte ännu tillgodosett. Fråga är om inte särskilda omskolningskurser, där klienterna förläggs i internat med tillsyn av nykterhetsvårdspersonal, är den väg på vilken man måste söka sig fram. Vi väntar dessutom att arbetsmarknadsstyrelsen skall intressera sig för arbets- och utbildningsfrågorna på nykterhetsvårdens anstalter, där en målmedveten arbetsträning är påkallad.[1]

Även skyddade bostadsmöjligheter måste i större utsträckning än som nu är fallet ordnas för alkoholmissbrukarna. Inackorderingshemsverksamheten måste byggas ut. Ungkarlshotell eller i bästa fall ett rum i stadens slumkvarter är sannerligen ingen lämplig bostad för en alkoholmissbrukare.

Inom anstaltssektorn är nykterhetsvårdens situation än sämre. Det betyder inte att anstaltspersonalen inte sköter sitt arbete. Tvärtom har jag alltid förvånats över hur helhjärtat och ambitiöst dessa befattningshavare söker göra det bästa av en ofta omöjlig situation. Men de arbetar med bristfälliga resurser. Anstalterna är i regel byggda för andra ända-

[1] Delegation för arbetsdriften vid anstalterna. Kungl Maj:t bemyndigade den 14 februari 1964 chefen för socialdepartementet att utse en delegation bestående av högst fem ledamöter med uppgift att biträda socialstyrelsen i frågor rörande dels planering och programmering av verkstäder vid vårdanstalter för alkoholmissbrukare, till vilkas drift staten lämnar bidrag, och avseende i första hand de byggnadsföretag som skulle komma till utförande under budgetåren 1964/65 och 1965/66, dels ock utrustningen av verkstäderna med maskiner och andra inventarier.

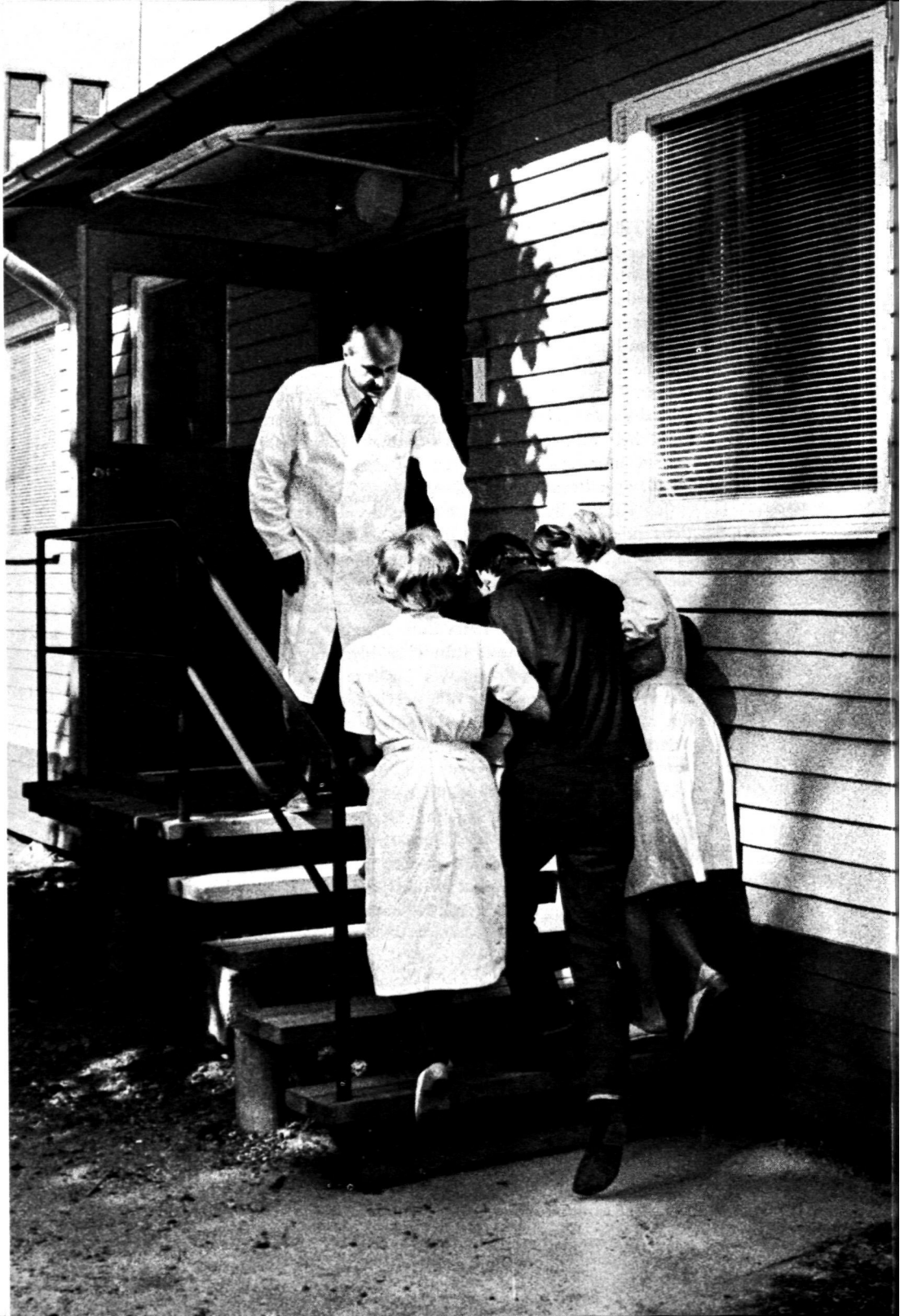
Med stöd av bemyndigandet förordnade departementschefen chefen för socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå, byråchef Gösta Nordström, att vara delegationens ordförande, kallade byråchefen hos fångvårdsstyrelsen Carl-Henrik Ericsson, byrådirektören hos byggnadsstyrelsen John Olof Bratt och byrådirektören hos statskontoret Gunnar Lundh att vara ledamöter i delegationen samt utsett byrådirektör Carl Edeblad till delegationens sekreterare.

mål. Tillfredsställande behandlings- och arbetslokaler saknas ofta. Möjligheter för de intagna att utnyttja fritiden på ett positivt sätt saknas i stor utsträckning. Den medicinska behandlingen är ofta helt otillfredsställande. Trots att nykterhetsvårdens anstaltsklientel enligt företagna undersökningar är i utpräglad grad sjukdomsbehäftat finns det vårdanstalter som har läkarbesök endast ett par gånger i månaden. Det står många gånger en doft av tristess och ett sorl av »kåksnack» omkring våra anstalter. Dessa anstalter, för vars ekonomi statsmakterna helt svarar, lever på existensminimum. Deras materiella och personella resurser är som regel helt otillfredsställande. Statsmakterna måste här inse sitt ansvar och ta ansvaret — inte endast det ekonomiska utan även det moraliska — för anstalternas verksamhet.

Jag vill ytterligare belysa ett område, där åtgärder från nykterhetsvårdens sida är synnerligen påkallade. Någon har sagt, att hustrurna till alkoholmissbrukarna är nykterhetsnämndernas bästa övervakare eller medhjälpare. Utsikterna till ett lyckat behandlingsresultat beror i mycket på hustruns medverkan. Det är också hon som får ta de värsta stötarna. Det är hon som måste hålla ihop hemmet och ge barnen en chans att »överleva». Men bortsett från vissa blygsamma försök i Stockholm att särskilt ta sig an hustrurna vet jag inte att man någonstans metodiskt har prövat att hjälpa dessa ofta nervösa, slitna, inte sällan utpinade kvinnor med deras problem. Det är på tiden att dessa kvinnor får ett generösare stöd och mera helhjärtad hjälp från samhället, inte minst i ekonomiskt hänsende.

Alkoholmissbruket representerar ett socialt och ekonomiskt problem av betydande dimensioner. Bakom nästan varje fall av social misär, som fortfarande finns i vårt land, finner man vid en närmare granskning alkoholen. Det är oförsvarligt att som nu ofta sker alkoholmissbruket avfärdas som en angelägenhet av tredje eller fjärde graden. På detta område finns utrymme för initiativ, handling, nya uppslag; för entusiasm och social pionjäranda.

Inom 1964 ås nykterhetsvårdsundersökning pågår en kartläggning av nykterhetsvårdsklientelet m m. Undersökningen väntas bli färdig under 1966.

Nykterhetsnämnden är genom nykterhetsvårdslagen tilldelad uppgiften att bedöma fall av alkoholmissbruk som kommer till dess kännedom och att, inom de i lagen angivna gränserna och med hänsynstagande till såväl missbrukaren själv som hans omgivning, vidta de åtgärder som kan vara behövliga och lämpliga för att påverka hans livsföring i önskvärd riktning. Staten svarar direkt eller indirekt för anstaltsvården av alkoholmissbrukare. Ifråga om den övriga verksamheten gäller i stort sett att staten ersätter de kommunala nykterhetsnämnderna med tre fjärdedelar av kostnaderna. Det huvudsakliga ansvaret för att nykterhetsvårdslagens intentioner blir förverkligade ligger dock på nykterhetsnämnden. Vad som härvid kan uträttas måste bli beroende av nämndens organisation, personalresurser och samarbete med andra hjälporgan.

Hur förverkligas nykterhetsvårdslagen av

STOCKHOLMS NYKTERHETSNÄMND?

I år 50 år

— Vi skall hjälpa dig.
Ungdomskliniken vid Maria Prästgårdsgata är det färskaste skottet på nykterhetsnämndens stam i Stockholm. Biträdande överläkaren Erik Sonhammer som här tar emot en vårdbehövande har bortåt tjugotalet anställda vid sin sida. Sjukvårdsstyrelsen respektive barnavårdsnämnden svarar för personalen.

Inga adekvata vårdresurser

Trots vårt samhälles rikt förgrenade medicinska och sociala hjälpmöjligheter når man uppenbarligen inte alla sorters hjälpbehövande, kommer man inte i tillfredsställande grad åt de problem som kan leda till eller redan ställt till trassel i familjerna. Det inträffar stundom att någon individ ramlar igenom de utspända skyddsnäten. Från auktoritativt socialmedicinskt håll påpekas att vi saknar adekvata hjälp- och behandlingsformer för människor, som inte äger anpassningsförmåga. Det måste bli socialpolitikens framtida målsättning att också bota den samhällssjukdom som asocialitet utgör.

En kvinna är alkoholskadad sedan åtskilliga år. Den kvinnliga alkoholistvården utgör ett eftersatt område, vilket förklaras med att »kvinnorna är så få». Vårdmöjligheterna har alltså inte byggts ut och nyanserats. Kvinnans situation kompliceras på så sätt av att hon *inte* är avtrubbad och förslöad, *inte* kriminaliserad, *inte* förråad i ord och tankar. Hon passar inte in i de vårdformer som finns och hon har år efter år åkt ut och in som en skottspole mellan mentalsjukhus — ett trettital gånger jämte några gånger på alkoholistanstalt — och en tillvaro utan någon fast punkt där eftervården knappast finns ens till namnet. Hon har utgjort ett fall för nykterhetsnämnden men nämnden har inga adekvata vårdresurser att erbjuda. Detsamma gäller mentalvården, som nu fått det problem hon utgör på remiss.

En man kommer efter fem års fängelsestraff för ett svårt brott ut i samhället med god vilja att börja på nytt; han får också ett bra välavlönat arbete. Men hans familj har svårt att acceptera honom; efter en tid med upprepade konflikter begär hustrun skilsmässa. Mannen kämpar emot: Hur skall det bli med mig när alla — även min familj — vänder sig från mig, var skall jag då få bostad? De enda som tar emot mig är alkoholistgänget. Det slutar med att även jag blir alkoholist. Vem hjälper honom till rätta? Tala med socialvårdsbyrån, med socialläkaren i distriktet, föreslår någon. Nej, mannen är inget socialfall — och socialläkaren har redan nog, så han kan inte.

Vad är sanning om den stockholmska nykterhetsvården?

Gemensamma servicecentra för den kommunala socialvården

Av direktören vid Stockholms nykterhetsnämnd, jur kand och fil mag Lars Bremberg

Inför Stockholms nykterhetsnämnds 50-årsjubileum

Det vore väl inte överraskande om jag passade på tillfället att i detta nummer av Sociala Meddelanden utbreda mig om den stockholmska nykterhetsvårdens förträfflighet. Det skulle inte heller vara oberättigat och landets nykterhetsvårdare och kolleger från angränsande fält skulle säkerligen välvilligt endossera mina påståenden.

Detta är ett lika gott exempel som något på olösta kommunikationsproblem — ni vet av den typ man brukar kritisera när man säger att nykterister bara predikar för de redan omvända, ledarskribenter bara argumenterar för andra ledarskribenters uppbyggelse eller förargelse.

Jag inbillar mig ha ett litet budskap i all blygsamhet att sprida till medborgarna i min hemstad, nämligen att huvudstadens nykterhetsvård är modern, välutrustad, human, att vi kan erbjuda vård, hjälp, råd, och att vi inte är ute efter att tvinga in folk på anstalter eller pressa av dem körkort och vapenlicenser.

Men det budskap som via de s k massmedia når ut till allmänheten är ett helt annat. Man säger att vi misslyckats, att vi tillämpar föråldrade metoder på nerslitna, inhumana anstalter, att vi saknar resurser för vård och eftervård, att vi trakasserar och skrämmer, saknar respekt för människovärde och mänskliga friheter, arbetar byråkratiskt och fantasilöst. Ibland blandas en annan låt i skällan: att vi daltar med fyllhundar, slösar bort skattemedel på karaktärslösa lymlar, som själva vållat sina besvär och haft roligt medan de höll på därmed.

Vad är sanning? Ja, det finns ju de som menar att vårdpersonalen bara talar i egen sak, att det för varje orädd kritiker som träder fram och läser lusen av myndigheterna finns två anställda »kammarskrivare» som jobbar på heltid för att visa att byråkraterna är fläckfria, eller att det finns högt uppsatta politiker som mot bättre vetande prånglar ut lögnen att vår socialvård är förträfflig — för att citera två i olika artiklar i samma nummer av Stockholms morgontidning nr 2 framförda argumentationer och som jag råkat ha läst just i dag.

Objektivt verifierbart är påståendet om den stora satsning som de senaste tio åren gjorts inom Stockholms stads nykterhetsnämnd, som mer än tiodubblat sina resurser! Och denna expansion fortsätter i samma snabba takt och tar också sikte på nya vårdformer, nya metoder. Antibyråkraterna imponeras säkert inte av att jag berättar, att vi fått pengar för en utredning — sånt skall man ju fnysa åt. Men vi är själva väldigt glada åt att ha fått möjlighet att koppla in sekreterare C-G Tuninger på en omfattande utredning om vårdbehovets omfattning, vårdens målsättning och de faktiska resursernas utformning. Men vi kommer inte att vila på hanen en enda dag med ursäkten att vi väntar på en utred-

ning. Vi har redan så mycket under byggnad och projektering att vi egentligen inte orkar med i utvecklingen alla gånger. Inom loppet av några år — 1965—68 — skall vi ha tiodubblat antalet platser på inackorderingshem, för att ta ett exempel.

Stockholms stad står i dag som ensam huvudman för tre erkända vårdanstalter och delar ansvar med Göteborg för ytterligare en. Sammanlagda antalet platser är omkring 350. Vi strävar målmedvetet mot en begränsning av användandet av tvångsinternering och avser att omvandla i första hand Karolinergården (60 platser) och Östfora (129 platser) till enskilda vårdhem. Investeringsbehovet på dessa anstalter är mycket stort. Inte minst kräver anordnandet av vettig sysselsättning uppförandet av kostnadskrävande byggnader för verkstadsdrift, arbetsterapi, bad och motion. Det är inte omotiverat att staden bär en dryg andel av bekymren för den tunga anstaltsvården, men det kostar också åtskilligt i tid, pengar och, som sagt, bekymmer. Och det är inte sådant jobb som är i första hand stimulerande och roligt, modernt och progressivt. Men det är, än så länge, ett nödvändigt grovgöra, som samhället begär att vi skall göra, sen må teckentydarna i socialreporterkåren tycka vad de vill.

Så mycket skojigare och tacksammare är det då att etablera enskilda vårdhem. Förvisso har vården vid dessa inte på långt när funnit sin slutgiltiga form. Vi vet för lite om vårdtiders bästa längd — framförallt är vi ännu alltför rädda för de verkligt radikalt avkortade vårdtiderna på några veckor, t ex efter ett enstaka återfall. Individuellt avpassade vårdtider är det enda jag tror på, och jag är räddare för faran för bestående invalidisering efter för långa anstaltsvistelser än tvärtom.

Vårdprogrammen på dessa vårdhem står nu säkert inför en intressant utveckling, där vi skall dra vårt strå till stacken. Inte minst tror jag att vi kan hämta idéer och uppslag från USA. Vårdtiderna måste från första dagen till den sista, från morgon till kväll ges ett aktivt och meningsfyllt innehåll, där de terapeutiska inslagen skall dominera. Gymnastik och »kroppskultur» bör ges utrymme, liksom studiearbete och diskussioner. Expertmedverkan av läkare och psykologer måste säkerställas i ökande omfattning. Här finns ett rikt och säkert givande fält att pröva sig fram på. Åtskilliga gamla tabun får väl sättas under debatt härvidlag, varför inte också det slentrianmässiga åtskiljandet av könen på just detta vårdområdes institutioner. Patienterna skall stimuleras — och tillåtas! — olika former av spontan aktivitet i egen regi. En blygsam början till aktivisering gör vi i år också genom att införa behandlingskollegier på dessa hem.

Inackorderingshemmen utgör en mellanform mellan öppen och sluten vård. Vi vill ge dem en hög standard — enkelrum med egen toalett och dusch är vad vi nu går in för. Här bör också kunna ske en differentiering. Vi avser t ex att driva en ganska stor enhet i samarbete med arbetsvården, som skall ha en skyddad verkstad i anslutning. Medan det varit ont om platser har sållningen av dem som inremitterats till nämndens inackorderingshem varit sträng. Nu skall vi givetvis öppna dörrarna även för dem, som har mindre god prognos. Vi har redan börjat med häpnadsväckande framgång att i, visserligen begränsad utsträckning, *försöka omplantera gäster från natthärbärgena* (det förkättrade Skrubba etc) på vårt allra finaste inackorderingshem, där nämndens verklige trotjänare Gustaf Bjelkerud med vänlig och fast hand står för värdskapet. Vi utökar också servicen åt våra gäster i fråga om bl a sjukvård och fritidsverksamhet, gruppterapi inte att förglömma.

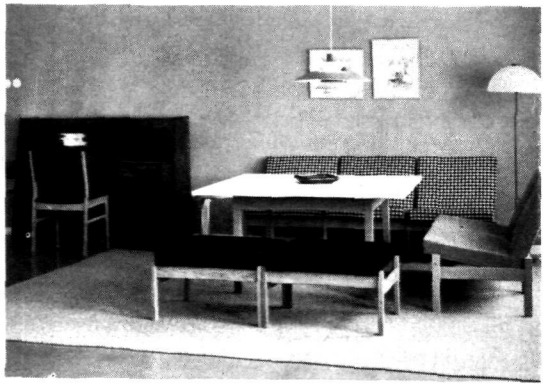
Kanske kan man också försöka pröva andra skyddade bostadsformer för våra klienter, insprängda lägenheter eller småstugor t ex. Vi kommer också att köpa några lämpliga större villor för ombyggnad till mindre inackorderingshem för 6—8 personer och med avancerad självstyrelse.

Vi sätter också ett visst hopp till de planer som är å bane hos andra stadens organ för sanering av ungkarlshotellen för män och kvinnor.

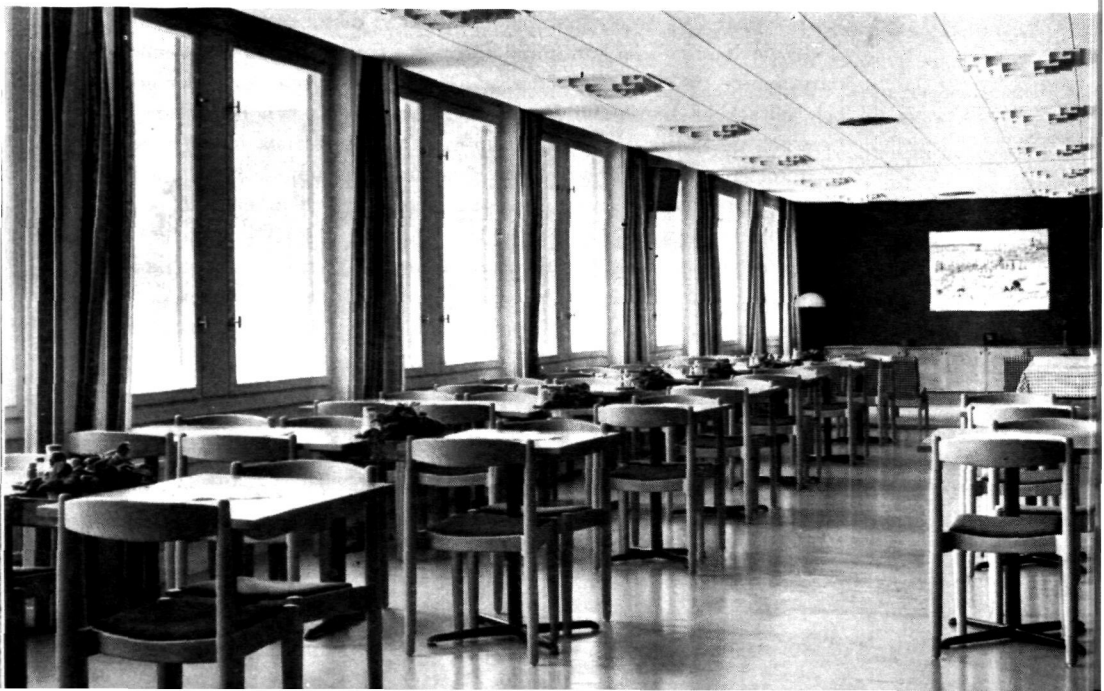
Nykterhetsnämnden skall väl egentligen inte agera hyresvärd i det långa loppet. Det är dock ofrånkomligt att vi måste engagera oss i och stödja de insatser som kan göras, förutom i fråga om ungkarlshotellens omskapande till riktiga bostäder, värdiga vår stad, när det gäller goda och tillräckliga härbärgen för tillfälligt bostadslösa och beredande av hem och sysselsättning för dem som man nu med största motvilja hänvisar till Högalids vårdhem. Detta sista får man hoppas får en anständig lösning i den institution som socialnämnden och arbetsvården planerar ute i Skarpnäck.

I detta sammanhang kan det vara på sin plats att beröra något som, mer eller mindre nyanserat, har efterlysts i debatten på sista tiden, dvs någon form av mer varaktig kronikervård. Jag vill i detta sammanhang bestämt avvisa varje tanke på en återgång till årslånga vårdtider på vårdanstalterna. Men problemet finns där. Vi måste för överskådlig framtid räkna med att också träffa på människor som, bl a genom långvarigt alkoholmissbruk och ett liv i misär — och åratal av anstaltssejourer — ådragit sig varaktiga skador, men för vilka vi måste skapa en värdig och tilltalande miljö, som även för dem själva ter sig så acceptabel, att några ytterligare tvångsmedel inte kommer i fråga. Vi har haft mycket glädje av arbetsmarknadsstyrelsens beredskapsarbeten med till-

Gästrumsinteriören är densamma i inackorderingshemmet och i hotellet. (Översta bilden på motstående sida.) Här intill interiör från pentryt som förekommer i varje våning. Inbjudande samlingsplatser i det gemensamma dagrummet. De två mittbilderna på motstående sida. Den gemensamma matsalen. Nedre bilden.

Nykterhetsnämndens allra finaste inackorderingshem

förenat med hotell i Bandhagen invigdes i slutet av oktober förra året.

För tio år sedan hade nämnden ett inackorderingshem med 15 platser, i dag driver nämnden 4 inackorderingshem, 5 vårdhem och 4 vårdanstalter om sammanlagt ca 500 vårdplatser, ett imponerande antal i och för sig, som dock ingalunda täcker dagens behov. Under 1966 och 1967 tillkommer ytterligare två nya hem med omkring 100 platser — varav ett inackorderingshem i Långbro 1966 med 33 platser. Ett hem för tbc-sjuka är snart klart. Nämnden siktar för närvarande till inalles 300 platser inom skyddade bostadsformer.

Vid institutionen i Bandhagen har man åstadkommit en differentiering av verksamheten på så sätt att ett inackorderingshem av traditionellt slag med 20 platser har inrymts i den ena byggnaden och i den andra byggnaden med 40 platser har inrättats en friare vårdform som är mera av hotellkaraktär.

I inackorderingshemmet gäller de sedvanliga föreskrifter som tillämpas inom denna vårdform, t ex regelmässig skyldighet att vara hemma till middagsmålet och att vara inomhus vid stängningsdags kl 22. Helpension tillhandahålls som kan innefatta matlåda och smörgåspaket till arbetet.

I hotellbyggnaden tillkommer en ny och delvis kompletterande form av inackorderingshem, där vistelsen är mera lik en normal livsföring med större rörelsefrihet. Där tillämpas också mera marknadsmässiga avgifter för kost och logi. Meningen är att vistelsen vid hotellet skall kunna bli betydligt mera långvarig än vid ett inackorderingshem av traditionell typ.

Hotellet har enbart enkelrum och pentry samt samlingsrum i varje våningskorridor, rikligt utrymme för fritid, bad- och tvättmöjligheter. Gästrummen är stora och ljusa. Matsal och dagrum är inrymda i ena byggnaden och gemensamma för hotellet och inackorderingshemmet.

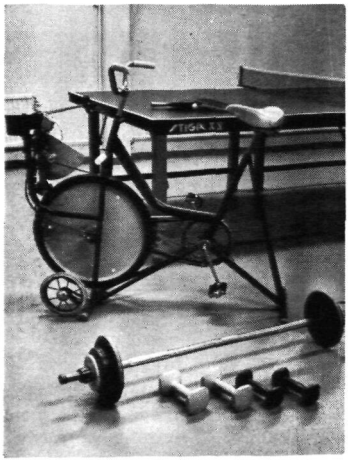
Anläggningen har kostat närmare 2 miljoner kronor.

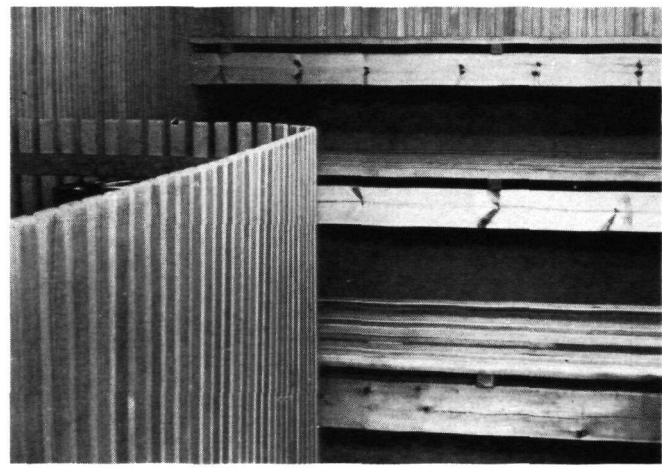
På inackorderingshemmen kan klienten till rimlig kostnad hyra enkel- eller dubbelrum. Här äter han också huvudmåltiderna och får matsäck till arbetsplatsen. Inackorderingshemmet är värdefullast för den som står utan både arbete och bostad. Här får han en fast punkt i tillvaron under återanpassningstiden. Den inackorderade skall emellertid så snart som möjligt slussas ut i öppna marknaden eller återvända till sitt hem.

Kommunernas ökade villighet att anordna inackorderingshem för alkoholskadade bör särskilt uppmärksammas. Inackorderingshemmet liksom familjevården räknas till de halvöppna vårdformerna. Inackorderingshemmet är i princip av-

sett för personer som har och kan sköta förvärvsarbete men har särskilda problem med fritiden. Vårdformen kan exempelvis användas för person som är i behov av särskilt stöd på sin fritid, som har svåra bostadsförhållanden eller som under någon tid behöver leva skild från hustrun eller familjen i övrigt och den vanliga miljön. En tids vistelse på inackorderingshem kan i vissa fall göra det möjligt att undvika en eljest nödvändig intagning på vårdanstalt och kan också användas som en lämplig form av utslussning från vård på anstalt eller efter sjukhusvård för alkoholskada.

Med anledning av inackorderingshemmens stora användbarhet inom såväl det förebyggande som eftervårdande arbetet är det stora intresset hos kommunerna att få fram en kraftig utbyggnad glädjande. Under åren 1960—64 steg antalet vårdplatser med 27 (5 per år). Enligt den av socialstyrelsen år 1964 verkställda långtidsutredningen, som ger en översikt över den väntade utvecklingen på socialvårdens område fram till 1970, kan man under de närmaste åren räkna med en hastig utbyggnadstakt av platsantalet på inackorderingshem, förmodligen med ca 85 platser per år.

I källarvåningen finns utmärkta tvätt- och badanordningar, utrustning för motion och hobbies som t ex mattknytning

hörande förläggningar, där även svårt skadade människor tycks kunna fungera halvårsvis och längre, skaffa sig en hygglig bärgning och föra en tillvaro som inte är särskilt rigorös. Detta är något att bygga vidare på, kanske också i en mer ambitiös och permanent form. Tanken är att erbjuda en god bostad, en trivsam sysselsättning med god förtjänst, en så vitt möjligt normal tillvaro, men med tillgång till stöd, hjälp, råd och behandling.

Mycken högljudd kritik har på sistone riktats mot att vi i Stockholm skulle helt sakna resurser för eftervård. Ännu har dock ingen anvisat något exempel på vad vi skall göra. Med eftervård tycks man mena den vård som skall komma efter en anstaltsvistelse, efter en avgiftning över huvud taget. Må så vara, även om termen felaktigt ger intryck av att denna eftervård är någon mindre detalj i det hela. Jag håller med Gustav Jonsson som i någon diskussion framhöll, att själva avgiftningen ju är det minsta problemet, det är den s k eftervården som är både den kvantitativt största och den besvärligaste vården.

(Låt mig här parentetiskt inskjuta, att jag hoppas att vi om något år skall få resurser för att, så som man nu prövar i Örebro, sätta in en omfattande behandlingsplanering med konferenser och journaler redan från början inom vår öppna vård. Då skall hela vårdtiden planeras och då blir det meningslöst att laborera med termer om vård som kommer före eller efter eller är sluten och öppen, hoppas jag.)

Efter avgiftningsbehandlingen skall patienten ha bostad och försörjning och sysselsättning. Jag vågar påstå att från Stockholmsnämndens institutioner skrivs ingen ut utan att dessa ting är ordnade. Som bekant kan vi dock inte med tvångsmedel hålla kvar en person inom ramen för vad sålunda kan ha ordnats (och som alltid ordnats i samråd med honom själv), annat än med hot om återintagning, och det är väl ändå inte vad som är adekvat. En fortlöpande kontakt etableras vidare med nämndens övervakare, och medicinsk och psykologisk expertis kan anlitas. Trots ett märkligt motstånd försöker vi också få i gång gruppterapi även ute i den öppna vården, som en anknytning till den gruppterapi som sker på alla våra institutioner för sluten vård. Vi försöker nu också bygga upp en form av cirkel- och klubbverksamhet för dem som har kontaktbehov (liksom vi sedan åtskilliga år med framgång driver sådant arbete bland de alkoholskadades hustrur/mödrar).

Nu är väl dock trots allt inte myndighetspersoner i första hand vad en vuxen svensk vill ha att hålla i hand till vardags, även om tjänstemän ju skall finnas till hands där så önskas. Vi satsar därför på en ökad rekry-

tering av frivilliga medarbetare, ett kraftigt utbyggt stöd åt länkrörelserna och hoppas även på A. A., som jag tror kommer så sakteliga. Kontakterna på arbetsplatserna är inte minst viktiga och vi har därför engagerat oss i det arbete som arbetsmarknadsparternas nykterhetsråd bedriver.[1] Jag tror att vi här har ett oerhört viktigt fält att sätta in våra resurser på i framtiden, att skapa en anda av förståelse grundad på kunskap och få fram ett system av skyddsombud för uppsikt på alkoholfaran.

Till den efterlysta eftervården hör också det omfattande arbete som bedrivs på inackorderingshem och vid beredskapsarbeten, och som kompletteras av olika arbetsvårdande insatser. Den kommunala arbetsvården i Stockholm har en generös attityd gentemot nykterhetsnämndens klientel, vilket är naturligt eftersom dess chef heter Olof Burman.

Allt det som här betecknats som eftervårdande åtgärder är sådant som kräver arbete och ständigt ökande resurser. Att påstå att det inte finns

[1] Alkoholvanornas negativa roll i produktionen betygas ofta av arbetsmarknadens parter, som också är ense om att motåtgärder är nödvändiga. Motiven härför är i lika mån ansvaret för produktionen och omsorgen om människorna.

I Stockholm har arbetsmarknadsparterna ökat insatserna för nykterhetsupplysning på arbetsplatserna och för hjälpåtgärder på ett tidigt stadium för att förhindra uppkomsten av alkoholskador. Som ett led i denna strävan har på initiativ av fackliga organisationer och företag i Stockholm bildats en partorganisation med namnet Arbetsmarknadsparternas i Stor-Stockholm Nykterhetsråd. Rådet har ett kansli i Södra Blasieholmshamnen 4 A, under ledning av en konsulent. Rådet vill verka för nykterhetsbefrämjande åtgärder på arbetsplatserna. För att medverka i denna uppgift har till Nykterhetsrådet anslutna företag på respektive arbetsplatser utsett särskilda kontaktmän.

Arbetsmarknadsstyrelsen har funnit, att Nykterhetsrådets syften sammanfaller med styrelsens verksamhet för återanpassning till arbetslivet av alkoholskadade personer. Styrelsen anser det därför vara angeläget, att närmare kontakt i hithörande frågor skapas mellan arbetsförmedlingen/arbetsvården och företagen.

För att ge kontaktmännen erforderliga insikter i fråga om hjälpmedel för nykterhetsbefrämjande åtgärder på respektive arbetsplatser samt för att uppnå önskvärd kontakt mellan företag och berörda samhällsorgan har det ansetts motiverat med närmare information om dessa frågor.

I detta syfte anordnar arbetsmarknadsstyrelsens arbetsvårdsbyrå i samarbete med nykterhetsrådet och nykterhetsnämnden kostnadsfria internatkurser för ovannämnda kontaktmän eller där sådana ännu inte utsetts för befattningshavare med anknytning till personalfrågor samt för representanter för fackliga organisationer. Vidare är kurserna öppna för deltagare från statliga och kommunala förvaltningar, som önskar nykterhetsbefrämjande åtgärder på arbetsplatserna. Kursprogrammen har utformats i samråd med Centralförbundet för nykterhetsundervisning, Stockholms stads nykterhetsnämnd och Arbetarskyddsnämnden.

Kurserna bygger på grupparbete och diskussioner och behandlar bl a ämnen som Alkohol—arbete—arbetarskydd (SAF:s och LO:s gemensamma rekommendation), Alkoholseden som socialt beteende, Alkoholfrågan ur företagets synpunkt, Förebyggande nykterhetsarbete (en orientering om det frivilliga nykterhetsarbetet), Den teoretiska alkoholforskningen, Medicinska och psykologiska synpunkter på alkoholism, Vilka vård- och hjälpmöjligheter finns i Stockholm för personer med alkoholbesvär, Alkoholskadade personers anpassning i arbetslivet, Kontaktmannens uppgifter på arbetsplatsen.

någon eftervård är nonsens. Till och med att hävda att den har försummats är oriktigt. Vad som sker under den tidsrymd som ligger efter en patients avgiftning är dock utan tvekan något som är svårt att styra i rätt riktning, om man nu inte förmenar att vårdtagarna skall tvingas att följa angiven kompasskurs. Det är förvisso tragiskt när en person super ut sig från ett inackorderingshem eller ett trevligt inackorderingsrum eller från sin egen familjebostad, och från sitt arbete, och i stället dyker upp på Skrubba några dagar efter muckningen från anstalten, men det är väl ändå bra barnsligt att kasta skulden härför på vårdmyndigheterna, eller att, kanske på grundval av den alkoholskadades ensidiga berättelser, påstå att alls icke något ordnats för honom, att han bara ställts av tåget på Centralen med några tior i plånboken och en kostym, som han omgående pantsätter. Ändå upprepas sådana påståenden ideligen och tas på allvar, eftersom de utprånglas av förment omdömesgilla personer.

Det behövs då sannerligen icke några lejda kammarskrivare för att bemöta sådan struntkritik — även om jag nu sitter en kväll just på min kammare och skriver ner detta. Det kan räcka med, att likt en övervägande hedervärd professor, som dragits i näsan genom hela dagspressen, citera professor Karitz, som skall ha sagt att det inte är så viktigt att få rätt, huvudsaken är att man har rätt. Detta må låta bornerat. Det är dock ett livsvillkor för människor som har ansvar och betalt för att viktiga samhällsfunktioner sköts på ett anständigt sätt. Och jag syftar inte på mig själv (jag har betalt för att stå i skottgluggen) utan på fältpersonalen.

Nu skall detta inte fattas så att jag menar att den förkättrade eftervården fungerar tillfredsställande. Det gör den inte. Detta beror dock inte på försummelser utan på att den erbjuder problem, som vi ännu inte hittat de rätta medlen att rå på. Men vi försöker oss verkligen på nya vägar och nya grepp.

Dispositionen av denna artikel syns mig själv alltmer underlig, vilket må ursäkta att jag plötsligt själv framträder med bruksanvisning i näven. Jag har velat redovisa inte bara de konkreta planer vi har inom Stockholms nykterhetsnämnd och dess förvaltning utan också de tankar vi tänker och de planer vi välver — varvid det, måhända olyckligt, blivit så att en del polemik kommit med, att jag känt behov av att kontinuerligt vädra vissa aggressioner. Den ovan apostroferade arbetsvårdschefen i Stockholm kostade på sig en liten gliring åt svensk TV, som för ovanlighetens skull sänt en medarbetare till invigningen av en social institution i Stockholm härförleden; man ägnade sig ju annars huvudsak-

ligast åt »det som inte finns». Än mer irriterande blir det ju, och detta gäller inte bara TV, om man dessutom konstruerar missförhållanden, som alls inte finns, eller förnekar existensen av goda ting, som finns.

Nå, denna artikel har börjat med den institutionella vården och fortsatt in på den s k eftervården. Det är dags att säga något om den öppna vården över huvud taget. Här må det vara tillåtet att något beskärma sig över brist på resurser, utan att detta skall tolkas som kritik eller antydan om att svåra misförhållanden råder. Våra fältassistenter har f n ungefär 80 övervakningar per månad vid sidan av utredningsarbete. Detta är en orimlig arbetsbörda och möjligheterna att arbeta efter moderna metoder blir inte stora. Svårigheterna beror inte på bristande förståelse från de anslagsbeviljande myndigheterna utan på den tröga rekryteringen av folk till våra tjänster. Vi hoppas på förbättrade arbetsförhållanden och bättre löner, men tyvärr är det ju till sist så att det är ont om folk i det här landet.

Även inom den öppna vården — och var annars? — eftersträvas ju en övergång från tvångsåtgärder till frivillig vård, planerad och genomförd i samförstånd med patienten. Detta är givetvis personalkrävande, eftersom man måste kunna ägna sig ganska länge åt varje hjälpsökande person. Det fordrar en ökning av den uppsökande verksamheten. Det finns visserligen de som tror att det är skadligt om socialarbetaren tar initiativ för att söka upp en frivilligt hjälpsökande som inte hört av sig på en tid, men jag tycker inte att man kan ta på sitt samvete att lämna människor vind för våg med hänvisning till en principiell socialvårdsmetodisk uppfattning. Det spontana kontaktsökandet måste stimuleras — och här ser man ju gärna, mycket gärna, att plikten att göra anmälningar till körkortsmyndigheter etc begränsas så länge en person går under behandling. Vi ser ju gärna också att vi får resurser att ägna oss mer åt förstagångsfyllerister och andra, som ännu bara utgör säkerhetsrisker ur nykterhetsvårdssynpunkt, än vad vi nu orkar med. Det har ju blivit så att kronikerklientelet kommit att ta upp en väldigt stor del av nämndens kapacitet och intresse. Vi har ju visserligen vår informationsbyrå, som verkligen representerar det bästa av modern öppen nykterhetsvård, men helst borde ju alla våra byråenheter ha resurser att arbeta på samma sätt — viljan finns nog.

Den öppna vårdens organisation i Stockholm kommer att överses i ett större sammanhang, när man prövar de storbyråer, varom talas längre fram i denna artikel. Vi har f n en viss specialisering även inom vårt eget begränsade område, med särskilda byråer för kvinnor, ungdomar,

ungkarlar etc. Beträffande ungdomarna (21—25 år) finns det dock mycket som talar för en renodling av behandlingen och för särskilda resurser och metoder. För 1967 begär vi också starkt utökade resurser — bl a egen läkare och psykolog — för verksamheten bland ungdom. Det är dels fråga om det viktiga förebyggande arbetet, men det är ju också så att de unga alkoholmissbrukarna ofta uppvisar synnerligen grava störningar och skador och kräver specialistvård.

Vi vill också inom den öppna vården få en ökad expertmedverkan från läkare och psykologer. Vi bygger ut våra egna resurser, men det allt överskuggande problemet gäller de polikliniska, dispensär- och kliniska vårdresurserna. Vad sjukvårdsstyrelsen i dag förfogar över är hart när katastrofalt otillräckligt. Det är dock planer i gång nu för en utbyggnad av Maria-institutionen de närmaste åren.

Den svåra platsbristen är särskilt prekär om man också betänker att den sittande fylleristraffutredningen kan förväntas inom kort lägga fram förslag om en sjukvårdsinriktad behandling av gatufyllerister. Hur skall vi kunna klara det, när vi i dag inte ens har plats för de svårt intoxikerade, som inte kan tas om hand i polisarresterna? Ett intressant försök i anknytning härtill startades av nykterhetsnämnden i februari 1966 då vi öppnade en liten klinik om åtta vårdplatser inom vårdhemmet Högalid för omhändertagande och vård av akut intoxikerade gäster på hemmet. En liknande verksamhet, inriktad på fyllerister under 21 år, startar också under 1966 i anslutning till Mariapolikliniken och i samdrift med barnavårdsnämnden. Här har vi alltså i all blygsamhet vårt lands första avgiftningsstationer, helt utan marxistisk överbyggnad, dessutom, för att nu erinra om deras polska förebilder.

Försvinner nykterhetsvårdaren?

Ett väsentligt inslag i utvecklingen de närmaste åren hoppas jag blir en ökad integration även i Stockholm av de sociala och medicinska vårdresurserna. Vad sjukvården beträffar så gäller det, som sagts, framför allt annat det gemensamma arbetet på planerande av en rejäl ersättning för Mariapolikliniken. På den sociala sidan kommer som första objekt en för social- och nykterhetsnämnderna gemensam socialbyrå för bostadslösa män, med egen socialläkare, somatiker och psykolog, och som man hoppas med resurser i fråga om bostäder åt sitt klientel. Nästa steg blir försöksverksamhet med för de tre (eller fyra, en arbetsvårdsnämnd ser 1966 dagens ljus) sociala nämnderna gemensam storbyrå i någon av de nya stadsdelarna. Om detta slår väl ut bör man så småningom kun-

na få ett system med gemensamma distrikt och gemensamma servicecentra för den kommunala socialvården i Stockholm. I sammanhanget torde väl också problemen kring behandlingen av familjevårdsärenden finna sin lösning. Slutligen må nämnas en aktuell probersten på de stockholmska vårdmyndigheternas samarbetsförmåga, nämligen narkomanvården, enkannerligen då den på preludinmissbruket inriktade.

Det är oerhört stimulerande att få vara med och uppleva detta skede av expansion och nyskapande: här finns gott om entusiastiskt folk som är med och satsar på det som skall arbetas fram, och vi välkomnar alla som vill delta. Av olika skäl är det dock inte lätt att rekrytera socialarbetare till Stockholm. Vi har tvingats att söka andra vägar än de utstakade. Jag kan inte ta på mitt samvete att låta människor bli utan vård därför att vi icke får personal med »föreskriven utbildning». Vi kan inte rätta mun efter matsäcken. Vår uppgift är att klara problemen, sen får vi bära oss åt hur vi vill, höll jag så när på att mena. Att vi i en situation där vi inte kan få tillräckligt med socionomer gått ut på marknaden och vänt oss till vårdinriktade människor i olika åldrar med något tunnare teoretisk bakgrund — folkhögskola, studentexamen — men kanske däremot värdefulla erfarenheter från andra vårdområden, kan ingen få mig att känna dåligt samvete för. Vi ger dessa människor en hygglig skolning och en grundlig handledning. De kommer säkert att göra ett bra jobb och vi kommer inte att lämna dem vind för våg utbildningsmässigt heller, då de kommer att efter några års tjänstgöring med »insprängd utbildning» anmälas till de halvårslånga socialvårdskurser, som stadens personalutbildningsnämnd anordnar sedan några år tillbaka. Kan den debatt, som dessa våra rekryteringsåtgärder redan väckt, bidra till att ytterligare fästa uppmärksamheten på socialvårdens personal- och löneproblem, så är det icke oävet och torde även gynna socionomernas fackliga strävanden.

Något bör också sägas om Stockholmsnämndens stöd åt utomstående organ. Jag vill gärna tänka mig politiken härvidlag utformad så, att huvudregeln skall vara, att de uppgifter som lagts på stadens egna organ skall man inte betala andra för att få gjorda, t ex därför att det till äventyrs skulle vara finare med insatser som görs av frivilliga ideella krafter än av kommunens tjänstemän, eller därför att man förmenar att de hjälpbehövande är rädda för att vända sig till de officiella vårdorganen med sina bekymmer. Kungstanken måste vara, att vi skall arbeta så, att vi får och förtjänar förtroende. Det finns ingen genväg förbi detta krav. På nykterhetsnämndens stat har dock länge upptagits generösa anslag

till olika enskilda verksamheter och här föreslås i år flera ganska radikala utökningar av stödet. Grunden till sådan bidragsgivning skall vara, antingen att det är fråga om en värdefull verksamhet, som kommunen icke gärna själv kan bedriva, eller, i andra hand, att kommunen icke förmår att, åtminstone tills vidare, mätta behovet av någon viss slags vård. Som exempel på den förra arten av bidragsförtjänt verksamhet skall främst framhållas länkarnas kontaktskapande verksamhet, där personligt stöd och påverkan, kamratskap och trivsam samvaro sätter sin prägel och väl inte alltför lätt låter sig imiteras av nykterhetsnämnden. Den andra bidragsgrunden representeras av stöd till i enskild regi drivna alkoholpolikliniker.

Är allt vad som här skrivits utopier, fantasier? Nej, tvärtom. Alla dessa planer är redan under arbete, mycket av vad här skildrats har redan kommit i gång. Vad jag velat måla upp är icke några märkvärdiga ting, något radikalt nytänkande, utan sådant som beprövat folk i branschen dryftat länge och som i vissa fall prövats på andra håll i landet. Vi vill gärna vara lyhörda gentemot nya forskningsrön och tycker väl också att det är rimligt att vår stad ger stöd till vetenskapande även av mer principiellt eller teoretiskt slag. Vår nämnd och dess förvaltning fyller i år 50 år. Det är mycken möda som döljer sig under en så pass lång historia. Så har vi också en fast grund att bygga på. Och vi skall inte bara bygga hus och anställa folk. Jag hoppas att vi skall kunna göra klart för alla att vi utgör en välutrustad, serviceinriktad och i allra högsta grad vänlig del av huvudstadens kommunala verksamhet.

Nykterhetsvården inför ökade krav på insatser

Kraftig utveckling av nykterhetsnämndens resurser men också brister som påkallar nyorientering och utbyggnad

Av sekreterare C G TUNINGER

Nykterhetsvårdslagen

1 §

Missbrukar någon alkoholhaltiga drycker, skola enligt vad nedan sägs åtgärder vidtagas för att återföra honom till ett nyktert liv.

Alkoholmissbruk föreligger, då någon, ej blott tillfälligt, använder alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan.

Enligt av stadsfullmäktige i Stockholm fastställd instruktion består stadens nykterhetsnämnd av tretton ledamöter och nio suppleanter. Med stöd av de särskilda bestämmelser rörande nämndens organisation vilka fastställts av Kungl Maj:t behandlas vissa ärendegrupper av inom nämnden utsedda delegationer. Förutom en delegation för körkortsärenden, vilka handläggs vid en särskild byrå vid nämndens expedition, finns sålunda bl a sju delegationer för vårdärenden i allmänhet samt en anstaltsdelegation vilken även fungerar som styrelse för av nämnden drivna vårdhem och vårdanstalter.

Nämndens organisation och verksamhet har under den senast förflutna tioårsperioden utbyggts och differentierats i hög grad. Denna utveckling får sättas i samband med dels de av övergången från 1931 års alkoholistlag till 1954 års nykterhetsvårdslag markerade strävandena att förbättra den svenska nykterhetsvården, dels de ökade krav som den år 1955 inträdande försämringen av nykterhetstillståndet har medfört. Som exempel kan nämnas att antalet i Stockholm begångna fylleriförseelser ökat från drygt 9 000 år 1954 till 24 676 (denna siffra innebär en ökning med 8 procent enbart under 1965) samt att antalet hos nämnden registrerade anmälningar under samma tid stigit från ca 2 200 till ca 6 606. En bidragande orsak har givetvis varit stadens expansion. Mätt i antal omhändertaganden för fylleri per invånare är fyllerifrekvensen i Stockholm nära tre gånger så hög som under motbokssystemets sista skede.

Varje år tar nämnden befattning med mer än 13 000 fall av alkoholmissbruk av svårare eller lindrigare beskaffenhet. Mer än hälften av dessa fall behandlas uteslutande med hjälpande åtgärder utan något som helst tvångsinslag. Över huvud är målsättningen att så långt som möjligt arbeta i samförstånd med klienterna och sträva efter en positiv inställning till nämndens verksamhet.

Distriktsbyråerna, ungkarlsbyråerna och ungdomsbyrån

Nämndens fältorganisation för de vårduppgifter som ankommer på nämnden utgörs främst av distriktsbyråerna. I regel betjänar varje distriktsbyrå — vars personaluppsättning ordinärt omfattar en socialinspektör och två assistenter jämte biträdespersonal — ett område med 50 000—60 000 invånare. F n finns fjorton distriktsbyråer av denna typ. Här handläggs ärenden beträffande det bofasta, manliga klientelet över 25 år. Vissa byråer med specialinriktning baseras emellertid på större områden. I fråga om kvinnoklientelet är staden sålunda delad i två distrikt. Mellan de fyra s k ungkarlsbyråerna, vilka är avsedda för ensamstående män som bor på ungkarlshotell eller saknar bostad, fördelas klientelet med ledning av efternamnsinitial. För uppsökande verksamhet med snabbehandling av

Nykterhetsvårdslagen

14 §

1 mom. Framgår av nykterhetsnämnds undersökning, att den, varom fråga är, missbrukar alkoholhaltiga drycker, skall nämnden, när så prövas erforderligt och gagneligt, söka bibringa honom insikt om vådan av alkoholmissbruk samt vidtaga för hans rättelse lämpade *hjälpåtgärder* såsom att söka:

a) förmå honom att under viss tid, dock högst ett år, fortlöpande upprätthålla förbindelse med nämnden eller av nämnden utsedd person;

b) förhjälpa honom till lämplig anställning eller, i syfte att minska frestelserna till bruk av alkoholhaltiga drycker, bereda honom ombyte av verksamhet eller vistelseort;

c) förmå honom att ej besöka lokaler, där alkoholhaltiga drycker utskänkas;

d) förmå honom att ingå i nykterhetsförening eller annan lämplig organisation;

e) förmå honom att rådfråga läkare och följa dennes föreskrifter eller att frivilligt söka lämplig vård.

svårare fall bland dessa klientelskikt, bedriven i samverkan med polisens civilpatruller, finns en särskild arbetsgrupp, den s k utesektionen. Ungdomsbyrån, som mottar män mellan 21 och 25 år, betjänar likaledes hela staden. Här må inskjutas anmärkningen att anmälningar rörande alkoholmissbrukare under 21 år numera handläggs av barnavårdsnämnden. Stort befolkningsunderlag har vidare den s k försöksbyrån, som betjänar hela Södermalm. Vid denna byrå tillämpas försöksvis en från övriga distrikt avvikande uppläggning av arbetet, som vid försöksbyrån fördelas på skilda sektioner för utredning och övervakning. — Under kvällstid och arbetsfria dagar fungerar på nykterhetsnämndens expedition en särskild jourtjänst med uppgift att lämna råd och hjälp i brådskande fall, varvid hänvisning till alkoholpoliklinik förekommer i ansenlig omfattning. Verksamheten är huvudsakligen inriktad på telefonservice, men i särskilt akuta fall kan hembesök av sjuksköterska ordnas.

Distriktbyråernas viktigaste uppgift är att undersöka ärendena och vidta åtgärder med ledning av nykterhetsvårdslagens föreskrifter. När klienten själv inser sin situation och är samarbetsvillig sker detta i form av hjälpåtgärder enligt § 14 i nykterhetsvårdslagen. Beslut om övervakning kan också fattas enligt § 15 då alkoholmissbruket gått längre och lett till uppenbara skadeverkningar. Anmälningarna sker i form av skrivelser från annan myndighet eller genom personligt besök av den hjälpsökande själv, någon anhörig eller annan person.

Av 5 527 anmälda fall, i vilka undersökning avslutades under år 1965, blev 2 798, d v s över hälften, ställda under förebyggande övervakning medan i 628 fall direkta åtgärder vidtogs för frivillig eller tvångsmässig anstaltsvård. I återstående 2 729 fall — inte fullt hälften av samtliga — befanns däremot någon mera ingripande åtgärd enligt nykterhetsvårdslagen inte böra ifrågakomma beroende på att de i lagen angivna förutsättningarna saknades eller att åtgärd inte bedömdes erforderlig eller gagnelig, t ex i fall där vederbörande underkastat sig behandling i annan ordning. I 140 av de fall där mera ingripande åtgärd inte ansågs indicerad etablerades fortlöpande förbindelse av frivillig hjälpåtgärds karaktär. 1 750 fall var vid årsskiftet oredovisade och i 211 fall fortsatte utredningen.

1965/66 vid nämndens distriktsbyråer aktuella ärenden, sammanlagt 5 527 fördelade sig enligt följande. Pågående utredning 1 750, övervakning 2 798, fortlöpande förbindelse 140, pågående vård på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare 628. Av sistnämnda grupp var ca 30 procent frivilligt ingångna. Dessutom vårdades ett hundratal klienter, huvudsakligen tillhörande grupper övervakningsfall, frivilligt på vårdhem av typen enskild anstalt. Av de aktuella 5 527 fallen var 577 kvinnor. Dessa fördelade sig sålunda: oredovisade 133, fortsatt utredning 25, övervakning 343, fortlöpande förbindelse 35, intagna på allmän anstalt 41.

Vårdverksamheten vid distriktsbyråerna bygger, såsom framgår av det anförda, i stor utsträckning på övervakning. I möjlig mån eftersträvas emellertid att övervakningen, ehuru formellt sett en tvångsmässig åtgärd, skall präglas av förtroendefull samverkan mellan övervakare och klient. Som övervakare fungerar byråernas inspektörer och assistenter men även frivilliga krafter tas i anspråk. Vanligt är att övervakningen blir ramen för skilda slag av hjälpåtgärder som vidtas i samförstånd med klienten. Strävandena att medelst olika stödjande åtgärder, medicinsk behandling etc hålla klienterna kvar i sin normala miljö och att vid behov av institutionell vård aktualisera frivilliga vårdformer har inte kunnat hindra att tvångsintagning på vårdanstalt måst anlitas i en under en följd av år tilltagande omfattning. Under de senaste åren har dock en övervägande nedåtgående tendens varit märkbar i fråga om antalet tvångsintagningsbeslut, samtidigt som omfattningen av öppna behandlingsåtgärder fortsatt att öka.

Medicinsk vård

För distriktsbyråernas klientel har nämnden två läkarmottagningar med sammanlagt tre heltidsanställda läkare jämte kurators- och sköterskepersonal. En av läkarmottagningarna är främst avsedd för kvinno- och ungdomsklientel. Vid läkarmottagningarna sker undersökningar, konsultationer och behandlingar, varjämte förekommer en ganska omfattande hembesöksverksamhet.

Vida större omfång har emellertid de under stadens sjukvårdsstyrelse sorterande medicinska anordningarna för alkoholskadade. Bland dessa må främst nämnas den år 1955 inrättade Mariapolikliniken för klienter, som är i akut behov av vård på en sjukhusklinik. Den där bedrivna omfattande verksamheten — under år 1963 redovisades ca 50 000 patientbesök — är uppdelad på två avdelningar, en behandlings- och en akutavdelning, och innefattar såväl utpräglad akutvård som fortlöpande psykoterapi och medicinering. Sedan något år finns här även några platser för kvinnor. Jämte Mariapolikliniken finns sedan år 1960 även Norra polikliniken, som till stor del inriktar sig på kvinnliga hjälpsökande. Under år 1963 redovisade sistnämnda poliklinik närmare 17 000 besök. Mariapoliklinikens akutavdelning förfogar över ett tiotal sängplatser för dygnsvård. För patienter som behöver någon längre tids sjukhusmässig vård finns dels en till Mariapolikliniken anknuten provisorisk vårdavdelning med 30 platser, dels en upptagningsavdelning vid S:t Eriks sjukhus med 18 platser, där allvarligare fall av alkoholpsykos eller andra svåra tillstånd av alkoholförgiftning behandlas. Poliklinikverksamheten bedrivs för nykterhetsnämndens räkning, och driftkostnaderna för de ovannämnda vårdenheterna täcks av nämnden. Utöver de patienter, som hänvisas av nykterhetsnämndens organ och beträffande vilka samarbete

Nykterhetsvårdslagen

15 §

Den som är hemfallen åt alkoholmissbruk må av nykterhetsnämnden ställas under övervakning, därest han till följd av sitt missbruk befinnes

a) vara farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv, eller

b) utsätta någon, som han är skyldig att försörja, för nöd eller uppenbar vanvård eller eljest grovt brista i sina plikter mot sådan person, eller

c) ligga det allmänna, sin familj eller annan till last, eller

d) vara ur stånd att taga vård om sig själv, eller

e) föra ett för närboende eller andra grovt störande levnadssätt.

Samma lag vare, där någon, som är hemfallen åt alkoholmissbruk, blivit dömd för minst tre under de två senast förflutna åren begångna gärningar, innefattande fylleri, brott, som i 26 kap. 13 eller 14 § strafflagen sägs, därest han vid brottets begående varit berusad av starka drycker, så att det framgått av hans åtbörder eller tal, eller brott, som avses i 4 § lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott, därest brottet varit en följd av förtäring av starka drycker, eller

utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv.

Beslut om övervakning enligt denna paragraf går i verkställighet utan hinder därav, att det ej äger laga kraft.

i olika former äger rum mellan poliklinik och nykterhetsvårdsorgan, anlitas poliklinikerna i stor omfattning av patienter som söker hjälp och får behandling utan inblandning av nykterhetsnämnden.

Vårdhemmet Högalid har fått en upptagnings- och intoxikationsavdelning. Till avdelningen har knutits läkare, översköterskor, vårdare och socialassistent.

I detta sammanhang må också omnämnas medicinsk vård av alkoholskadade vilken i sjukvårdsstyrelsens regi och utan organisatoriskt samband med nykterhetsnämnden bedrivs vid mentalsjukhusen — Beckomberga och Långbro — ävensom vid Södersjukhusets alkoholpoliklinik och vid Stadshagspolikliniken. Vidare finns enskilda polikliniker och rådgivningsbyråer, av vilka Stadsmissionens poliklinik är den först anordnade.

Informationsbyrån

Med ikraftträdandet av 1954 års nykterhetsvårdslag utvidgades området för nykterhetsnämndens verksamhet i avsevärd grad. Utöver den tidigare gällande skyldigheten att vidta åtgärd i fall, där hemfallenhet åt alkoholmissbruk föreligger och därjämte någon av de i lagen angivna specialindikationerna är tillämplig, blev nykterhetsnämnd skyldig att, där det prövas erforderligt och gagneligt, vidta hjälpåtgärder även i andra och -- åtminstone ur social synpunkt — mindre svårartade fall av alkoholmissbruk. De härvid ifrågakommande åtgärderna kan inte genomföras med tvång utan förutsätter klientens frivilliga medverkan. För arbetsuppgifter av ifrågavarande slag fick Stockholms nykterhetsnämnd år 1955 en särskild avdelning, som numera utgör en i särskilda lokaler inrymd arbetsenhet med benämningen Stockholms stads informationsbyrå i alkoholfrågan. Innan byråns verksamhet något närmare berörs må framhållas att hjälpåtgärder i samförstånd med klienten även före nykterhetsvårdslagens tillkomst utgjorde ett självklart inslag i nämndens arbete och tillmäts den största vikt i den vid distriktsbyråerna nu bedrivna verksamheten.

Genom upplysning på olika vägar söker informationsbyrån stimulera personer med alkoholproblem att söka hjälp, och en stor del av ärendena vid byrån aktualiseras genom spontan hänvändelse av den hjälpbehövande eller av denne närstående person. Vidare tar byrån i stor omfattning initiativ till kontakt, vilket sker genom brev vari mottagaren erbjuds att besöka byrån och begagna sig av dess tjänster. Detta förfarande tillämpas bl a i talrika fall, där till nämnden inkommen uppgift om nykterhetsanmärkning inte bedöms böra föranleda formlig kallelse och undersökning genom distriktsbyrå. Uppgift om förstagångsfylleri som begåtts av personer mellan 21 och 25 år föranleder regelmässigt att informationsbyrån söker kontakt med vederbörande på ovan angivet sätt. Med nämnda

brev översändes även en folder, som klargör verksamhetens frivilliga karaktär. Full diskretion garanteras och information om olika behandlingsmetoder lämnas. Denna trycksak har i upplysningssyfte distribuerats i stor upplaga och finns bl a på apoteken i Stockholm.

Vid byrån, som förestås av en socialinspektör och som har ett tiotal socialarbetare, finns en särskild läkarmottagning med tvenne heltidsanställda läkare, psykolog och sköterskepersonal. I 426 (varav 28 kvinnor) fall påbörjades fortlöpande förbindelse och i 544 (varav 75 kvinnor) fall förekom rådgivande engångssamtal. I ett nittiotal fall ordnades konvalescenthemsvård som komplement till den öppna behandlingen. Vid sidan av den individuellt inriktade behandlingen av medicinsk, psykologisk eller socialt kurativ karaktär bedrivs även gruppterapi.

Konsulentverksamheten, som vuxit fram inom informationsbyrån men numera har egen expedition, handhas av två konsulenter. Som exempel på konsulentverksamhetens arbetsuppgifter kan nämnas rekrytering och utbildning av frivilliga medhjälpare (f n är ett 90-tal sådana medhjälpare inkopplade som övervakare eller förbindelsemän i hos nämnden aktuella ärenden), medverkan i viss informations- och fortbildningsverksamhet för nämndens personal samt en mångskiftande utåtriktad verksamhet, delvis bedriven i samverkan med andra organ, t ex CFN, syftande till att inom olika grupper sprida upplysning om nykterhetsvården med särskild tonvikt på den förebyggande verksamheten.

Halvöppna vårdformer m m

Nykterhetsvårdslagen

18 §

Den som är hemfallen åt alkoholmissbruk må tvångsintagas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, då enligt 15 § förutsättningar föreligga för anordnande av övervakning samt

a) hjälpåtgärder vidtagits eller övervakning varit anordnad utan att han kunnat återföras till ett nyktert liv, eller

b) hjälpåtgärder och övervakning uppenbarligen skulle vara gagnlösa, eller

c) försök med hjälpåtgärder eller övervakning med

Inackorderingshemmet, vars syfte är att mot jämförelsevis låg avgift tillhandahålla kost och logi åt klienter som har ordinärt arbete men är i behov av det stöd som en skyddad bostad och viss tillsyn under fritiden innebär, introducerades som hjälpmedel i svensk nykterhetsvård år 1921. Stockholms stads nykterhetsnämnd öppnade då, på initiativ av sin dåvarande vice ordförande, sedermera professorn Alfred Petrén, inackorderingshemmet i Älvsjö »för från alkoholistanstalt utskrivna personer, vilka vid utskrivningen saknade bostad, ävensom för andra hos nämnden anmälda personer, vilka voro i behov av daglig övervakning». Under en lång följd av år saknade Älvsjöhemmet motsvarighet utom Stockholm, men under senare år har inackorderingshem tillkommit på ett flertal orter. I Stockholm togs år 1957 i bruk ytterligare ett inackorderingshem för manligt klientel, Nybohovshemmet, som anordnades i en för ändamålet uppförd byggnad. På Älvsjöhemmet och Nybohovshemmet med 15 resp 27 platser har sammanlagt brukat inskrivas omkring 160 gäster per år. I Bandhagen har uppförts ett inackorderingshem för män med dels 20 platser på inackorderingshemsavdelning av traditionell typ, dels 40 platser på en mera hotellbetonad avdelning. Stadsfullmäktige har anvisat

hänsyn till hans farlighet icke kan avvaktas.

Om tvångsintagning beslutar länsstyrelsen, i Stockholm överståthållarämbetet.

Framställningen till ämbetet skall innehålla en utförlig redogörelse samt läkarintyg enligt särskilt formulär. Vederbörande får ta del av framställningen och gå i svaromål. Om han så begär eller om överståthållarämbetet finner skäl därtill skall muntligt förhör anordnas. Detta för att säkerställa en korrekt bedömning av ärendet. I vissa fall kan frågan om tvångsintagning tas upp även om övervakning inte tidigare förekommit — om vårdbehovet är akut och dröjsmål exempelvis är förenat med överhängande fara för alkoholmissbrukaren själv eller annan person. Beslut om tvångsintagning formuleras i allmänhet så att vederbörande »må intagas på allmän vårdanstalt». Lagen om nykterhetsvård lämnar nämligen möjlighet till »villkorligt anstånd». Detta innebär att intagningen ställs på framtiden. Om klienten under den tid beslutet gäller (i regel ett år och i vissa fall två år) följer överståthållarämbetets eller nykterhetsnämndens anvisningar och lyckas komma

nykterhetsnämnden anslag med 2,95 milj kr till anordningskostnaderna. Härav beräknas ett belopp av 900 000 kr bli täckt av statsbidrag. För tbc-sjuka manliga patienter har nämnden beslutat att ett inackorderingshem med 15 platser skall inrättas i Västberga. Till vård- och inackorderingshem har staden förvärvat anstalten Östfora. Ett svårt avbräck tillfogades inackorderingshemsverksamheten då Älvsjöhemmet i maj 1963 förstördes av brand. Ett nytt inackorderingshem för 33 män som skall ersätta Älvsjöhemmet skall byggas i Långbro.

För kvinnligt klientel öppnade nykterhetsnämnden år 1958 ett kombinerat vård- och inackorderingshem, Pettersbergsgården i Mälarhöjden. Den sistnämnda funktionen har våren 1963 övertagits av ett i fastigheten Hornsgatan 52 nyinrättat inackorderingshem med 16 platser.

En institution som numera formellt, t ex i statsbidragshänseende, är att räkna till inackorderingshemmen men som i viss mån skiljer sig från inackorderingshem i vedertagen bemärkelse är Hamra övergångshem i Tullinge, vilket anordnades av nykterhetsnämnden år 1960. Hemmet, som har 30 platser, är inriktat på eftervårdande uppgifter. Hit hänvisas nämligen sådana manliga klienter som vid avgång från vårdanstalt för alkoholmissbrukare saknar arbete och bostad. Under medverkan av vederbörande nykterhetsvårdsbyrå, arbetsförmedlingen och andra berörda samhällsorgan insätts på övergångshemmet de socialt kurativa åtgärder avseende arbets- och bostadsanskaffning, utrustning, ekonomisk hjälp etc som erfordras för att klienten snarast skall komma i ordnade förhållanden. Vistelsen är i regel kortvarig, i det stora flertalet fall mindre än en månad. Medan arbetsanskaffningen i allmänhet inte varit förenad med större svårigheter är det av naturliga skäl ofta vanskligt att lösa bostadsfrågan på tillfredsställande sätt för detta klientel, som till övervägande del utgörs av ensamstående personer med bristfällig social förankring. Även om bostad i viss utsträckning kunnat ordnas genom hänvisning till inackorderingshem eller arbetsförläggning eller genom anskaffning av hyresrum har i alltför stor omfattning bostad på ungkarlshotell o dyl måst accepteras.

En jämförelsevis ny och speciell halvöppen vårdanordning är arbetsförläggningen vid Gålö. Verksamheten kan anses ha sin upprinnelse i de särskilda beredskapsarbeten, företrädesvis vägarbeten, som sedan år 1957 bedrivits på olika platser i landet i arbetsmarknadsstyrelsens regi under medverkan från nykterhetsvårdens organ och till vilka uteslutande hänvisats arbetskraft som varit svårplacerad till följd av alkoholmissbruk. Till sådana beredskapsarbetsförläggningar i stockholmsområdet har nykterhetsnämnden alltsedan tillkomsten av verksamheten haft möjlighet att i viss omfattning hänvisa klienter. Med hänsyn till de övervägande positiva erfarenheterna bedömdes en vidgad användning av denna verksamhetsform vara önskvärd. I detta syfte tillkom i slutet av år 1961 den skyddade

till rätta med sitt alkoholproblem avskrivs ärendet. Oftast blir det nykterhetsnämndens sak att besluta om verkställighet eller villkorligt anstånd och oftast beviljas också anstånd. Det är glädjande nog inte ovanligt att samarbete mellan nämnd och klient ger gott resultat.
Den alkoholmissbrukare som tas in på vårdanstalt är skyldig att följa de gällande förhållningsreglerna. Efter en vårdtid av i regel ca fyra månader beviljas försökspermission. Han får då återvända till hemorten eller resa till annan plats där bostad och lämpligt arbete kunnat ordnas. Under den resterande intagningstiden och i regel ytterligare något år gäller övervakning. Skulle klienten återfalla i alkoholmissbruk under försökspermissionen kan han återföras till vårdanstalten. Det är inte heller ovanligt att klienter själva begär att få återvända för ytterligare vård.

arbetsplatsen vid Gålö, där förläggningsutrymme finns för 32 man. Arbetet avser iordningställande av ett staden tillhörigt vidsträckt fritidsområde, uppförande av fritidsstugor etc. Verksamheten bedrivs i samarbete mellan nykterhetsnämnden och arbetslöshetsnämnden. Närmast ansvarig för de socialt kurativa insatserna och för klienternas tillsyn och sysselsättning under fritid är en vid förläggningen placerad kurator. Till förläggningen har främst hänvisats ett klientelskikt vars återanpassning är förenad med särskilda svårigheter nämligen restarbetslöshetsklientel, som genom kronisk alkoholism blivit förslummat och allvarligt handikappat. I stor utsträckning har det varit fråga om försökspermittenter från nykterhetsvårdens asylanstalter. Skyddat arbete med tillhörande bostadsförläggning har i många fall gjort det möjligt för klienter, som eljest skulle ha varit hänvisade till anstaltsvård, att under längre eller kortare tid sköta sig och utföra ordnat arbete, rätta upp sin ekonomi, betala skulder, skaffa sig kläder etc. Timförtjänsten vid Gålö rör sig om ca 7 kr, och avgiften för vivre uppgår till 11 kr om dagen. För mången är det uppenbarligen av psykologiskt värde att på sätt som här sker inte behöva spela rollen av passivt vårdfall utan få mot avtalsenlig lön utföra en produktiv arbetsinsats.

Slutligen må omnämnas att nykterhetsnämnden i innerstaden disponerar tvenne sängavdelningar med sammanlagt ett femtiotal platser, där bostadslösa klienter, t ex sådana som avstängts från de vanliga ungkarlshotellen, kan beredas provisorisk bostad. Avdelningarna är inrymda i förläggningen vid hotell Kronoberg på Kungsholmen och förläggningen Paviljongen på Söder. Den sistnämnda förläggningen bekostas och drivs helt av nykterhetsnämnden, som där har en socialassistent som föreståndare. Vidare är nämnden engagerad i den av staden bedrivna natthärbärgesverksamheten, vilken vintertid har betydande omfattning. I mån av platstillgång kan nykterhetsnämndens klienter beredas tillfälligt logi på socialnämndens natthärbärgen Pilgården och Skrubba. Till Skrubba hänvisas som en nödlösning de som inte på annat sätt kunnat beredas bostad eller vård. Platsanvisning sker vid en expedition på Katarina Bangata, den s k Skrubbaanvisningen. Vid kuratorsexpeditionen för detta klientel är några socialassistenter från utesektionen tjänsteplacerade under vintersäsongen. Det måste konstateras att den i huvudstaden påtagliga anhopningen av ensamstående, rotlösa, ofta alkoholiserade och i andra hänseenden belastade människor med oordnade bostads- och arbetsförhållanden, ställer de ansvariga vårdorganen inför problem som ännu inte fått en tillfredsställande lösning. Olika på senare år företagna undersökningar har understrukit behovet av starkt ökade insatser på ifrågavarande område. Ett steg i sådan riktning utgör en av socialnämnden och nykterhetsnämnden godtagen och av stadskollegiet sedermera godkänd principskiss till differentierad vårdorganisation avsedd att er-

sätta försörjningsavdelningen vid det av socialnämnden drivna vårdhemmet Högalid. I denna organisation förutsätts omfattande medverkan från nykterhetsnämndens sida.

I dagens välfärdssamhälle skall ingen behöva ligga ute och frysa och svälta

Ur rehabiliteringssynpunkt är dessa förläggningar föga lämpliga. Situationen för de många ofrivilligt bostadslösa skall förbättras. Verksamheten för att ordna natthärbärge för bostadslösa över 21 år har i vinter intensifierats. »I dagens välfärdssamhälle skall ingen behöva ligga ute och frysa och svälta.»

Tidigare omhändertogs bostadslösa av polisen, som — om det inte gällde kriminella eller fridsstörare — endast såg till att de olyckliga fick värme och sömn för den närmaste natten. Nu är målet att få en socialassistent i varje polisdistrikt, vilken i samarbete med civilpoliserna skall se till att utelogerarna omedelbart får komma till något av stadens härbärgen för att sedan få hjälp till ordnade bostadsförhållanden för framtiden.

Ännu så länge kan nykterhetsnämndens uppsökande verksamhet inte bedrivas mer än cirka två gånger i veckan mellan klockan 20 och 01. Om polisen begär hjälp kopplas dock assistenter vid socialnämnden in vid alla tillfällen under veckan.

Helhetssyn på den bostadslöses situation

Enligt en av socialvårdens planeringskommitté framlagd plan sammanslås socialnämndens och nykterhetsnämndens ungkarlsbyråer jämte arbetslöshetsnämndens sociala avdelning till en central socialvårdsbyrå. Därigenom skall en samlad handläggning kunna komma till stånd av klientens samtliga problem, som förutom den centrala frågan om lösning av bostadssituationen kan gälla antingen socialhjälp, nykterhetsvård eller arbetslöshetshjälp eller beröra flera av dessa områden. Klientens cirkulation mellan de tre förvaltningarnas expeditioner liksom dubbelarbetet för personalen försvinner därmed samtidigt som större möjligheter skapas att uppnå en eftersträvansvärd helhetssyn på individen. Därför bör också om möjligt klienten ha kontakt med endast en socialarbetare vid byrån och under alla förhållanden med endast en arbetsgrupp. Byrån skall nämligen byggas upp med sex arbetsgrupper bestående av gruppledare och normalt ytterligare tre socialarbetare, vilka tillsammans med byråns läkare, psykolog och arbetsvårdsexpertis utarbetar ett program för klientens resocialisering. Personalantalet blir i princip oförändrat jämfört med nuvarande förhållanden, varvid rationaliseringsvinsten genom samman-

läggningen avses bli utnyttjad för ökade rehabiliteringsinsatser. I byråns ledning placeras en chef jämte souschef, vilka liksom läkare och psykolog föreslås bli tillsatta gemensamt av socialnämnden och nykterhetsnämnden. Övrig personal tas ut av de respektive förvaltningarna för tjänstgöring vid byrån. På lekmannasidan utser de olika nämnderna i likhet med vad fallet redan är inom nykterhetsnämnden en delegation på tre ledamöter som beslutsorgan för byråns enskilda hjälpfall. Därjämte skall prövas en ny form för lekmannainflytande och en motsvarighet på tjänstemannaplanet, innebärande att delegationerna skall kunna sammanträda tillsammans för handläggning av gemensamma ärenden. Den nya organisationen, som i övrigt bl a medför att arbetslöshetsärenden avseende klienter med fast bostad överförs till socialbyråerna, får formen av försöksverksamhet.

Vårdhem och anstalter

Den ökade tonvikt som i nykterhetsvårdslagen lades på hjälpåtgärder av inte tvångsmässig karaktär krävde inte bara vidgade åtgärder på öppenvårdssidan utan aktualiserade också behovet av särskilda vårdhem för frivilligklientel. Vid nykterhetsvårdslagens ikraftträdande innefattade nykterhetsvårdens anstaltssystem nämligen endast ett vårdhem som uteslutande var avsett för frivilligt vårdsökande. Med nykterhetsnämnden som huvudman anordnades år 1957 Lida vårdhem, Åkers Styckebruk, varefter nämndens vårdhemsbestånd för manligt klientel utökats med Hamnvikshemmet i Nynäshamn, vilket började sin verksamhet 1958, och Kydingeholm, Alunda, som startade 1960. De tre vårdhemmen, som har organisationsformen enskild vårdanstalt för alkoholmissbrukare, har sammanlagt 81 platser och mottog under 1965 628 intagningar.

Det senaste tillskottet av vårdhem av denna typ är Kungsörstorp, som anordnats i ett av Stockholms stad inköpt semesterhem invid Kungsörs köping. Vårdhemmet som har 43 platser, startade i november 1963.

Det redan omnämnda vårdhemmet för kvinnor, Pettersbergsgården, omfattar efter nyligen genomförd om- och tillbyggnad 21 platser.

Nykterhetsnämndens debut som anstaltshuvudman hade emellertid ägt rum redan före tillkomsten av de nämnda vårdhemmen. Med hänsyn till de akuta svårigheter som vållades av det ökade alkoholmissbruket och platsbristen på de allmänna vårdanstalterna anordnade nykterhetsnämnden år 1956 Edshemmet i Upplands Väsby, vilket fick karaktären av s k erkänd anstalt, dvs berättigat att verkställa intagning med stöd av nykterhetsvårdslagens bestämmelser. Samma organisationsform fick den påföljande år öppnade Karolinergården i Ånn i västra Jämtland, vilken dock numera är reserverad för sådana som ingår frivilligt enligt 58 § Nvl. De nämnda anstalterna har 36 resp 60 platser.

Vidare må omnämnas den i samverkan mellan nykterhetsnämnderna i Stockholm och Göteborg anordnade och drivna erkända vårdanstalten Romanäs i Tranås. Anstalten som är inrymd i ett förutvarande sanatorium har 119 platser och är avsedd för asylistbetonat klientel med behov av jämförelsevis långvarigt omhändertagande.

Samtliga omnämnda vårdhem och anstalter har inrättats i befintliga byggnader, som i växlande omfattning renoverats eller kompletterats genom nybyggnad. Vissa anstaltsfastigheter är endast förhyrda. I regel har anordningskostnaderna till största delen täckts av statsbidrag.

Att Stockholms nykterhetsnämnd ställt sig som huvudman för vårdhem torde inte bara ha haft betydelse för nämndens egen verksamhet utan även bidragit till att också andra kommuner efter hand tagit initiativ till anordnande av vårdhem.

Kostnader m m

Nykterhetsnämndens utgifter under år 1965 uppgick till drygt 20 milj kronor, varav 3,6 milj kronor avsåg nämndens inackorderingshem, vårdhem och anstalter. I statsbidrag till nämnden inflöt sammanlagt ca 8 1/2 milj kronor. En betydande utgiftspost, nära 3,4 milj kronor, avsåg den under sjukvårdsstyrelsen sorterande medicinska verksamhet som omnämnts i det föregående. Till barnavårdsnämnden för av denna bedriven nykterhetsvårdande verksamhet har anvisats nära 0,5 milj kronor. Av mindre storleksordning men förtjänt av omnämnande är den utgiftspost — år 1966 380 600 kronor — som omfattar stadens bidrag till vissa enskilda organisationer. Här märks bl a ideella sammanslutningar som bedriver rådgivnings- och annan hjälpverksamhet för personer med alkoholproblem. Särskilt må omnämnas de i staden verksamma länkgrupperna, vars insatser visat sig vara av stort värde.

Till nykterhetsvården 1966 i Stockholm har socialstyrelsen beslutat bevilja 8 439 665 kronor. Statsbidraget som skall utgå till nykterhetsnämnden har grundats på en årskostnad för vården av drygt 11 1/2 milj kronor.

Den lämnade översikten torde belysa den kraftiga utvecklingen av nämndens resurser som har ägt rum. Emellertid vore ingenting mera missvisande än att framställa denna utveckling som ett avslutat kapitel. Tvärtom föreligger i många hänseenden betydande brister, som påkallar fortsatt utvecklingsarbete. Utbyggnad och konsolidering av vårdformer av typen inackorderingshem och skyddat arbete, utveckling av den vid informationsbyrån bedrivna verksamheten och nya former för samverkan mellan nykterhetsvård och sjukvård samt förstärkning av eftervården, särskilt för det socialt förkomna klientelet, är några av de önskemål som äger omedelbar aktualitet. Ökade krav på insatser från nämndens sida har aktua-

liserats i samband med att brottsbalken trädde i kraft den 1 januari 1965. Rätten får därvid möjlighet att, om den som begått brottslig gärning kan bli föremål för vård enligt nykterhetsvårdslagen, överlämna åt nykterhetsnämnd att föranstalta om erforderlig vård. Av stort intresse från nykterhetsvårdssynpunkt är frågan om formerna för omhändertagande av fyllerister, en fråga som varit föremål för utredning genom en statlig kommitté vilken nyligen lagt fram sitt betänkande. För Stockholms vidkommande kan här noteras ett blygsamt men dock betydelsefullt steg mot bättre förhållanden. Ett tidigare framlagt förslag angående resurser för ett ur medicinska och sociala synpunkter mera ändamålsenligt omhändertagande av ungdomar som av polisen gripes för fylleri står nämligen inför sitt förverkligande. För ändamålet beräknas under innevarande år kunna tas i bruk en avdelning om 10 platser med lokal anknytning till Mariapolikliniken.

Under nykterhetsnämndens huvudmannaskap

Högalids vårdhem, som enligt planerna skall avvecklas inom några år, kommer att ersättas med en rad skilda vårdinstitutioner. Ett steg har redan tagits, med stadens förvärv av Östfora gods i Järlåsa socken, tolv mil norr om Stockholm, för 1,5 milj kr. Där har Svenska diakonförbundet — som är säljare — drivit ett alkoholisthem med drygt 100 platser, och hit torde en del av alkoholistavdelningen på Högalid flytta — den del som i fortsättningen skall ligga under nykterhetsnämnden. En annan del, som skall lyda under socialnämnden, torde få nya lokaler i nybyggen, eventuellt i närheten av Beckomberga sjukhus. På Östfora räknar man med att kunna ordna med bl a skogsarbete för en del patienter som arbetsterapi.

Med hänsyn till den stora andelen alkoholmissbrukare har det ansetts mest ändamålsenligt att komplettera de tidigare resurserna i det nu utdömda Högalids vårdhem med vissa institutioner och vårdanordningar inom nykterhetsvårdens område. Dessa enheter omfattar följande institutioner.

Rehabiliteringshem för alkoholmissbrukare på ca 50 platser, alla i enkelrum. Hemmet föreslås organiserat som en s k enskild vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Detta innebär inte att nykterhetsnämnden tillförs en i princip ny uppgift. Nämnden driver redan hem av samma typ. Vad det nu gäller, är en utökning av den befintliga organisationen med en institution, som reserveras för vårdfall av typen försörjningsklientel. Mellan i rehabiliteringsorganisationen ingående inackorderingshem samt arbetsvården bör en intim samverkan etableras. I övrigt måste stark tonvikt läggas på kurativa åtgärder med syfte att grundligt förbereda den intagnes utskrivning. Vissa differentieringsmöjligheter inom hemmet bör säkerställas genom att vårdplatserna grupperas i minst två avdelningar med sällskapsrum, TV-rum och pentry på varje avdelning. För fritidsändamål måste även något fredat friluftsutrymme kunna disponeras. I övrigt räknas med läkarmottagning och behandlingsrum, expeditionslokaler, sedvanliga ekonomiutrymmen såsom köksavdelning med matsal som även kan utnyttjas som samlingssal, badavdelning, utrymmen för arbetsdrift etc.

I vårdorganisationen ingår vidare *två inackorderingshem kombinerade med avdelningar av hotellkaraktär* med sammanlagt 150 platser, avsedda för ungefär samma klientelskikt som rehabiliteringshemmet men med inriktning på klienter,

som har arbete utanför institutionen. En av dessa institutioner är inackorderingshemmet kombinerat med hotell i Bandhagen.

Som komplement till den planerade institutionen i Skarpnäck för komplicerade försörjningsfall, vilken delvis skall ersätta Högalids vårdhem, avser man slutligen att inrätta ett *vårdhem för avancerade alkoholmissbrukare*. Vårdhemmet, som i huvudsak skall avlasta den för mera långvariga försörjningsfall avsedda Skarpnäcksinstitutionen måste emellertid också kunna utnyttjas för en del andra nykterhetsvårdsfall, som står försörjningsklientelet nära. Någon del av platsbeståndet — förslagsvis ett 10-tal — bör bilda en särskild intagnings- och sjukavdelning, dit vårdtagare, som är i behov av särskild tillsyn, kan hänvisas för kortare tid. Även övriga vårdplatser, samtliga i enkelrum, grupperas i avdelningar av måttlig storlek. Förutom ordinära utrymmen för kök och matsal, administration, läkarmottagning etc erfordras arbetslokaler för klienternas sysselsättning. Stor betydelse måste på ett vårdhem av denna typ tillmätas fritidsanordningarna, varför behov av gemensam samlingslokal liksom utrymmen för cafeteria och kioskförsäljning måste tillgodoses.

Det rör sig här om investeringar av betydande storleksordning: 40 miljoner kronor eller mera. När planerna genomförts innebär det en utökning av nuvarande vård- och behandlingsresurser med cirka 430 platser, samtidigt som man får en ny vårdorganisation uppbyggd och utformad med hänsyn till nödvändigheten av en intimast möjliga samordning mellan medicinsk vård, socialvård, arbetsvård och nykterhetsvård. Härigenom torde utsikterna väsentligt öka att i framtiden kunna på ett bättre sätt än hittills socialt återanpassa i varje fall en del av de svårast socialt missanpassade individerna i samhället.

En behandlingsform för personer med alkoholproblem

Av inspektör CLARENCE BLOMSTRÖM

Det är alltjämt långt kvar till en öppen inställning och adekvat vård åt människor med alkoholbesvär. Dock kan man vid en återblick se klara tendenser i utvecklingen mot en bättre framtid. I Stockholm har det sedan 1955 vuxit fram ett rådgivnings- och behandlingsorgan inom nykterhetsnämndens ram, Stockholms stads informationsbyrå i alkoholfrågan. Informationsbyrå är inte ett rättvisande namn utan en följd av risk för namnförväxling med andra institutioner. Den nya given, motbokens avskaffande och ändrad lagstiftning, som pekade på arbetsformer av annan karaktär, på andra och bättre avvägningar i vårdfrågorna, kom stadens nykterhetsnämnd att satsa på denna vårdform och skapa den »pionjärbetonade» verksamhet som informationsbyrån representerar och som fått efterföljare i ett flertal rådgivningsbyråer. Engagemanget från samhället vid tidigt stadium av alkoholmissbruk och de frivilliga hjälpåtgärderna (NvL § 14) skulle få ett eget organ. Några detaljerade instruktioner utformades inte utan verksamheten blev försöksbetonad. En tillbakablick visar att informationsbyrån, I-byrån kallad, i stort fått fria händer att utveckla sig. I-byrån för hjälpåtgärder och informationsverksamhet utvecklades med tyngdpunkten lagd på enskild rådgivning och behandling av personer med alkoholproblem. I-byrån är sålunda en helt ny väg i nykterhetsvårdsarbetet. De ca tio år som gått sedan dess tillkomst synes, om man får vara kategorisk, peka på en väg som är framkomlig för en ändamålsenlig behandling av alkoholbesvär. I-byrån har lyckats skapa den good will, det förtroende, som *inte minst* i denna gren av socialvården, socialmedicinen, är nödvändig för verksamhetens utövning. Nykterhetsnämnden lät under första halvåret 1964 verkställa en utredning om den fortsatta verksamhetens utformning.

Behandling av alkoholproblem

är alltjämt en *olöst* fråga. Många års erfarenhet inom nykterhetsvården och det medicinska området samt senare tiders alkoholforskning har inte ännu gett oss klara besked hur en behandling av alkoholbesvär skall utföras. Vi vet att vid akut alkoholförgiftning kan ett snabbt »tillfrisknande» på medicinsk väg klaras. Därefter kan detta följas upp medicinskt med vissa stödjande och stärkande medel. Kvar står likväl hur själva grundorsakerna (grundsjukdomen, som docent Curt Åmark kallar det i Alkoholfrågan nr 6/1963) skall behandlas. Alkoholbesvär och -skador, alkoholism saknar entydiga orsaker och det är därför svårt att finna någon allmängiltig social/medicinsk diagnos. Dock synes det vara en eller flera komponenter i orsakskedjan. I diskussionen om orsaker till alkoholbesvär framförs bl a ärftlighet, personlighetsutrustning, miljöförhållanden, kroppsliga sjukdomar och defekter, tillvänjning såsom huvudorsakerna. För att en behandling skall kunna genomföras måste utgångspunkten vara den

enskilda klientens förhållanden och förutsättningar. Därför är det av vikt att äga god kännedom om honom såväl före som i den akuta situationen. En mobilisering av hans resurser är nödvändig för behandlingens fullföljande. Samtalen är en väg i denna strävan, där man fångar upp klientens såväl yttre som inre värld. För att nå ett gott resultat kan man inte bortse från miljön utan skall klienten kvarstanna i denna, så bör även miljön saneras och ingå i behandlingen. Hustrukontakt är av betydelse. Behandlingen beledsagas med kurativa åtgärder exempelvis arbets-, bostads- och fritidsfrågor.

Samhällets nykterhetsvårdsorgan handhar åtgärderna beträffande stöd och hjälp åt alkoholmissbrukare. Insatserna har naturligt legat huvudsakligen på det sociala planet med kurativa åtgärder av skilda slag. Därvid har begränsade medicinska/psykiatriska och under senare tid även psykologiska specialister stått till förfogande. I Stockholm har under 1950-talet den medicinska sidan kraftigt byggts ut och även fått egna behandlingsinstitutioner. Något i egentlig mening organiserat gemensamt behandlingsarbete har inte förekommit. Med informationsbyråns tillkomst och verksamhet utvecklades frågan om behandling av alkoholskadade på ett annat sätt. Man fick inom en och samma byrå detta som fanns på olika institutioner. Här uppstod en s y n t e s av social och medicinsk behandlingsform, d v s en social-medicinsk och psykologisk enhet. Därmed synes man ha kommit ett steg närmare till en adekvat behandling av alkoholskadade.

Informationsbyrån[1] arbetar med handläggning av ärenden rörande personer med officiella nykterhetsanmärkningar (inbjudan till byrån) samt rådgivning och behandling av personer med alkoholbesvär. Den förstnämnda gruppen ärenden upptas vid byrån som »hjälpåtgärdsärenden» enl NvL § 14, vilka remitteras till byrån från nykterhetsnämndens centralregister och handläggs centralt vid byrån, där man prövar om de lämpligen bör bli föremål för en skriftlig inbjudan. Skrivelsen innehåller data om nykterhetsanmärkningen, vissa följdverkningar samt en presentation av informationsbyråns verksamhet och resurser. Därvid upplyses även om att all behandling är kostnadsfri samt förenad med tystnadsplikt. Mottagaren inbjuds att ta kontakt med jourassistent. Personer, som tidigare

[1] I-byråns personal efter den 1.1 1965:
Socialinspektör och chef för byrån
Bitr »
4 1:e socialassistenter
6 Socialassistenter
2 Läkare
1 Psykolog
2 Översköterskor
samt kontors- och expeditionspersonal

Förfrågningar besvaras av jourassistent eller socialinspektör. I syfte att öka kännedomen om och skapa intresse för behandling av alkoholskador sänder byrån ut en plånboksalmanacka med uppgifter om informationsbyrån. Den är lätt att hantera och ger påminnelse om var hjälp kan erhållas.

har haft kontakt med byrån, inbjuds till återbesök i ett särskilt formulerat brev. Beträffande den andra gruppen, rådgivnings- och behandlingsärenden, har dessa i praktiken blivit det väsentliga byråarbetet. Personer med alkoholbesvär av varierande omfattning söker själva eller får genom annan kontakt med byrån. Här lämnas dels råd och hjälp i en första omgång (kurativt), dels behandling där sådan är motiverad.

Informationsbyrån liksom flertalet rådgivningsbyråer arbetar nu dels efter de principer som gäller för nykterhetsvården dels efter de metoder som utvecklats inom de sociala/mentalhygieniska och medicinska/psykologiska områdena. Någon fulländad och rätlinjig metod används inte och finns inte heller att tillgå. Man har i olika sammanhang nämnt »casework-metoden» såsom varande lämplig arbetsplan. Tyvärr saknas personella resurser för att *helt* utnyttja denna metodik. Någon egentlig nyhet är inte denna metod utan snarare en systematisering av erfarenheter och kunnande. Vid informationsbyrån har denna metodik i princip accepterats och befunnits vara ett värdefullt instrument. Samma erfarenhet har gjorts inom all dynamisk socialvård. Axiom i denna metod liksom i allt socialarbete och i synnerhet nykterhetsvårdsarbetet är 1. att börja där klienten befinner sig just nu, 2. institutionens/byråns funktion som en ram, inom vilken innehållet kan koncentreras. Detta skapar full klarhet för rådgivaren och klienten.

Det synes vara nödvändigt för allt socialt arbete och i synnerhet i behandlingsarbete att det förekommer metodik. Denna kan sedan ha olika syftning. Här inträder så många faktorer: yrkesutövarnas/socialarbetarnas kunnande och erfarenhet, institutionens karaktär och resurser m fl aspekter. Rådgivningsbyråerna som behandlingsorgan kan svårligen funktionera om inte arbetsmetoden är klar. Givetvis finns ett omfattande variationsschema i metodiken som en följd av bl a skillnaderna i ärendenas art d v s från det begynnande alkoholmissbruket (nykterhetsanmärkningar o dyl) till alkoholmissbruk/alkoholism i såväl socialt som medicinskt avseende.

Detta arbetssätt är ständigt i utveckling. Arbetet vid en rådgivningsbyrå bör bygga på byråns helhetsfunktion, där de tre grenarna — den sociala, medicinska och psykologiska — skall fullgott kunna fungera var för sig och tillsammans.

Gången av behandlingsarbetet

vid byrån är i stort sett följande. Den första klientkontakten sker hos socialarbetaren, som sedan följer ärendet så länge klienten är kvar vid byrån. Samtalet får introduktionskaraktär där socialarbetaren orienterar sig om klientens situation och behov. Klienten har möjlighet att få tala ut ofta utan någon metodisk framställning samt erhålla kännedom om byråns arbetssätt och resurser. Vid akuta sjukdomstillstånd som alkohol-

förgiftning, depression, oro, sömnlöshet och dylikt, ordnar socialarbetaren en läkar- eller poliklinikkontakt för att avhjälpa det akuta sjukdomstillståndet. Klienten erhåller tid till förnyad samtalskontakt med socialarbetaren.

Samtalsbehandlingen eller -kontakten är en del av arbetsinsatsen för klientens resocialisering med tonvikten lagd på dennes alkoholbesvär. Medan de praktiska frågorna ordnas upp så sker en uppföljning av klientens upplevelser och engagemang. Klienten är härigenom lättare att fånga upp och denne kan få viss vetskap och insikt om hur han fungerar. Han kan därigenom bättre medverka till en lösning av sina problem. En vedertagen uppfattning är att de största förutsättningar för klienten att lösa sina problem ligger hos honom själv, hans vilja och engagemang. Sålunda måste samtalsmetoden hjälpa klienten att lära känna sig själv, uppamma intresse och vilja att förändra eller modifiera attityder och beteenden för att fungera bättre. Klientens mindre goda verklighetsuppfattning till omgivningen och omvärlden kan härigenom få en nyansering och bli lättare att komma till rätta med.

Socialarbetarens uppgift är att få fram material för att bedöma klientens situation, hans alkoholbesvär och hans personliga förhållanden. Därvid skall klientens starka som svaga sidor beaktas, liksom hans tidigare utveckling. Socialarbetaren har att ta hänsyn till hem-, arbets- och fritidsmiljö. Det gäller att från det inhämtade materialet beakta klientens hela problematik. Relationen socialarbetare—klient skall rätt analyseras, vilket är av stor betydelse för den fortsatta behandlingen. Socialarbetaren bör skapa en positiv kontakt, ett förtroendeförhållande till klienten för att kunna utvinna resultat av kontakten. Av vad som sålunda framkommer i ärendet skall socialarbetaren formulera en sammanfattning och bedömning, som skrivs in i journalen. Detta är ett nödvändigt och självklart arbetsmoment. Härigenom tvingas socialarbetaren att tänka igenom och avväga olika möjligheter. Ett systematiskt ställningstagande till fakta och frågor av betydelse ger ett bättre och riktigare utgångsläge för det fortsatta arbetet. Man måste alltid räkna med föränderligheten hos klienten och dennes miljö, varför omprövning av ställningstagande kan bli aktuell.

Socialarbetaren har att ordna tid för klienten hos byråns läkare och psykolog för en somatisk och psykiatrisk bedömning. De flesta sådana besök resulterar i en medikamentell behandlingsperiod hos s y s t e r, där klienten får alkoholavvänjande och nervlugnande medel eller vitamininjektioner. Ett mindre antal klienter blir föremål för test och samtalsterapi hos psykologen. Andra kan remitteras till kropps- eller mentalsjukhus för observation och vård.

Sålunda är ett adekvat nykterhetsvårdsarbete och behandlingsarbete idag en självklar samverkan mellan skilda yrkesspecialiteter. Kompetensområdena är en väsentlig fråga. En otillräcklig förtrogenhet med

problemet kan leda till feltolkningar med mindre lämplig behandling som följd. Lagarbetet är här den gemensamma plattformen för att förhindra dylika felbedömningar. Socialarbetaren, läkaren och psykologen får tillfälle att utöva var och en sin specialitet och med fullt förtroende acceptera det arbete i laget, som utföres av andra. Dock är det nödvändigt för helheten och ett gott resultat att var och en skaffar sig kunskaper om varandras områden.

Konvalescentvård har förekommit under 1965 i ca 100 fall med huvudsaklig placering på Lida vårdhem. Grupparbetsformen som ett led i behandlingen prövas alltjämt och synes vinna ökad förståelse. Hustrur till män med alkoholbesvär har varit samlade i en grupp.

Hela byråns behandlingsarbete bygger på lagarbete (team-work) mellan socialarbetare, läkare och psykolog. Varje socialarbetare har utöver enskilda behandlingskontakter med läkare och psykolog en fastställd timme i veckan för lagarbete, där man går igenom enskilda ärenden och principiella frågor. De flesta behandlingsklienter blir här föremål för genomgång. Socialarbetaren lämnar en redogörelse för ärendet — en analys av hur klienten fungerar — med såväl negativa som positiva faktorer. Laget dryftar de olika frågeställningar som kan finnas, bedömer ärendet, prognos och förutsättningar samt ger impulser för den fortsatta handläggningen.

Klientelets sammansättning

och svårighetsgrad är vid I-byrån som annorstädes inom liknande verksamhet inte lätt att belysa. Under 1965 inkom totalt 1 653 ärenden, därav 109 kvinnor. Av dessa var 925 (varav 57 kvinnor) ärenden med nykterhetsanmärkningar (fylleri och liknande) samt 1 143 (83 kvinnor) s k behandlingsärenden, dvs klienten hade kontakt med socialassistent en eller flera gånger. Personlig skrivelse eller brev med inbjudan till I-byrån utsändes år 1963 till 2 006 personer med nykterhetsanmärkning, varav knappt var 5:e mottagare eller 386 (36 kvinnor) personer hörsammade densamma. Deras skäl till kontakten var varierande från oro för indragning av körkort till önskan om råd och behandling för alkoholbesvär. Den större gruppen av *behandlingsärenden* 639 (totalt 1 143) eller 73 procent är sådana där klienten själv eller annan förmedlar kontakten med I-byrån. Nedanstående tabell ger en bild av kontaktorsaken.

Kontaktorsak	Män	Kvinnor	Totalt
Klienten själv	453	37	490
Make el enskild person	76	6	82
Sociala organ m fl	23	1	24
Sjukhus, läkare	41	2	43
Polisen	354	30	384
Övriga	113	7	120
Summa	1 060	83	1 143

Hur klienten söker sig till I-byrån synes vara av stort värde att veta exempelvis personligt initiativ, behovet av hjälp och behandlingsvillighet. Varje försök för närvarande att få fram rätta värden för åtgärder och arbetsmängd synes vara dömt att misslyckas. Men av personalens månadsvis redovisade sifferrapport över behandlingsärenden framgår bl a att under 1963 hade socialarbetarna haft 3 442 besök på och 81 utom byrån. Sköterskorna hade samma tid haft 6 847 poliklinikbesök. Sammanlagt med psykolog och läkarbesök har byrån haft 10 289 klientkontakter. De under samma tid redovisade »*vidtagna åtgärder*» framgår av redovisningen nedan.

Åtgärder	Män	Kvinnor	Totalt
Poliklinisk eller annan läkarvård[1]	164	3	167
Konvalescenthem, enskild vårdanstalt	83	5	88
Sjukhusvård	45	5	50
Annan hjälpåtgärd	126	9	135
Psykolog a) konsultation[2]	430	43	473
b) *behandling*	71	14	[3]105
Läkare a) konsultation[2]	641	48	689
b) behandling	1 034	104	[4]1 305

[1] Avser endast *utom* I-byrån.
[2] Socialarbetare konfererar i ärendet.
[3] och [4] I 20 (psykolog-) resp 167 (läkare-)ärenden saknas specificering män och kvinnor.

Tabellen visar bl a, att i mer än vart femte ärende har byrån måst anlita medicinska resurser inom stadens poliklinik- och sjukvårdsväsende. Utöver en del alkoholavgiftningspatienter har det varit klienter med somatiska eller psykiska sjukdomstillstånd. Dessa har varit i behov av sådan genomgång eller vård, som ligger utanför byråns uppgifter och kapacitet.

Under 1963 *avskrevs* 979 (84 kvinnor) ärenden, varvid det framkom bl a att 205 klienter varit kända hos nykterhetsnämnd och i 44 fall pågick utredning. I 410 ärenden hade vård för alkoholbesvär tidigare erhållits på alkoholpoliklinik, sjukhus, vårdhem eller hos läkare (*inte* I-byråns). Åldersfördelningen för den avskrivna gruppen på 975 klienter, därav 84 kvinnor (uppgift från 4 saknas) framgår nedan.

Ålder	Män	Kvinnor	Totalt	Ålder	Män	Kvinnor	Totalt
—20 år	11	3	14	45—49 år	111	15	126
21—24 »	74	10	84	50—54 »	107	10	117
25—29 »	92	44	96	55—59 »	68	4	72
30—34 »	124	11	135	60—64 »	20	—	20
35—39 »	128	10	138	65—69 »	17	1	18
40—44 »	135	16	151	70— »	4	—	4

Det bör till ovanstående siffror endast antecknas att 75 procent eller

667 personer var i åldrarna 30—54 år. Kulmen nåddes i gruppen 40—44-åringar med 14,7 procent eller 151 personer. Resultatet är likartat om man fördelar antalet mellan män och kvinnor resp 135 (12 procent) och 16 (13,4 procent).

Resultatet av behandlingen

är inte möjligt att redovisa. Under tiden juni 1959 — mars 1960 gjordes en efterundersökning på 1957 års klientel vid I-byrån.[1] Denna har tidigare redovisats i Sociala Meddelanden. Utredningen visade på 50—60 procent förbättring. Man kunde märka att det var möjligt att behandla alkoholskador. Bästa resultaten synes man nå där »en systematisk samtalsbehandling av caseworkskaraktär» förekommer gemensamt med medicinska och andra stödåtgärder. Någon senare undersökning vid I-byrån är inte utförd men mycket tyder på att ovanstående uppgifter alltjämt är giltiga eller någon procent bättre. Vår ökade erfarenhet och insikt med väsentliga inslag av metodiskt arbete bör ge utslag. Därtill kommer klientelets alltjämt tilltagande förtroende för I-byråns verksamhet.

Sekretess, tystnadsplikt

är ord som ständigt är i förgrunden inom socialvården och angränsande områden. När Sociala Meddelandens red undrade hur artikelförfattaren såg på denna fråga, så var det väntat. Utrymme saknas nu för utförlig redovisning men i korthet kan man säga, att litet större generositet gentemot den enskilda människan/klienten i detta avseende är önskvärt. Större försiktighet vid varje uppgiftslämnande är av betydelse. Beträffande de alkoholskadade, som synes vara mer misstänksamma än många andra kategorier, är det önskvärt med ett ökat medmänskligt förtroende. Sedan årsskiftet 1962—63 förekommer en klar sekretess för klient som »spontant» söker vid I-byrån. Detta gäller även gentemot byråns huvudman, Stockholms stads nykterhetsnämnd. Den form av sekretess som tillämpas vid byrån är den som gäller för alkoholpolikliniker, sjukhus, läkare m fl. Längre synes man inte f n kunna sträcka sig enligt gällande lagstiftning.

Nyligen har emellertid nykterhetsnämnden beslutat att en särskild lekmannadelegation skall ta ställning till hur de hjälpsökande skall behandlas, och i vilken utsträckning rapportering skall ske till nämnden. Att rapportering kommer att ske i mycket större omfattning än hittills torde vara ganska givet. Därmed kan befaras att det förtroende som informationsbyrån kunnat bygga upp kommer att rubbas. Minskar förtroendet kommer ännu färre att frivilligt begära hjälp, och det kommer

[1] Efterundersökningen utfördes av psykolog O Kolmodin, socionomerna E Neider och T Sjöberg samt dr K Bjerver och byråns dåvarande chef G Nordström.

att bli ännu svårare att övervinna misstron från dem som tvingats till nämnderna.

I detta sammanhang kan väl lämpligen som avslutning upptas en väsentlig fråga för den fortsatta utvecklingen inom nykterhetsvården. Inom det närgränsande barna- och ungdomsvårdsområdet har genom statsmakternas utredning och försorg skapats två förnämliga och väl fungerande behandlingsorgan, nämligen den psykiska barna- och ungdomsvården (PBU) samt familjerådgivningen. Båda har i Stockholm som huvudman barnavårdsnämnden. Med särskilda kungörelser regleras verksamheten till fromma för medborgarna. Försöksverksamheten vid I-byrån har pågått ca tio år och liknande verksamhet finns på ett flertal platser i landet. Tiden synes nu vara inne för en motsvarande statlig utredning och åtgärder angående behandling av människor med alkoholskador.

Öppen rådgivning underskattas

Av vad som hittills redovisats torde med önskvärd tydlighet framgå att det är den slutna vården som alltid ägnats och fortfarande ägnas den största uppmärksamheten. Detta kan försvaras med att den haft och alltjämt har sådana brister att en successiv standardhöjning är nödvändig. Det framstår emellertid som minst lika angeläget att förebyggande och öppen vård får ökade möjligheter att expandera. Härvidlag råder en mycket besvärande eftersläpning, som givetvis medverkar till att permanenta trycket på anstaltsektorn. Jag är av den uppfattningen att vi på det socialmedicinska vårdområdet underskattar behovet och värdet av en öppen rådgivande verksamhet som hjälpsökande med fullt förtroende kan vända sig till.

Tf byråchef Gösta Nordström, socialstyrelsen

De enskilda vårdhemmen för alkoholmissbrukare

Av anstaltsföreståndare Arne Urberg, Lida

Nykterhetsvårdslagens tonvikt på hjälpåtgärder aktualiserade behovet av enskilda vårdhem. Man räknade med tillströmning av patienter som inte utan vidare kunde blandas med ett mera avancerat klientel. Samtidigt var man uppenbarligen också angelägen om att åstadkomma en kvalitativ upprustning av den slutna vården. Ur en »P. M. angående konvalescenthem för alkoholskadade» från juli 1957 kan citeras: »Vårdhemmet skall visserligen formellt och administrativt drivas som enskild vårdanstalt för alkoholmissbrukare, men får en från dessa anstalter avvikande karaktär, bl a genom vårdtidens längd, vårdtagarnas sammansättning — (vårdbehovet skall vara såväl medicinskt som socialt betingat) — platsantal och vårdresurser. Vårdarbetet skall grundas på frivillighet. Vårdhemmet skall stå under ledning av psykiatriskt utbildad läkare. Dessutom skall finnas föreståndare, sjuksköterska samt en god tillgång på socialt och kurativt utbildad personal.»

De enskilda vårdhemmen skulle inte arbeta isolerat utan inlemmas i andra vårdformer. Patienter som efter en tids intensivt medicinskt rehabiliteringsarbete på sjukhus eller vårdavdelning var i behov av konvalescenthemsvård skulle placeras för uppföljning av den påbörjade behandlingen, och personer som själva önskade konvalescenthemsvård kunde tas emot om det ansågs indicerat att inleda behandlingen med en tids vila och avkoppling. Det var alltså fråga om en samordnad och metodisk behandling som patienterna kunde acceptera enär den byggde på frivillighet i alla led och var fri från förmyndarskap och omotiverade påbud.

Det först startade vårdhemmet, Lida, har från början betjänat nykter-

Exteriör av Lida vårdhem i Åkers styckebruk, som sedan 1957 fungerar som en tillflykt för frivilligt ingångna alkoholskadade. Teckning av Rolf Johnson.

hetsnämndens informationsbyrå. Patienter, som har påbörjat en medicinsk- eller samtalsbehandling vid informationsbyrån, kan, om det anses önskvärt, placeras vid vårdhemmet för att efter en dryg månads konvalescens återvända till den öppna vården. För de patienter vid distriktsbyråerna, läkarexpeditionerna och vårdavdelningarna som kan komma ifråga till vårdhemsplacering finns en placeringscentral inom nykterhetsnämnden. Där bedöms var vederbörande skall placeras. En viss differentiering sker med hänsyn tagen till patienternas beskaffenhet och de olika hemmens resurser.

Resurser och behandlingsmetoder

Samtliga vårdhem har heltidsanställda sjuksköterskor. Nykterhetsnämndens läkare gör regelbundna besök varje vecka. Dessutom anlitas läkare och sjukhus på de orter där hemmen är belägna. För den medicinska vården är det alltså väl sörjt. Vid Lida gör informationsbyråns psykolog testningar och har gruppsamtal med patienterna. Läkaren, psykologen och vårdhemmets personal har regelbundna konferenser eller behandlingskollegier där varje patient diskuteras bland annat mot bakgrunden av testresultat. Sedan någon tid har nykterhetsnämnden anställt ytterligare en psykolog som skall biträda hemmen vid behandlingsplanering och dylikt.

Vårdhemmen är som regel vackert belägna och de är gediget utrustade. Patienterna har möjlighet till avkoppling; det finns anläggningar för spel och sport, det finns radio, TV och bibliotek.

Redan vid anordnandet av det första hemmet betonades vikten av arbetsterapi och fysisk träning. Dock kom inte den fysiska träningen, bortsett från att det förekom avslappnings- och motionsgymnastik, att dominera i början. Lida fick mera karaktären av konvalescenthem där den psykiatriska och psykologiska behandlingen fick förtur. Omsider har mera kontinuerlig arbetsträning införts och denna vårdform upptar en väsentlig del av vårdtiden speciellt vid de sist anordnade hemmen. Nu förfogar alla hem över verkstäder med moderna maskiner. Avsikten med arbetsträningen är att patienternas fysiska och psykiska uthållighet skall övas upp. De skall vänjas vid en viss regelbundenhet, och de skall tränas att klara av en del ibland olustbetonade moment i tillvaron.

Även om vårdhemmen i stort sett har samma utrustning och har psykiatriskt utbildade läkare som tongivande i vårdfrågor, kan karaktären på hemmen skifta. Läkarna kan ju ha olika åsikter om alkoholismens uppkomst och om behandlingsmetoder. Psykologernas åsikter kan också gå isär, även om de tycks vara mera samstämda i metodfrågor. Och hemmens personal skiftar ifråga om ålder, erfarenhet, utbildning och kynne. En sak är dock gemensam för samtliga hem, insikten om att en gynnsam tera-

peutisk atmosfär är förutsättningen för någorlunda lyckade behandlingsresultat.

Samarbetet med den öppna vården

Inledningsvis sades att vårdhemmen skulle inordnas i ett större sammanhang. De skulle fungera som ett led i en mera omfattande och långsiktig behandling. Anledningen var och är att ingen tror på några snabba radikalkurer mot alkoholbesvär; man vet att det krävs psykiatriska, psykologiska, sociala, ekonomiska och andra resurser samordnade och utsträckta i tiden. Under vårdhemsvistelsen skall huvudparten av den ekonomiska och sociala saneringen skötas av den öppna vården — informationsbyrån eller distriktsbyråerna — och vårdhemmen skall koncentrera sig på den personliga behandlingen. Efter vårdhemsvistelsen är fortsatt samtalsbehandling eller annan stödterapi önskvärd. Hur fungerar nu detta?

Att det oftast är svårt att skaffa bostäder är känt. Att det ibland kan vara besvärligt med omplacering av arbetskraft, omskolning, anlagsprövning etc är också välbekant och det är problem som varken den öppna eller slutna vården utan vidare kan lösa.

När det gäller den personliga fortlöpande efterkontakten kan konstateras att den kunde vara bättre. Den relativt blygsamma omfattning av den sålunda fullföljda behandlingen kan bero på att många trots allt ändå har tillfrisknat. I en del fall rör det sig om mindre avancerat alkoholmissbruk, exempelvis tillfällig överkonsumtion i samband med någon akut konflikt; när konfliktanledningarna undanröjts har livet normaliserats. I andra fall upplever man sig som botad efter några månaders behandling och finner ingen anledning att upprätthålla kontakt. Om det senare visar sig att patienten återfaller i alkoholmissbruk, vill han inte i första hand ta ny kontakt. Det är svårt att acceptera tanken på att man har en kronisk sjukdom som kräver ständig uppmärksamhet.

Det finns ingen tillförlitlig statistik på resultatet av denna vårdform, men vissa undersökningar har visat att drygt hälften av patienterna klarar sig bra efteråt. Som tidigare sagts dröjer de som misslyckas ofta för länge med att söka ny kontakt. De återkommer emellertid och det visar att misstron mot nykterhetsvårdande åtgärder börjar vika.

Kritiska synpunkter

Medan man vid de allmänna anstalterna börjar sträva efter individuell behandling av de intagna, finns tendenser i motsatt riktning vid de enskilda vårdhemmen. Av »rättviseskäl» har vårdtiderna varit generella vid de allmänna anstalterna, nu börjar man individualisera dem. Kroppsarbetet har dominerat vårdrutinen, nu ges anstalterna andra möjligheter till aktivitet för de intagna och de bedöms inte som förr efter fysisk presta-

tionsförmåga — och vilja. Men de enskilda vårdhemmen börjar anamma det de allmänna anstalterna överger — och det gäller inte bara Stockholms stads vårdhem.

Innan en patient tas in vid ett enskilt vårdhem skall han kvittera ordningsregler för hemmet. I ordningsreglerna är angivet vissa allmänt godtagna samlevnadsregler, men där finns också två förbud, att införa alkohol och att medicinera privat. Nu händer det dock att man gör ett tillägg så att vederbörande också får förbinda sig att kvarstanna vid hemmet en viss tid t ex tre månader. Inget hindrar att en patient lämnar hemmet tidigare än tre månader. Många gör ändå inte det, då de tror att de i så fall blir »prickade». Och det händer att några inte kan komma ifråga till enskilt vårdhem när de på grund av sitt arbete t ex inte kan förbinda sig att vara borta så länge.

Att arbetsträning skall tillhöra vårdrutinen är självklart, men den sidan av vården kan komma att dominera och tränga undan mycket annat som också borde förekomma. För att få arbetsobjekt till vårdhemmen måste man ofta förbinda sig att producera vissa kvantiteter på bestämda tider. När man väl har slagit in på den vägen kan det bli problem med arbetskraften; man vill naturligtvis ha för produktionen lämpade patienter och man vill ha försäkring om att patienterna stannar en bestämd tid så att inte omsättningen skall bli så stor. Ibland är det svårt att placera människor utan manuell färdighet, sådana som har fysiska handikapp eller som är psykiskt labila. Det regelbundna arbetandet kan också medföra att problem hos patienten som borde bearbetas trängs undan. Jag har hört många patienter yttra ungefär följande: »Här är det bra för här får vi arbeta, då hinner man inte tänka, och det tycker alla. Det värsta är fritiden, men de flesta arbetar då också.»

Naturligtvis överväger de positiva sidorna i vården vid de enskilda vårdhemmen. Man vågar påstå att det man förfogar över i samarbete med informationsbyråer, kliniker och sjukhus är allt som i dagens läge kan erbjudas en alkoholsjuk. Men det bör inte innebära att vaksamheten över onödiga och olyckliga tendenser får slappna. Och trots de relativt välutvecklade resurserna har man ännu inte funnit entydiga behandlingsformer mot alkoholism. Därför borde man vara mera vaksam mot tendenser att stelna i de nya formerna.

»Det uppställs värdefulla principer för den individuella människovården men det framhävs inte med större styrka att en individuell vård som tar sikte på att verkligen söka lösa en människas eller en familjs olika problem och återföra den till en produktiv tillvaro, kräver väsentligt mer pengar än vad som nu ges vid en ganska schematisk tillämpning av generella normer. Detta tema är det intressanta i problematiken. Hur skall man bättre, mer differentierat och de facto mer generöst kunna tillgodose behoven i de enskilda fallen?»

Borgarrådet Hjalmar Mehr

Modern PR om nykterhetsvården, om en affär på nära 20 miljoner om året

Konsulenterna samverkar med frivilliga övervakare, fackorganisationer, alkoholisthustrur m fl

Det här kunde knappast ha hänt förrän i år. En skolklass kommer upp till nykterhetsnämnden och håller en mikrofon framför konsulenten medan en bandspelare surrar. En frimodig tonåring från realskolan i S:t Göran ställer den första intervjufrågan.

— Vad har ni för er på nykterhetsnämnden?

Att händelsen inte kunde ha utspelats för tio år sedan beror inte uteslutande på att skolbarn inte gick omkring och var nyfikna med mikrofon på den tiden. Utan mest på att Stockholms nykterhetsnämnd fäst sig vid en paragraf i nykterhetsvårdslagen, nämligen § 4, 1 mom. Ur den har man tolkat fram en modern upplysningsverksamhet. Man önskar informera alla som i denna stad vill ha uppgifter. Inte bara missbrukare utan varje enskild, varje arbetsgivare, förening och gärna också varje skolbarn. Den tid skall vara borta, då man skrämde små barn med sotarn och vuxna med nykterhetsnämnden. I stället har kommit informationsbyrå, konsulentexpedition, jourtjänst per telefon, polikliniker, semesterresor för de alkoholskadades hustrur och mycket mer. Men kanske allra intressantast: vårdbehövande som kallas till nämnden eller frivilligt söker dess bistånd får hjälp av frivilliga. Och bakom dessa står i dag omkring 400 anställda tjänstemän inom nykterhetsnämnden liksom relativt stora medicinska behandlingsresurser med fem heltidsanställda överläkare i spetsen. Nykterhetsvården i Stockholm har vuxit till en affär på omkring 20 miljoner kronor om året, varav i stort sett tre fjärdedelar ersätts av statsmedel.

När skolungdomarna från S:t Göran ville lära hur nykterhetsvården fungerar vände de sig till konsulentexpeditionen på Ludvigsbergsgatan. Där träffade de konsulenterna *Axel Leijonborg* och *Erik Svensson,* som också Sociala Meddelandens reporter talat med för att få en översikt av denna speciella verksamhet. Redan här kan inflikas att konsulenterna delar in sin aktivitet i fem grenar:

1) *Allmän upplysningsverksamhet* vid studiebesök och svar på förfrågningar vid personliga besök eller per telefon och i brev. Man ordnar industriområdeskonferenser och medverkar i skilda organisationers kurser och egna konferenser.
2) *Frivilliga medarbetare,* urval, utbildning och uppföljning i arbetet.
3) *Husmorssemestrar och gruppverksamhet*
4) *Personalutbildning*
5) *Speciell kontakt utåt* med de nyttiga föreningar som erhåller kommunala bidrag över nämndens stat.

Konsulentverksamheten har vuxit fram ur informationsbyrån efter den nya nykterhetsvårdslagen och så småningom blivit en självständig arbetsenhet med två konsulenter. Pådrivande var behovet av frivilliga *förbindelsemän* och *övervakare.* Sedan har uppgifterna blivit fler och fler.

Varning och sedan avsked utan vård

— Vi ordnar konferenser med nyckelpersoner inom arbetsliv, socialförvaltning, rättsskipning, sjukvård etc. Förr kunde en arbetsgivare ge en anställd varning, när denne misskötte sig på grund av spritmissbruk, och när förseelsen upprepades, blev det ofta avsked, säger konsulent Leijonborg som exempel. Man försökte mera sällan föreslå missbrukaren någon form av behandling. Man börjar se annorlunda på ett sådant fall i dag, både hos personalledning och personalorganisation. Industrierna är mycket intresserade. Tillsammans med bl a Arbetsmarknadsstyrelsen och Arbetsmarknadsparternas i Stockholm nykterhetsråd har vi anordnat kurser på bl a Lejondals gästgård med kontaktmän från större industrier och även statliga verk. Över huvud taget har vi intensiv förbindelse med åtskilliga föreningar på arbetslivets område.

— Skolklasserna är välkomna till oss, säger konsulent Svensson. Där bygger vi för framtiden. Men viktigt är också, att personer som i sitt yrke kanske dagligen möter samma problem som vi blir informerade. För den skull ordnas speciella dagkonferenser med t ex rådmän, distriktsläkare, stadssjuksköterskor, hemvårdarinnor, präster från statskyrka och frikyrkor. Jag tror också att den kursverksamhet vi haft för skolsköterskorna är betydelsefull. De möter problemet genom barnen.

— När samarbetskommittén för alkoholfrågor på sin tid bildades var inte arbetsgivarna med. Det är de däremot i en organisation med namnet Arbetsmarknadsparternas i Stor-Stockholm nykterhetsråd. Den har för Stor-Stockholms del i stort sett tagit över den tidigare kommitténs arbete. Nu ordnas varje månad industriområdeskonferenser. De förläggs ena gången till Västbergaområdet, andra till Kungsholmen och nästa gång till Hammarby osv.

Personal från barnavårds- och socialnämnder, ungdomsgårdarnas ledare och polisaspiranter hör bl a till de kategorier, som trimmas i den moderna nykterhetsvårdens sätt att arbeta.

Fortlöpande trimning av frivilliga medhjälpare

— Det som kanske kräver största insatsen från vår sida är den fortlöpande trimningen av våra frivilliga medhjälpare, säger konsulent Leijonborg. Och det är en mycket, mycket viktig del.

I kartoteket finns 160—170 namn på dugliga män och kvinnor, som prövats användbara för en frivillig nykterhetsvårdande insats. Men där finns knappast någon från Länkarna. Varför?

— Länkarnas medlemmar har sina principer, och en är att inte vara »nykterhetsnämndens handgångna män», som man säger. Det skulle kunna hindra deras insats. Vi respekterar denna inställning och utövar i den här frågan givetvis inget tryck på någon enskild. Det händer dock att

länkmedlemmar deltar i våra kurser. Ibland begär en klient att få en länkmedlem som övervakare.

Två slag av frivilliga medarbetare finns:

● förbindelsemän vilkas arbete baseras på en fullständigt frivillig överenskommelse mellan klienten och informationsbyrån eller nykterhetsvårdsbyrå (S 14).

● övervakare som förordnas av nykterhetsvårdsbyrå (S 15). Motsätter sig klienten erbjuden frivillig kraft får självfallet tjänsteman träda in i uppgiften.

Förra året skötte 131 frivilliga medarbetare 417 övervaknings- och förbindelseärenden. Det ger ett genomsnitt av tre ärenden för var och en. Många hade bara ett eller två ärenden och andra upp till sex eller sju.

Litet oegentligt kallas den första gruppen »förbindelsemän». Titeln är missvisande, eftersom också kvinnor arbetar med såväl förbindelsearbetet som övervakningen.

— Och våra kvinnliga medhjälpare är utmärkta, säger konsulent Leijonborg. De kanske inte alltid är lämpade som övervakare åt män med grovt alkoholmissbruk. Men det får givetvis bli en bedömningssak från fall till fall. Vi har frivilliga medhjälpare, inte minst kvinnliga, som lyckats utmärkt med mycket besvärliga och aggressiva män.

Frivilliga medarbetare gallras noga

När de två konsulenterna talar om frivilliginsatsen gör de det inte onyanserat. De vet att man tidigare gjort andra erfarenheter. De vet att rekryteringen är en delikat uppgift och att gallringen får ske ytterst noggrant. Rekryteringen sker genom annonsering, genom kontakt med föreningslivet, på nämndtjänstemännens rekommendationer eller genom den förening för frivilliga övervakare som numera finns — Nykterhetsnämndens övervakarförening. Utbildningen måste omfatta inte bara en grundkurs utan också påbyggnad efter hand och ständig kontakt.

Framför allt understryker de att en aldrig så intresserad och väl utbildad frivillig kraft aldrig helt kan klara sig utan tjänstemän och deras yrkeskunnande. De frivilliga kompletterar, och givetvis finns det områden som bättre behärskas av tjänstemän.

»Upplysningskurs angående nykterhetsvården för blivande frivilliga medhjälpare» annonserar nykterhetsnämnden om varje vår. Under sex veckor satsar deltagarna ett dussin kvällar på föreläsningar av social och medicinsk expertis, samtal, studiebesök och grupparbete. Programmet upptar redogörelse för det aktuella nykterhetsläget samt för nykterhetsvårdens möjligheter att hjälpa och behandla.

Till de här kurserna anmäler sig intresserade som läst annonserna. De kommer ofta från föreningar och har där fått kontakt med alkoholfrågan.

Men de är inte i utpräglad grad organiserade nykterister eller nykterhetsvänner utan socialt intresserade i allmänhet. Yrkesmässigt finner man bland deltagarna även läkare, sjuksköterskor och socialarbetare från skilda områden. Alla dessa har inte kommit med på kursen i syfte att bli övervakare utan främst för att bli informerade om nykterhetsvården. Men det händer att de kommer med i arbetet. Vi har också läkare som har övervakningsuppdrag.

Kursledare är de båda konsulenterna, och de är särskilt intresserade av grupparbetet. Då lär de nämligen känna deltagarna. Inte minst viktigt är att ta reda på motivet till varje deltagares intresse för nykterhetsvården. Kursdeltagarna får själva skriva ned sina synpunkter angående nykterhetsvården m m. Vid urval av lämpliga kandidater tas också hänsyn till var vederbörande bor. Förbindelsemän och övervakare bör bo där klienterna finns.

Sociodramer — allvarlig teater på kurs

Så småningom kan konsulent Leijonborg föra in årets nya namn i sitt kartotek.

När de frivilliga medhjälparna kommit in i arbetet väntar fortbildningskurser. Till dessa kan också komma personer som inte varit med i grundkursen utan t ex via fångvårdens eller barnavårdsnämndens övervakning mött alkoholproblemen. I undervisningen används gärna sociodramer. Man spelar upp fall med problemställningar som speglar verkligheten och de situationer man kan ställas inför. Deltagarna får försöka tillämpa sitt kunnande som medagerande i sociodramat. Denna metod ger åskådlighet och har praktiserats i över tio år.

Kontakten mellan de frivilliga och konsulenterna är livlig, och fortbildningen sker även i andra former såsom genom studiebesök hos socialnämnd och andra sociala förvaltningar. Detta skapar personligt kunnande och personliga kontakter.

På distriktsbyrå 1 utövas gruppverksamhet bland frivilligmedhjälparna. Man samlas här var tredje vecka och samtalar i huvudsak om övervakningsproblematiken, om problem i de ärenden i vilka medhjälparna varit engagerade. Gruppverksamheten är ett forum där övervakarna kan komma till tals både med varandra och med representanter för byrån angående frågeställningar och tillvägagångssätt i arbetet. Föreningen för kurativ verksamhet bland ungdom anordnar speciella studiecirklar för ungdomsövervakare och samarbetar med nykterhetsnämndens konsulentexpedition.

Distrikt efter distrikt har insett vilken avlastning de frivilligas insats innebär. En bättre service kan ges åt både klienten och hans familj. Den frivillige har mera tid än tjänstemannen och på det viset kan den be-

handlingslinje nykterhetsvården önskat följas upp på ett bättre sätt. En duktig och beprövad frivilligkraft kan få arbeta mycket självständigt.

Specialdistriktet för manlig ungdom sysselsätter 30-talet frivilliga. Om detta arbete kan läsas i en särskild artikel på s 101.

Prestige får aldrig bestämma

— Misslyckas aldrig dessa friviliga?

— Jo, visst händer det, säger konsulent Leijonborg. Men det är ett överraskande fåtal ärenden, där inspektören anser att medhjälparen direkt misslyckats. Vi försöker få igenom samma inställning som man har inom socialvården. När en assistent eller kurator meddelar, att han eller hon inte kan få kontakt med klienten, är man inte rädd att byta tjänsteman. En annan kan lyckas så mycket bättre. Det sägs klart ut att prestigesynpunkter inte får bli bestämmande. Om kontaktsvårigheter uppstår skall förbindelsemannen eller övervakaren säga ifrån. Efter ett samtal med inspektören eller konsulenterna kan vederbörande i stället få ett annat ärende.

Kontaktsvårigheterna är naturligtvis inte i majoritet. Tvärtom, en kontakt mellan frivillig medhjälpare och klient växer gärna ut till ett direkt vänskapsförhållande, som sträcker sig långt utanför det ursprungliga syftet både till tid och omfattning.

Hustrun behöver få semester i lugn och ro

En modern nykterhetsvårdare ägnar inte allt sitt intresse åt den alkoholskadade för att samtidigt försumma dennes hustru. Också hon behöver ju hjälp. Arbetet bland dessa hustrur är ett stort och ganska oprövat fält, som kräver stora arbetsinsatser.

— Numera bjuder vi in fruarna till en träff under litet trivsamma former, säger konsulent Svensson. Detta växer ut till ett grupparbete, då vi kan råkas en kväll i veckan och diskutera gemensamma problem. Men dessa hustrur behöver också komma bort från problemen. De saknar kontakt utåt och vi försöker ge dem den. De är öppna för skönhetsintryck och konst. Utflykter till Waldemarsudde och Millesgården har gett starka kulturupplevelser. Andra bryter sin isolering genom att till exempel börja läsa språk och drömmer om resor till främmande länder. Och jag måste säga, att männen är positivt inställda och gärna sitter barnvakt en kväll i veckan när hustrun ska till vår träff.

Det ordnas också sammankomster, dit både männen och hustrurna bjuds in. Vi har just haft en båtutflykt gemensamt. Likaså har i mindre omfattning gruppverksamhet för männen begynt. Detta har skett på deras egen begäran.

Sedan 1957 arrangeras husmorssemestrar för de alkoholskadades hustrur. De två senaste somrarna har antalet deltagare varit omkring 80.

Lagen bör ändras en gång till?

Att få konsulenterna att berätta om framtidens nykterhetsvård sådan de vill ha den är förmodligen inte svårt alls i det dagliga arbetet på deras expedition. Utåt vill de emellertid inte säga för mycket. Men detta drömmer de om:

— Vi som sysslar med nykterhetsvård måste tillsammans med klienten göra upp en ordentlig behandlingsplan på lång sikt. Och i den planen skall ingå omtanken om hela familjen. Vi är angelägna om en lång, eftertänksam planering med hänsyn till alternativ som kan uppstå. Den planen skall kunna ruckas på gång efter annan, om det behövs. Men en långsiktig plan krävs i stället för insatser ryckvis utan att någon tar itu med eftervårdsproblemen.

Familjeprincipen kan inte realiseras utan vittgående organisationsförändringar. Nu försöker man inom lagens ram ordna gemensam tjänsteman för både manligt och kvinnligt ärende, när det är fråga om man och hustru. I Vällingby och på byrån vid Svedbergsplan är det så ordnat, att nykterhetsassistenten sköter både socialvårds- och nykterhetsvårdssidan i ett och samma ärende. Detta framstår för oss som den naturliga och mest rationella vägen.

Nykterhetsvårdens nya PR

Skolklassen från S:t Göran fick många fakta om nutida nykterhetsvård på sitt inspelningsband. Deras egna frågor och konsulenternas svar spelades upp, och förmodligen fick en och annan av eleverna en alldeles ny syn på nämndens aktivitet. Tidigare sköttes nykterhetsnämndens PR i stor utsträckning av patienterna själva. Och under den gamla lagens tid blev det en ganska negativ PR. Konsulentexpeditionen håller på att skapa en ny inställning hos allmänheten. Sotaren är inte farlig.

Socialvården har en alltför dålig opinionsmässig förankring bland allmänheten, fastslår förste socialassistent Gunnar Hansson.

De nya signalerna om fylleriets avkriminalisering kommer förmodligen att ge impulser till fortsatt debatt i alkoholfrågan, särskilt vad det gäller den av samhället bedrivna nykterhetsvården.

I offentliga uttalanden brukar det betonas att alkoholfrågan är ett allvarligt socialt problem, som myndigheter, organisationer och enskilda måste hjälpas åt att lösa. I det praktiska livet är det likväl som om problemet inte skulle angå någon annan än de nykterhetsvårdande organen och deras klientel — och så nykterhetsrörelsen förstås. Som socialarbetare kan man ibland få känslan av att arbetet inom nykterhetsvården betraktas som en nästan dubiös sysselsättning.

Den i och för sig oroande höga alkoholkonsumtionen måste bekämpas genom en effektivare upplysning, ett humant medicinskt och socialt rehabiliteringsarbete och genom ökade forskningsinsatser.

Månadens reportage

Leif Holgersson i tidningen Arbetet, Malmö, har under ett besök i Stockholm slunkit in på en Sara-restaurang. Han har onekligen fångat tristessen i de ensammas tillvaro — ensamma mitt i Stockholms storstadsmyller:

En man omkring de sextio åren blir förtjust när man slår sig ned hos honom. Han förklarar spontant att han är gammal scenarbetare, som väntar på förtidspension. Litet generad berättar han att han inte går på krog för matens skull. Aptiten har han tappat för länge sen. Han vill se litet folk omkring sig. I Humlegården kan han inte sitta. Där blir han antastad av ligister. Ungdomen blir allt sämre, super och bråkar. Min granne har tydligen ett äktenskap bakom sig. Han talar om en son, som »kommit upp sig». Själv har han det också ganska bra, bortsett från att han ju tap-

pat aptiten och har dålig rygg. Han känner många av krogens gäster, krogens och många andra krogars historia. Identifierar sig ibland med de andra gästerna och säger — vi, håller ibland en viss distans till dem och säger — jag. Känner sig tydligen litet halvintellektuell med tanke på sin tidigare tjänst hos Thalia. Man frågar honom vad han och kamraterna får ut av krogsvängen. Han förstår frågan och svarar, ganska kraftigt alkoholpåverkad:

De flesta är nog som jag — ensamma. Fast många har som jag en bra gift syster i Johanneshov, som kan tala om hur man skall sköta sig. Jag far dit någon gång, men blir förbannad. Alla är vi alltså ensamma. Förbannat ensamma. Många är vad man kallar alkoholister. Han där borta kom från torken i förra veckan och flera har med nämnden att göra. Kanske hälften. Inte jag. Djävla trams. De flesta är hyggliga, men någon blir tokig när han får sprit. Man jobbar hårt i veckan. Skitjobb. Några går på dekis och stämplar. Fritiden är sprittiden. Så är det bara. Vafan skulle dom annars göra. Gå på Skansen eller stadsbiblioteket? Många av dom läser aldrig en tidning. Här träffar dom grabbarna. Snackar om basen i hamnen och ljuger om fruntimmer. Fyllnar till och trivs. Känner sig som herrar, ger skatan där (servitrisen) litet extra dricks. Visst fan kostar det minst tjugofem spänn att gå hit, men det är livet gosse! Vårt liv.

---

2 miljoner kronor är anslaget till härbärgesverksamheten 1966, som totalt omfattar 350 hotellplatser för bostadslösa, varav närmare ett hundratal kvinnor. Platsantalet vid Skrubba har minskats till hälften. Den nya förläggningsbyggnaden i Skarpnäck ger 110 platser.

Anamnestiska data i en klientel- och prognosundersökning på Gudhemsanstalten visar, att de flesta patienterna kommit från utpräglade arbetarhem och att en större andel än i en normalgrupp vuxit upp i ofullständiga hem, där alkoholmissbruk och besvärliga ekonomiska förhållanden ofta förekommit. Patienternas skolutbildning är låg. Nära 90 procent av de undersökta patienterna förekommer i kriminalvårdsstyrelsens straffregister. Halva antalet var underhållspliktiga mot barn i eller utom äktenskap. Andelen frånskilda var betydligt högre än normalt.

Nära 95 procent av patienterna var tvångsintagna. Vårdperiodens genomsnittliga längd var drygt tre månader. Äldre arbetsföra patienter visade under anstaltsvistelsen bättre arbetsförmåga än yngre arbetsföra.

Inom ett år från första försökspermissionen (observationsåret) blev två tredjedelar av de undersökta patienterna återhämtade till anstalten eller återintagna. 35 procent hade begått brott under observationsåret.

”Vi lever som kloakråttor”

Torken ingen bot

Mitt emot mig sitter en man i »torkens» grå skjorta och blåbyxa. Jag frågar: — Vad har man gjort för att bota er? — Ingenting, svarar han snabbt. Jag ställde samma fråga till en rad av hans olyckskamrater på statens vårdanstalt i Venngarn för alkoholmissbrukare. Svaren blev kusligt samstämda: — Ingenting! Han var en av de bittraste, och det han berättade blev till en anklagelse: — Samhället vill bli av med oss. Torken är ingen bot men ett straff...

Han är kommen norr ifrån. 1957 började han vandringen mellan torkarna, och nu har han varit femton gånger på alkoholistanstalter, och det är femte gången på Venngarn. Nu senast var han ute en månad. Han är byggnadsarbetare och vill arbeta när han försöker börja på nytt. Största problemet blir då bostaden. Ingen vill ta emot honom, han är svartlistad också på ungkarlshotellen. Utan bostad kan han inte ha ett arbete. Det blir att ligga i portar och ta strö-jobb.

Så träffar hans sina supvänner. — Bara en liten skvätt, och jag kan inte sluta, säger han.

Det är förtvivlan och vrede och plåga i hans ord och också vädjan: — Vi vill ha bort torkarna, vi vill ha läkare; flytta oss från socialstyrelsen till medicinalstyrelsen!

En tid på Beckomberga minns han med tacksamhet, där fick han tala med läkare, det vill han göra varje dag. Vem ska man tala med här? En period var han hos alkoholforskarna på Karolinska sjukhuset, som för honom blev till en oas, där han behandlades som en människa.

Det är något galet med nervsystemet, menar han.

Så fort något går emot honom blir han nervös och tar alltid till spriten för att döva oron. Det räcker med ett par supar, så är nedsupningen på gång. Dagen därpå, innan Systemet öppnas, tar han till pilsner och rödsprit.

— Går en sådan som jag till polikliniken för alkoholsjuka, sänder man mej genast till anstalten, säger han.

Och han bryter ut: — Jag är så förbannad på hela det här systemet! Vi är som kloakråttor. Se där kommer en fyllhund, säger folk. Matlapparna, tvi! Samhället gör fel mot oss. Jag kommer att dö snart...

En av hans alkoholsjuka kamrater visar upp ett yttre lugn och försöker uppenbart att ge en nyanserad bild av sitt elände, men på frågan vad man gjort för att bota honom svarar han lika bestämt och tveklöst: — Ingenting!

Han började att vänja sig med sprit någon gång på 50-talet, arbetade på ett restaurangbolag, och det blev groggar på kvällen. Alkoholismen smög sig på honom. Efter en tid märkte han: det här måste vara något fel... För sin del ser han spritreformen 1955 som en stor olycka. — Hade motboken behållits, hade jag inte suttit här på Venngarn... Det har blivit för lätt att få sprit dagen därpå, man kommer aldrig ur kedjan.

Söndersupen

Han berättar att de flesta gånger han blivit utsläppt från en anstalt har han stått utan jobb och bostad. Men visst har det någon gång gjorts försök, som den gången i Hälsingborg med test för omskolning. Men Köpenhamn låg för nära.

Han har erfarenheter av en lång rad alkoholistanstalter; den på Kurön, dit han kom första gången, är den enda som han kan tala väl om.

Nu sist var han alldeles söndersupen efter ett halvt år på glid. En kväll var han så illa däran att han inte ville gå hem till sitt tillfälliga logi, och han gick och lade sig i en trappa vid Norr Mälarstrand. Det var den minst lämpliga platsen, det dröjde inte lång stund innan polisen tog honom, och det blev Venngarn direkt.

Nog har det hänt när han blivit utskriven från någon anstalt att han varit fast besluten att sluta med spriten. Men motgångarna har alla gånger inneburit ett återfall. Han har mötts på ett sätt så att han känt sig uppenbart nedklassad. Han har druckit så mycket att han fått delirium tremens flera gånger — dessa fruktansvärda, livshotande hallucinationer.

Möte med nykterhetsnämnderna innebär ofta förödmjukelser fast han också här mött en och annan förstående människa. Men mest blir det likgiltighet, moralkakor eller utskällning. När han kom hem till sin hemstad fick han en lapp att visa upp i tobaksaffären för att få ut röka. Hellre avstod han.

Första tiden på anstalten kan ha mening så illa söndersupen som han brukar vara. Men han hämtar sig snabbt, och sedan känns vistelsen på anstalten som en ren förvaring.

— Vården på en alkoholistanstalt är obefintlig, säger en affärsman. Han berättar att han inte haft någon som helst kontakt med läkare. Han vämjs vid denna miljö och skildrar hur han har en logikamrat som går på gränsen till sinnessjukdom. Samvaron är fylld med ett slags kåksnack.

Den alkoholsjuke söker i en dimvärld efter orsaken till sin misär. Vem ska jag tala med, frågar en av de olyckliga här på Venngarn. Det låter som ett skri.

En man med god yrkeskunnighet, som hjälpt honom att få bostad och anställning när han sänts ut från anstalten, säger sig tro att hans alkoholism beror på att hans hustru dog och han stod ensam med fyra barn. Tidigare hade han som många andra av hans kamrater tagit sig några supar på lördagen, men nu sökte han sig till spriten. Det har för honom varit en rad av misslyckanden och nya försök. Det har hänt åtskilliga gånger att han gått till Systembolaget men vänt vid dörren. Men när motgångarna kommer orkar han inte. Han blev omgift, men ligger nu under skilsmässa.

— Min fru är underbar men det hjälper inte, säger han. En gång klarade han sig nykter tio månader i sträck, och han har varit sekreterare i en Länkförening, men spriten är honom i det långa loppet övermäktig. På Venngarn har han samtalat endast med assistenten i sin stora grupp om sina svårigheter.

Vi straffas

En patient i 40-årsåldern berättar att han varit på alkoholistanstalt 17 gånger. I en ton som är nästan skrämmande saklig säger han: — Torken är ingen hjälp, vi ska straffas, hållas undan ett tag, det är meningen. Dom gör ingenting åt mej. Vad är orsaken till hans alkoholism? Han verkar tveksam själv, säger något om skilsmässan, som kom honom att förlora livsgnistan. Nu förs han ut och in från torkarna. Nå, en kamrat var bara fri i sju timmar.

Venngarn pressar ned honom. Några helgdagskläder har han inte, det känns ovant med slips när han lämnar torken. Rummen är lyhörda och på dagrummet

är det ett evigt surr. Arbete och bostad när han kommer ut — jo tack! Det har hänt honom flera gånger att en nykterhetsnämnd sparkat undan fötterna för honom när han fått ett jobb — man har röjt hans alkoholism med sina frågor hos arbetsgivaren.

— Så här straffas jag för att jag super, säger han. Tanke på att rymma? Nej det vill jag inte. Varför? Jo, jag har en gammal mor, vill inte att polisen ska komma hem till henne och söka efter mej.

Låser in knivarna

Bakom det behandlingskollegium som förekommer på Venngarn ligger en god tanke. Man vill få en samlad syn på patientens situation i olika lägen, man syftar till att planera inför försökspermissionen och man bestämmer dagen när den skall ske. Eftervården kommer alltså på tal — möjligheterna att ge en effektiv hjälp syns dock vara så förtvivlat små.

Medarbetaren gavs tillfälle att följa ett kollegiesammanträde, givetvis utan att anonymitetsrätten kränktes.

Runt bordet sitter direktör Yngve Monie, psykiatern Göran Stolt, en representant för Stockholms nykterhetsnämnd, några assistenter, som har att svara för sina alltför stora grupper av patienter. En representant för arbetsvården brukar också vara med.

Några smärtsamma öden defilerar förbi.

Fall nr 1: Det är en grovvuxen, mycket stark arbetare. Han har kommit från en familj med 18 barn, där alla missbrukar sprit. Nu är han gift, har två barn, är mycket fäst vid den minsta men visar agg mot hustrun och det äldre barnet. Barnen är nervösa och har skolsvårigheter. Bostaden är usel, två rum med eldstad endast i det ena. Denna bjässe dricker väldiga kvantiteter sprit, och man anser honom farlig för hustrun, som låser in knivarna när han är berusad. Då händer det att han lägger sig på köksgolvet och ligger och »smådjävlas». Men varken han eller hustrun vill skiljas. Övervakaren är rädd för honom och vågar inte besöka honom när det behövs som bäst. Man har konstaterat att mentalvård inte behövs.

Han är helt oförstående inför myndigheternas ingripande. När han fördes till Venngarn återhämtade han sig mycket snabbt, och han arbetar som tio andra i jordbruket precis som när han är fri.

Det finns en mjuk sida hos honom också, konstaterar dr Stolt. Han kan le så vackert. Han har en viss benägenhet att känna sig förföljd och tål sprit mycket dåligt. Det kan ju tänkas att han har sviter av någon skallskada, men för det har han inte blivit undersökt. För övrigt — skulle en skallskada konstateras, så förbättrar det inte hans läge, såsom nykterhetsvården nu fungerar. Vad skall man göra med honom? Ett beslut gäller ju också hustrun och barnen.

Hustrun alkoholist

Fall nr 2: Det är en patient som är intagen för pliktförsummelser och störande levnadssätt. Hans liv visar ett snabbt socialt förfall, bakom vilket förmodligen ligger en neuros. Hustrun är grovt alkoholiserad. Han försökte ta hand om henne, men det blev hon som bröt ned honom. Nu vet han inte var hon är, och han är plågad av en stor oro och är dessutom självömkande.

Fall nr 3: Det är en snart 50-årig man. Han är frånskild, saknar bostad och tycks inte ha någon förmåga att klara sig själv. Han är inte avtrubbad av sitt alkoholmissbruk och uppträder hyfsat, men läkaren ser honom som en påtagligt astenisk person, han lider alltså av kraftlöshet och trötthet både fysiskt och psykiskt. Han har vandrat genom en rad alkoholistanstalter, och här på Venngarn har han varit sex gånger. Han känner till de flesta inrättningar men har haft vårdhemmet Högalid i Stockholm som ett slags replipunkt. Han har levt ett lösdrivarliv och har varit hallick. Kollegiet diskuterar var man skall placera honom efter Venngarnsmånaderna. Det märks att man är illa berörd av att sända honom till Högalid, som hör till de sämsta vårdhemmen. Till slut enas man om att ta en ny chans och föreslår att han skall sändas till vårdhemmet Stureby.

Fall nr 4: Denne man är en drygt femtio år gammal hantverkare. Ledgångsreumatism syns påtagligt vara grunden till hans alkoholism — när han inte kunde klara sitt arbete började han att supa. Han är en sympatisk människa, och trots sin alkoholism har han aldrig tagits för fylleri. Nu saknar han all förankring och har orealistiska drömmar om att kunna återuppta sitt gamla yrke. Frivilligt kom han tillbaka till Venngarn. Han är frånskild, hustrun lade beslag på bostaden, och han söker nu förgäves en egen. Kollegiet vill inte föreslå förtidspensionering — då skulle han känna sig utslagen, säger man. Man stannar till slut vid att föreslå hans placering vid ett väl ansett vårdhem.

Fall nr 5: Den mannen vägrar tala med vare sig läkaren eller assistenten.

Fall nr 6: Det är en akademiskt bildad, gift man. Hustrun har en statlig anställning. Han har varit på otaliga sjukhus för sin alkoholism, nu är det alkoholistanstalterna, och hit till Venngarn återvände han frivilligt på midsommaraftonen. Fysiskt är han i mycket dålig kondition med svälld kropp och levern ur lag. Han har blivit alltmera positiv till torken, det har skett jämsides med att han försämrats psykiskt.

Fall nr 7: Han är ännu inte fyrtio år men har ett digert kriminalregister. Han har »gått den långa vägen», började redan som fjortonåring och namn som Skrubba och Drevviken finns i hans journal och där är även Beckomberga. Han är frånskild och kom på alkoholistanstalt redan som trettioåring. Han arbetar bra i snickeriet, är skötsam och är en tystlåten människa. Vad vet vi om honom?

Det känns påtagligt att deltagarna runt kollegiebordet har en stark önskan att hjälpa; vad de säger visar omtanke och inlevelse i de alkoholsjukas svåra öden. Samtidigt framstår möjligheterna till effektiv hjälp som beklämmande små.

Joson. DN

Kan jouren hjälpa mig . . .?"

Den frågan ställs kväll efter kväll till jourpersonalen på nykterhetsnämnden. Vad är det då man kan hjälpa den frågande med — förutom mer eller mindre goda råd? Socialinspektör Bror Edström svarar

Klockan 16 nattkopplas nykterhetsnämndens telefonväxel till nämndens jouravdelning. Samma tid infinner sig jourhavande personalen — en socialinspektör och en översköterska — för att ta hand om de tusen och en problemställningar som allmänheten kan belasta en sådan jourinstitution med.

Telefonerna börjar ringa frenetiskt och jourpersonalen har ofta fullt upp med att svara på uppringningar. Slagningar i registret över nykterhetsvårdsfall och andra registrerade följer i så gott som alla fall av förfrågningar eller hjälpsökande.

Det kan ibland gälla ett fall där joursyster får företa ett hembesök för att konstatera tillståndet hos en person som uppgetts vara i behov av omhändertagande eller poliklinikbehandling alternativt inläggning på nattkliniken vid Mariapolikliniken. Denna klinik har tillgång till 9 manliga och 4 kvinnliga s k nattplatser vilka skall fördelas genom nämndens jouravdelning i samråd med tjänstgörande polikliniklläkare. Överenskommelsen är sådan, men hur går det i praktiken?

Under loppet av en enda månad kunde Mariapolikliniken endast vid ett fåtal tillfällen meddela att ett par platser fanns till förfogande sedan man från poliklinikeu belagt resten av platserna innan jouravdelningen börjat sin tjänst. Det är en oerhört svårt och pressande situation för jourpersonalen att endast kunna meddela att alla nattplatser är upptagna redan då jouravdelningen börjar sin tjänst på eftermiddagen.

Men vilka är det då, som har blivit inlagda utan jouravdelningens medverkan? Ja, givetvis belägger läkarna inte platserna utan att det föreligger skäliga indikationer för en sådan åtgärd. Det är personer som vid dagens undersökningar visat sig vara i så dåligt skick att en inläggning över natten är välmotiverad. Vad är då 9 vårdplatser i en miljonstad? Givetvis alldeles för otillräckliga för att ha någon avgörande betydelse för omhändertagande och behandling av det stora klientelet alkoholskadade. Om tillgång funnes på platser och folk visste av en sådan tillgång, skulle det sannolikt behövas ett mindre sjukhus för alla dem, som är i behov av vård eller behandling under kvällen och natten.

Det är dock inte bara Mariapolikliniken som skall skötas. Lika ofta gäller det att folk behöver ett husrum för natten. Och var tar man detta i en stad med en så högt utvecklad bostadsbrist som Stockholm? Den bittra sanningen är som de flesta vet att ungkarlshotellen är för få och för vanryktade. Men det kan givetvis inte jouravdelningen rå för. Däremot blir det givetvis jouravdelningen som får bli klagomuren för allmänheten. Alltför ofta hör man folk säga med indignation i stämman att »jag ringde till jouravdelningen fast jag vet att ni ingenting kan göra». För en socialvårdare finns det inte mycket, som skulle kunna vara mera anklagande att höra. Resignationen är tyvärr den enda barmhärtiga utvägen även för en jourhavande socialvårdare i nykterhetsvården.

Och så slutligen har vi problemet med de tbc-sjuka alkoholmissbrukarna, som inte har någonstans att ta vägen. D v s om det inte går att förpassa vederbörande till ett sanatorium, i främsta rummet Hessleby Sanatorium — vårdanstalt för alkoholmissbrukande tbc-fall. Centraldispensärens bostadsbaracker är inte öppna för nykterhetsvårdens klientel. Nämndens framställning om bostadsbaracker för tbc-patienter som saknar bostad har hittills inte kunnat förverkligas. Vi väntar ivrigt på att framställningen skall ge resultat.

»Kan jouren hjälpa mig?» Det är en inträngande och uppfordrande fråga, som

socialvårdaren i nykterhetsnämndens jouravdelning ofta hör och inte gärna skulle vilja lämna utan åtgärd — om det bara funnes resurser.

Men vad gör man i en situation när enbart i Stockholm i skrivande stund torde saknas cirka 250 vårdplatser på anstalter för alkoholmissbrukare. I denna siffra ingår endast sådana fall, som antingen själva söker eller av överståthållarämbetet prövats nödvändigt att tvångsmässigt bereda vård jämlikt 58 resp 18 §§ i nykterhetsvårdslagen.

Platssituationen på de enskilda vårdhemmen av konvalescenthemstyp är inte mycket bättre. Flera platser behövs. Men det går som bekant inte så fort att bygga nya vårdanstalter eller vårdhem. Och inte heller att anskaffa bostäder eller ungkarlshärbärgen för människor, som är totalt »utslagna» i tillvaron. En och annan matlapp och »slaflapp» lämnas dock över till någon utsvulten och hemlös liten människa, som så när hade slutat att tro på att någon i denna världen kunde hysa något intresse för just hans eller hennes vardagsproblem.

Polisen kan ibland vara sista utvägen att lösa en akut kris. Det kan gälla familjens säkerhet eller personens egen säkerhet. Det kan gälla suicidaltankar, delirier och lägenhetsbråk. Och mycket, mycket mera. Då har jouravdelningen en bundsförvant i polisen. Ofta kan ett snabbt polisingripande hindra en svår katastrof. Alla medel måste ju samverka för att rädda och förebygga.

Och så har jouren gjort sin plikt. Jouren kan gå. Om man litet vanvördigt får travestera ett känt ordspråk.

Bror Edström

Portförbjuden även på alkoholistanstalt

UTESEKTIONEN ARBETAR BLAND STORSTADENS SVÅRASTE KLIENTEL, DE VINRUSIGA GATUFYLLERISTERNA

Det kom mycket folk till ett protestmöte i Gamla Stan. Butiksägare och invånare i Stortorgets grannskap klagade över det öppna fylleriet, smygflaskor i portar och gränder och mängden av småstölder. Man ville stänga vinbutiken vid torget. Systembolagets filial har tidigare förlorat sitt sortiment av starksprit. Nu dras till butiken ingalunda mängden av de goda årgångarnas finsmakare utan skarorna av *nedgångna vindrinkare från hela Stockholm.*

Protestmötet nämns inte som ett ensamt exempel på hyggliga medborgares indignation över trakasserier från bottenskiktet av en storstads alkoholmissbrukare. Folk i andra stadsdelar har ständig känning av berusade bettlare, gatubråk och all den tristess ett gäng kringströvande alkoholmissbrukare sprider. Insändare klagar i dagspressen över att myndigheterna inget gör. Alkoholmissbrukarna tillåts terrorisera sin miljö.

Inte välkomna tillbaka på anstalten

Det är inte så att inget görs. Men det görs för litet. Stockholms nykterhetsnämnd har visserligen en utesektion bestående av en inspektör och tre assistenter, den enda i landet. Men dessa fyra tjänstemän skall med bristande stöd från många håll klara ett stort klientel. Varken Stockholms stad eller anstalterna går fria från deras kritik. Så här säger t f inspektör Gösta Hjalmarsson i utesektionen:

— Vi rör oss med ett bottenklientel. Många vandrar mellan fångvård och alkoholistvård. Från en anstalt går de direkt ut till en fortsatt asocial tillvaro i Stockholm. Är kanske släppta på försök men börjar genast dricka. Arbetar inte och bor ingenstans. Lever på tiggeri och småstölder. De är ovilliga till kontakt med nykterhetsnämnden och har ingen som helst ambition att ta ett arbete och försörja sig själva. Vi kan mata anstalterna med uppgifter om hur deras försöksutskrivna klienter missköter sig. Vi får ta emot klagomål från polisen och rapporterar detta vidare. Men anstalterna vill inte ta tillbaka männen. Detta även om trettio vårdplatser står tomma.

§ 21: »Med ena benet i graven»

Utesektionen kom till 1959, då spriten varit fri under några år och gatubråken ökat i omfattning. Överståthållarämbetet slog larm och nykterhetsnämnden svarade med denna speciella sektion. Första uppgiften blev att i samarbete med polisen plocka ut de värsta gatufylleristerna. Många av dessa var i trängande behov av vård. Situationen var i sanning skrämmande. Om man går tillbaka och ser på statistiken för 1960 finner man att 44 personer togs om hand enligt nykterhetsvårdslagens § 21, där det bland annat står att »polismyndighet må ock tills vidare omhändertaga den som är hemfallen åt alkoholmissbruk och på grund av oförmåga att taga vård om sig själv är i trängande behov av omedelbar vård». I praktisk tillämpning skall man vara i mycket dålig kondition, fysiskt och psykiskt, för att stockholmspolisen skall använda § 21. »Ena benet i graven och oförmåga att svara ja eller nej» lyder en drastisk vardagsformulering.

1963 hade man bara anledning att tillämpa lagparagrafen en enda gång. Inte därför att fylleriet minskade, det bara ökar. Utan därför att utesektionen under sina första år rensade upp och nu i samarbete med polisen förmår gripa in på ett tidigare stadium. Åtminstone innan man står med ena benet i graven på grund av spritmissbruk, svält och köldnätter utomhus.

Nära samarbete med polisen

Nykterhetsnämndens utesektion har en med distriktsbyråerna likartad organisation

men fungerar annorlunda än barnavårdsnämndens nattpatrull, bland annat genom att man ständigt samarbetar med polisen. Utan polisens civilpatruller skulle utesektionen inte kunna verka som nu. Civilpoliserna märker när någon inom distriktet håller på att supa ner sig. De har rätt att kräva legitimation och kan skaffa in fakta på ett enklare sätt. Ibland gör man gemensamma rensningsaktioner. — Häromdagen träffades vi vid Slussen klockan nio på kvällen, säger inspektör Hjalmarsson. Civilpoliserna känner i förväg till var lösdrivarna håller till och ungefär vad det rör sig om för människor. Vi från nämnden talar med lösdrivarna och försöker bilda oss en uppfattning om dem. Det är lättare att komma till tals så här utomhus än vid ett skrivbord på expeditionen.

De allra flesta är födda utom Stockholm. Många har inte arbetat på tio—femton år. Andra har nyss kommit till stan. Det är inte svårt att dra sig fram med tillfälligt arbete i Stockholm. Men svårare att få bostad. På somrarna bor åtskilliga ute på campingplatserna vid Farsta och Mälarhöjden. På vintrarna är det värre, med Skrubba som den bästa av flera nödlösningar. De andra är bilvrak, inbrott i parkerade bilar, rivninghus eller logi under bar himmel. Ett markant inslag bland lösdrivarna utgör finska medborgare. De kan ha kommit till Sverige i de allra bästa avsikter men hamnat i Stockholms slum och gått ner sig. Dessa är de enda, som tycker att Skrubba är en riktigt hygglig inrättning. I fjol skickades femtio av finnarna hem. Man önskar många gånger att utvisningsförfarandet kunde fungera bättre. Det är så lätt att ta nästa båt tillbaka hit.

Beredskapsarbete bättre än anstalter

— De som nyligen kommit från landsorten till Stockholm försöker vi skicka tillbaka. Utan bostad har de ingen chans att klara sig här. De mest nergångna försöker vi få in på en anstalt, där de på tre månader hinner komma i hyggligt fysiskt skick. De måste få mat och vård för att bli arbetsföra. De som är i gott skick föreslår vi helst utesysselsättning. Inte i skogen. Det klarar bara den som haft sådant jobb tidigare. Men det finns annat. Arbetslöshetsnämnden och nykterhetsnämnden har till exempel tillsammans anläggnings- och vägarbeten på gång ute på Gålö, där Stockholms stad har sitt stora fritidsområde. Där arbetar nu 30—35 man. De får kost och logi i nykterhetsnämndens regi, och vi svarar också för den kurativa verksamheten genom en särskild kurator. Totalt helnyktert blir det väl inte heller där ute. Men skillnaden mot att driva inne i Stockholm är enorm. Där utför männen ett nyttigt arbete, kan betala för sig och får en bra slant över. Arbetena betalas avtalsenligt, och inackordering kostar cirka 12 kronor om dagen.

— Vi har mycket goda erfarenheter av beredskapsarbeten och skulle bara önska att det fanns större tillgång på dem. Våra nuvarande hundra platser vid vägarbeten i Almunge och Åkersberga samt i skogsvård i Mölnbo och Ösmo räcker inte.

Bara ett fåtal av de män vi får kontakt med går frivilligt med på hjälpåtgärder. Andra befinner sig i ett sådant tillstånd att samtal är helt meningslöst, innan de avgiftats på Mariakliniken eller fått sova ruset av sig på en polisstation. Ibland avtalar vi om ett sammanträffande på nämndens expedition, och det händer att vederbörande infinner sig. Annars får vi söka upp dem igen på gatan, i parker och i deras andra tillhåll. Det är inte alltid så lätt att hitta dem, eftersom de är portförbjudna på ungkarlshotellen och ambulerar mellan tillfälliga nattlogin.

Stöldvåg där lösdrivarna drar fram

— Vi känner till ungefär 1 800 manliga alkoholmissbrukare utan varje fast förankring men är medvetna om att det finns fler. Siffran stiger hela tiden, främst genom hitflyttning av människor som inte får sin bostadsfråga ordnad. Detta är ett

storstadsproblem, som också Göteborg och Malmö har känning av om än i mindre omfattning. Mest utsatta är Maria, Katarina, Nicolai (Gamla stan) och Klara polisdistrikt. Rent praktiskt har nykterhetsnämnden delat upp arbetet på fyra ungkarlsdistrikt och från dessa har vi övertagit 150 ärenden som gäller sysslolösa, drivande och spritpåverkade män i det centrala Stockholm. Till oss kan en inspektör från distriktet ringa och berätta, att man har en man antecknad för sju fylleriförseelser på tre månader. Han ber oss göra en utredning och se vad som kan åstadkommas. Det är således inte bara vid den uppsökande verksamheten vi tar itu med fallen.

— Att tillsammans med polisen rensa upp i ett distrikt är inte det lättaste. Hösten 62 hade vi en mängd lösdrivare i Katarina och Gamla Stan. Vi intensifierade vårt arbete tillsammans med vederbörande polisdistrikt för att få ordning här. Det fick vi också. I Katarina och Gamla Stan. Och kunde efteråt konstatera att gängen flyttat till Vasastan. Rensningen är alltså ingen egentlig lösning utan mera en geografisk flyttning av dem. Det kan polisen också fastställa. Efter en aktion minskar mängden av anmälda småstölder inom distriktet. Men ökar i samma omfattning i det distrikt klientelet förlagt sin verksamhet till. Det gäller främst kamerastölder, inbrott i bilar, tillgrepp i butiker och andra smärre stölder av den typ polisen knappast får tid att reda ut. Vi vet alltså att många av dessa lösa existenser försörjer sig på tjuvnad och detta är särskilt utpräglat bland de yngre, som ökar i antal. Redan i 25-årsåldern kommer de in i denna sysslolösa tillvaro och blir snart kriminellt belastade.

Bettlare i city gör 35 kronor i timmen med skrämsel

— De berusade bettlarna behöver inte lida brist på pengar. Jag har fått uppgifter som visar på att de kan få ihop 35 kronor i timmen i de centrala delarna. Med ett burdust och fräckt uppträdande nekas de inte en krona av kanske ensamma kvinnor, som skräms att kvickt ge ut pengar.

Kan sådant förekomma 1965? undrar vännerna

— Vintertid är situationen med vårdresurser hopplös. Det går an att ligga ute sommartid. Men i höstas var jag ute en kväll i slutet av oktober med polisen och träffade på några timmar ett 80-tal utelogerare i ett enda distrikt. Och myndigheterna vet att flera hundra man ligger ute eller söker sig tak över huvudet var de kan finna det när Skrubba är stängt. Mina vänner utanför socialvårdarnas led tror mig inte, när jag berättar att det är så. De kan inte fatta att något liknande förekommer i sådan omfattning i Sverige av år 1965.

Och faktum är också att en del av lösdrivarna bortsett från alkoholism inte är kapabla att ordna sin tillvaro. De är fysiskt och psykiskt handikappade, och kan inte ens som helnyktra klara sig på egen hand.

— Vårt arbete är uppsökande ute på fältet. Den vård som krävs därefter tillkommer inte utesektionen. Men vi kan ju uttala besvikelse när det inga resurser finns. 1965 kunde vi ordna anstaltsvård för 40 av våra klienter. Ofta finns inga platser tillgängliga alls. Fram i november—december förra året hade enbart Stockholm 200 man som stod i kö för vård.

Skyddade arbetsplatser viktigast av allt

Inspektör Hjalmarsson är medveten om den begränsade nyttan av en tids vistelse på alkoholistanstalt. Han vill ha flera beredskapsarbeten med ordnade förläggningar. Han vill ha fram skyddade arbetsplatser för svårt skadade alkoholister och ett väl etablerat samarbete mellan nykterhetsvård och mentalvård. Gränsfallen är

många. Bristen på skyddad sysselsättning åt dem som släpps från anstalterna är det som känns svårast.

— Storstäderna fångar upp ett klientel som inte kan inordnas under de nuvarande reglerna för nykterhetsvården, säger inspektör Hjalmarsson. Vi kan inte klara deras situation med tillfälliga lösningar utan måste lägga upp en långsiktig behandling. Jag skulle inte vilja ha definitiv utskrivning från anstalt tidigare än efter fem år. Inte så att klienterna skall vistas på anstalt hela tiden utan få försökspermission till arbetsplatser, där bostadsfrågan är löst. Det har ju visat sig på Edshemmet att patienterna kan bo på anstalten och arbeta på industrierna i Upplands Väsby. Liknande arbetsdrivande inrättningar bör kunna ordnas under friare förhållanden, och om männen super till emellanåt får det väl vara hänt. Bara vi i stort sett får dem att leva normalt.

Att ingenting göra är inte humanism

— På utesektionen försöker vi varje gång arbeta med den enskilda människans väl i sikte. Allmänheten består också av enskilda människor, och även de har rätt till hänsyn. I parkerna får rödspritsgubbarna herraväldet och skrämmer bort mammor med barn. På gatorna blir man antastad. Skyltfönster krossas och varorna stjäls. Småstölderna ökar i de berusade lösdrivarnas spår. När det finns möjlighet att genom skyddade arbetsplatser hjälpa lösdrivarna till ett produktivt och mera normalt liv, måste samhället skaffa resurser. Det är inte humant mot någon part att lämna lösdrivarna i fred. Inte mot dem själva och inte mot allmänheten.

Intervjuare Ingrid Palm

När Nubbebo blev annorlunda

Nykterhetsnämndens 50-årsjubileum ger signaturen X anledning att erinra sig en del händelser och personager, som det kanske vore orätt att låta helt glömmas bort. Jag tänker nu inte på de många tragedier och människoöden man å tjänstens vägnar haft att ta befattning med. De kastar en tung och mörk skugga över färdevägen, och förtjänar särskild betraktelse. Nej, jag tänker nu närmast på »det roliga», som kan vara förknippat med »människovård». För nog måste det vara anledning till glädje, när sådant här inträffar.

Kommunalarbetaren Gustav och hans hustru anmäls till nykterhetsnämnden på grund av alkoholmissbruk och »störande av grannar». Företagen undersökning bekräftar riktigheten av det trista förhållandet. Åtgärderna från nykterhetsnämnden leder till, att hustrun förmås att frivilligt söka vård på hem för alkoholskadade och mannen förmedlas inträde i en nykterhetsförening. Han blir en mycket intresserad medlem i sin loge och gör betydande insatser för att »sätta fast» langare och spritsmugglare.

En dag — ett par månader efter hans inträde i nykterhetsföreningen — kommer Gustav upp på nykterhetsnämndens expedition och berättar om sina bravader. Men så blir han plötsligt allvarlig och ser frågande ut. Vad kan vara anledningen? »Jo, inspektören, det är så, att gumman min och jag har en kolonistuga i 'Dalen' och den har både vi och grannarna alltid kallat Nubbebo. Nu sen gumman kom till 'torken' och jag blivit godtemplare, kan vi ju inte låta det gamla namnet på stugan vara kvar.» Sedan han fått medhåll om detta, tillspordes Gustav, om han inte kunde tänka sig ett annat mer lämpligt namn på stugan. Jo, det hade han nog gjort, men han ville först höra med nykterhetsinspektören om det passade. Han ville föreslå: »Mjölkdroppen».

Sedan Gustav fått besked om att det från nykterhetsnämndens sida inte mötte något hinder för namnbytet, återvände han gladeligen till kolonistugan, där han satte upp skylten »Mjölkdroppen».

Paria — vi har detta begrepp alldeles inpå oss

Nykterhetsvårdaren Malte Portström ser på sitt arbetsfält

Paria är ett fult ord, som förefaller så avlägset i vårt moderna välfärdssamhälle. Ändå har vi detta begrepp alldeles inpå oss i form av alkoholskadade människor — medmänniskor, kamrater, medborgare — eller allt vad vi nu kallar dem från våra olika sociala plattformar.

Fortfarande stöter man bort sjuka människor — alkoholskadade, fyllon, drinkare — från arbetsplatserna utan att ha gett dem en chans att ens söka läkarkontakt. Det har hänt, och händer ännu, att även arbetare — av alla kategorier — i statlig och kommunal tjänst efter decenniers anställning vid respektive företag berövas sitt arbete och sin försörjning på grund av spritmissbruk.

Efter en eller flera fullkomligt huvudlösa varningar — vi lever väl i ett fritt demokratiskt land — kommer uppsägningen, som berövar den drabbade den sista chansen till återupprättelse.

Vi är ett land med stor industri och liten befolkning, ett industriland som lider brist på kvalificerad arbetskraft. Ett land som tvingas importera utländska yrkesmän därför att vår dynamiska exportindustri inte kan förses med tillräckligt antal armar ur vår egen befolkningsreserv.

Det fattas kvalificerad arbetskraft, det tarvas omkring åtta dyrbara år för att skola fram en duglig yrkesman och kraven stegras för varje dag. I detta läge tillgriper man ute på arbetsplatserna drastiska metoder i »kampen mot rusdryckerna». »Bort med spriten från arbetsplatserna», heter det, men det betyder i verkligheten: »bort med spritmissbrukaren från arbetsplatserna», vilket är något helt annat. Självfallet kan inte spritmissbruk tolereras på arbetsplatser där miljonbelopp ligger investerade i maskiner och material.

Samhället straffar den som begår brott mot nykterhetsvårdslagen och har låtit sig finkas tre gånger under de två senast förflutna åren. Ändå reklamerar samma samhälle psykologiskt raffinerat för de »ädla dryckerna» i dyrbara annonskampanjer i syfte att driva konsumtionen i höjden. Varför skulle man annars reklamera?

Denna reklam är ett attentat mot medborgaren och framför allt mot ungdomen. Man har rätt att kräva, att minst lika stora summor som anslås till spritreklam sätts in i en upplysningsverksamhet, som avslöjar spritreklamens falska varudeklaration, talar om för folk att man handskas med ett bedövande gift, och talar om för den som trodde att »Den gyllenbruna drycken förhöjer stämningen», vart han skall vända sig för att få hjälp, när han brutits ner.

Det är brottsligt att sparka ut en alkoholskadad arbetare från arbetsplatsen utan att han i likhet med andra sjuka och skadade medborgare får tillfälle att kontakta läkare.

Där har fackföreningsrörelsen och arbetarrörelsen en stor uppgift att fylla. Det finns en stark organisation, en topporganisation, som har både kraft och myndighet nog för att verksamt kunna ingripa i denna fråga. Det finns en färdig skyddsombudsorganisation, som täcker praktiskt taget varje arbetsplats i detta land. Bygg ut denna organisation i varje fabrik, på varje avdelning. Förstärkningen behöver inte omfatta mer än en man per enhet. Dessa män skulle sedan genomgå nykterhetsnämndens kurser, lära sig att bedöma när ett ingripande är av nöden och då närma sig den sjuke som en kamrat. Otaliga exempel ur arbetslivet bestyrker hur arbetskamrater lyckats föra svårt alkoholskadade tillbaka till ett normalt liv.

Vetskapen om att det finns — på varje arbetsplats — en kompis, som förstår

de speciella alkoholproblemen och är beredd att ingripa till skydd och hjälp och som iakttar sträng sekretess, skulle utan tvivel öppna väg för ett förtroendefullt samarbete med nykterhetsnämndens tjänstemän, som även de arbetar på samma sätt.

Slopa spritreklamen och använd pengarna till kursverksamhet. Låt nykterhetsnämnderna sköta undervisningen och låt den bli obligatorisk för alla som kan medverka i socialvården, för alla fackliga och politiska funktionärer och ledare, lärare och ungdomsledare.

Det är beklagligt att det inte finns resurser att hjälpa dem som av egen fri vilja eller med samhällets hjälp återvunnit sin hälsa. Offren för de otaliga skilsmässorna, som ofta får skrivas på spritens konto, kan inte ens beredas en människovärdig bostad, när de går ut från vårdanstalten. Även om de kom på den befängda idén att uppvisa ett friskintyg, så toge inte ens ungkarlshotellen emot dem. Man vill över huvud taget inte befatta sig med nykterhetsnämndens klientel, och utöver de fåtaliga platser på dessa hotell som står till nämndens förfogande har konvalescenter från vårdanstalterna ingen möjlighet att komma under tak.

Under dessa förhållanden är det inte att undra på att många återfaller. Hur skall en människa kunna ordna sitt liv, när hon efter en hård arbetsdag inte kan dra sig tillbaka till en egen bostad? Några nödbostäder skulle kanske inte lösa frågan men väl lätta situationen för de hemlösa. Nödbostäder är fläckar i stadsbilden, säger man med rätta, och nödbostäder har en tendens att bli permanenta. Men dessa fläckar är i alla händelser mindre fula än bilden av hemlösa människor sovande under presenningar, i trappuppgångar och rivningshus eller var det går att smyga sig undan för ett par timmars huttrande sömn.

Dessa alkoholskadade måste få samma kliniska möjligheter som andra människor, samma chanser till rehabilitering. Den som säger att dessa chanser och möjligheter erbjuds dem, ljuger medvetet eller omedvetet.

Efter ett nära halvsekellångt arbete av nämnder och utredningar måste man konstatera att nykterhetsfrågan befinner sig i en återvändsgränd. Vårdanstalterna räcker inte till och ju hårdare produktionsapparaten ansträngs desto starkare blir påfrestningen på nykterhetsvården. Stressen och alkoholkonsumtionen går hand i hand.

Därför måste man pröva nya vägar. Det finns en bred facklig reserv som är helt outnyttjad, folk som jobbat socialt sedan de första gången kom i kontakt med förvärvsarbetet. De har mångårig kursverksamhet bakom sig, och även om autodidakten möter svårigheter på många sätt, så har han ju ändå inte kunnat undgå att lära sig mycket under år av studiecirklar och fackligt-sociala kurser, i daglig kontakt med sociala problem.

Försök även intressera nykterhetsorganisationerna för nykterhetsvårdande arbete bland folk som står utanför alla organisationer. Satsa pengar på kursverksamhet och låt erfarna inspektörer från nykterhetsnämnden få hand om undervisningen. Den alkoholsjuke behöver hjälp av läkare och medmänniskor och bakom de flesta av dem skymtar en familj, stor eller liten. Där kommer det verkliga eländet in i bilden, nerslitna och misshandlade hustrur och skrämda, nervösa barn.

Det finns inte personal tillräckligt inom de nykterhetsvårdande instanserna för att tillgodose detta väldiga fält, som bara växer och växer. Men varför då inte försöka utbilda den fackliga reserven, de som är villiga göra en social insats? Där finns folk med sociala ambitioner som dagligen sysslar med arbetsplatsens olika problem och som utan större svårigheter bör kunna flytta sin verksamhet utanför dessa gränser.

Nykterhetsvård i stället för kriminalvård

av socialinspektör FOLKE LINDSTRÖM

Sambandet mellan alkoholmissbruk och kriminalitet är väl känt. I nästan alla brottmål föreligger som regel alkoholmissbruk, ofta i mycket framträdande form. Hittills har domstolarna vid avkunnande av domar ganska litet beaktat att många personer, som döms för brott, är i framträdande behov av nykterhetsvård. Man har liksom i förbigående vid doms avkunnande framhållit att vederbörande bör söka vård för sitt alkoholmissbruk.

I den nya brottsbalken, som trädde i kraft den 1 januari 1965, har man som bekant öppnat möjligheter för domstolarna genom lagens 31 kap 2 § att i stället för straffdom överlämna vederbörande till vård enligt lagen om nykterhetsvård, eller döma till skyddstillsyn i vilken man kan besluta skall ingå föreskrifter om nykterhetsvård exempelvis i form av intagning på nykterhetsvårdsanstalt.

Enligt den tidigare straffrättsliga åskådningen skulle på varje brott följa ett straff, utmätt i proportion till brottets svårighet. Under tillämpningen av den gamla strafflagen kom man efter hand fram till att det lämpligaste sättet att skydda samhället mot upprepad brottslighet inte alltid var ett straff i proportion till brottet utan en dom där straffet rättade sig efter brottslingens personliga egenskaper och behov. Man införde också möjligheter att genom åtalseftergift befria från brottspåföljd. Man har i brottsbalken gett ännu större möjligheter till kriminalvård i frihet genom att som påföljd införa omhändertagande enligt barnavårdslagen, enligt lagen om nykterhetsvård, enligt sinnessjuklagen, eller överlämnande till öppen psykiatrisk vård.

De nya bestämmelserna innebär inte för nykterhetsvårdens vidkommande att alla alkoholbrottslingar skall överlämnas till nykterhetsnämnd, detta medger inte heller nykterhetsvårdens resurser. Man har dels infört en begränsning i brottsbalken att brottet som regel icke kan medföra mer än högst sex månaders fängelse och att nykterhetsvårdslagens 15 § skall vara tillämplig. Erfarenheten visar från mål som handlagts vid Stockholms rådhusrätt, och förmodligen även från andra domstolar, att många åtalade icke bara är svårt alkoholiserade utan även gjort sig skyldiga till upprepad kriminalitet och att många av dem flera gånger varit föremål för åtgärder från nykterhetsnämndens sida, utan att någon förbättring i nykterhetshänseende ägt rum. Från domstolarnas sida, torde man inte anse lämpligt att överlämna en grovt kriminellt belastad person till nykterhetsvård om det visat sig att den åtalade flera gånger varit föremål för nykterhetsnämndens ingripande men undandragit sig nämndens hjälpmöjligheter och ställt sig negativ till dess åtgärder. Den allmänpreventiva synpunkten om straffpåföljd för brott spelar också in.

Om många grova alkoholbrott icke kan medföra ett överlämnande av den åtalade för nykterhetsvård eller medföra skyddstillsyn med nykterhetsvårdsföreskrifter finns det däremot brott begångna under alkoholpåverkan, eller som följd av alkoholmissbruk, där någon av ovanstående nykterhetsåtgärder kan ifrågakomma såsom exempelvis olaga hot, snatteri, rattonykterhet och rattfylleri.

Olaga hot är något som alkoholmissbrukare ofta gör sig skyldiga till. Här har brottsbalken skapat en möjlighet till skydd för alkoholmissbrukarnas anhöriga. Bakom olaga hot kan också föreligga psykisk abnormitet, som bör bli föremål för psykiatrisk vård. Nykterhetsnämnden bör vid remiss av dylika ärenden med biträde av läkarexpertis söka utröna om det olaga hotet är enbart alkoholbetingat. En del snatteribrott begås under alkoholpåverkan. Ofta kan det vara en mycket ringa alkoholförtäring som medför omdömeslöshet och bortfall av naturliga hämningar som leder till snatteribrott.

Professor Leonard Goldberg har en gång framhållit att bland rattfylleristerna döljer sig många alkoholister. Vanliga alkoholkonsumenter dricker inte så stora mängder alkohol att det medför så höga alkoholpromillen som man återfinner hos rattfylleristerna. Erfarenheterna från Stockholms nykterhetsnämnds körkortsavdelning visar att denna teori är riktig. Då och då händer det att nämndens utredning i remisser av rattfylleriärenden visar att så grovt alkoholmissbruk förelegat att vederbörande anmälts till nämndens nykterhetsdistrikt för åtgärder. I sådana ärenden är det motiverat att domstolen överlämnar vederbörande till nykterhetsnämnden för vård. Den närmare motiveringen för ovanstående ärenden återfinns i en broschyr med beteckningen: Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor nr 179 utgiven av Socialstyrelsen.

Enligt socialstyrelsens råd och anvisningar skall nykterhetsnämndernas befattning med brottsbalksärenden enbart grunda sig på nykterhetsvårdslagens stadganden. Nämndens åtgärder och behandling skall vara densamma för alla klienter. Kanske bör man dock från nämndens sida vara litet mer aktiv och uppsökande av klienterna i alkoholbrottsärenden. Värdet av att vederbörande blir absolutist bör understrykas. Frivilliga övervakare bör också kunna tänkas som biträdande i arbetet. Undertecknad har under det gångna året varit nämndens kontaktman med domstolarna i dessa ärenden. Erfarenheten har visat att man från domstolarnas sida varit mycket restriktiv med att inhämta nykterhetsnämndens yttrande. I många fall har man dock tagit muntlig kontakt med undertecknad för att efterhöra de möjligheter till exempelvis anstaltsvård som nämnden haft att erbjuda. Vid konferenser med rådmännen

och deras sekreterare har dessa frågor diskuterats. Från domstolarnas sida har man varit försiktig att bryta den praxis som tillämpats att i exempelvis snatterimål utdöma böter och vid rattfylleri fängelse.

Sambandet mellan alkoholmissbruk och kriminalitet är ett mycket stort och betydelsefullt problem. Nykterhetsnämnderna har här en chans genom brottsbalkens möjlighet av remiss till nykterhetsnämnderna, att kunna göra en betydelsefull insats i kriminalitetsbekämpandet. Från Stockholms nykterhetsnämnds sida förbereder man också fler konferenser för att aktivera domstolarna i denna fråga.

Familjen isoleras

Alkoholisthustruns vardag: Hon föraktas av sina grannar Barnen skyddas i det längsta

— Vi är en stor armé kvinnor, som står bakom de många tusentals alkoholisterna i vårt land. Vi försöker trots allt skapa ett hem åt dem, vi försöker hålla dem rena och välvårdade, en icke oväsentlig faktor, då det gäller tillvaron på arbetsplatsen. Jag vill inte säga, att vi lyckats så bra kanske, inte heller att vi är heroiska, men nog avlastar vi väl samhället diverse vårdkostnader? Men våra insatser tänker man sällan eller aldrig på. Man glömmer så lätt bort oss. Men varför skall vi behöva diskrimineras, höra glåpord kastas efter oss, frysas ut av grannarnas isögon.

Det var bara en av de många i denna dolda armé, som ger några glimtar från alkoholisthustruns vardag. Hon har ett otal medsystrar. Jag har träffat några av dem, och varför förneka det: jag är skakad in i själen och imponerad. Dessa var hjältinnor. Ingen satte på sig någon martyrgloria, tvärtom, de hade vissa skuldkänslor, de försökte vara rättvisa, de var sakliga, men bakom deras behärskade attityd låg många års helvete — ordet är adekvat i detta sammanhang — ingen trodde på någon förbättring, de levde mer eller mindre i något slags katastrofstämning. Och ändå var de mycket olika till utseende, kynne och social miljö, men den gemensamma nämnaren: en alkoholiserad man och på grund därav en viss social isolering.

Sällskapsbroder

Vi kan kalla henne fru X, en ganska förtjusande dam bortåt 60 med en viss rokokoframtoning, piggögd och fräsch. Ingen skulle kunna misstänka, att hon gått igenom skärselden under ett trettioårigt krig mot alkoholismen. Hon berättar mycket lidelsefritt om sin man, som då hon träffade honom befann sig mitt i sin karriär. Han var mycket begåvad, charmerande och de fick flera barn i rask följd. Båda var roade av sällskapsliv, där han gärna dominerade med makten av intelligens och talanger. Visserligen drack han mycket och gärna, men inte direkt till övermått.

Men så småningom blev det en klar försämring, han började dricka mer hänsynslöst. Han fick allt bättre befattningar, vilket också betydde mer representation, fler resor medan hustrun var hemma med barnen. Men det var fortfarande ett gott äktenskap, de kompletterade varandra på ett lyckligt sätt. Så småningom blev det värre och värre, han söp ganska ohejdat, kunde inte passa arbetstiderna. Då blev han egen företagare. Han var fortfarande skicklig, sällsynt begåvad för sitt yrke och hade en förmåga att tjäna bra med pengar.

Att förvandlas

— Det är en egendomlig känsla, säger hon, men det är som att vara gift med två personer, den ena en hygglig, vänlig och charmerande människa, den andre en karaktärslös man, sjabbig till sitt yttre, utan verklig insikt i sin situation. Numera är han efter decenniers supande en skugga av en människa. Sjuk och eländig; han flyr in i sjukdomen också, den kallas än ett, än ett annat, men allt har sin grund i alkoholskador. Ideligen har han varit på sjukhus, på konvalescenthem, på alkoholistanstalt, men sedan är det samma visa omigen. Jag vet gånger, då han gått direkt från tåget, då han kom från anstalten, till sitt kontor och börjat superiet.

Men det är inte bara han, som förändrats. Det är också jag själv. Från början var jag en glad och positiv varelse, men nu har jag blivit bitter och desillusio-

nerad. Jag minns, att från början blödde det som ett öppet sår i mig, jag grät i nattsvart förtvivlan om nätterna. Och jag drogs med svåra skuldkänslor — det gör nog de flesta alkoholisthustrur — hade jag gjort så eller så, hade det kanske blivit bättre. Men så småningom har jag förlorat känslan för min man, jag har blivit hårdare, fått som ett pansar omkring mig. Kanske jag blivit en satkäring, så karakteriserar ju de flesta alkoholister sina fruar. Men jag orkar inte älta detta problem ständigt, ständigt.

Visserligen är han fäst vid mig, modersbunden, skulle jag vilja säga. Men denna successiva förstöring av hematmosfären, denna förgiftning av livsglädjen för oss här hemma, är fruktansvärt svårt att glömma. Och att därtill höra ständiga förebråelser...

Och barnen...

Och barnen? Många gånger har jag undrat, om jag gjorde rätt som stannade hos honom, säger hon. Men vad skulle jag göra? Jag hade ingen ordentlig yrkesutbildning och jag hade flera småbarn. Han kunde ju alltid skaffa pengar, det har dock alltid funnits ett hem för honom och barnen. Men våra barn har inte kunnat bjuda hem någon annat än då han varit på resor eller på sjukhus eller på anstalt. Det har varit ett stort handikapp för dem, det kan jag inte blunda för. Och visst ängslas jag för att någon kommer att duka under för spriten liksom han.

Nu går förfallet raskt, allt djupare sjunker han in i ruset. Han super ofta dagar i sträck, blir borta på nätterna, vanvårdar sitt yttre och sina kläder. Jag får ofta frakta hem honom dödfull från kontoret eller vänta tills han nyktrat till någorlunda. Men då kan det hända att han super sig full därhemma och då har vi ett svin i huset. Det låter hårt, men jag kan inte kalla det bättre. Då han supit ihop med sina kumpaner några nätter, undrar jag alltid då jag vaknar: »Lever han eller är han död?» Jag lever faktiskt i en katastrofstämning...

Osäker inför livet

Herr Y är tekniker, en skicklig yrkesman, men något av en hoppjerka, särskilt på senare år, sedan han hamnat i spriten på allvar. Fru Y har varit yrkeskvinna från början och det är på henne som det ekonomiska ansvaret vilar. Då de gifte sig för 25 år sedan, var inte spriten något problem, mannen hade ingen alkoholhunger, men en stark karriäranda.

Kriget betydde vissa omvälvningar inom min mans arbete, berättar fru Y, han levde i en viss spänning och fick en viss osäkerhetskänsla inför livet. Det blev inte som han hoppats i yrket, han blev besviken och då började han dricka mer. Allt går ju så småningom, man tror, att det är tillfälligt, att det skall klara upp sig. Faktum är, att vi tidigt sökte läkare tillsammans. Det var inte så vanligt då. Han förstod nämligen själv, att drickandet kunde inverka menligt på hans karriär. Och han hade en god vilja att följa föreskrifter och det blev bättre. Den längsta intervallen varade faktiskt två år.

De första åren var han alltid resonabel, han skämdes och var tyst och gick och lade sig. Så gick det i flera år, och då var vår pojke liten, fick lägga sig tidigt och märkte ingenting. Men så småningom bytte min man ideligen arbete. Han miste det ibland, för han vanskötte sig. Just nu har han en mycket fördragsam arbetsgivare, som vet, hur det är fatt och försöker hjälpa honom.

— Torsdag — fredag — lördag är supdagar, konstaterar fru Y. Det börjar så nätt på onsdagskvällen men inte mer än att han kan gå till arbetet på torsdagsmorgon. Direkt från arbetet går han då och skaffar sig sprit och sedan blåsuper han hemma. Söndagen däremot tar han igen sig. Det är veckans familjeliv, då han åtminstone förut har försökt att hjälpa till att göra allt gott igen.

Men hans inkomster går mestadels till sprit. Den här propagandan för bättre spritvanor har han accepterat så till vida, att han nu köper dyra vinsorter i stället för brännvin säger fru Y med besk ironi. Råkar jag vara borta, händer det, att jag finner väggarna kala, han har pantsatt allt möjligt. Någon gång händer det, att han ger mig några hundra, och då anser han sig mycket generös, och jag berömmer honom förstås. Men han tänker inte på att jag satsar hela min lön till vårt gemensamma hem.

Pojken i harnesk

Tyvärr har de två sista åren betytt en stark försämring. Han har blivit aggressiv, skyller allt på andra, bråkar med både pojken och mig. Han svär och gormar men har inte gått till handgripligheter. Pojken svarar honom och det blir har bara värre av. Men samtidigt är pojken fäst vid honom. Då han är nykter, så har de sitt stora litterära intresse gemensamt. Samtidigt som han säger åt sin far: »Du är inte värd att vara gift med mamma», så brukar han säga: »Pappa är intressantare». Men pojken som nu är fjorton vill inte ta hem kamrater annat än på frukostrasten, då han vet att pappa inte är hemma, under veckans första dagar. Det är fruktansvärt med denna isolering, som först drabbade bara mig men nu också pojken.

Förut hade jag hoppats trots allt, men nu har också hoppet svikit mig. Jag försöker vara glad för allas vår skull, men det är svårt, då förebråelserna haglar omkring mig. Visserligen försöker jag vända det i något slags komik à la Kolingen, men det går inte alltid. Om människor bara ville sluta upp med sina välvisa råd och sina gottköpslösningar: »Vore jag du, skulle jag skilt mig för längesen!» Vad vet de om förhållandet mellan två människor?

Det är en liten blek dam med ett rart leende men med sorgsna ögon. Fru T är trött och förtvivlad. Hon gifte sig för mer än tjugo år sedan och första tiden var mannen »snäll och underbar». Han drack bara då han blev bjuden, framtiden var ljus. Men efter 1955, då spriten blev fri, förändrades allt. Han började supa och de senaste två åren har det blivit en markant försämring. Visserligen sköter han sitt arbete, betalar till hemmet, men tre dar i veckan super han i ett sträck. Han har ingen fylleriförseelse på sig, ingen finkning, utan supandet sker nästan alltid hemma. Tidigare ångrade han sig, men numera aldrig.

Svär och slåss

— Helgerna är ohyggliga, konstaterar fru T. Han gormar och skriker: »Ge dig i väg, ditt dj-a as», heter det ofta. Han söker alla möjliga anledningar att få gräla. Jag undviker alltid att svara, försöker vara vänlig och visa ett vänligt ansikte. Jag är faktiskt rädd för honom nu. Då och då har han slagit mig, men sedan han sett blåmärkena, så säger han: »Hädanefter skall jag bara slå dej i huvudet och lugga dej, det syns inte!» Hur kan en människa bli så förändrad? det är också så svårt att behöva ligga i samma rum som denna fullkomligt redlösa man och

andas in spritångorna från honom. Jag kan inte sova och då kommer alla tunga tankar och denna självrannsakan: »Är jag så usel som han säger?» Dessa mindervärdighetskänslor som de flesta av oss alkoholisthustrur har att bära på, är förfärliga.

Inte blir livet lättare, då grannarna så tydligt visar sitt förakt för mig. »Den där kärringen, som är gift med en alkoholist!» De tittar på mig, som om jag vore en spetälsk. Det gör så ont i mig. Förstår de inte, hur jag lider? Numera går jag alltid ut, då min man super, så att han inte har någon att skrika och ryta åt. Jag kan inte gå till bekanta, förresten har de flesta av ens forna vänner dragit sig, och jag går på gatan och fryser eller åker spårvagn och buss, tills jag tror att han somnat.

Och ändå tycker jag synd om honom. Jag minns att då jag var sjuk och låg på sjukhus i månader flera gånger om, var han så öm och kärleksfull. Då säger jag mig: »Ska jag överge honom nu, då han måste vara sjuk?» Och jag hoppas så, att han skall kunna komma in på någon alkoholistanstalt, kanske blir han bättre och kanske får jag vila mig litet. Jag orkar inte längre . . .»

Hon ser så liten och knäckt ut, en bild av hopplöshet och förtvivlan. Det är inte lätt att starta ett nytt liv, då man är över 60 med vacklande hälsa och slagen till slant av både man och oförstående människor i grannskapet. »Livet är så svårt», säger hon till sist.

Isoleringen kring alkoholisthustrurna måste hävas. Hur det nu skall gå till. Kanske måste de först och främst själva skapa sig en egen krets av umgänge — vännerna från förr har de inte längre — egna intressen, måhända nya arbetsformer. Det låter enkelt, men det är mycket svårt, då många har det sämsta möjliga utgångsläge för att skapa sig en ny tillvaro. Trötta, modlösa, mer eller mindre tillknäppta som de ofta är efter många års nervspänning. Nykterhetsnämnden har dock haft förståelse för just deras situation och några bra initiativ kan noteras. Det är dels husmoderssemestern i nämndens särskilda regi, dels hustrugruppverksamheten, framför allt med de s k husmodersträffarna en gång i veckan. Tisdagsklubben populärt kallad.

Corinna

De alkoholskadades hustrur — nykterhetsvårdarnas främsta bundsförvanter

Av konsulent ERIK SVENSSON

Nykterhetsnämnden i Stockholm insåg på ett mycket tidigt stadium värdet av en verksamhet bland de alkoholskadades hustrur. Det är åtskilliga år sedan några socialt intresserade damer i samverkan med nykterhetsnämnden startade en syförening, vars ekonomiska behållning skulle komma de alkoholskadades familjer till del.

Den verksamhet som nu bedrivs är anordnandet av husmoderssemestrar, enskilt eller i grupp, samt hustrugruppverksamhet.

Staten och landstingen här i Sverige har ju genom flera åtgärder underlättat för husmödrar att komma ut på semester, antingen i egen regi eller till semesterhem, godkända av den husmoderssemesternämnd, som enligt lag skall finnas i varje landstingsområde. I samråd med den husmoderssemesternämnd, som finns i Stockholm, kan husmödrar efter prövning erhålla ett stipendium för semestervistelse och dessutom semesterbiljett, om familjen har låg inkomst. Detta är i korta drag den samhälleliga verksamheten för husmödrar, och den utgör grunden för nykterhetsnämndens mera speciella verksamhet. Möjligheterna till semestrar föreligger när som helst under året, något som är betydelsefullt för en hustru, som kan vara totalt uttröttad efter makens alkoholperiod, vilken som bekant kan inträffa när som helst.

Det har visat sig att hustrur och mödrar till våra klienter av olika anledningar inte har utnyttjat de möjligheter till semester som samhället ställer till förfogande. De har ofta en känsla av diskriminering och önskar därför helst vara tillsammans med kvinnor som har likartade hemproblem. Detta föranledde nykterhetsnämnden att sommaren 1957 göra ett försök att anordna en egen semestervistelse för ett tiotal hustrur. En av anledningarna till detta var också att ett restaurangbolag här i staden ställt en summa pengar till förfogande för sådan verksamhet i nykterhetsnämndens regi.

Initiativet som torde vara tämligen unikt i sitt slag, slog väl ut och synes ha fyllt ett verkligt behov, ty år efter år har deltagarantalet ökat.

Under år 1965 anordnade nykterhetsnämnden semestervistelse för ett 100-tal husmödrar. Deltagarna har varit uppdelade i ett flertal grupper, och för verksamheten har följande förläggningar använts: Husmoderssemesternämndens anläggning Lidö Säteri, Gräddö, Blåbandsungdomens fjällgård, Sälfjället, Sälen och JHF:s Sport- och semesterhem Storvallen, Storlien.

Nykterhetsnämnden har utöver ovan nämnda gruppförläggningar haft förmånen att få disponera ett antal platser vid Lindormsnäs semesterhem, husmoderssemesternämndens anläggning vid Upplands-Bro. Samtliga dessa anläggningar ligger relativt långt från Stockholm vilket vi tror varit av betydelse enär husmödrarna då kunnat koppla av på ett bättre sätt än om de vistats nära hemorten. Husmödrar som av en eller annan anledning inte kunnat delta i av nykterhetsnämnden organiserad gruppsemester, har beviljats möjlighet till s k enskilt ordnad semester, dvs fått resa till släktingar på annan ort eller till något pensionat i landsorten.

Tidigare gjorde nykterhetsnämnden försök att låta barn under skolåldern få följa med sina mödrar på husmodersgruppsemester och ordnade med kunniga medhjälpare. Försöket slog dock ej väl ut. Varken mödrarna eller de andra deltagarna i gruppen fick det lugn som de så väl behövde. Nykterhetsnämnden ordnar numera barntillsynen i samarbete med barnavårdsnämnd och hemhjälpsnämnd.

Vistelsen på semesterhemmet är helt kostnadsfri för husmödrarna. Därutöver kan de genom tidigare omnämnd donation erhålla ett stipendium till personlig utrustning eller hemhjälp.

Programmet under semestervistelsen är mycket fritt. Erfarenheten har visat att vad husmödrarna främst behöver är vila och miljöombyte. Under alla år har nykterhetsnämnden haft förmånen att ha erfarna ledare för grupperna. De har ordnat utflykter, underhållning och enklare hobbyverksamhet, varvid man sökt stimulera deltagarna till självverksamhet. Dessutom har grupperna haft besök av representanter från nykterhetsnämnden, bl a läkare, som genom föredrag i alkoholfrågan och genom samtal i grupp eller enskilt sökt hjälpa husmödrarna med deras speciella problem. Någon dag brukar även en hemkonsulent informera i hemvårds- och matlagningsfrågor.

Genom bidrag från stat, kommun och nykterhetsnämnd är vistelsen på semesterhemmen helt kostnadsfri för husmödrarna. Därutöver erhåller de genom tidigare omnämnd »donation» ett stipendium till personlig utrustning eller hemhjälp eller i förekommande fall färdbiljett till semesterorten. Resorna ordnas genom husmoderssemesterbiljett — om sammanlagda beskattningsbara inkomsten vid senaste statliga taxeringen inte överstiger 5 700 kronor.

Programmet under semestervistelsen är mycket fritt. Vad husmödrarna främst behöver är vila och miljöombyte. Under alla år har nykterhetsnämnden haft en erfaren ledarinna för grupperna i Sälen. Hon har ordnat utflykter, underhållning och enklare hobbyverksamhet, varvid hon sökt stimulera deltagarna till självverksamhet. Dessutom har grupperna haft besök av representanter från nykterhetsnämnden, bl a läkare, som genom föredrag i alkoholfrågan och genom samtal i grupp eller enskilt sökt hjälpa husmödrarna i deras speciella problem. Någon dag brukar även en hemkonsulent orientera i hemvårds- och matlagningsfrågor.

Hustrugrupper

Någon gruppterapiverksamhet har av naturliga skäl inte kunnat bedrivas under semesterperioderna. Däremot har nykterhetsnämnden under vinterhalvåret inbjudit husmödrarna till så kallad hustrugruppverksamhet. Grupperna är av två slag — gruppterapi under ledning av en psykolog samt husmodersgrupp med program av informativ och underhållande karaktär. Grupperna samlas i allmänhet en gång i veckan. Antalet deltagare i terapigruppen är begränsat till skillnad från den allmänna gruppen där deltagarantalet uppgår till ett femtiotal.

Som exempel på vad vi i den större gruppen sysslar med kan ur några terminprogram nämnas: Bl a kåserade redaktör Lars Madsén »om människor jag mött», ett par av stadens hemkonsulenter demonstrerade klädvård och klädval under rubriken »Vi klär oss modernt», kosmetologen Marja Entrich »Vägen till hälsa och skönhet», sjömanspastor Jabes Norén ledde en Dan Andersson-afton med uppläsning och sång till luta, författaren Per Anders Fogelström berättade om »Mina drömmars stad», psykolog Mirjam Israel talade om relationer mellan barn och föräldrar, socialinspektör Carin Colliander föreläste om familjen i centrum, socialinspektör Valdemar Ernström redogjorde för våra sociala förmåner, överläkare Kjell Bjerver meddelade socialmedicinska synpunkter på alkoholfrågan, doktor Erik Karlmark redogjorde för medicinsk nykterhetsvård, Lis Asklund besvarade frågor under rubriken Människor emellan. Man hade trivselkvällar, vis-

aftnar, filmförevisningar. Vidare arrangerades utflykter till Moderna museet, Millesgården, Waldemarsudde och promenad i Gamla stan m m.

Varje samling avslutas med en stunds samvaro kring kaffebordet, en form av gemenskap som sätts mycket högt.

Såväl själva husmoderssemestrarna som den fortsatta gruppverksamheten har, enligt husmödrarnas egna vittnesbörd, varit dem till stor nytta och glädje och hjälpt dem ur deras ofta svåra isolering. Ännu 1965 är tyvärr allmänhetens inställning sådan att man tar avstånd inte bara från den alkoholskadade utan även från hans oskyldiga familj. »Den yttre opinionens tryck är fruktansvärt! Utomståendes negativa attityd upplevs ibland som en rent fysisk smärta. — Beklaganden känns värre än allt annat!» Det är ofattbart att människor kan vara så obarmhärtiga, så cyniska i sina domar över de oskyldiga. Jag citerar en alkoholist om detta: »Nog förstår jag att de föraktar mig, men att de låter detta förakt gå ut över min hustru och mina barn, det kan jag inte fatta».

Samvaron under ordnade förhållanden har i någon mån löst gruppdeltagarna ur deras spänningstillstånd och gett dem en ökad insikt och förståelse för sina egna och makens problem.

Vi som har förmånen att arbeta bland de alkoholskadades hustrur, tror också att en i alkoholfrågor väl insatt och till sin make och dennes problem positivt inställd hustru är nykterhetsvårdarens främsta bundsförvant i kampen för den alkoholskadades återanpassning.

Inte sällan behöver dessa kvinnor få sin självkänsla reparerad. Det hör till bilden att den alkoholsjuke rationaliserar och ger hustrun skulden för att det är som det är.

När hon år efter år får höra detta, så blir hon underkuvad och mister självförtroendet. I trivselgruppen träffar hon andra som har samma erfarenheter. Här kommer läkare och andra specialister och skapar förståelse för alkoholismen och hon får efterhand råg i ryggen och påverkar i sin tur hemmiljön, något som är av avgörande betydelse när det gäller att återanpassa en alkoholskadad. Med nykterhetsvård menar man ju inte bara medicinsk vård eller hjälp från nykterhetsbyråer, väl så viktigt är att hemmiljön och livsbetingelserna blir gynnsamma, här är hustrun en nyckelperson.

Glädjande nog har man sett framsteg i arbetet. Många kvinnor har kommit åter och berättat att förhållandena i hemmet förändrats till det bättre, i några fall har alkoholismen kommit bort ur bilden.

Kvällar för hela familjen

Man har fått förfrågningar från de alkoholskadade männen, som undrat varför inget kunde göras för dem, därför har man tagit initiativet till kvällar för hela familjen. Man har också börjat försök med en särskild grupp för männen speciellt. Se vidare nedan.

På programmet står nu bl a en engelsk språkcirkel. Så siktar man till en utlandsresa för kvinnorna och för att realisera detta har man bildat en sparklubb. Vid träffarna förfärdigar man dessutom föremål som kommer att försäljas till förmån för samma ändamål.

Bland dem som kommer har man hustrur och mödrar ända upp i över 80-årsåldern. De yngsta är 25—30 år.

Är skilsmässan rätta utvägen?

Det är kanske naturligt, att jag ofta får inblickar i dessa kvinnors speciella problem. Då och då blossar det upp debatter, då man ventilerar vissa essentiella frågor. Ofta gäller det skilsmässa eller icke. Det är irriterande att utanförstående alltid är så säkra på hur hustrun bör handla. De vet dock ingenting om hur komplicerat förhållandet är mellan makarna, hur många faktorer man har att räkna med.

Jag minns hur en frånskild fru berättade för mig litet ur sin lidandes historia. Hon skildrade en julafton. Pojken och hon hade gjort allt i ordning och pappan hade lovat sin 8-årige son att julen skulle bli spritfri. Men så blev det nu inte: att svika löften hör till mönstret hos en verklig alkoholist. Då hustrun förebrådde honom, skrek han: »Tig käring, jag dricker så mycket jag vill». Och så tömde han hela pilsnerflaskan över huvudet på henne, och ölet svämmade ut över julbord och julfint, allt det pojken och mamman gjort i ordning i glädje. De två fick gå ut på kvällen och då sade pojken: »Mamma, jag kommer aldrig att använda sprit!»

Nåja, hon skilde sig från mannen och uppfostrade sin enda son, som hon skämde bort kolossalt för att kompensera honom förlusten av fadern. Hur blev det?

Sonen är nu 28 år, en fullfjädrad alkoholist, som varit inne på anstalt 8 gånger. Sista gången förklarade han: »Då jag är ute, längtar jag tillbaka till anstalten, där är tryggt, man blir inte bjuden och tubbad att dricka»!

Han är bruten och knäckt. Och modern? Hon känner en skuldbörda, hon tror att hon varit för svag, hon undrar om hon gjorde rätt. Kanske hade pojken trots allt behövt sin far, kanske mannen hade blivit bättre? Problemet tycks olösligt.

Kontaktman mellan hustrurna och nykterhetsnämnden

Jag har en känsla av att man skulle kunna dra mer direkt nytta av alkoholisthustrurnas erfarenheter. Jag drömmer om att det skall skapas en ny slags befattning, att det behövs ett slags kontaktman mellan hustrurna och nykterhetsnämnden. Någon som de alltid kunde tala med utan officiell prägel. Och jag har en känsla av att nykterhetsvården skulle kunna få många uppslag från hustrurna. Inte minst hur de praktiskt upplever lagar och förordningar i hemmen.

Trivselkvällar för manliga klienter

Nykterhetsnämndens fritidsverksamhet för de alkoholskadade har fått en lyckosam start under mars. Åtta deltagare infann sig till Andreasgårdens trevliga lokaler vid Högbergsgatan 31 A.

Samtliga deltog mycket aktivt i överläggningarna om den fortsatta verksamheten och visade stort intresse för programmets utformning. Samlingarna får karaktären av s k trivselkvällar med stort utrymme för aktiviteter av olika slag. Grundtanken är att var och en där skall beredas möjlighet att syssla med det som speciellt intresserar, antingen det nu kan innebära en stunds avkoppling med ett parti schack, bordtennis eller annan hobbyverksamhet. Som exempel på vad man kommer att syssla med nämns att vid en samling kommer

en av deltagarna att informera och instruera om modellbygge. Vid ett annat tillfälle berättar en konstnär i klubben om hur en tavla blir till. Längre fram på terminen, när gruppen blivit konsoliderad, inbjuds representanter för social och medicinsk sakkunskap för att ge orientering i aktuella frågeställningar.

Under vårterminen ordnas *samlingar varje måndagskväll i Andreasgården.*

Den som har hört berättelserna från insidan, sett och lyssnat till alkoholisternas plågade hustrur och barn vet att det är en väsentlig uppgift att minska folkets alkoholkonsumtion.

Olof Burman

Lättare sköta tio karlar än en kvinnlig alkoholmissbrukare

ETT SAMTAL MED DOKTOR KERSTIN ANDERSÉN OM ARBETET PÅ NYKTERHETSNÄMNDENS LÄKARMOTTAGNING FÖR KVINNLIGT KLIENTEL

Doktor Kerstin Andersén har erfarenhet av både manliga och kvinnliga alkoholister. Hon har tjänstgjort på sjukhus och kliniker med specialinriktning på alkoholsjuka. Dit har kommit fjuniga tonåringar och åldringar med gamla pensionskort. Nu tar doktor Andersén emot ungdomar och främst kvinnor på nykterhetsnämndens läkarexpedition på Hornsgatan i Stockholm.

Hon säger: Det är lättare att sköta tio karlar än en kvinna.

Ändå fortsätter hon sitt arbete som förutom mottagning av bortåt 30 patienter om dagen också innebär hembesök och en mångfald utryckningar i brådskande fall. Doktor Andersén är dessutom nästan ständigt anträffbar på telefon, när socialfolk ur alla läger ringer och frågar med ungefär samma ord: »Vad skall vi ta oss till?» Vad man skall ta sig till är frågan som alltid måste ges ett svar, eftersom det gäller en människa i stor nöd, i stora svårigheter. Och vad man skall ta sig till är aldrig självklart, eftersom resurserna saknas och nödlösningar måste tas till eller uppfinnas.

Läkare med tvångskallade patienter

I väntrummet sitter kvinnorna i sedvanlig klinikkö. De flesta har aldrig velat sätta sin fot här men kallats av nykterhetsnämnden. De avskyr på förhand väntrummet de sitter i, tjänstemännen de träffat och doktorn de skall möta. Att de tvingats hit beror i de flesta fall på en anmälan, och det vet de. Nykterhetsnämnden är inte populär bland nykomlingarna i detta rum. Men attityden mjuknar. Ibland växer ett samarbete fram, och det kan resultera i någon av de allför fåtaliga mänskliga framgångar, som gör att doktor Andersén och hennes medarbetare över huvud taget orkar fortsätta som de gör. Knutar som löser sig och svåra fall som blir helt återställda. Men vardagen blir mest kvinnor som drar sig fram för halv kraft och klarar sin tillvaro hjälpligt tack vare kontakten med läkarexpeditionen. Den blygsamma framgången betyder i det enskilda fallet en stor förvandling. Och allt detta handlar om enskilda fall.

— Det är riktigt, säger doktor Andersén, att de flesta anmäls till nykterhetsnämnden. Men det skall pråntas in, att vi gör en fullständig och objektiv utredning. Det är inte så att en anonym röst gör anmälan på telefon. Vi tar inte emot en sådan anmälan. Den skall komma skriftligt och får inte vara anonym. Helst skall anmälaren komma hit.

Anledningen till nämndens dåliga anseende kan spåras i att vi får hit de alkoholsjuka för sent. Den allmänna inställningen till en kvinna som dricker är hård och dömande. Och de »dömda» delar denna inställning i djup skamkänsla inför sin situation. De gör allt för att dölja den och ljuger sig fria in i det sista. Deras äkta män gör sitt för att ingen skall uppmärksamma verkliga förhållandet. Först när situationen är uppenbar för alla, får vi en rapport hit. Detta blir deras sista utväg.

Strängare mot kvinnlig alkoholist

De som kommer är ofta svårt skadade både psykiskt och fysiskt. Inte sällan kroniskt. De flesta återfaller i drickandet. Det får bli en kompromiss, så att vi kan få dem att fungera åtminstone periodvis. Utan att vi höll hårt i dem skulle inte ens detta gå att genomföra.

Doktor Andersén erkänner, att man är strängare mot kvinnliga alkoholister än mot manliga. Detta är nödvändigt genom den förljugenhet som tvingats fram av den allmänna synen på en kvinnlig missbrukare. Den kvinnliga alkoholisten ljuger därför att hon skäms.

— Vi måste ta ifrån dem denna förljugenhet. Det gör ont att se sig själv och sin situation. Men vår avsikt är att det skall bli dem till stöd. Och när samhället kräver nykterhet av en alkoholist, då måste samhället också träda till och ge hjälp över huvud taget i livet. Patienten har rätt att få psykoterapeutiska samtal och rent medicinsk behandling. Men också en utredning av sin sociala belägenhet och åtgärder att förbättra den.

Dessa tre stödåtgärder sker i nära samarbete mellan läkare och socialvårdare. Hur uppfattar patienten detta?

— Faktum är att många efter en tid av kontinuerlig kontroll upplever en förbättring. De får medicin och behandling. De erfar att de efter en period av nykterhet känner sig piggare, äter bättre och sover bättre. Därmed blir deras inställning litet mera positiv. Parallellt hjälper socialvården dem med råd och anvisningar.

Det är medvetet som doktor Andersén talar om »råd och anvisning» och inte berör den materiella socialhjälpen. Det kurativa är viktigast. Att få råd om vart man skall vända sig med barnen. Hur man skall göra med sina äktenskapliga svårigheter. Både doktorn och socialvårdaren fungerar som ett andligt renhållningsverk. Samtalen bygger upp en känsla för samarbete, och patienten märker att hon i nykterhetsnämnden fått ett stöd som fungerar även om hon skulle vurpa på nytt.

Operation av dottern botade modern

Och den kontakten kan sitta sedan patienten varit avskriven i åratal.

— Senast häromdagen kom en sådan patient upp fastän hon inte varit kallad på länge. Hon kom hit med sina bekymmer som inte alls rörde alkoholen. Och vi lyckades ge henne den hjälp hon behövde. Andra tittar upp för att visa sin nya klänning, sin nya frisyr eller visa upp barnen. En av våra patienter kom länge upp en gång i veckan för att prata. Hon behövde en tredje part, som kunde dela tankarna på ungar och man. Och man kommer spontant hit för att visa upp sig själv efter en långhelg: »Titta, så fin form jag är i trots nyårsafton och allt.»

Barnen betyder så mycket även för alkoholiserade mödrar. Självklart får vi inte tveka inför ett omhändertagande, när det är nödvändigt. Men

det känns oerhört grymt för en mamma, när hon först blir anmäld för nykterhetsnämnden och sedan fråntagen sina barn. När det finns utsikter till framgång får modern alltid en chans att behålla barnen genom nykterhet. Barnavårdsnämnden kontrollerar att barnen får vård.

Ibland har vi konstaterat ett klart samband mellan alkoholism och kvinnans uppfattning av sin roll som mor. En patient hade skuldkomplex därför att hennes flicka fötts med lyte. Vi ordnade så att dottern fick gå igenom en rad operationer. Efter varje operation kom mamman upp med sin flicka och visade, hur förbättringen framskred. Nu är tösen bra och mamman sköter sig.

Avgiftningscentral skulle stödja vården

Normalt får läkarexpeditionen ta emot nära 30 patienter om dagen, efter helger kommer bortåt 45. Samtidigt tar man kontakt med berusade patienter i deras hem. Och ute på stan griper polisen kvinnliga fyllerister.

Men detta räcker inte i dagens Stockholm, där kvinnofylleriet ökar och en tendens till missbruk spåras hos pensionärerna. De fåtaliga platserna på Maria klinik och sjukhus räcker inte. På S:t Göran och Södersjukhuset är kön sex veckor lång. Medan väntrummet är fyllt av patienter ringer telefonen och rapporterar nödlägen. En polisman ber om råd angående en berusad kvinna man tagit hand om. Eller bönar någon av vaktfruarna i den kvinnliga polisarresten om att en tillnyktrad kvinnlig fyllerist skall få hjälp, när hon släpps ut. Dessa vaktfruar har ingen skyldighet och ingen utbildning att syssla med eftervård av gripna fyllerister. Men de känner en medmänsklig plikt att göra något.

Arrestutrymmen finns men inte sjukhusplatser.

— Vi måste få en avgiftningscentral, säger doktor Andersén. Kan Polen som genomgått ett krig klara en sådan sak, borde Stockholms stad också ha råd. Dessutom kan vi väl göra som polackerna. De tar betalt för transport, sängplats och vård enligt en tariff som känns. Sängplatsen är fyra gånger så dyr som ett hotellrum, och har man inga pengar blir det införsel efteråt.

Nu släpps kvinnliga alkoholmissbrukare ut samtidigt som en rapport skrivs och några dagar senare når nykterhetsnämnden. Om social- eller nykterhetsnämnden hade en avgiftningscentral för fyllerister skulle vi lättare fånga upp begynnande alkoholister.

Narkotikalag behövs inför ökande tragedier

Den nya nykterhetslagen är i stort sett bra. Men den bör snarast kompletteras med en narkotikalag av samma slag. Som det är nu är vi fullständigt slagna till slant och får stå som åskådare och bara se på, när patien-

terna tar livet av sig med tabletter. Och man ser hur detta problem växer. Epidemisjukhuset får ta hand om fall av gulsot, orsakad av smutsiga injektionssprutor. Dessa patienter botas från denna följdsjukdom av sitt narkotikamissbruk. Men får gå tillbaka utan skydd och hjälp, dit varifrån de kom.

Lugnande medel är ofta början till missbruk och vanligt bland kvinnor. De söker läkare för sina nerver och nämner ingenting om spritmissbruk. Till de medicinska avdelningarna på sjukhusen kommer kvinnor som har ont i magen, gallbesvär, bukspottkörtelinflammation osv. Om läkarna frågar sig fram skall de inte sällan finna bakgrunden till krämporna: spritmissbruk.

Läkarna på våra vanliga sjukhus har stor möjlighet att konstatera spritmissbruk på ett relativt tidigt stadium. De läkare som anmodas skriva ut recept på lugnande medel har samma möjlighet. De kan därtill sätta stopp för gryende eller pågående narkotikamissbruk. Men samarbetet mellan läkarna och nykterhetsnämnden existerar knappast. Och från min egen tid på sjukhus vet jag att man är misstrogen mot nämnden och dess arbete. Främst därför att man för litet känner till vad som uträttas, vem som uträttar något, hur det uträttas och efter vilka principer det uträttas. Likaväl som nykterhetsnämnden behöver gå ut till allmänheten och göra reklam för sig, borde den tala om för varje läkare hur den arbetar i dag.

Utbredd smygalkoholism bland kvinnorna

Den kvinnliga smygalkoholismen är enligt doktor Andersén mycket mer utbredd än man vet. Hemmafruar går omkring och småsuper om dagarna. Yrkeskvinnor, kvinnor med barn, ensamma, kvinnor av alla kategorier dricker. Genom sin mottagning hos de kvinnliga länkarna varannan vecka har doktor Andersén fått insyn i, hur utbrett missbruket är.

Och alla dessa kvinnor skäms och förnekar.

— Det som skulle betyda allra mest är att människor lärde sig förstå, vad en alkoholsjukdom är. Både de friska och de sjuka. Förutsättningen för att man skall söka vård i tid är att den moraliska och nedvärderande attityden försvinner. Annars vågar de sjuka inte söka den hjälp som finns. Skäms inte, säger jag, nu gör vi något åt saken i stället!

Och vad säger patienterna om denna hårt arbetande läkare, vars privata filosofi mitt uppe i jäktet är att »vi är massor av små människor som skall försöka hjälpa varandra». Hur bedöms hon av sina tvångsdirigerade patienter?

— Hon grälar förskräckligt, men hon hjälper, säger de.

Betyget duger, tycker doktorn.

Intervjuare Ingrid Palm

Halvöppen vård som livsform önskelösning för många kvinnor

Sex månader på inackorderingshem otillräcklig grund för liv på egen hand

Det här torra citatet är tänkvärt: »Personalen utgöres av en arvodesanställd föreståndare, en halvtidsanställd kurator, en halvtidsanställd översköterska, en husmor, en kokerska och ett ekonomibiträde.» Tänkvärt, därför att de tre första tjänsterna upprätthålls av en enda person, fru Gunborg Kvarnström. Vilken titel man väljer är hon i högsta grad chef för nykterhetsnämndens inackorderingshem för kvinnor i Stockholm. Vilket i sin tur betyder mycket arbete utanför reglementets gränsdragning, om man har tid och lust och ork. Det har titulus Kvarnström.

Några gamla expeditionslokaler på Hornsgatan har blivit ett modernt hem för sexton inackorderade kvinnor. De stora rum som en gång var salonger är nu ett dussin ljusa enkelrum och två rymliga dubbelrum. Hörnrummet med vacker utsikt över en plantering har blivit matsal och sällskapsrum. Ett stort badrum fick man plats till liksom ett rum med all modern utrustning för tvätt och strykning. Den trettio meter långa korridoren vinklar sig mellan de enskilda rummen och de gemensamma utrymmena. Åt gården har personalen sitt rum och åt samma håll ligger kök och övriga ekonomilokaler. På det sättet behöver bara två av inackorderingsrummen ha fönster åt gården. Möblerna är väl valda ur någon inköpslista för sjukhus, gissar besökaren, och på väggarna hänger modern konst med vänligt sinnelag.

Fru Gunborg Kvarnström, i högsta grad chef för nykterhetsnämndens inackorderingshem för kvinnor i Stockholm

Naturligtvis är detta rent och prydligt. Kakelugnarna finns kvar och takens stuck. Men centralvärme har dragits in och den kommunala standarden är hög efter renovering för över 100 000 kronor. Möbler och utrustning kostade omkring 50 000 kronor.

Men hemmiljö?

Nej, och förklaringen ligger väl främst i att inackorderingshemmet är en genomgångsplats. Dit kommer man frivilligt men måste enligt en tumregel flytta inom sex månader. Hemmet är inte inrättat för annat än korttidsvård. Det märks i rummen, där bara en och annan patient — inackorderingarna kallas alltid så — satt blommor i sin vas och plockat fram personligt präglade småsaker.

Tvingade av tillvaron till frivillig vård

Det kan bero på dessa kvinnors bakgrund. De kommer formellt frivilligt men har inte känslan av att vara gynnade med en sällsynt fin chans av samhället. I praktiken har nämligen omständigheterna tvingat dem att gripa denna möjlighet. Det tvånget gör frivilligheten tyngande. De har alla missbrukat alkohol och fått kontakt med nykterhetsnämnden. En del kommer direkt från sjukhus eller en alkoholistanstalt. Andra har varit på vårdhem. De kan också komma direkt från en supig och svår miljö. Alla är där för att slussas ut till en normal tillvaro och måste alltså vara arbetsföra. De är kvinnor i alla åldrar från 21 till 66 år som arbetar om dagarna och betalar en mycket blygsam avgift för sin helinackordering.

Det känns skönt att komma hit, åtminstone allra först. Från anstalt och vårdhem tar de steget mot en halv frihet. Från en tillvaro med spritproblem som inte kan bemästras finner de andra trygghet. De får ordnade måltider och en miljö som uppmuntrar till skötsamhet. Att sköta sin hygien, att vårda sina kläder, sy nytt. De som inrett dessa rum och valt all praktisk utrustning har vetat en hel del om hur människan fungerar. Det moderna strykjärnet, den automatiska tvättmaskinen, det stora torkskåpet, den eleganta symaskinen underlättar inte bara arbetet. Apparaterna och maskinerna lockar med sin blotta närvaro till att något blir gjort. Rummen kan tyckas prudentliga men driver till ordning. Tankegången speglas också i matrummet, i TV-fåtöljernas skandinaviska sovstadsmodernism och i föreståndarinnan-sjuksköterskan-kuratorn Gunborg Kvarnströms egen attityd:

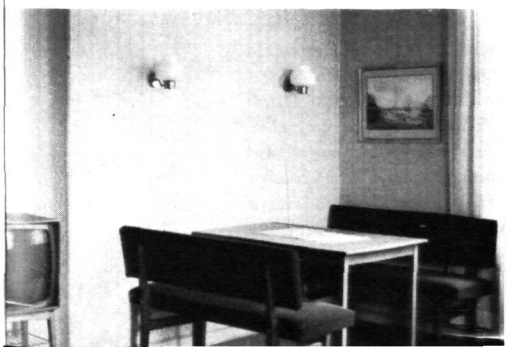
— Jag får ju hit patienternas akter och vet vad de har bakom sig. Men vi talar aldrig med varann om det förflutna, annat än om de själva tar upp det. Här talar vi om deras arbete, om dagen i dag och om framtiden.

Inackorderingshemmet blir en förhoppningsfull värld för sig och för framtiden. Inte så att det bakomliggande ljugs bort och grävs ner. Den som har fyra barn utackorderade på skilda håll glömmer ändå inte. Skilsmässor, fylleriböter och gamla skulder går igen. Men i den mån inte dessa problem kan lösas med ett snabbt och enkelt grepp, blir det nykterhetsnämndens tjänstemän som avhandlar frågan med patienten. På hemmet koncentrerar man sig gärna på arbetet, vardagen, rutinen och den lugna, trygga rytmen. Med en välfylld lunchlåda färdig på morgonen, middagen väntande på exakt klockslag och traditionell kvällsunderhållning framför TV-apparaten. Den sista ger gemenskap med arbetskamraterna vid lunchpratet. Fruarna i sina lägenheter i Farsta och Gubbängen tittar på samma program och tycker likadant om Åke Falck och Danny Kaye. Och dem arbetar man samman med utan att tala om något inackorderingshem. Adressen är diskret och i telefon svaras enbart med numret.

Stockholms stad tar 7: 50 för helinackordering i enkelrum och en krona mindre i de två dubbelrummen. Den egentliga kostnaden är ungefär fyra gånger så stor.

Övre bilden visar interiör från ett gästrum, de två andra bilderna från matsal och vardagsrum.

Det innebär att patienten kan betala skulder, klä upp sig, sköta tänderna och lägga undan en slant. Även ett dåligt betalt arbete som diskerska ger sparlön under halvåret på hemmet.

Vården räknas som halvöppen. Det betyder att man skall vara inne senast klockan tio på kvällen och finna sig i en viss kontroll. Permissioner begärs och beviljas för den som vill vara borta senare eller över en natt. Men alla har portnyckel. Ibland är man borta utan tillåtelse och övernattar någon annanstans. Som en protest mot regelbundenheten. Fru Kvarnström hyser i all tysthet en viss förståelse för detta, åtminstone när patienterna gör sina utflykter utan samband med sprit.

Förståelse har hon också för de utbrott av dåligt humör, som dessa kvinnor inte alltid förmår hålla tillbaka. En arbetsfri lördag darrar man innerst inför sysslolösheten. Det göms mycket nerver bakom den skötsamma vardagsrutinen. Och mycken ängslan över framtiden med bostadsbekymmer och ovisshet om förmågan att leva helt på egen hand. Den fulla friheten är efterlängtad som princip men fruktad som realitet, när dagen närmar sig.

Skapa skyddad miljö för hela livet

Inackorderingshemmet började sin verksamhet för ett par år sedan. Erfarenheterna är goda när det gäller skötsamheten under vårdtiden på hemmet. Men knappast uppmuntrande med tanke på hur det gått efteråt. Många lämnar hemmet med goda förutsättningar. De har bostad, arbete och en sparad slant. Men börjar kanske dricka omedelbart och fångas snart upp av nykterhetsnämnden på nytt. För att återvända till hemmet, där de klarar tillvaron bra. Eller för att få annan vård.

— Jag tror att erfarenheterna från inackorderingshemmet visar, att samhället måste inrätta fler sådana här hem, säger fru Kvarnström. Men utan någon gräns för vistelsens längd. Vi måste helt enkelt konstatera, att många alkoholskadade fungerar bra socialt, om de lever i en skyddad miljö som denna. Men att ganska få efter ett halvår eller kortare tid klarar sig på egen hand. Vi bör inrätta sådana här hem för frivilliga, där den skyddade miljön blir till en livsform. Där de får stanna så länge de vill, gärna hela livet.

Intervjuare Ingrid Palm

Speciella nykterhetsvårdsproblem när det gäller kvinnorna

En av redaktör Gunhild Höglund i stadsfullmäktige väckt motion om utökad behandlingskapacitet m m i fråga om alkoholiserade kvinnor hade föranlett remiss till nykterhetsnämnden och behandlades vid nämndens decembersammanträde.

Alkoholistvården är, framhåller redaktör Höglund i motionen i stor utsträckning inriktad på män. Det exemplifieras med bl a att blott två av nykterhetsnämndens distriktsbyråer och en av dess vårdanstalter är avsedda för kvinnor samt att endast fyra platser är reserverade för kvinnor på Mariapolikliniken. Vidare berörs allmänhetens fördömande inställning till kvinnor som missbrukar alkohol. För kvinnor med alkoholproblem innebär denna inställning ett tryck som bidrar till att de inte söker hjälp i tid. Viktigt vore därför att i en intensifierad upplysningsverksamhet lämna stort utrymme åt kvinnoalkoholismen. I en sådan upplysningskampanj via personalorganisationer, skolor, radio och TV skulle Stockholms stad kunna medverka. Motionen utmynnar i förslaget att stadsfullmäktige åt vederbörande förvaltning uppdrar att organisera en upplysningskampanj samt att planera en utökad behandlingskapacitet bl a genom inrättande av ett hem för medicinsk och social vård av såväl kroniska som akuta fall.

I sitt remissyttrande över motionen framhåller nykterhetsnämnden bl a följande.

Beträffande de speciella vårdresurserna för det kvinnliga nykterhetsvårdsklientelet kan konstateras, att utökningen av platsantalet inom nykterhetsnämndens bestånd av inackorderingshem och enskilda vårdanstalter medfört att det kvinnliga klientelet blivit relativt väl tillgodosett. Ca 13 procent av dessa platser är reserverade för kvinnor medan kvinnornas andel av anmälningarna till nykterhetsnämnden är mindre än en tiondel. Däremot är det inte möjligt att för den lilla grupp som det kvinnliga nykterhetsvårdsklientelet utgör tillskapa ett lika utgrenat och differentierat institutionsbestånd som för männen. En viss ytterligare utökning av nykterhetsvårdens resurser för kvinnliga alkoholmissbrukare är dock önskvärd och sakligt motiverad. Detta gäller främst det förut berörda önskemålet om tillgång till en medicinskt betonad upptagnings- och behandlingsavdelning. Nykterhetsvårdsförvaltningen har redan tidigare dryftat detta önskemål med företrädare för sjukvårdsförvaltningen och avser att på allt sätt medverka till att ökade resurser av denna typ blir disponibla.

I nykterhetsvårdsarbetet bland kvinnor möter man emellertid också vissa andra typer av vårdbehov som är svåra att tillgodose med tillgängliga resurser. Det gäller t ex mer eller mindre svårt alkoholiserade kvinnor med mera varaktigt vårdbehov än det som nykterhetsvårdens anstalter och vårdhem är avsedda att täcka. Det finns också klienter som skulle behöva någon form av skyddad bostad men som av olika skäl inte kan placeras på inackorderingshem, en hjälpform som förutsätter att klienten har ordnat arbete. De här exemplifierade typerna av vårdfall illustrerar emellertid i särskilt hög grad den i motionen påpekade kombinationen av alkoholmissbruk och annan belastning. I själva verket rör man sig här på ett område där kroppsliga sjukdomar, mentala brister, missbruk av olika droger, social och psykisk missanpassning och miserabla yttre levnadsförhållanden är lagrade på varandra och där samhällets hjälpresurser visar sig vara synnerligen bristfälliga och otillräckliga. Ehuru dessa brister gör sig mycket starkt gällande i nykterhetsvårdsarbetet, anmäler sig vissa betänkligheter mot att bryta ut de ur nykterhetsvårdens synpunkt mest angelägna delarna av det problemkomplex som gäller samhällets möjligheter att hjälpa inom ifrågavarande grupper av på olika

sätt vanlottade kvinnor. I stor utsträckning synes det röra sig om gränsfall mellan olika vårdområden, varför särskilda anordningar i det ena eller andra vårdorganets regi bör baseras på en mera allsidig överblick över hjälpbehovens karaktär och omfattning. Ett dylikt samlat grepp på frågan har anlagts i den av professor Gunnar Inghe på uppdrag av socialvårdens planeringskommitté utförda socialmedicinska undersökningen av klientelet på hotell Spjutet. Det synes mest ändamålsenligt att de inom nykterhetsvårdens område kännbara hjälpbehoven beaktas vid övervägandena av de förslag vari undersökningen utmynnar, något som för övrigt klart förutsatts i utredningen.

Dagsförbrukningen av de redan receptbelagda preludintabletterna på Stockholms svarta börs är omkring 100 000. Marknaden är övermättad och alla vanemissbrukande ungdomar kan utan svårigheter komma över preparatet.

De kvinnliga länkarna går från dörr till dörr

Hon har flyttat in i en modern lägenhet och håller på att välja gardiner. Något diskret, gissar man. Som den strikta grå bomullsklänningen, vars skärning röjer god och säker smak. Hon fyller snart 45 men ser yngre ut. Välvårdad kvinnlig tjänsteman, ogift och självständig.

För fyra år sedan var hon nedsupen och fann vägen till Länkarna. Nu tillhör hon själv de aktiva kvinnolänkarna och satsar all fritid på att hjälpa andra. Telefonen kan ringa vilken tid på dygnet som helst. Någon behöver tröst i ett långt samtal. Någon behöver omedelbar hjälp i andra ändan av stan. Hon är beredd. *Att hjälpa har blivit ett livsinnehåll. Inte sällan övernattar en främling i gästsängen* i väntan på att man skall ordna rum åt henne. Eller i väntan på att en kris skall gå över.

Mer presentation än så av den intervjuade behövs inte, och namnet får vara en privatsak. För även den som inte smakat en droppe sprit på fyra år vill undvika arbetskamraters och grannars tanklösa och snabba fördömande. »Fyllekärring» är ordet kvinnor med alkoholsvårigheter får efter sig oberoende av ålder. Ett rått, fult ord som gör ont ännu flera år efteråt.

»*Vinpropaganda brottslig dumhet*»

— I sex år har kvinnolänkarna haft sin egen organisation i Stockholm. Vi disponerar en omodern lägenhet i Stadsgården 18 på Söder med hobbyrum och sällskapsrum. Där träffas vi två kvällar i veckan och har då också *mottagning* för nykomlingar. Man kan annars nå kvinnolänkarna när som helst genom att ringa till huvudkvarteret i Mariedal, som vidarebefordrar samtalet till den kvinnliga gruppchefen. Vi är inte mer än ett tjugotal aktiva men många gånger fler som håller kontakt och emellanåt besöker lokalen. Som jämförelse kan nämnas, att för ett par år sedan var vi bara fem—sex aktiva. På träffarna pratar vi och sysslar med olika arbeten på vår terapiavdelning. Undervisningen är gratis och många lär sig väva och sy kläder till sig själva och sina barn. Hyra, telefon, ljus och värme bekostas av allmänna bidrag. Resten får vi själva samla ihop. De som söker sig till oss är i alla åldrar från 20 till 70 år.

Vinpropagandan tycker både manliga och kvinnliga länkar är en brottslig dumhet. På Stockholms tunnelbanor ropar till exempel frestande affischer om en sherry att den »är skapad just för Er». Reklamen talar om vinet som mognat i sol på ett vis, som frestar oss att köpa en flaska mot den grå vardagen.

Lockar detta kvinnor?

— Vinet är inkörsport för nästan alla kvinnliga alkoholmissbrukare, säger kvinnolänken. Det är lent och sött och gott och förmodligen oskyldigt. Tills man har behov av ett glas. Senare får man behov av snabbare berusningsmedel och väljer starksprit. Då bryr man sig inte längre om att folkkonjak och brännvin saknar vinets sociala nimbus. Det är effektivare.

Kvinnoalkoholmissbrukare i sovstäderna

Det är från sovstäderna många av våra gifta alkoholmissbrukare kommer. De upplever en isolering där ute. Men förmår inte bryta den. I stället dricker dessa husmödrar i sin ensamhet. De öppnar inte dörren, om någon ringer på. De svarar inte i telefon. På det viset märker inte omgivningen något. Deras män kan inte

undgå att så småningom observera, hur det är fatt. Och är oftast förstående och kloka. När männen tar kontakt med oss ber vi dem förmå sin hustru att söka upp oss eller ringa. Vi kan bara hjälpa dem som själva vill ha hjälp. Och vi har bara en möjlighet: *att tala.*

— Jag vet av egen erfarenhet, hur man ljuger bort sin alkoholism för sig själv och för andra. Inga lögner är fräcka nog, dumma nog. Det är svårt för oss kvinnolänkar att nå fram till dessa isolerade kvinnor, som dricker i sin ensamhet. De vet för litet om alkoholism och nästan inget alls om vägarna att komma ut ur den. De borde få lära känna de möjligheter samhället skapat, även om resurserna kan tyckas små. Vi har väntat länge på att radio och TV ska lämna den upplysning som behövs. Vissa ansatser har ju här gjorts på sistone — bara de också följs upp. I serien Svenskarna och deras sprit gavs 7 september 1965 ett program Kvinnan och alkoholen. Programledare var Margareta Ahlberg.

Kvinnolänkarna vill få eget konvalescenthem

Om ensamheten är svår för förortsfruar, är trångboddheten värst för de yngre. De inneboende flickorna och hemmadöttrarna kan sällan bjuda hem sina vänner. De har ingen dörr att stänga om sig. De drivs ut. Ut betyder restauranger och sällskap med sprit. Behovet av kontakt och ömhet gör att dessa flickor lätt hamnar i en farlig miljö och får riskabla vanor.

När dessa flickor gått ner sig ordentligt, är det fel att erbjuda husrum av modell Spjutet. Det borde byggas fler hem för ogifta unga kvinnor. Där de kan bo i en trygg miljö men behålla sin frihet. Ännu bättre är naturligtvis att få in en flicka i en naturlig hemmiljö. Men bostadsbristen gör, att de familjer som skulle kunna åta sig en sådan uppgift, inte kan hyra en lägenhet som är stor nog.

— För den akuta vården har vi på önskelistan egen läkare och minst 40 sjukplatser. Och konvalescenthem för kvinnliga alkoholister i länkregi med egen läkare och egna sköterskor. Men Rom byggdes inte på en dag. Vi har fått vår lokal och är glada över den. Men vi drömmer om detta hem. Med arbetsterapi, separat barnavdelning och vänlig miljö. En gång ska vi få det.

De flesta som kommer till oss har druckit i tio, femton år. Men numera kommer också yngre kvinnor. Och det är vi tacksamma för. De har ju så mycket större chans att klara sig. De tyr sig gärna till någon av de äldre länkarna.

— Det är motiverat att ha en egen länkavdelning för kvinnor. Men vi samarbetar mycket med de manliga länkarna på Mariedal, och när vi har problem är det de som får ge goda råd och hjälp. De har större erfarenhet. Och i föreningslivet umgås vi med gemensamma träffar och annan verksamhet.

Intervjuare Ingrid Palm

Kvinnolänkarna annonserar i dagspressen:

Kvinnolänkarnas arbete bygger på gemenskapens idé. Varje medlem kan genom kontakt med en annan få stöd och hjälp. Föreningen söker genom läkarkontakt och hobbyverksamhet stimulera till ökad aktivitet och ökat ansvar, som kan vara medel för bekämpandet av alkoholproblemet på reell grund.

Ni kan öppet diskutera edra svårigheter med oss — vi har alla haft samma problem. Vi är anonyma. Här finns inget inskrivningstvång. Rådfrågning kostnadsfri.

Alla unga fyllerianmälda kallas till nämnden för samtal

MÅNGA BLIR FÖRSTAGÅNGSFYLLERISTER EFTER FIRMAFESTER — OCH GÖR ALDRIG OM DET

En ung man i 22-årsåldern reser sig ur besöksstolen i ett av expeditionsrummen på nykterhetsnämndens ungdomsbyrå i Stockholm. Mindre nervös än då han kom, men eftertänksam.

Ynglingen är en av de 851 män som för första gången besökt byrån 1965. Det slutade för hans del i en enkel utredning. Det var för mycket fest en kväll, och en fylleriförseelse blev orsaken till att han kallades till nämnden. Så enkelt är det inte alltid. Ungdomsbyrån, som startade 1944, har numera hand om all manlig ungdom i Stockholm i åldern 21 till 25 år. Nyanmälningarna har ökat från 121 år 1953 till 851 år 1965 och de sprider sig överlag mot yngre åldrar.

Ytterst få skickas till anstalt

— Första januari 1963 är en milstolpe för oss på ungdomsbyrån, säger t f inspektör Erik Ström. Tidigare hade alla i denna åldersgrupp som första gången omhändertagits för fylleri aktualiserats vid informationsbyrån. Så sker fortfarande, med den skillnaden att de ungdomar som inte hörsammar inbjudan till informationsbyrån numera automatiskt omregistreras till ungdomsbyrån för utredning. Det har visat sig att just ungdom i storstadsmiljön har speciella problem med alkohol. Ofta läggs grunden till svåra alkoholvanor genom olämplig påverkan i ungdomsligor som en storstad alltid har. Genom att centralisera klientelet får nämnden bättre överblick över omfattning och hjälpbehov och kan lättare anpassa resurserna härefter.

851 personer var 1965 aktuella vid ungdomsbyrån. Det betyder en ökning med 24,4 procent mot föregående år. Arbetet bland dessa unga har de senaste åren blivit intensivare genom en skärpning av metoderna. Nämnden vill snabbt komma i kontakt med de ungdomar som kan tänkas ha alkoholproblem. Drygt hälften av alla kallade avskrivs dock efter samtal, under vilket spritvanorna diskuteras. Det är fråga om engångsföreteelser — de flesta förstagångsfylleristerna rapporteras efter restaurangbesök, firmafester och liknande händelser.

Inspektören på byrån passar på att tala om, vad ungdomsbyrån sysslar med. Och det är inte, som de flesta av klienterna tror, att ta in dem på anstalt utan att hjälpa.

— Så snart vi märker svåra problem försöker vi få den unge mannen att hålla kontakt med oss eller någon vi utser. Vi kan hjälpa med arbete och bostad, ibland omskolning. Läkarvård betyder mycket, men där är bristen på uthållighet ett stort hinder. De skall ha förtroende för oss och veta, att de kan komma hit med sina svårigheter.

Om så erfordras förordnar nämnden om övervakning. Blir resultatet ändå negativt prövar man i första hand vård på konvalescenthem, och dit vill de flesta som är samarbetsvilliga. Vården kostar en krona per

dygn och av sjukpenningen delar nämnden ut fem kronor om dagen. Resten hålls inne för starthjälp.

I sista hand sker frivillig intagning på vårdanstalt och tvångsintagning. Försöksutskrivning sker normalt efter tre—fyra månader.

I de svåraste fallen kan det bli en vandring ut och in på anstalt, men då gäller det sällan enbart alkoholism. Ynglingarna har redan tidigt börjat med sniffning och narkotika. De klarar sig inte ute i tillvaron.

Väntan på körkort känns lång

— Vi har många veckoslutsupare, som är duktiga på arbetet men dricker ohejdat upp sin avlöning varje lördag och söndag. Det är tragiskt hur litet de vet vad de skall göra med sin fritid. Just därför har vi så många frivilliga övervakare på ungdomsbyrån. De kan ofta gå hem till ungdomarna på kvällarna och försöka få dem intresserade av något.

Svårare är det för dem som avbrutit sin utbildning. Många har ingen utbildning alls. Och de trivs sällan med sitt arbete. Arbetsvården ordnar omskolning, men ungdomarna har svårt att anpassa sig och återigen är det uthålligheten som saknas. De flesta är omogna och kommer från trassliga hem. De kan inte se framåt och inte planera för framtiden.

De som får sparken för spritmissbruk på arbetet eller därför att de firar blir ledsna och super ändå värre. Många har varit till sjöss men blivit avstängda för en tid. De saknar sjölivet och längtar tillbaka.

Det känns svårt för många att inte få körkort, säger inspektör Samelius. Det är ju något som de flesta unga män verkligen önskar. Två nyktra år tar det att få lämplighetsintyg, och det upplever en ung människa som en fullständigt oöverskådlig tid.

Ungkarlshotell för det yngre manliga klientelet saknas

Av det yngre klientelet bor flertalet hemma hos föräldrarna. De hitflyttade från övriga Sverige är få men ett verkligt problem. De binder sig starkt vid gängen och anonymiteten i Stockholm och vill inte åka hem, fastän de inte klarar sig här. De är ett problem därför att det inte finns hem och bostäder för dem. Hamra är ett övergångsställe för män i alla åldrar medan man söker arbete. Där känner de sig isolerade. Nybohov inackorderingshem ger ombonad och skyddad miljö, och där är det ett villkor att man har arbete och betalar för sig med tio kronor om dagen. Sedan finns bara ungkarlshotellen.

— De är otillfredsställande. I synnerhet för en ung man som skall försöka komma till rätta med sig själv i tillvaron. Vi vet också att ett fåtal ensamma unga pojkar inte trivs bland de äldre på ungkarlshotell, men vi har fortfarande inte ett enda särskilt hem för ungdomar. Ändå är det just när det gäller ungdomsarbetet som det behövs krafttag. Det är nödvändigt att satsa medan de ännu är formbara.

En inspektör och fyra assistenter på ungdomsbyrån har hand om ungefär 350 ärenden och varje år ökar antalet. Läkare och vårdplats på sjukhus och konvalescenthem finns, likaså hjälp till utbildning, omskolning och arbete. Frivilliga övervakare satsar sin fritid. Men hem och bostad saknas. Man har ingen miljö att ge de unga.

Nykterhetsnämnden bättre än sitt rykte

Tjänstemännen på ungdomsbyrån är vana att möta en kantig och aggressiv ung besökare. Han vill klara sig själv, från både polis och nykterhetsnämnd.

— Vi måste börja med att tala om hur vi egentligen arbetar. Att vi försöker hjälpa dem. De flesta tror att vi gör allt för att få in dem på anstalt och föreställer sig att de nu är helt i myndigheternas klor. Har de en gång förstått att vi tvärtom hjälper dem blir det annorlunda. Rädslan försvinner och vi kan tala med varandra. Just de mest tuffa och besvärliga kommer ofta själva tillbaka och söker hjälp när de har en alkoholperiod.

— Allra viktigast är kontakten med nämnden, framhåller inspektör Samelius. Kan vi göra klart för alla unga män att vi försöker hjälpa dem från alkoholmissbruket och anstaltsförfarande har vi vunnit mycket.

Tjänstemännen på ungdomsbyrån börjar varje dag sitt arbete med att riva murar av fruktan för myndigheterna. Lika mycket som ungdomarna efter hand talar öppet med dem om sprit, lika väl märker de ytterligare en ny mur som deras unga besökare skyggar inför. Men den river man inte i första taget eftersom den byggts upp av en mera reell rädsla. Narkotikamissbruket ökar och tjänstemännen på nämnden vet att åtskilliga av de unga alkoholisterna också är narkomaner. Men det är svårt att få någon att tala öppet om detta. Skräcken för narkotikalangarnas hämnd mot den som talar bredvid mun är stor. Att få bukt med narkotikamissbruk är än värre än med alkoholism, och ännu saknas på detta område en planmässig samhällsinsats.

Intervjuare Ingrid Palm

I Kettil Bruuns och Ragnar Hauges redovisning för undersökningen om ungdomens dryckesvanor, vilken ägde rum 1960 i de fyra nordiska huvudstäderna, omtalas bl a skillnaden i ungdomarnas val av drycker. Undersökningen skedde genom intervjuer med pojkar i åldern 14, 16 och 18 år.

De fjortonåriga köpenhamnarna dricker vin medan öl dominerar hos de andra åldersgrupperna. De fjortonåriga alkoholbrukarna i Stockholm använder däremot ofta starksprit.

Alkoholsjukdom sällsynt bland unga men därmed inte missbruket

Sällskapet Länkarna i Stockholm vill numera arbeta gemensamt över åldersgränserna

— Man ska skilja mellan spritmissbruk och alkoholism, säger expeditionsföreståndare *Henning Bäckström* på Sällskapet Länkarna i Stockholm. Skilja mellan vanligt drickande och alkoholsjukdom. Men det görs inte i tillräcklig utsträckning, varken av enskilda eller myndigheter. Här har vi till exempel ett av världens finaste alkoholsjukhus — Mariapolikliniken — men bara hälften av patienterna är verkligt alkoholsjuka människor. Resten är socialt missanpassade av andra orsaker. Det är likadant på alkoholistanstalterna. Där tas in människor med ett allmänt asocialt beteende, varav spritmissbruk bara behöver vara en liten del. Självklart kan nykterhetsvården inte bli effektiv, när man fäster sig vid enbart förhållandet till spriten vid behandlingen av människor som är kriminellt belastade eller nervsjuka. Det behövs sjukhus och sociala insatser för alla som inte klarar sin tillvaro. Men varför blanda samman alla sorter?

— De alkoholsjuka är en särskild grupp. Dit hör inte grabbarna som tar några supar före kioskinbrottet. Dit hör förresten ganska få ungdomar. Det skrivs och talas alldeles för mycket om ungdomsalkoholism. Det finns kriminella ungdomar och ungdomar som dricker för mycket för ofta. Men de alkoholiserade ungdomarna är mycket fåtaliga, det vågar jag påstå.

Länkarna har erfarenhet av detta. Tidigare drevs Ungdomslänkarna som en fristående verksamhet, men nu vet man bättre och försöker få med dem bland de vuxna. Dessa ungdomar har nämligen mer gemensamt med vuxna alkoholister än med kriminella jämnåriga. Det tar i allmänhet tio år att utveckla en alkoholsjukdom. Men det kan ske på något år för en del, även för tonåringar. De är undantag, det ska man hålla i minnet.

Ungdomarna söker stöd hos äldre

— En misskötsam tonåring struntar i jobbet, begår inbrott, knycker bilar och är allmänt opålitlig. Han missbrukar naturligtvis för det mesta sprit också. Det ingår i bilden. Men är han därför primärt alkoholist?

— I Ungdomslänkarna fick vi med åtskilliga av just den typen i början. De försvann när de märkte, vart vi syftar. Och de grabbar vilkas huvudproblem var spriten sökte sig automatiskt till de äldre länkarna. Åldersskillnaden spelade mindre roll än det gemensamma i synen på vår situation och vår vilja att komma ur den.

På detta vis växte samarbetet mellan yngre och äldre länkmedlemmar fram, och nu ingår ungdomarna som vanliga medlemmar i organisationen. De får delta i de vuxnas sammanträden och vanliga verksamhet. Flera av ungdomarna träder också in i jourtjänsten, där de får möta alkoholismens verkliga ansikte. För en ung människa är det svårt att se fram emot ett helt liv utan sprit. Han ser det torrt, torrt. I jourarbetet får de vara med om utryckningar för att ta hand om kamrater som fått ett återfall eller okända män. De möter den vuxne mannen, den åldrade mannen, kanske åldringen, och möter dem när de har det som värst i sin nedgångenhet och sin ångest. Den unge ser sin framtid. Alternativet får han finna bland kamraterna som lever sitt nyktra liv och tycker att det är ett bra liv, därför att det låter dem leva normalt och riktigt. Vilket innebär att de har roligt och finner glädje i tillvaron.

Länkarna blir sista stationen

— Förr kom de flesta till oss i 50-årsåldern. Nu söker man sig hit i 30—40-årsåldern. Det beror på att spritmissbruket börjar tidigare men också på att upplys-

ningen ökar. Nu vet de flesta människor vad Länkarna är. Alla spritmissbrukare vet det. Och de som vill komma ur det vänder sig till oss.

— Där har vi givetvis vår styrka framför nykterhetsnämnden, som får ta hand om människor med tvångsmedel. Länkarna är emellertid fortfarande den sista stationen. Hit söker man sig sedan allt annat misslyckats.

Expeditionsföreståndare Henning Bäckström berättar om samma svårigheter som möter andra nykterhetsvårdare: bostadsbrist, ungkarlshotellets nedbrytande miljö, svårigheterna att finna lämpligt arbete. Utan bostad och ordnat arbete kan ingen alkoholist hålla sig nykter. Hos Länkarna fyller man fritiden med sysselsättning från rena förströelser till studiegrupper och yrkesförkovran. Man är medveten om att det väger över mot det lättsamma och vill gärna satsa mer på en innehållsrikare fritid.

Länkarnas anseende utåt har blivit ständigt bättre och förbindelserna med myndigheterna intimare, även om man fortfarande märker distansen i relationerna med nykterhetsnämnden. Men till veckomötena inbjuds allt oftare nykterhetsfolk och andra socialvårdare. Och även om frågestunderna kan bli bitska noteras ett mjukare klimat.

Privatläkare offrar gratis sin fritid

Besvärligt tycker man det är att åtskilliga alkoholister, som en enda gång tagit kontakt med Länkarna men inte funnit sig till rätta, sedan ogenerat kallar sig länkmedlemmar. Detta utan att ha ändrat sina spritvanor. Rent förtal är man van vid från sådana som sökt upp expeditionen i enda syftet att få ekonomisk hjälp. Några kassor till detta finns inte. Däremot finns jourtjänsten, som hålls i gång genom medlemmarnas frivilliga insats. Resurserna är begränsade, eftersom det rör sig om ett arbete av amatörer. Bara vid fall av livshotande delirium kan man nattetid räkna med att få in den hjälpbehövande på sjukhus. Man har inga möjligheter att ordna logi på annat sätt än att ta med den sjuke till sitt eget hem, men många har ju inte de bostadsresurserna. Hjälp och stöd har Länkarna emellertid av några privatläkare, som offrar tid nästan dygnet om för att hjälpa alkoholsjuka. Dessa läkare får arbeta helt av idealism utan tanke på arvode. Utan detta stöd skulle Länkarnas jourtjänst inte kunna fungera.

Av staten och Stockholms stad får Länkarna bidrag till hyran för sina lokaler. Förutom vackra Mariedal vid Karlsbergskanalen hyr man lokaler på fem andra håll, såväl i city som förorter. Däremot utgår inga bidrag till verksamheten, vilken finansieras genom avgifter, lotteri och insamlingar. De män som offrar sin fritid i jourtjänsten gör inte bara detta gratis. De får vara beredda att varje kväll betala nödvändiga taxiresor och kanske hotellrum med egna medel. Man får helt enkelt spara ihop pengar för att sköta sin tjänstgöring en jourkväll.

Intervjuare Ingrid Palm

Organ för samordnad övervakning skulle stödja de frivilliga

TJÄNSTEMÄNNEN HAR INTE ALLTID TID MED OSS,
SÄGER FRIVILLIG ÖVERVAKARE MED TIO ÅRS ERFARENHET

— Jag fick ett övervakningsfall, där det aldrig uppstod någon personlig kontakt mellan mig och klienten. Följaktligen blev det inget bra resultat heller. Det talade jag om för inspektören på nykterhetsnämnden. Han lät en annan frivillig övervakare ta hand om fallet. Och hon lyckades.

Fru Elisabeth Holm har i tio år varit frivillig övervakare för barn, för spritmissbrukare och frigivna eller villkorligt dömda. Hon kan med bred marginal på den positiva sidan kosta på sig att berätta om ett sådant här personligt misslyckande. Som kändes svårt den gången och krävde en personlig klarsyn för att finna sin lösning. Hon lärde sig den grundläggande läxa som säger att personlig kontakt kräver ett minimimått av personlig samklang mellan övervakare och övervakad. Annars bör någon annan ta över.

Detta kan förefalla tämligen självklart men måste ideligen understrykas just inom den frivilliga övervakningen, där starkt personligt engagemang krävs och det därför så lätt går prestige i ett ärende. Tjänstemannen på nykterhetsnämnden har lättare att bland alla sina fall gallra ut några och be en kollega ta hand om dem. Rätt människa till rätt människa. Så säger man inte, men så fungerar det.

Rutin kontra engagemang

Det varken kan eller skall påstås annat än att det ibland råder ett motsatsförhållande mellan yrkesfolket och de frivilliga krafterna inom övervakningen. De förra har en långt driven rutin i sin handläggning av ärendena, när det gäller det nödvändiga pappersarbetet. De kan lagar och förordningar, håller reda på gränserna för sitt kompetensområde. De måste för att klara vardagen och skydda sin privata tillvaro bygga en gräns mellan tjänsten och privatlivet. Ett känsloengagemang i varje ärende vore en absurditet.

De frivilliga övervakarna tycker väl ibland att paragraferna är mer hindersamma än stödjande. De avgör själva gränserna för sitt värjoområde och tycker att känslor kan vara lika goda argument som fakta. För dem står det egna övervakningsfallet alltid i centrum, och de blir irriterade över att tjänstemännen inte har tid att lyssna.

Samordnare mellan de skilda intressena är konsulentexpeditionen (som en särskild artikel handlar om på s 57). Men de enskilda övervakningsfallen sorterar alltid under någon av nykterhetsnämndens byråer. I praktiken får den frivilliga ha att göra med ganska många tjänstemän. Man börjar kanske som övervakare åt en familjefar med alkoholbesvär. Så småningom gör sig denne skyldig till brott och får en villkorlig dom. Hur går det för barnen? Med ens har den frivilliga kontakt inte bara med familjen, vilket är helt naturligt, utan också med tjänstemän på nykterhetsnämnd, barnavårdsnämnd och fångvård. Det blir mycket lagstift-

ning, många kvällskurser och åtskilliga besök på nämnder i en enda övervakningssituation.

Ge de frivilliga egen central

— De som arbetar på nykterhetsbyråerna är så pressade av arbete ändå, att de borde slippa oss frivilliga övervakare, säger fru Holm. Vi behöver ideligen upplysningar och råd just därför att vi inte är yrkesfolk. Konsulentverksamheten är ett stöd för oss men bara i fråga om de stora linjerna. När det gäller de enskilda fallen och vardagens stötestenar borde finnas en gemensam central för alla ärenden, där frivilliga övervakare arbetar. Med sakkunnigt folk som har kompetens på alla former av övervakning. Då kunde vi vända oss till ett enda ställe och där skulle finnas tjänstemän som uteslutande hade att ägna sig åt oss.

Gränsdragningen mellan det sociala arbetets olika grenar kan verka direkt stötande på en utomstående. Fru Holm är inte ensam bland övervakarna att reagera mot det förhållandet att en fånge med mer än sex månaders strafftid att avtjäna anses som ett avslutat fall hos nykterhetsnämnden.

Inga pengar att möta fånge

— När någon blir intagen på fångvårdsanstalt får vi omedelbart ett brev om att nu har vi ingenting med ärendet att göra, säger fru Holm. Det kan ju hända att man efter straffets avtjänande blir fängövervakare åt samma person. Men under tiden i fängelset? Det är ju främst då som den övervakade behöver kontakten med oss som blivit hans vänner. Vi kan skriva, besöka och uträtta ett stort arbete i kontakten mellan fången och hans närmaste. Naturligtvis bryr jag mig inte om brevet att vi inte har med saken att skaffa, utan fortsätter kontakten. Och så kommer dagen för utskrivning, och den är oerhört viktig. Om jag inte själv möter vid fängelseporten och har ordnat både bostad och arbete åt fången, då tas han i stället om hand av gänget som kommer att få bjuda på en muckarskiva utan slut. Jag hade en ung man som skulle släppas och hade haft honom som nykterhetsövervakare tidigare. Jag gick till inspektören och bad om bilersättning för att kunna hämta honom direkt vid anstalten. Men det fanns inte pengar till sådant, fick jag veta. Han var ett avskrivet ärende. Nå jag lyckades övertyga tjänstemannen om att detta var en väl använd bilskjuts. Men att åtgärden skall behöva ifrågasättas bevisar att paragraferna har fel.

Levnadstrött gav impuls

Fru Holm har inte bara bestämda åsikter om betydelsen av en helhetssyn på människan från socialvårdens sida. Hon har också satsat hela sitt

privatliv på uppgiften att göra en insats. Rakt genom egna bekymmer har hon hållit en klar linje. Hon har öppnat sitt hem för sina övervakade. Inte till en kopp kaffe en eftermiddag utan på vid gavel. De får äta, bo och leva samman med familjen. Kort och konkret: fru Holm börjar sin halvtidstjänst i en citybutik klockan elva på förmiddagen men stiger upp klockan fem var morgon i det enda syftet att ge en inneboende skyddsling ett morgonmål och nybredda smörgåsar i lunchlådan. Till självkostnadspris.

— En kväll för länge sedan ringde en förtvivlad god vän till familjen hit, säger hon. Han skulle begå självmord. Jag lyckades övertala honom att vänta, tills min man och jag hann dit. Och sedan hjälpte vi honom i fortsättningen, tills han fick bekymren utredda och livsmodet tillbaka. Detta blev impulsen till att jag började intressera mig för människovård.

För tio år sedan var fru Holm i 40-årsåldern. Hennes söner hade vuxit upp och klarade sig på egen hand. Den rymliga sjurumsvillan i Stureby hade plötsligt blivit för rymlig och dagarna fick lediga timmar. Hon kände sig onödig de timmarna. Så kom impulsen efter samtalet från den levnadströtte vännen, och fru Holm sökte till en kurs för frivilliga övervakare. Hon har senare deltagit i fortsättningskurser och annan teoretisk undervisning. Och praktiken har hunnit bli omfattande. Det började med familjeärenden från barnavårdsnämnden och växte vidare med nykterhetsvård och fångvård. Ungdomarna intresserar henne mest, därför att det området tycker hon sig behärska. De egna pojkarna är skötsamma och duktiga. Men de växte inte upp utan problem och mötte samma svårigheter som de flesta grabbar. De hade kunnat råka ut för åtskilliga tråkigheter i livet, om de inte fått växa upp i ett hem.

Tanken på förebyggande arbete föll sig naturlig.

— Att få hand om pojkarna i 13—14-årsåldern är bäst. Då kan man få in dem i föreningslivet och intressera dem för lämpliga skolor. De är gamla nog att kunna resonera och förstå. Men ännu inte fast i alkohol och brott utom i undantagsfall.

Fåtöljen laddad med dynamit

Att öppna sitt hem för ungdomsbrottslingar med alkoholproblem är vanskligt. Att finna en av familjens fåtöljer laddad med dynamit kunde avskräcka den bäste, tycker en utomstående. Eller att komma hem till villan, som lämnats i en skyddslings vård några dagar, för att finna allt upp och ner efter en röjarskiva med sönderslaget porslin och försvunna tillhörigheter. Men trots misslyckanden och besvikelser har fru Holm fortsatt att öppna sitt hem. Inte endast för ungdomar utan dessemellan för äldre utan bostad. De har fått mat för självkostnadspris, ätit med vid bordet och suttit framför TV:n på kvällarna.

Tålamod är det viktigaste. Inte tålamod några veckor och månader utan i åratal. En dag i sänder och förmåga att inte vänta sig påtagligt resultat. Samma oro som inför egna barn, när man väntar förgäves med middagen. Samma vilja att stiga upp fem varje morgon för att ge en 50-årig alkoholist frukost och den dos gott humör han behöver.

Utanför hemmet har fru Holm sina familjer. Där står en eller flera under övervakning och beskydd. Samtal med lärarna i skolan, utryckningar till mammor inför sammanbrott, spaning efter fäder i spritperioder, besök på fängelser och anstalter, planering för framtiden, långa pratstunder med barnen, tiggeri hos välgörenhetsorganisationer för ett extra handtag utöver socialvårdens primära hjälp.

Att få hjälpa är värt mycket

I allt detta var den frivilliga övervakaren engagerad, när hon för tre år sedan drabbades av egna problem. Herr Holm skadades vid en trafikolycka och blev oförmögen att fortsätta sitt arbete. I stället för att kunna arbeta frivilligt utan några som helst ekonomiska bekymmer måste hon nu hjälpa till med försörjningen. Just i den ålder då det är som svårast för en kvinna att få arbete, trädde hon ut på arbetsmarknaden och fick en halvtidstjänst 11—3.

— Ekonomiskt skall man inte räkna med att arbetet som övervakare ger något, säger fru Holm. Vi har 25 kronor i månaden för varje övervakning, och när det gäller en hel familj får kostnaden inte överstiga 30 kr i månaden. Och det kan inte undvikas att tjänsten också för utgifter med sig. Men vi klarar oss och har fått behålla vårt hem. Det är mycket jämfört med andra människors situation. Så länge jag har ork vill jag fortsätta. Även när det blir långa dagar och kanske misslyckanden. Jag blir aldrig så där neråt mera.

— Att ha middagen klar hemma, ett rum som väntar och då ge sig av för att möta en fånge vid fängelseporten — att kunna göra detta, är det inte värt mycket?

Intervjuare Ingrid Palm

Frivillig övervakare kan se till mer än nykterheten

FYRA ÅRS ARBETE PÅ FRITID GAV EN FRAMGÅNG OCH ETT MISSLYCKANDE — BÅDA RELATIVA

Arkitekt Lars Danielssons vardag borde vara ganska väl fylld av arbetet, familjen, villan och trädgården i Enskede. Men han åtog sig för fem år sedan att bli frivillig övervakare hos nykterhetsnämnden. Orsaken var den, att han kände ett fundamentalt behov att erbjuda en medmänniska sitt stöd. Inte därför att han själv känner sig trygg och säker.

— Mycket av den otrygghet man möter hos en annan människa har man ju inom sig själv. Man känner igen den. En har lyckats anpassa sig i tillvaron, den andre inte. Jag tror att det i vårt samhälle finns ett stort behov av just personligt stöd människor emellan. Den ensamme och otrygge skall kunna få möta en medmänniska och där finna en fast punkt. Så ser jag på övervakarens uppgift, antingen det gäller alkoholistvård eller fångvård.

Triangeln yrkessocialvårdare—lekman—vårdtagare

Att han alls kom i kontakt med nykterhetsvården berodde på ett föredrag av en skyddsassistent inför en studiegrupp, som Lars Danielsson var med i. Det var ingen slump att han deltog i just den gruppen eller att skyddsassistenten var där och kom att intressera honom för den frivilliga övervakningen. Det är på detta sätt sådana kontakter knyts. Föreläsaren och mötesdeltagaren blev goda vänner genom ett delat allmänintresse för sociala frågor. Efter en sexveckorskurs i nykterhetsnämndens regi hade arkitekt Danielsson fått en grundläggande utbildning. Senare har han kompletterat sitt kunnande med både erfarenhet och teoretisk fortbildning.

När Lars Danielsson på grund av utlandsvistelse lämnade över sina två uppdrag till någon annan, kunde han se tillbaka på ett relativt misslyckande och en relativ framgång. Hans fall är väl inte särskilt egenartade för en erfaren socialvårdare. Men skildringen av den frivillige övervakarens upplevelser har intresse ur andra aspekter. Ty här gäller det inte bara relationer mellan övervakaren och hans klient utan också mellan dessa två människor och nykterhetsnämnden. Det råder ett triangelförhållande inom trion yrkessocialvårdaren—lekmannen—vårdtagaren.

Ynglingen som misslyckades

Det fall den frivillige övervakaren betraktar som ett misslyckande gäller en ung man, som han blev nykterhetsövervakare för 1962. Det började med att övervakaren fick söka upp den unge mannen. Resten av historien handlar om en rad tillfälliga jobb, bråk med en nervklen moder hemma i en trång enrumslägenhet och anstaltsvård i flera omgångar. En period bodde ynglingen — han är nu 22 år — hemma hos sin övervakare. Ett arbete som lastbilsbiträde sköttes bra så länge spritstrejken varade men fick därefter ett brått slut. Därutöver ungkarlshotell och fylleriförseelser, penningpress på modern, polismisshandel och rädsla. Inkallelsen till militärtjänst sammanföll med en utredning. I stället för att infinna sig till denna eller vid regementet stannade ynglingen, som vid tillfället ensam disponerade moderns lägenhet, hemma och drack samman med kamrater. Senare blev han frikallad från värnplikten.

Övervakaren har begärt att 22-åringen skall sinnesundersökas.

— Jag har inte fått någon egentlig kontakt med ynglingen och har därför inte lyckats med uppdraget så som jag velat. Fast han bodde hos oss i fyra månader nådde vi kontakt bara genom att sparka boll eller spela fia eller något annat enkelt spel. Frivilligt har han sökt upp mig då han velat berätta om arbete eller ha någon favör. Min erfarenhet är att ha mött en mycket blyg och tillbakadragen pojke, som av rädsla blir aggressiv. Han har svårt för kontakter och umgås inte

med flickor. I nyktert tillstånd sköter han sin hygien nästan maniskt. Duschar flera gånger om dagen. Han bryr sig inte om att han dricker och saknar varje initiativ. Kanske löser drickandet det spänningstillstånd han ständigt tycks befinna sig i. Efter en spritperiod grips han av starkt nervösa panikreaktioner. Känner sig instängd och tror att alla vill komma åt honom. Han ler aldrig.

Den här pojken har inte fått lära sig leka under barndomen. Och där ligger kanske roten till att han inte förmår arbeta mer än korta perioder. (»Jag kan inte arbeta.») Han saknar också förmåga att planera eller ens tänka framåt. Bara nuet finns.

— Jag känner mig otillräcklig inför min uppgift och anser att experter måste ta över. De får försöka klarlägga vad som ligger bakom pojkens beteende och föreslå åtgärder. De åtgärderna tror jag måste bli åtskilligt mer omfattande än de som nykterhetsvården kan erbjuda. På grundval av mina egna erfarenheter har jag föreslagit en s k liten sinnesundersökning. Även om jag inte är beslutsmässig vilar det stort ansvar på mig inför mitt förslag.

Mannen som kanske lyckas

Större framgång har Lars Danielsson haft med sitt andra övervakningsfall, som i tidsordning blev hans första. Här gäller det en person i hans egen ålder — således 35—40 år — en hantverkare med hustru och fem barn. I fyra års tid har kontakten utvecklats mellan de båda männen dithän att de nu råkas en gång i veckan och ser fram emot den kvällen. Vägen dit har varit lång.

I detta fall handlar det om en man, som har haft mycket svåra alkoholproblem med perioder av spritmissbruk, när det var som värst, varannan eller var tredje månad. Varje period innebar slutet på en anställning. Efter en stöld dömdes mannen till internering i åtta månader och fallet avskrevs rutinmässigt hos nykterhetsnämnden. Detta sker i allmänhet vid avtjänande av straff längre än ett halvår. Nu blev emellertid herr Danielsson övervakare åt fångvården och kunde följa mannen ända in på Långholmen, där han hälsade på varje vecka. Detta blev avgörande för kontakten. De senaste två åren har resulterat i blott två återfall, och i stort sett lever den övervakade ett lyckligt familjeliv. Han har goda inkomster och tycks klara sig bra i en väl inrutad vardagsrutin.

Ett år för att etablera kontakt

Det är alldeles tydligt att övervakaren här känner en mycket stark personlig kontakt med hantverkaren. Han har också satsat oerhört mycket av sin fritid på den övervakade och dennes familj. Det senare inte minst välbetänkt eftersom hantverkaren är mycket fäst vid hustru och barn.

— Vi är i mångt och mycket stämda på samma sätt, hantverkaren och jag, säger arkitekt Danielsson. Successivt har vi kommit varandra närmare som människor. Detta är en kontakt som långsamt vuxit fram. Den som blir föremål för övervakning måste ju reagera med att undra, vem övervakaren är, vad han har med ens egen person att skaffa, vad för motiv som ligger bakom. Det tar minst ett år att etablera en riktig kontakt. Nu känner vi varandra så väl, att vi kan tala öppet utan skrankor. Till detta bidrar nog att mannen har en personlig mognad. Annars skulle jag inte finna gensvar. Och om en övervakare inte finner gensvar bör han överlämna ärendet åt någon annan. Med ett tomrum mellan människor kan man inte uträtta mycket.

Fängelse bryter övervakarens uppdrag

Arkitekt Danielsson anser sig ha mycket god kontakt med nykterhetsnämnden och de tjänstemän han mött där. Men han ställer sig frågande och kritisk till några av de principer nämnden arbetar efter. Detta gäller beslutet att avskriva övervakning i och med att klienten dömdes till internering i åtta månader. Just under fängelsetiden var det särskilt viktigt att kontakten bevarades. Samtalen på Långholmen kom att radikalt utveckla förtroendet mellan männen, och interneringstiden förvandlades till en mognadsprocess. Och mognaden tycks ha gått på djupet, anser övervakaren.

Sedan kom hantverkaren ut från fängelset. Han var ett avskrivet fall för nykterhetsnämnden. Skötte sig utmärkt under lång tid men råkade ut för två spritperioder i juni och augusti. Han greps för fylleri. Nu vaknade plötsligt nämnden och kallade mannen att infinna sig.

Hantverkaren ville hävda sig mot vad han betraktade som onödigt och inkräktande. Därför struntade han i kallelsen. Och blev på nytt ett övervakningsfall. Praktiskt betydde detta väl inte stort, eftersom herr Danielsson åter blev hans övervakare. Men formalismen med avskrivning av fallet i en verklig krissituation och nymornat intresse efter en lång tid av skötsamhet upplevdes som stötande. Alldeles tydligt inte bara för hantverkaren själv utan också för hans övervakare.

Anstaltstänkandet för utbrett

— Som frivillig övervakare med bara två fall har jag kunnat ägna mitt intresse åt hela personen och åt hela hans situation i tillvaron. Just helhetssynen saknar jag hos nykterhetsnämnden. Den måste följa sin instruktion och koncentrera sitt intresse till personens förmåga att hålla sig nykter. Det räcker inte.

— Jag har all respekt för yrkesmännen inom nämnden, säger herr Danielsson. De har kunskapen, kontakterna, erfarenheten. En frivillig övervakare klarar sig inte på egen hand utan måste ideligen ha hjälp. I själva verket blir det tjänstemännen som får ta på sig mycket av det besvärliga och svåra. Till exempel att meddela beslut om tvångsåtgärder.

Men å andra sidan anser jag att vi allmänt här i landet har för mycket anstaltstänkande. Ungdomar plockas in på anstalt bland mycket äldre män. Resultatet blir vantrivsel och rymning. Anstalter lär inte de unga att arbeta och därmed menar jag att arbetsterapi, undervisning i att arbeta, saknas. Utan personliga kontakter och utan att de får utvecklas blir anstaltstiden meningslös för ungdomarna. Liksom naturligtvis för vuxna män i samma situation.

Människor som inte klarar trycket i en storstad kan finna sig bra tillrätta på landet. Den erfarenheten borde resultera i ökad familjevård. Det kan vara svårt att organisera, men det finns övervakare som själva arbetat fram en serie kontakter på landsorten för att skaffa familjevård åt sina klienter.

Kommer arkitekt Danielsson att återinträda som övervakare efter hemkomsten?

— Definitivt ja! Samma motiv som jag nämnt står kvar. Jag känner det som ett fundamentalt behov att fungera som stöd åt en medmänniska. Vi lever i en så hård och otrygg tid att vi människor måste stödja varandra efter förmåga.

Intervjuare Ingrid Palm

Vardagserfarenheter i Stadsmissionen av mänsklig misär

Senaste BREVET från Stadsmissionen, organisationens språkrör, erinrar om två TV-reportage i vinter, vilka upprört svenska folket. — Inte trodde man, kommenterar Stadsmissionens socialsekreterare Åke Westerberg, att det var så illa ställt. Skrubba-problemet... de hemlösas hem — och de sjuka som presenterades i narkotikaprogrammet.

Alla dessa problem är välkända för Stadsmissionen. Vi möter dem dagligen. Hur skall vi hjälpa på bästa sätt?

30 grader ute och ingen bostad. Jo på Skrubba. Kväll efter kväll kör överfyllda bussar till stadens härbärgen. Bussar med vinddrivna sjuka, gamla, orkeslösa män, men också yngre, »som ännu inte nått botten».

Verkligheten är denna. Ingen behövde avvisas från bostad under de kalla nätterna. Stockholms stad har anordnat flera nya logimöjligheter och flera kommer.

Det kommer dock alltid att finnas i en storstad ett visst antal människor, som icke vill och icke kan finna sig tillrätta i samhället, i ett härbärge. Att betala 4 kr för ett logi vill man inte, »hellre använder jag dessa till en sup och glömmer mitt elände».

Vad som är beklagligt i denna situation är detta, att Skrubba alltjämt finns kvar efter så många års provisorium. Att man under dessa år inte fått resurser att ge dessa män något annat, något bättre.

De små enheterna, visserligen kostsamma, är nödvändiga för att nå resultat. Vad kan man nå i ett härbärge med plats för 400, 300 eller »bara» 100. Man ger dem ett nattlogi, kör ut dem på morgonen och skapar nya problem inför nästa natt. Att ge logi är angeläget, men ännu mera angeläget måste det vara att ge dessa män möjlighet till anpassning i mindre enheter, anpassning till arbete och samhälle.

Stadsmissionen har årligen bekostat tusentals login åt män och kvinnor i hotell och pensionat, i inackorderingshem och ungdomshem. Stadsmissionen planerar nu ett hem med möjligheter till bostad, arbete, mat och omvårdnad.

TV-programmet om narkomanerna betydde förståelse för dessa olyckliga människor. Män och kvinnor vågade sig fram ur mörka gömställen, man kände sig inte längre som jagad. Man kunde nu gå till läkare och tala om sina problem och få hjälp. Stadsmissionen har sedan TV-programmet kommit i kontakt med många av dessa sjuka människor och har inlett ett värdefullt samarbete med Föreningen för hjälp åt läkemedelsmissbrukare.

14 782 besök är siffran för Stadsmissionens mottagningsbyråer för män och kvinnor under år 1965. Vad säger denna siffra? Om människor som fått hjälp i svåra situationer, ofta i samarbete med samhällets egna institutioner. Denna siffra betyder otaliga samtal, inblickar i olyckliga människor liv. Den betyder också att hjälp har lämnats till självhjälp, tusentals bostadshänvisningar, många tusen måltider har lämnats, nytvättade och nypressade kläder har utlämnats, barnkläder har anskaffats, små hem har hjälpligt kunnat möbleras med hjälp av »Små Smulor». Under kalla vinterdagar har varma soppor och vällingar delats ut gratis, kaffe och bullar har serverats, likaledes gratis.

Till Stockholm kommer många för att söka arbete, »lyckan». Man kommer kanske för att få vara anonym. Någon har misslyckats därhemma. Några lyckas här

men alltför många misslyckas. Det finns ingen bostad och just därför gick det *inte att klara ett arbete. Utan arbete inga pengar! Ingen bryr sig om en!* Så kommer man till Stadsmissionen och frågar: Kan ni hjälpa mig hem? 22 735 personer har under 1965 besökt Stadsmissionens Sociala råd- och hjälpbyrå på Centralstationen.

Levnadströtta, rädda, sjuka, stressade människor möter vi dem på Stadmissionens olika hjälpbyråer. Alldeles särskilt möter vi dem vid Stadsmissionens Alkoholpoliklinik. Här arbetar tre läkare och två kuratorer, både på dagtid och kvällstid. 514 personer kom till byrån under år 1965, män och kvinnor, alla i behov av hjälp och förståelse.

Sedan ett tiotal år driver Stadsmissionen en familjerådgivningsbyrå med läkare, kuratorer och rådgivare. Hit vänder sig makar, vilka känner att de håller på att glida från varandra. Själva orkar de inte längre lösa sina problem. I en vänlig och varm atmosfär får man här »tala ut», hämta råd och framför allt hålla kontakt under den närmaste tiden.

— — —

I detta arbete sker ett mycket gott samarbete med alla samhällets myndigheter, sociala byråer, nykterhetsnämnder, skyddskonsulenter, sjukhuskuratorer, barnavårdsnämnder och många andra. Stadsmissionen får så ofta rycka in, där samhället av många anledningar inte kan hjälpa. Här är det sålunda inte fråga om att konkurrera utan i stället komplettera. Det är nödvändigt att samarbeta i detta viktiga arbete.

Uppslagsverk om nykterhetspolitik och nykterhetsvård m m

Behovet av systematiskt uppställda författningshandböcker för olika samhälleliga verksamhetsområden gör sig alltmera gällande. Det tillgodoses för närvarande huvudsakligen i privat regi. På grund av den snabba samhälleliga utvecklingen är antalet ändringar i här nämnda författningar mycket stort, varför handböckerna måste revideras och utkomma i nya upplagor i tämligen snabb följd.

Håkan Ohlssons förlag i Lund har i sin serie Sociallagarna under redaktion av rådman Anders Bruzelius, häradshövding Gunnar Engström och statssekreterare Lars-Åke Åström gett ut handböcker för resp social-, barnavårds-, nykterhets-, arbetslöshets- och familjebidragsnämnd, vilka visat sig synnerligen nyttiga som uppslagsverk hos dessa nämnder.

Senast har seriens del IV Nykterhetsnämnden utkommit i ny upplaga, dess tredje utgåva. Den innehåller ändringar av författningar och rättsfall som berör nykterhetsvården och som publicerats före den 1 februari 1965.

Likaså har del II Socialnämnden reviderats. Under de drygt tre år som gått sedan den första utgåvan utkom har det vidtagits åtskilliga ändringar i det författningsmaterial, som rör socialnämnderna. Socialhjälpslagen har ändrats och bl a lagen om allmän försäkring och sjukvårdslagen trätt i kraft. Av det nytillkomna må nämnas 1964 års kungörelse om statsbidrag till social hemhjälp. Materialet är liksom i första utgåvan grupperat under avdelningsrubrikerna Socialhjälpslagen; Taxor och ersättningar; Statsbidrag m m; Utlämningar; Tillsyn, rådgivning och samverkan; Socialregister och statistik; Rättsfall; Sakregister m m. Det utförliga sakregistret innehåller även en förteckning över socialstyrelsens råd och anvisningar i socialvårdsfrågor.

Under förra året tillkom också seriens sjunde del Bostadslån och bostadsbidrag.

»Svensk nykterhetspolitik och nykterhetsvård» av Karl J. Höjer har kommit ut i sin andra upplaga på Norstedts förlag. Den har omarbetats och utvidgats av byråsekreterare Tage Sjöberg i socialstyrelsen. Ändringar har införts beträffande avsnitten om restriktionsförfattningarna, nykterhetsvårdslagstiftningen och övrig lagstiftning, som på olika sätt berör nykterhetsvårdsområdet. Vissa partier, som bl a behandlar tillverkning av alkoholdrycker, ölförsäljning och överlämnande till särskild vård har skrivits om eller avsevärt bearbetats. Avsnitten om barnavårdsnämndens uppgifter inom nykterhetsvården, inskränkning i rätten att råda över sjukpenning och ersättning för skador, vållade av vissa rymlingar har nyskrivits. Framställningen har i övrigt kompletterats med smärre tillägg samt några rättsfall och JO-uttalanden rörande tillämpningen av nykterhetsvårdslagen. Dessutom har den nya upplagan försetts med sakregister, som tillsammans med de övriga nyheterna ökar bokens värde som uppslagsbok och allsidig kunskapskälla inom detta specialområde.

Socialförsäkring och socialhjälp. Av Karl J. Höjer. Åttonde upplagan, ombesörjd av byråchefen Carl Björhammar, 300 s. Norstedt och Söner.

I skriften behandlas frågor som personalkonferenser, behandlingskollegiet, den psykologiska undersökningen och samtalsteknik.

Föreliggande upplaga har moderniserats med hänsyn till ändrad eller nytillkommen lagstiftning under de senaste tre åren, främst då på socialförsäkringens område. Arbetslöshetsförsäkringen har under denna tid reformerats. Avsnittet om socialhjälpen har kompletterats bl a med uppgifter om de senaste årens förbättringar.

Handledningen är som bekant den mest sakliga och tillförlitliga på detta område.

Det vetenskapliga materialet från den informationskonferens, som i mars 1964

ordnades av statens medicinska forskningsråd på Wenner-Gren Center under rubriken »Alkoholkonflikten 1963 medicinska verkningar», har utkommit i bokform. Utgivare är Norstedts förlag.

Råd och anvisningar angående nykterhetsvård *rubriceras* nr 139 av socialstyrelsens Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor, som nu föreligger i andra reviderade upplagan.

Råden och anvisningarna här är huvudsakligen utarbetade med sikte på den slutna nykterhetsvården. Mycket är dock tillämpligt även på nykterhetsnämndernas arbete, varför skriften väl kan tjäna till ledning även för den öppna vården.

En del av det som föreslås i handledningen kan synas svårgenomförbart. Det är dock inte fråga om några utopiska förslag. Målsättningen är främst att på ett effektivt sätt utnyttja tillgängliga resurser. Avsikten är att råden och anvisningarna skall tjäna som idégivare och studiematerial vid det rationaliserings- och effektiviseringsarbete, som sedan några år bedrivs med allt större intensitet inom såväl den öppna som den slutna nykterhetsvården.

Nykterhetsvårdens effektivisering är inte enbart en ekonomisk fråga. Det måste också finnas normer för vårdarbetets framtida utformning. I den mån nykterhetsvården byggs ut måste planer finnas och personal vara tränad för det vårdarbete som de ökade resurserna kan ge anledning till. Det är därför viktigt att de nykterhetsvårdande organen så snabbt som möjligt kommer igång med vårdformer som motsvarar dagens krav och möjligheter, även om detta tills vidare endast kan ske i begränsad omfattning.

Råd och anvisningar angående ökad samverkan inom nykterhetsvården heter nr 169 i Socialstyrelsens publikationsserie.

Om nykterhetsnämndens tystnadsplikt i förhållande till arbetsgivare och arbetsförmedling informerar Råd och anvisningar nr 176 bl a genom referat av och kommentarer till ett JO-uttalande.

Om allmän hälsovård på vårdanstalter för alkoholmissbrukare lämnas råd och anvisningar i socialstyrelsens serie nr 183.

Nykterhetsvårdens anstaltsorganisation, socialstyrelsens Råd och anvisningar nr 189, är alldeles nyutkommen. Den är en förrteckning över allmänna och enskilda vårdanstalter, inackorderingshem och polikliniker. Eftervården har hittills varit eftersatt på grund av bristande resurser och dålig planering. Den eftervårdsplanering som trädde i kraft den 1 juni 1965 är ämnad att åstadkomma en sammanhängande behandlingskedja och att skapa bättre förutsättningar för de alkoholskadade att anpassa sig i livet utanför och efter anstaltsvården. För att kunna realisera detta fordras en större samverkan mellan anstalterna och de kommunala nykterhetsnämnderna.

Den nya skriften ger råd och anvisningar för ingående eftervårdsplanering.

Huvudstadens missgynnade hemmadöttrar blir kommunalanställda om de vill

Kvinnans roller som hemmafru och mor återverkar på socialhjälpsbehovet och försörjningsförmågan långt efter det att rollerna upphört

Av sekreterare ANITA GRADIN-HANSSON i stadskollegiets kommitté för kvinnofrågor

För fem år sedan blev fröken L tvungen att sluta sitt förvärvsarbete. Hennes mor hade blivit sjuk och behövde vård. Någon plats vid något sjukhem eller ålderdomshem i Stockholm lyckades man inte få. Fröken L hade inget val. Hon blev hemmadotter och upphörde med att vara damfrisörska — det hade hon varit ett 30-tal år. Fröken L är nu 55 år och sköter förutom sin 85-åriga moder även sin 57-årige broder. De bor i rum, matvrå med sängplats och kök. Som betalning för sitt arbete får fröken L fritt vivre och 75 kr i månaden av mamman. För att få lite mer pengar önskar sig fröken L hemarbete av något slag.

Så här ter sig situationen för en hemmadotter i Stockholm. Detta framgår av den kartläggning stadskollegiets kvinnokommitté låtit göra bland de ensamstående kvinnorna i åldern 50—66 år i Stockholm. Undersökningen, som utförts av Stockholms stads statistiska kontor och statistiska centralbyråns utredningsinstitut, ger vid handen att inkomsterna för en stor grupp av dessa kvinnor är mycket låga. Förutom inkomsterna redovisas situationen beträffande bostads- och hushållsförhållandena, sysselsättning och utbildning, mänskliga kontakter och kontaktbehov, försörjningsbörda och hälsa.

Bakgrunden till undersökningen var bland annat att socialhjälpsutredningen i Stockholm visat att de ensamstående kvinnorna dominerade bland socialhjälptagarna. Då den faktiska kunskapen om dessa kvinnors levnadsförhållanden och problem var förhållandevis begränsad begärde stadskollegiets kvinnokommitté att få göra en bred och översiktlig kartläggning av dessa kvinnors ekonomiska och sociala förhållanden.

De ensamstående kvinnorna utgör en betydande grupp i Stockholm och deras antal har ökat under senare år. Följande sammanställning visar gruppens storlek i absoluta tal vid slutet av olika år med början 1950; samtidigt visas gruppens relativa andel av huvudstadens hela befolkning.

	1950	1955	1960	1961
Antal ensamstående kvinnor i 50—66 års åldern	40 417	42 488	44 054	44 478
Relativ andel i procent av befolkningen	5,4	5,4	5,4	5,5

Jämför man befolkningens demografiska struktur i Stockholm med riket i övrigt finner man att de ensamstående kvinnorna väger tyngre bland befolkningen i Stockholm än i övriga landet. Dessa kvinnor utgör vidare en relativt stor grupp jämförda med män i samma åldrar. Följande tablå visar detta tydligt. Bara fjärdedelen av männen men nästan

hälften av kvinnorna är ensamstående i den övre medelåldern. Här redovisas antalen män och kvinnor i Stockholm vid slutet av 1961 med uppdelning på åldersklasser.

Ålder	Män	Kvinnor	Differens kvinnor–män	Antal män per 1 000 kvinnor
50—54	5 934	12 037	6 103	493
55—59	4 928	13 058	8 130	377
60—66	5 651	19 383	13 732	292
I allt 50—66 år	16 513	44 478	27 965	371

Också civilståndsvis föreligger betydande skillnader i antal, vilket framgår av tablån nedan.

Civilstånd	Män	Kvinnor	Differens kvinnor–män	Antal män per 1 000 kvinnor
Ogifta	7 554	20 281	12 727	372
Frånskilda	6 077	9 848	3 771	617
Änklingar änkor	2 882	14 349	11 467	201

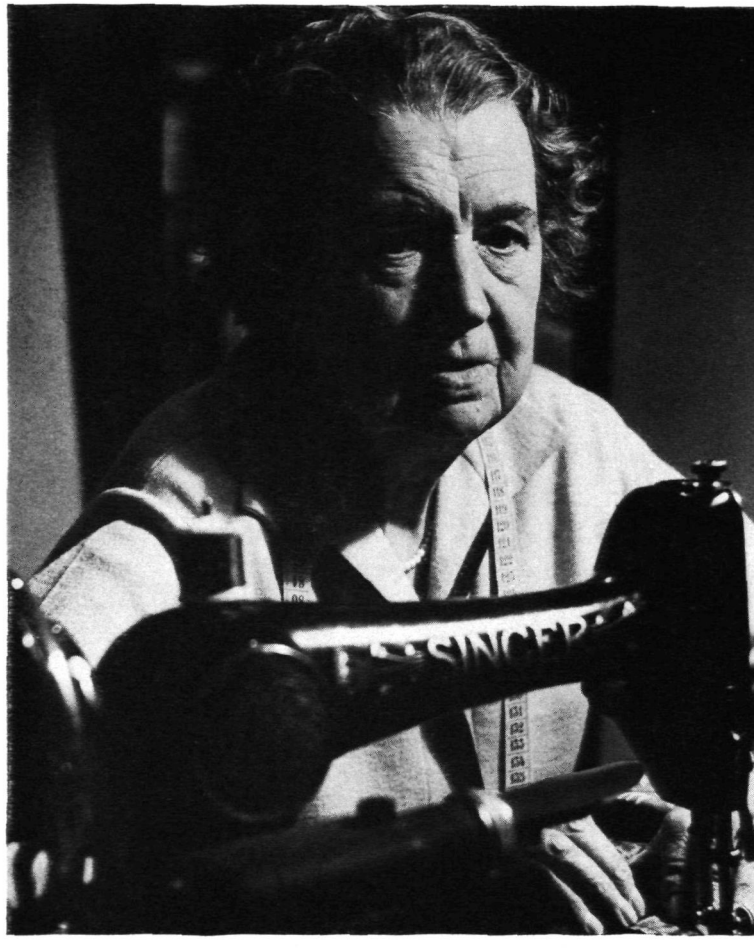
Population och urval

Undersökningens population utgörs av alla ogifta och förut gifta kvinnor i åldern 50—66 år, bosatta i Stockholms stad och som inte är varaktigt intagna på anstalter. Då undersökningen avsåg ett förhållandevis stort antal data och totalpopulationen omfattade drygt 44 000 personer utfördes den som en stickprovsundersökning. En relativt komplicerad urvalsprocedur fick man lov att tillämpa. Intervjuarbetet utfördes bland 1 063 personer. Utfallet av detta blev att 51 personer eller 4,8 procent klassificerades som s k »naturligt bortfall» (döda, gifta, utflyttade osv.). De återstående 1 012 intervjufallen fördelade sig på 936 genomförda intervjuer och ett egentligt bortfall på 76 personer eller 7,5 procent. Med hänsyn till den korta tidsperiod under vilken själva intervjuarbetet måste utföras (maj—juni 1962) liksom den omständigheten att populationen till mycket stor del bestod av ensamboende människor måste svarsfrekvensen anses tillfredsställande.

Låginkomstproblem — bristande yrkesutbildning

Undersökningen visar klart att de ensamstående kvinnorna i 50—66 års åldern lever under mycket knappa ekonomiska villkor. Inom denna grupp finner man de verkligt låga inkomsttagarna i Stockholm. Hälften av dem har en bruttoinkomst före skatt på 760 kronor per månad eller 9 120 per år. Hela 25 procent eller 11 000 hade en inkomst under 470 kronor i

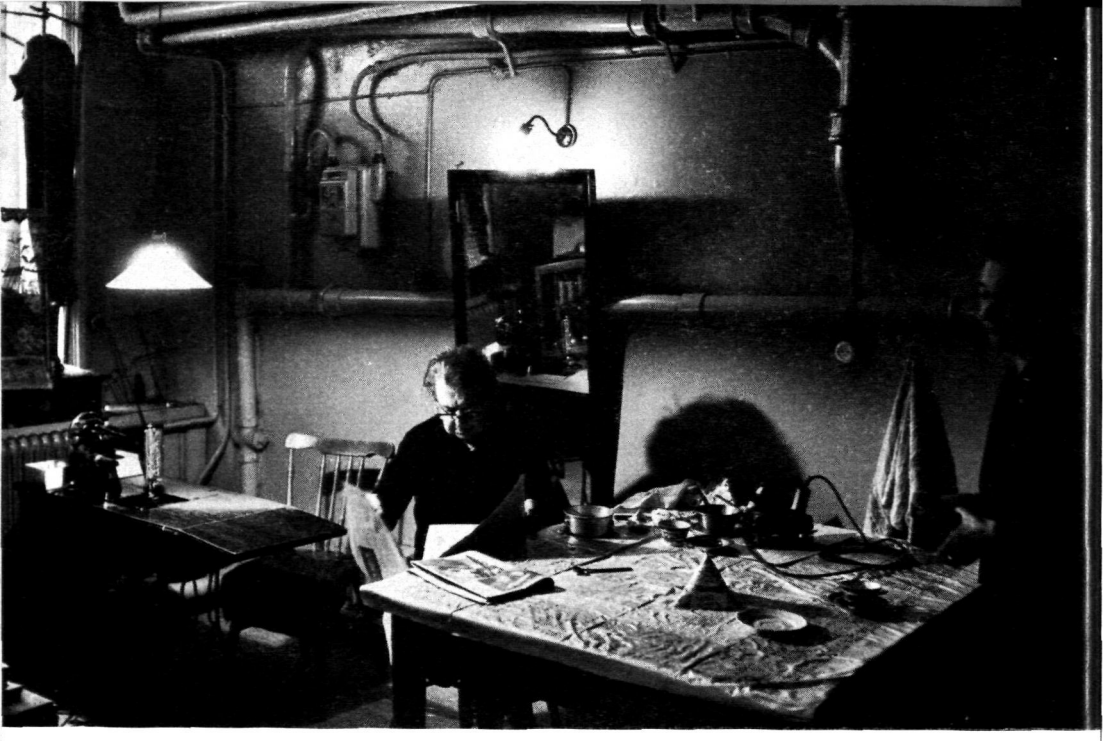

Butiksbiträden utgör den största yrkesgruppen bland de förvärvsarbetande ensamstående kvinnorna i Stockholm i åldern 50—66 år. Betydligt längre ner på listan bland de femton vanligaste yrkena kommer konfektionssömmerskorna.

De ensamstående kvinnorna i den undersökta gruppen lever på låg ekonomisk standard. Hälften av dem har en bruttoinkomst före skatt på 760 kronor per månad, för 25 procent ligger inkomsten under 470 kronor i månaden, 25 procent kommer upp i över 1 130 kronor per månad. Vårt bildsvep visar hur yrkesvardagen för en av de berörda kan te sig:
En kopp kaffe ger en stunds avkoppling i väntan på kunder i den lilla affären. En blick i en nyutkommen modejournal kan ge en idé — det gäller att följa med modets växlingar. Nu *måste* väl *någon snart komma* . . .

månaden eller 5 640 kronor per år. Endast en fjärdedel kom upp över 1 130 kronor i månaden. Den inkomst som här redovisas inkluderar förutom alla kontanta inkomster även bidrag, pensioner, inkomster av kapital, *rumsuthyrning*, socialhjälp och liknande. Värdet av eventuella naturaförmåner ingår emellertid inte.

Analyserar man de olika inkomstkomponenterna finner man att den viktigaste delposten utgörs av inkomster av förvärvsarbete. Utslaget på samtliga — ogifta, frånskilda och änkor — svarade änkepensionen, efterlevnadspensionen och den egna tjänstepensionen endast för vardera 4 procent av de samlade inkomsterna för dessa kvinnor. Av exempelvis de frånskildas inkomster svarade underhållsbidragen blott för 5 procent. Socialhjälpen spelar för de intervjuades totala ekonomi en ringa roll. Den uppnår i intet fall till en hel procent.

Änkorna tycks genomgående ha något högre inkomster än ogifta och frånskilda. Studerar man inkomstens variation efter ålder, finner man att det är i åldrarna över 60 år som en mera avsevärd inkomstminskning sätter in. Man kan utan vidare slå fast att denna grupp i ekonomiskt avseende är förhållandevis svag.

Tablån nedan redovisar medianinkomsterna för olika åldrar och civilstånd.

Civilstånd	Av inkomsterna var inom följande åldersgrupper 50 procent under nedanstående belopp, kr per månad			
	50—54	55—59	60—66	Summa
Ogifta	843	876	593	746
Frånskilda	833	740	586	730
Änkor	1 053	900	670	786
Summa	863	850	623	756

Att de ensamstående kvinnorna i dessa åldrar måste leva på en så låg ekonomisk standard har många orsaker. Rent allmänt kan man väl konstatera att den ensamstående kvinnan inte har samma möjligheter som mannen till arbete och försörjning. De flesta unga flickor väljer yrke med tanke på giftermål. Det betyder i realiteten att hon ofta låter bli att skaffa yrkesutbildning. När hon sedan kommer upp i trettioårsåldern och fortfarande är ogift, tycker hon det är för sent skaffa utbildning. Andra gifter sig men skilsmässa eller makes dödsfall gör att de måste försörja sig själva och kanske dessutom barn. Att komma ut på arbetsmarknaden för en 40- eller 50-åring är inte lätt. Det vet var och en som ibland studerar dagstidningarnas platsannonser.

Undersökningen visar tydligt att de intervjuade kvinnornas utträde på arbetsmarknaden varit långt ifrån det bästa. Två tredjedelar av dem saknar en egentlig yrkesutbildning. Vid stigande ålder blir det allt färre som

utbildat sig för något visst yrke. Bäst ställda i utbildningshänseende är de ogifta, av dem har nära hälften något slag av utbildning. Självfallet beror den låga förekomsten av yrkesutbildning på att utbildningsmöjligheterna för kvinnor var mycket begränsade på 1920- och 30-talet.

Flertalet av de intervjuade kvinnorna förvärvsarbetade. Förekomsten av förvärvsarbete är högst bland de ogifta (78 procent) och lägst bland änkorna (57 procent). Följer man variationerna efter ålder, finner man att förvärvsintensiteten avtar kraftigt efter 60 år, detta gäller alla civilståndsgrupperna men minst de ogifta. Flertalet har stadigvarande arbeten. Tillfälliga arbeten liksom växlingar mellan olika arbetsgivare är rätt sällsynta. Övervägande delen av dessa kvinnor har vidare en lång yrkeserfarenhet. Flertalet har verkat mer än tio år i samma yrke.

Eftersom så många av de intervjuade saknar utbildning förvånar det säkert inte att flertalet återfinns inom de traditionella och lågavlönade »kvinnoyrkena». Tabellen nedan visar de 15 vanligaste yrkeskategorierna bland de ensamstående kvinnorna. Dessa femton yrken svarar för 65 procent av de yrkesverksamma.

De femton vanligaste yrkena bland ensamstående kvinnor i 50—66-årsåldern i Stockholm

	Absoluta tal				Relativa tal			
	Ålder			I	Ålder			I
	50–54	55–59	60–66	allt	50–54	55–59	60–66	allt
Sjukvårdsbiträden	408	202	428	1 038	3,4	1,5	2,2	2,3
Bokförare o kontorskass	565	288	255	1 108	4,6	2,2	1,3	2,5
Sekr, stenogr, maskinskriv	203	360	120	683	1,7	2,7	0,6	1,5
Specialkontorister m fl	547	280	809	1 636	4,5	2,1	4,2	3,7
Annat kontorsarb, ej spec.b	593	400	415	1 408	4,9	3,0	2,2	3,2
Detaljhandlare	150	430	294	874	1,2	3,2	1,6	2,0
Affärsföreståndare	382	325	—	707	3,1	2,4	—	1,6
Övrig affärspersonal	960	1 903	1 172	4 035	7,9	14,3	6,2	9,1
Konfektionssömmerskor	172	535	122	829	1,4	4,0	0,6	1,9
Ekonomiföreståndare	151	391	80	622	1,2	2,9	0,4	1,4
Kockar och kallskänkor	404	263	469	1 136	3,3	2 0	2,5	2,6
Köksbiträden	192	191	413	796	1,6	1,4	2,2	1,8
Hembitr o barnsköterskor	623	705	890	2 218	5,1	5,3	4,7	5,0
Hovmästare, servitriser	558	235	374	1 167	4,6	1,8	2,0	2,6
Städerskor	1 120	1 084	1 113	3 317	9,2	8,2	5,8	7,5
				S:a 21 271				

Som synes utgörs den största yrkesgruppen av butiksbiträden och därnäst kommer städerskor, som tredje grupp i storleksordningen kommer hembiträden och barnsköterskor. Ytterligare en stor grupp är kontorspersonalen och en annan betydande grupp arbetar inom hotell- och restau-

rangnäringen. Undersökningen visar tydligt att de ensamstående kvinnorna är lågt representerade bland de kvalificerade yrkesgrupperna samtidigt som de är överrepresenterade bland sådana yrken som städerskor och hembiträden. Totalt fanns exempelvis i Stockholm 5 539 anställda i husligt arbete enligt 1960 års folkräkning — åldersfördelningen bland dessa är sådan att ungefär hälften utgörs av unga kvinnor under 20 år och den andra stora gruppen av medelålders och äldre. I denna undersökning skulle således 2 200 av dessa yrkesutövare återfinnas.

Stort intresse för omskolning, men svårt för dem i låglöneyrkena att få sådana

För att utröna de intervjuades intresse för fortbildning och omskolning tillfrågades både de förvärvsarbetande och de inte förvärvsarbetande om de skulle vilja delta i någon av arbetsnämndens kurser för dessa kvinnor. De fick också ange vad slags kurs de ville delta i. Inte mindre än en tredjedel av dessa ensamstående och äldre kvinnor utpekade någon kurs. I uppräknade tal skulle det innebära att 14 000 kvinnor i åldern 50—66 år önskar yrkesutbildning och omskolning. Intresset var avgjort större bland de redan förvärvsarbetande. Bland dessa ville 32 procent ha utbildning medan 24 procent av dem som inte förvärvsarbetade uttalade samma önskemål. Det betyder att av de totalt 14 000 utbildningsbenägna var endast 3 000 utan förvärvsarbete. Detta är intressant med tanke på att reglerna för omskolning inte är särdeles generösa för dem som redan finns på arbetsmarknaden. Trots att man i år infört liberalare bestämmelser är det i praktiken inte lätt för en person med arbete att få omskolning.

Av undersökningen framgår vilka yrkesönskemål de intervjuade kvinnorna har. Största intresset visas för kontorsyrken, där en tredjedel av önskemålen faller. Anmärkningsvärt nog kommer vårdyrkena på andra plats. Bland de utbildningsvilliga önskade totalt 29 procent utbildning inom vårdområdet. Något större intresse för industri eller detaljhandel fanns däremot inte. Självfallet är de uttryckta önskemålen fiktiva på grund av vederbörandes ålder, bristande kännedom om utbildningsstöd, arbetsförhållanden och liknande. Vid en faktisk valsituation skulle sannolikt frekvensen bli annorlunda. Men dessa reservationer kan aldrig bortförklara att de äldre och medelålders kvinnor, som i sin ungdom inte fick utbildning, nu i mycket stor utsträckning önskar en plats i vår vuxenutbildning, som därmed skulle behöva byggas ut ännu mer. Att utbildningsintresset blir stort bland dessa kvinnor får också ses mot den bakgrunden att de tydligen vid intervjuerna för första gången fick upplysning om den kursverksamhet arbetsnämnden i Stockholm bedriver. Bara 37 procent av de intervjuade kände till denna verksamhet, som ju

är upplagd med anledning av Arbetsmarknadsstyrelsens aktivitetsprogram för den kvinnliga arbetskraften.

Oavlönat vårdnads- och hushållsarbete — 500 hemmadöttrar i Stockholm

Förekomsten av oavlönat vårdnads- och hushållsarbete analyseras i undersökningen. Här redovisas i vilken utsträckning dessa kvinnor oavlönat ägnar sig åt hushållsarbete, vård och passning av minderåriga barn, gamla och sjuka. Totalt ägnar sig 13 procent eller 6 000 av de 44 000 ensamstående kvinnorna i dessa åldrar åt oavlönat hushållsarbete och vårdnadsarbete. På grundval av uppgifterna i intervjuformuläret kan man dra slutsatsen att 2 400 kvinnor kan anses ha full sysselsättning med sådant arbete. Förekomsten är lika stor bland förvärvsarbetande som bland inte förvärvsarbetande kvinnor. Materialet ger inte belägg för att så särdeles många skulle avstå från förvärvsarbete för att i stället ägna sig åt arbete av detta slag. Men vissa intressanta iakttagelser kan redovisas. Oavlönat hushållsarbete utförs av 8 procent eller 3 600 kvinnor.

En grupp av de ensamstående kvinnorna fyller i detta sammanhang en viktig funktion i och med att de stadigvarande ägnar sig åt vård av gamla eller sjuka i hemmet. Det rör sig totalt om 1 800 eller 4 procent av samtliga ensamstående kvinnor som på detta sätt avlastar huvudstadens sjuk- och åldringsvård. Hälften av de 1 800 ägnar mer än 3 timmar per dag åt denna vård. Dessutom visar undersökningen att ytterligare 900 kvinnor sporadiskt vårdat gamla eller sjuka under första kvartalet 1962. Ungefär 3,5 procent av dessa ensamstående kvinnor utför vårdnads- och hushållsarbetet åt föräldrar. Uppräknat till tabellnivå betyder det 1 500 kvinnor. Av detta kan man inte dra slutsatsen att det skulle finnas ett och ett halvt tusen hemmadöttrar i staden. Två tredjedelar av dem har nämligen ett stadigvarande förvärvsarbete. De som i egentlig mening är att betrakta som hemmadöttrar, dvs de är enbart sysselsatta med att sköta föräldrar, utgör alltså 500 kvinnor. Att speciellt dessa hemmadöttrar lever under små ekonomiska omständigheter visar fallstudien i artikelns början.

Behov av rådgivning och mänskliga kontakter

I undersökningen har man också frågat kvinnorna om de anser att det finns behov av särskilda rådgivningsbyråer i likhet med de familjerådgivningsbyråer som finns för gifta. Inte mindre än 85 procent anser att sådana byråer behövs. Detta tal är emellertid inte något uttryck för dessa kvinnors eget behov av sådan hjälp eller rådgivning. Vid intervjuerna ställdes därför också frågan om vederbörande själv skulle ha vänt sig till en dylik byrå. Det visade sig att drygt 45 procent kunde tänka sig att gå till en sådan institution. Det var framför allt de förut gifta och då speciellt de frånskilda som visade största intresset.

De ensamstående kvinnornas behov av kontakt med fler människor har också penetrerats. En femtedel ville ha kontakt med fler människor. Ungefär en femtedel av kvinnorna är medlemmar i någon förening. För en eventuell klubbverksamhet uttryckte en tredjedel sitt intresse.

Hygglig bostadsstandard

Beträffande de ensamstående kvinnornas boendeförhållanden kan nämnas att mer än hälften (55 procent) bor helt ensamma. Deras bostadssituation är relativt gynnsam om man ser till lägenhetsinnehavet. Drygt 85 procent har egna bostäder. Deras boendetäthet ligger betydligt lägre än för genomsnittet för hela huvudstaden. Även utrustningen i dessa bostäder är i stort tillfredsställande. Ser man till hyreskostnaderna tycks de ensamstående kvinnorna i genomsnitt betala 150 kr per månad för sin bostad. Detta kan synas högt, men dessa kvinnor avdelar i realiteten en förhållandevis stor andel av sina inkomster för bostad. I själva verket i betydligt större utsträckning än som är vanligt bland flertalet hushåll i Stockholm. De ensamstående kvinnorna anslår i allmänhet 15—20 procent av sina inkomster för enbart bostad. Den genomsnittliga hyreskvoten för alla bostadshushåll i Stockholm beräknas ligga omkring 12 procent. För att klara hyreskostnaderna och ekonomin överhuvud förekommer därför rumsuthyrning i mycket stor utsträckning. Inte mindre än en åttondel av de ensamstående kvinnorna skaffar inkomster genom rumsuthyrning. De som hyr ut rum tjänar i genomsnitt 140 kr i månaden på denna verksamhet.

Hälsotillstånd

På grundval av ett antal frågor har intervjupersonerna klassificerats i tre hälsogrupper. Denna indelning utfördes av socialmedicinsk expertis. Den första gruppen, som omfattar drygt 29 000 personer eller två tredjedelar av hela massan, utgörs av dem som anses arbetsföra. Grupp nummer två betecknas som inte fullt arbetsför, uppräknad till totalnivå skulle denna grupp utgöra 10 000 personer. Den tredje gruppen slutligen omfattar drygt 4 700 kvinnor och utgörs av inte arbetsföra.

Ensamstående (ogifta, frånskilda, änkor) i Stockholm i åldern 50—66 år

	Absoluta tal				Relativa tal			
	Ålder			I	Ålder			I
	50–54	55–59	60–66	allt	50–54	55–59	60–66	allt
Folkmängd den 1 nov 1961								
Ogifta	5 856	6 289	8 133	20 281	48,6	48,2	42,0	45,6
Frånskilda	3 660	3 003	3 185	9 848	30,4	23,0	16,4	22,1
Änkor	2 521	3 766	8 062	14 349	20,9	28,8	41,6	32,3
Summa	13 037	13 058	19 383	44 478	100	100	100	100
Därav med skolutbildning								
Folkskola	9 398	9 356	14 987	33 741	77,3	70,5	78,7	75,9
Realskola och dylikt	2 471	3 589	3 336	9 396	20,3	27,1	17,5	21,1
Studentkompetens	295	325	721	1 341	2,4	2,4	3,8	3,0
Med yrkesutbildning	4 947	4 988	5 801	15 736	40,7	37,6	30,5	35,4
Utan yrkesutbildning	7 217	8 282	13 742	28 742	59,3	62,4	69,5	64,6
Erfarenhet av förvärvsarbete								
Ej över 6 månader i en följd	64	225	330	619	0,5	1,7	1,7	1,4
Kortare tider i olika yrken								
Intet yrke över 5 år	407	986	820	2 213	3,3	7,4	4,3	5,0
I ett yrke 5—10 år	888	731	1 176	2 795	7,3	5,5	6,2	6,3
Mer än 10 år i ett yrke	10 783	11 303	16 635	38 721	88,6	85,2	87,4	87,1
Allmänt hälsotillstånd								
I stort sett arbetsför	8 830	9 224	11 370	29 424	72,6	69,5	59,7	66,2
Ej fullt arbetsför	2 213	2 812	4 964	10 189	19,8	21,2	26,1	22,9
Ej arbetsför	900	1 234	2 624	4 758	7,4	9,3	13,8	10,7
Ej möjlig att klassificera	21	—	86	107	0,2	—	0,5	0,2

Tablån visar det totala antalet ensamstående kvinnor i 50—66 års åldern i Stockholm fördelade både efter civilstånd och ålder. Samtidigt redovisas deras utbildningsbakgrund, yrkeserfarenhet och hälsotillstånd.

Statliga myndigheter talar för rimlig vårdersättning åt hemmadöttrarna

Socialpolitiska kommittén framlade i början av år 1963 en promemoria om möjligheterna att skapa ett socialt försäkringsskydd åt ensamställda hemmadöttrar. Kommittén — som konstaterat att ifrågavarande grupp är av relativt begränsad omfattning — sade sig ha funnit att något dylikt försäkringsskydd inte lämpligen kan anordnas. I stället ville kommittén föreslå att vissa åtgärder företas i syfte att fästa vederbörande kommunala och statliga myndigheters uppmärksamhet på hemmadöttrarnas problem. Frågan om ersättning och stöd till enskilda, som vårdar anhöriga ämnade kommittén ta upp senare. Kommittén uttalade emellertid redan i förevarande sammanhang att rimlig ersättning bör lämnas för dylika vårduppgifter.

Socialstyrelsen förklarade i ett remissyttrande att den helt delade kommitténs uppfattning om de aktiva hemmadöttrarna och fann det angeläget att vårdersättningsfrågan för dem snarast erhöll en tillfredsställande lösning. När det gällde hjälpbehövande hemmadöttrar erinrade styrelsen om att alla hemmadöttrar var inte lagligen tillförsäkrade socialhjälp. De i 12 § socialhjälpslagen angivna förutsättningarna för socialhjälp måste nämligen föreligga för att vederbörande skall äga en verklig rätt till socialhjälp. Detta medför att en, troligen liten, restgrupp av hemmadöttrar kommer att för sin försörjning bli beroende av kommunernas medverkan i form av frivillig socialhjälp. Socialstyrelsens förhoppning var emellertid att kommunerna skall tillmötesgå vädjan från statsmakterna om att utge frivillig socialhjälp i hithörande fall, varigenom praktiskt taget alla behövande som vänder sig till socialnämnden skulle nås. I nummer 172, daterat juli 1964, av sin publikation »Råd och anvisningar» lämnar styrelsen en redogörelse för de riktlinjer som bör vara vägledande för socialnämnderna och deras tjänstemän, då det blir fråga om att bedöma och avhjälpa de enskilda människornas hjälpbehov.

Socialpolitiska kommittén ägnade inte enbart de aktuella hemmadöttrarna uppmärksamhet utan även de före detta hemmadöttrarna. Det rör sig alltså här särskilt om kvinnor, som ställts ensamma och fått sysselsättnings- och försörjningssvårigheter genom att den eller de anhöriga som vårdats av dem avlidit eller tagits in på någon institution. På rekommendation av socialpolitiska kommittén har Kungl Maj:t utfärdat ett cirkulär (SFS 1963:698) till socialnämnder och arbetsförmedlingar. De åtgärder som föreslås beträffande de före detta hemmadöttrarna gäller medicinsk vård och behandling, arbetsvård eller annan form av rehabilitering, ekonomisk hjälp och personlig rådgivning.

Vårriksdagen 1964 uppmärksammade även »hemmadöttrarna». Det har begärts utredning om det förhållandet att det inte finns någon lag som direkt tillgodoser denna kategori enskilda arbetstagare samt rättigheter och skyldigheter som lagstiftningen erbjuder övriga.

Ovan relaterade undersökning är ett lagarbete av sekreterarna Maj Britt Sandlund och Anita Gradin-Hansson, socialläkare Bo Nilsson, från statistiska centralstyrelsens utredningsinstitut byråchefen Edmund Rapaport, förste aktuarie Carl Olof Cederblad samt aktuarie Sven Reinans och från Stockholms stads statistiska kontor förste aktuarie Börje Nilsson.

Sedermera förde kommittén frågan om denna bortglömda kvinnogrupps villkor ännu ett steg framåt. Kommittén tillställde således stadskollegiet ett förslag att det tusental av dessa kvinnor som varit helengagerade i oavlönat vårdnads- eller hushållsarbete för andra skulle bli kommunalanställda och få betalt för sitt arbete, då de ju ändå avlastar samhället en massa kostnader. Resultatet blev också att Stockholms stads beslutat att kvinnor

(men även män) som vårdar sina föräldrar kan anställas av Hemhjälp för gamla och få en timpenning om kr 5: 90. Det innebär att de även får semesterrätt, sjukförmåner och tjänstepension. Redan uppnådda resultat har varit mycket positiva.

Stockholmspressen ställde sig mycket välvillig till förslaget. Det presenterar, hette det, en lösning som understryker samhällets uppskattning av det arbete hemmadöttrarna utför medan de ännu är i tjänst. Vederlaget för arbetet är också så väl tilltaget att det kan kallas lön. Om socialt bidrag är det inte fråga.

Närmast motsvarar kommunalanställningen av hemmadöttrarna de vårdnadsbidrag som många landsting inrättat för hemhjälp åt långvarigt sjuka. Åtskilligt talar dock för att engagemanget i stadens tjänst för många kvinnor kan komma att bli något mer än avlönad vård av en anförvant. Den fasta anställningen bör inte minst psykologiskt underlätta för hemmadottern att övergå till en liknande vårduppgift när den hon skött om en gång hamnar på sjukhem eller avlider. Självfallet bör möjlighet till pensionering skapas för dem som i detta läge med rätt säger sig vilja dra sig tillbaka. Men fortsatt arbete kommer att bli ett mer lockande alternativ när sysslan ekonomiskt och socialt vunnit samhällets erkännande. Tidningarna erinrade även om att riksdagen beslutat att statsbidrag skall lämnas åt kommunerna till kostnaderna för hemvårdarinnor, hemsamariter och därmed jämförliga personer — 35 procent av lönekostnaderna för dem. Det bör — heter det i ledarspalterna — öka möjligheterna att ge anständiga löner och trygghetsvillkor inte endast åt hemmadöttrarna, utan åt alla som vill ägna sig åt att hjälpa gamla och sjuka i deras hem. »Det är mycket troligt att det för samhället blir billigare att följa denna väg än att ge den slutna vården resurser att ta emot alla som inte på egen hand kan klara sig hemma.»

»Förslaget är en förträfflig lösning på ett verkligt svårt socialt problem», kommenterade bl a Expressen. »Hemmadöttrarna har standardmässigt utgjort ett proletariat, ett tyst oorganiserat proletariat, vars dilemma först på senare år tillräckligt uppmärksammats av politikerna. Det vore konstigt om inte berörda grupps sociala upphöjelse efter en tid får till resultat att även en del av dem som ägnar sig åt en anförvant vid sidan om ett förvärvsarbete, skulle finna det lockande att gå över till hemvård på heltid ... Kan vård av en anförvant bli en vanlig rekryteringsväg för hemsamaritutbildning och för åldringsvården i stort skulle ett av de största sociala vårdproblemen väsentligt underlättas.»

Slutredovisning

Mot bakgrund av de erfarenheter kvinnokommittén skaffat sig dels genom resultaten av den statistiska undersökningen, dels genom särskilda arbetssammanträden och ingående debatter slutredovisades undersökningen och förslag framfördes till stadskollegiet i början av juli månad

1965. Därvid begränsade kommittén diskussionerna till några viktiga områden, där det enligt kommitténs mening var särskilt angeläget att söka åstadkomma förbättringar.

Effektiviserad vuxenutbildning och omskolning

Vuxenutbildning och omskolning anser kvinnokommittén behöver effektiviseras för att de ensamstående kvinnorna skall kunna få bättre ekonomiska villkor. Tyvärr medger omskolningsbestämmelserna idag inte att en person med arbete inom ett låglöneyrke — där många av denna kvinnogrupp återfinns — enbart av det skälet får omskolning. Som kommittén ser det bör omskolning medges av detta skäl. Ett steg mot detta har för övrigt arbetsmarknadsutredningen föreslagit i sitt betänkande (SOU 1965: 9), som emellertid ännu inte blivit föremål för någon proposition. Där sägs »att en ensamstående kvinna — med eller utan försörjningsplikt mot minderåriga barn — som på grund av bristande yrkeskunskaper inte kan erhålla ett med hänsyn till sin försörjning lämpligt arbete skall kunna beviljas utbildning i samma utsträckning som om hon varit arbetslös». Kvinnokommittén har i sitt remissvar över utredningen tillstyrkt denna bestämmelse och föreslår nu stadskollegiet att sådana åtgärder vidtas från stadens sida att reella möjligheter skapas för människor med låga inkomster att erhålla omskolning till ett bättre avlönat yrke. Ett viktigt led i detta arbete bör utgöras av en slagkraftig informationsverksamhet, som verkligen når ut till de människor den berör. Rådet för omskolningsfrågor, som finns inom den kommunala omskolningsverksamhet som bedrivs för kvinnor i Stockholm, föreslås vidare få till uppgift att utarbeta och komma med praktiska förslag till åtgärder i syfte att kvinnor i ökad utsträckning ges tillfälle till utbildning och vidareutbildning.

Trots den stora bristen på arbetskraft på dagens arbetsmarknad råkar de äldre ut för speciella svårigheter. De äldre kvinnorna utgör här en grupp i underläge. De råkar inte enbart ut för de problem all äldre arbetskraft möter, utan de diskrimineras även för att de är kvinnor. Kvinnokommittén föreslår speciella åtgärder inom Stockholms stad i syfte att underlätta anställandet av äldre arbetskraft. Man anhåller om att en inventering skall utföras av personalroteln av olika arbetsuppgifter inom stadens olika förvaltningar som med fördel kan utföras av äldre arbetskraft.

Många av de kvinnor som ingår i kommitténs undersökning har som framgått tidigare av hälsoskäl svårigheter att få eller behålla ett arbete i den öppna arbetsmarknaden. Denna grupp är liksom andra sjuka och handikappade i behov av en mera medicinskt inriktad rehabilitering med utgångspunkt från en helhetssyn på individuella förhållanden fysiskt, psykiskt, socialt och yrkesmässigt. Härvid bör bland annat en allsidig be-

dömning ske av vederbörandes funktionsförmåga och kapacitet i relation till aktuella krav i daglig livsföring och i arbete (arbetsprövning). För detta ändamål är det angeläget att de medicinska, sociala och arbetsmässiga rehabiliteringsresurserna utbyggs och samordnas mer än som hittills skett. Genom en effektiv rehabilitering, vari arbetsprövning ingår som ett led anser kommittén att ökade möjligheter erhålls att bedöma såväl de äldre som de handikappade kvinnornas yrkesvalsmöjligheter med hänsyn till deras personliga förutsättningar. Detta bör bland annat kunna medföra ökad yrkesspridning för dessa kvinnor. Kommittén kräver att rehabiliteringsorganisationen i Stockholm utbyggs och samordnas bl. a. i syfte att på ett effektivt sätt tillgodose även här berörda kvinnogruppers behov.

Behovet av ökad kontakt med omvärlden är betydande bland de ensamstående kvinnorna. Det statistiska materialet visade detta och även på annat sätt har kommittén blivit medveten om att ensamheten och isoleringen är ett av de största problemen för dessa kvinnor. Därför har kommittén utfört ett intensivt arbete i syfte att på något sätt kunna bryta kvinnornas isolering. Bland annat har kommittén vänt sig till hemgårdsrörelsen i Sockholm för att intressera den för dessa kvinnors kontaktbehov. Resultatet av överläggningarna blev att de tre hemgårdarna Södergården, Timmermansgården och Mariebergsgården under verksamhetsåret 1965/66 ordnar speciell klubbverksamhet för ensamstående människor i huvudstaden. Socialnämnden i Stockholm har också beslutat bidra till kostnaderna för verksamheten med sammanlagt 30 000 kronor. Verksamheten som har karaktär av försöksverksamhet går ut på att man skall kunna komma till någon av dessa hemgårdar, träffa samman med andra människor, lyssna till föredrag, titta på färgbilder, diskutera litteratur eller bara komma tillsammans över en kopp kaffe. I syfte att nå dessa kvinnor har kommittén med både dags- och veckopressens hjälp spritt upplysning om klubbverksamheten. I radio har man också berättat om den och samtliga intervjuade kvinnor har erhållit de tre hemgårdarnas program. Man har annonserat i dagstidningarna och hälsat »ensamma damer i åldern 50—60 år hjärtligt välkomna till samvaro i klubbar och grupper. Kom eller ring gärna». Man söker också animera de inbjudna att själva lägga fram förslag hur de vill ha verksamheten ordnad. En central för försäljning av handarbeten som kunde utföras på hemgårdarna har föreslagits, ekonomiskt garanterad av staden. Att nå ifrågavarande äldre kvinnor har redan visat sig vara betydligt svårare att förverkliga än när det t ex gällde unga ogifta mödrar. Denna försöksverksamhet skall nu följas upp och slår den väl ut kanske den utvidgas till samtliga sju hemgårdar som finns i huvudstaden. Men även hemgårdarnas riksförbund skall följa arbetet för att eventuellt föra ut verksamheten till övriga delar av landet.

Vid familjerådgivningsbyråer lämnas ensamstående personer hjälp med familje- eller andra samlevnadsproblem — detta gäller i vart fall byrån i Stockholm. Kvinnokommittén har dock funnit att ensamstående människor behöver hjälp med även andra problem än de som rör familj och samlevnad. Den anser det därför angeläget med en utbyggnad av verksamheten för familjerådgivningsbyrån och även mentalvårdsbyrån att omfatta även rådgivning för ensamstående personer och föreslår en därav betingad ökning av de ekonomiska och personella resurserna. Kommittén anser också att namnet för byråerna bör ändras så att det ger en mer adekvat upplysning till allmänheten om den rådgivning som kan erhållas därifrån.

Slutligen behandlar kvinnokommittén en rad förebyggande åtgärder med motivering att bristen på utbildning ofta är bakgrunden till att kvinnor i 50—60-årsåldern blir så fattiga och så ensamma som intervjuundersökningen visar. Vill man undvika och för framtiden minska omfattningen av denna eftersatta grupp måste åtgärder sättas in i tidigare åldrar. Främst behöver de ensamma mödrarna ett effektivare samhällsstöd än hittills. Utökad utbildning bland ensamstående mödrar krävs liksom barntillsynsanordningar av väsentligt ökad omfattning än i dagens situation, då nära 1000-talet ensamstående mödrar står i kö till en daghemsplats. Fritidshemmen behöver byggas ut, inte bara till antalet, utan de bör också ta emot barn från grundskolans mellanstadium. I storstaden är dessutom bostadsfrågan prekär och här tänker man sig att ensamma föräldrar skulle trivas i ett servicehus om de bara garanterades ordentliga hyresbidrag. Vidare behöver en ensamstående försörjare i många fall barntillsyn utöver vad som idag kan lämnas vid ett daghem.

Undersökningarna om de ensamstående kvinnorna i 50—66-årsåldern är den andra stora kartläggning stadskollegiets kvinnokommitté låtit göra. Kommittén har nämligen arbetat i drygt tretton år nu. Den tillsattes 1952 av stadskollegiet efter en motion i stadsfullmäktige av fru Elvira Wedberg-Larsson. Kommittén fick då namnet »Kommittén för förvärvsarbetande mödrar med vårdnadsplikt». Anledningen till namnet hittar man i att kommitténs arbete skulle bygga på de principförslag och riktlinjer bostadskollektiva kommittén väntades presentera i syfte att underlätta arbetsbördan för de förvärvsarbetande kvinnorna med vårdnadsplikt. Den kommunala kommittén borde därför inrikta sitt arbete på att lämna förslag till praktiska åtgärder med anledning av det statliga betänkandet. Man började också verksamheten med en undersökning genom Hemmens forskningsinstitut angående förutsättningarna för och möjligheterna till kollektivt utnyttjande av viss hem- och hushållsutrustning. Resultatet av denna blev ett förslag till en utlåningscentral, som man hemställde att

kommunala och andra bostadsföretag försöksvis skulle organisera inom något bostadsområde i huvudstaden.

1955 fick kommittén som särskilt uppdrag att utföra en utredning om de ensamstående mödrarnas ekonomiska och sociala förhållanden. Denna kartläggning gjordes för övrigt jämsides med Socialstyrelsens riksundersökning bland de ensamstående mödrarna. I samband med denna undersökning begärde kvinnokommittén i en skrivelse till arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) en ändring av reglerna för tillträde till omskolningskurserna för ensamstående mödrar. AMS ändrade reglerna efter kommitténs förslag och nu har ensamstående mödrar möjlighet att få omskolning även om de redan har ett förvärvsarbete, när en omskolning är nödvändig med hänsyn till vårdnaden om barnen.

Socialborgarrådet Inga Thorsson ägnade som bekant kvinnorna stor uppmärksamhet under sin tid i Stockholms stadshus. På hennes begäran beslöt också stadskollegiet i augusti 1960 att kommitténs verksamhetsfält skulle utvidgas och att den skulle fungera som ett permanent till stadskollegiets förfogande stående utrednings- och remissorgan rörande kvinnofrågor i allmänhet. Samtidigt fick kommittén sitt nuvarande namn, Stadskollegiets kommitté för kvinnofrågor. Antalet ledamöter är nio och kommittén är politiskt sammansatt.

I ett föredrag erinrade statsminister Tage Erlander att vi inte fick slå oss till ro med den trygghet vi redan har. Våra åldringar som ofta bor i bristfälliga bostäder och ensamstående kvinnor i övre medelåldern nämnde statsministern som exempel på kategorier som ännu inte fått sin rättmätiga del av välfärden.

Hjälp till hemmadöttrar, hur sådan bör och kan lämnas av socialnämnderna, får dessa råd och anvisningar om i socialstyrelsens handledningsserie nr 172. I anslutning till socialpolitiska kommitténs promemoria om hemmadöttrarnas eftersatta grupp redogörs i skriften för begreppet hemmadotter, det ekonomiska bistånd som kan lämnas, åtgärder som läkarvård, arbetsvård, personlig rådgivning, folkpension och tilläggspension. Till slut erinras om nödvändigheten av information härom till allmänheten.

Från husvagn och lägereld till höghus i Farsta

Stockholms stads nu genomförda bostadsprogram medger effektivare lösning av problemet om zigenarnas inpassning i det svenska samhället

Av socialinspektör NILS WALL

Den 6 maj 1964 flyttade den sista av de lägerboende zigenarfamiljerna i Stockholm in i modern lägenhet. Fortfarande finns dock ett antal nomadiserande familjer ute i landet, men tack vare statsmakternas stöd till kommunerna, i kungligt brev den 1 juli 1960, har kommunerna stimulerats till åtgärder som resulterat i att familj efter familj erhållit fast bostad. Man har därför anledning att tro att de återstående nomadiserande familjerna kommer att bli bofasta inom rimlig tid.

Av landets cirka 950 zigenare bor 340 i Stockholm, fördelade på ett 80-tal familjer, och huvudstaden har därmed, naturligt nog, den största samlade kolonin av zigenare i landet.

Den 6 maj 1964 kan därför ses som ett betydelsefullt datum i zigenarnas inlemmande i det svenska samhället. Ett vandrarfolk, som under ett årtusende saknat fast boplats och vandrat över kontinenter, slår sig till ro i lägenheter med centralvärme, varmvatten, bad och sopnedkast i våra omdebatterade sovstäder, Farsta, Bagarmossen, Kärrtorp och Hökarängen. Är det inte ett prosaiskt slut på en romantisk tillvaro?

Naturligtvis kan man ha anledning att meditera över detta och patetiskt tala om att den sista lägerelden har slocknat, och befara att det också är slut med sången, musiken och dansen. Visst kan man beklaga detta. Bör vi inte ha råd att hålla oss med denna färgklick i det standardiserade folkhemmet? Bör vi inte bevara ett uttryck för vår gamla dröm om frihet?

Ja, nog har vi råd. Men det är inte frågan om *vi* har råd. Det är inte oss det gäller. Det är zigenarnas rätt att få del av vår standard och att få leva ett människovärdigt liv.

Visst kan man beklaga att många äldre kulturformer försvinner — självhushållen på de gamla lantgårdarna, idyllerna vid de gamla bruken, de gamla yrkesskickliga hantverkarna, bysmederna, bysnickarna o s v. Men även om vi med romantisk iver försöker bevara gamla torp och under vackra sommardagar lever primitivt, hämtar vatten i brunn, hugger ved och odlar potatis, är det dock sällsynt, att någon varaktigt lämnar sin standard i tätorten för att leva året runt på detta sätt, i sin strävan att bevara gamla traditioner. Och vi kan inte heller begära att zigenarna skall forsätta att leva sitt primitiva liv för att utgöra en färgklick i vår periferi. Några korta sommarmånader trivs de med sin tillvaro, men höst, vinter och vår kan vara olidligt långa, med kyla, fuktiga sängkläder, besvärliga hygieniska förhållanden i tält och husvagnar, som satt märkbara spår på deras hälsa.

Med den omvårdnad om medborgarna som kännetecknar vårt samhälle är det upprörande, att inte zigenarna tidigare kommit in i människovärdiga bostäder.

Men det finns idag ingen större anledning att söka efter syndabockar

för att så inte blivit fallet. Visst har det förekommit ett segt motstånd mot zigenarnas bosättning i många kommuner landet runt, underbyggt av fördomar av olika slag, såväl från de styrande som från befolkningen i övrigt. Och när man så småningom började ge zigenarna bostäder blev det ofta undermåliga bostäder i rivningsfastigheter, i områden på väg mot förslumning.

Men efter den genomgripande klimatförändring som nu har skett och som känns som en plötslig vårbrytning för dem som arbetar med dessa problem, finns det ingen större anledning att stanna vid dessa företeelser. Man har i stället all anledning att glädja sig åt att möta så mycket intresse och förståelse för zigenarnas situation, istället för att fundera över var alla de halvhjärtade och ljumma tagit vägen, som bromsade och förhalade problemet och var alla dessa insiktsfulla, toleranta och förstående människor hållit hus under alla år.

Man får hoppas att förklaringen ligger i att människor i allmänhet känt till för litet om dessa problem, och att den uppmärksamhet, som nu ägnats frågan, resulterat i en vaknande insikt om våra skyldigheter att reparera vad som tidigare brustit.

Ser man problemet mot internationell bakgrund har vi ändå all anledning att se mycket optimistiskt på våra minoritetsproblem.

Säkerligen inte därför att svenskar av naturen skulle vara annorlunda — tolerantare mot främlingar med annan hudfärg — utan på grund av en ovanligt gynnsam utveckling, helt i avsaknad av egentliga befolkningsmotsättningar. Visst finns det utslag av rastänkande och främlingsfientlighet även här, med kantigheter till och med mot våra närmaste grannfolk. Men minoriteterna har nästan aldrig inneburit en konkurrens om livsrummet. Det största antalet utlänningar, som kommit in till Sverige, har gjort det under tider då vi haft ett stort arbetskraftsbehov, vilket för övrigt fortfarande är fallet.

Man får naturligtvis inte blunda för de synnerligen kränkande utslag av rastänkande som färgade studenter eller musiker och artister vid enstaka tillfällen utsatts för vid besök i landet.

För zigenarnas del saknas inte exempel på hur denna befolkningsgrupp utsatts för skiftande former av rasfördomar under årens lopp. Inte minst i det gamla kommuntänkandet: Vi har inget emot zigenare, men här hör dom ju inte hemma!

Alla dessa yttringar gör det synnerligen angeläget att bevaka och bekämpa alla former av rasdiskriminering, och det finns därvid ingen anledning att tiga inför små och obetydliga yttringar av denna sjukdom.

Men till den positiva sidan bör sägas att i många fall visar sig fördomarna inte sitta djupare fast än att de går att upplösa med elementära sakupplysningar. Ofta beror människors inställning till frågor av det här

För första gången i historien demonstrerar zigenarna för sina självklara rättigheter. Det skedde den 1 maj 1965. På banderollerna står:
— Studier kräver ekonomisk trygghet. Satsa på vuxenundervisningen. Vi vill gå i skola, gör det möjligt.

Maria Müller, numera bortgången, i den obekväma husvagn som var hennes hem.

Modern husvagnsmiljö: Sonja Demeter med lilla dottern.

Marianne Millon cch hennes tre barn. Marianne gläder sig åt de moderna bekvämligheter som ingår i den nya lägenheten. Hushållsarbetet blir betydligt lättsammare än i husvagn.

Olga Dimitri har fått en kärkommen gäst: socialläkaren John Takman som ordnade den människovärdiga bostaden åt familjen Dimitri.

Där zigenare samlas står glädjen högt i tak. De sjunger, spelar och dansar med medfödd känsla för rytmen i alla dess former.

slaget helt enkelt på bristande intresse och dålig kontakt med problemet. Den förefaller i regel bara bestå av diffusa och ogenomtänkta värderingar utan engagemang och känsloladdningar. Flertalet människors erfarenheter av zigenare tycks bygga på bleka minnesbilder av några zigenare de skymtat på en festplats någon gång utan kännedom om varifrån de kommit, var de bodde, eller vart de tog vägen sedan.

Det finns ingen anledning att beteckna detta bristande intresse som en benägenhet för rasfördomar.

Vi har här i landet inte haft anledning eller möjlighet att skjuta över skulden för kriser och svårigheter på olikfärgade minoriteter. Vi har inte haft möjlighet att höja vår egen självkänsla genom att trampa på en svart tjänsteande som får uträtta allt grovgöra. Bristen på intresse för dessa frågor förefaller därför snarare vara ett hälsotecken helt enkelt beroende på att vi saknar egentliga rasmotsättningar och därmed undgått de bakterieodlingar av hat som blivit följden i länder med en styrande folkgrupp och en eller flera undertryckta folkgrupper.

Det förefaller därför vara angelägnare att betona, att den övervägande delen av den svenska befolkningen saknar rasfördomar än ge stor uppmärksamhet åt de extrema undantagen från regeln. De sällsynta exemplaren av medvetna rasfanatiker bör isoleras utan alltför mycket uppmärksamhet såvida de inte har nyckelpositioner, som kan skada en i övrigt positiv opinion. Vi vet också, att Sveriges hållning till rasproblemen i andra länder har varit genomgående positiv till de färgade folkens fördel. Det är också synnerligen sällsynt att i svensk press finna några avvikande uttryck från denna linje.

Nu när zigenarna blivit grannar med oss

Det har skämtats en del om vår benägenhet att lösa andra länders befolkningsproblem utan att känna till de praktiska problemen och utan att behöva offra något av den egna bekvämligheten.

Det kan nu finnas anledning att försöka klarlägga en hel del av dessa ting när zigenarna blivit grannar med oss, och vår goda vilja och tolerans för ett annorlunda livsmönster kommer att prövas i praktiska vardagsproblem.

Detta bör dock inte innebära några större svårigheter. Zigenarbefolkningen är givetvis sammansatt på samma sätt som alla andra befolkningsgrupper med s k onda och goda och de litet »randiga» däremellan, precis som vi.

När man lärt känna en rad av de enskilda människorna i gruppen är man dock benägen att generalisera och säga att flertalet zigenare är mycket älskvärda, vänliga och charmerande människor som önskar leva i fred med sin omgivning.

Det som emellertid kan skapa svårigheter är deras livsmönster från tidigare med mycket sena nattvanor, deras flitiga besök hos varandra i stora grupper och språkets samtidigt hesa och genomträngande tonläge, som för våra öron kan låta som om de grälar. Detta kan i vissa fall vålla svåra grannskapsproblem som det är mycket angeläget att komma tillrätta med. Med en ömsesidig tolerans och respekt för de goda grannskapsförhållandena bör dock dessa svårigheter så småningom kunna övervinnas.

För att undvika att störda grannskapsförhållanden skall bli inflammerade och varaktiga, förefaller det synnerligen önskvärt att bostadsföretagen medverkar till smidiga omplaceringar i samförstånd med berörda parter.

Zigenarna utgör numerärt en mycket liten grupp och det bör därför inte innebära några särskilda svårigheter om man under en viss övergångstid är beredd till vissa extra ansträngningar för att undvika motsättningar och trygga deras inlemmande i goda grannskapsförhållanden.

En svår omställningsprocess för zigenarna själva

Men för zigenarna själva innebär detta säkerligen en svår omställningsprocess, som vi övriga har svårt att förstå omfattningen av. Många av de familjer det nu gäller har, trots att de är födda och uppvuxna i landet, levt under helt andra betingelser. De har bott under primitiva förhållanden, praktiskt taget avskärmade från den övriga befolkningen, och utan möjlighet att ta del av vårt synsätt och våra värderingar. Deras uråldriga traditioner och föreställningar kolliderar i vissa fall med vad som är god sed hos oss, och i vissa fall också med våra lagar och förordningar.

En stor del av de vuxna zigenarna har aldrig gått i skola, och de få som haft tillfälle att göra det, har gjort det sporadiskt och genomgående under mycket korta tidsperioder. Endast ett litet fåtal har en ordinär skolgång bakom sig.

Av den undersökning av zigenarbefolkningen i Stockholm, som utförts av överläkare John Takman,[1] framgår att omkring 65 procent av den vuxna befolkningen över 16 år är analfabeter eller i det närmaste analfa-

[1] Undersökningen är ett led i den undersökning, som Uppsala universitets socialmedicinska institution gör sedan hösten 1962. Det primära syftet med denna undersökning har varit att för varje familj och varje individ kartlägga den sociala, medicinska och kulturella situationen, ta reda på deras önskemål om bosättning, utbildning och omskolning och för varje enskilt fall redovisa förslag om åtgärder. Undersökningen leds av professorn i socialmedicin, Ragnar Berfvenstam. Detta är den hittills grundligaste undersökningen som gjorts i något land; i fråga om fullständighet och storlek ett världsrekord i sin genre. Materialet är samlat i nästan tusen dossierer, som innehåller varje tänkbar upplysning om varje svensk zigenare. När allt detta material är bearbetat och publiceras hösten 1968 beräknas undersökningen ha kostat ungefär en halv miljon kronor. Den har pågått sedan 1962.

beter; bara 25 av 168 vuxna hade genomgått grundskolan i vanlig ordning. Endast cirka 35 procent betecknas som nöjaktigt läs- och skrivkunniga.

Detta har också inneburit att ytterst få haft möjlighet att skaffa sig en riktig yrkesutbildning och fast arbete på den öppna marknaden.

De arbeten som av tradition varit zigenaryrken har varit kopparslageri, förtenning, kringresande tivoliverksamhet, musik, handel med skrot samt bilförsäljning. Av dessa verksamhetsgrenar är det nu praktiskt taget bara skrot- och bilhandel som fortfarande är möjlig.

Genom de bestämmelser för bilkontroll som trädde i kraft den 1 januari 1965 kommer sannolikt möjligheterna till affärer med begagnade bilar också att minska avsevärt.

Under alla förhållanden innebär vad som här sagts stora svårigheter för de nu vuxna zigenarna att skaffa sig en hygglig försörjning.

Övervinnandet av analfabetismen i en besvärlig cirkel

Hela zigenarfrågan är intimt knuten till frågan om hur snabbt analfabetismen kan övervinnas. Men här befinner man sig i en besvärlig cirkel. Genom de vuxnas egen bristande skolgång har de inte full förståelse för barnens skolgång. De kan inte ge barnen det stöd i läxarbetet de behöver och för övrigt saknas stora delar av den föreställningsvärld i hemmet som utgör en nödvändig bakgrund för det kunskapsstoff som skall inhämtas.

Förlovningar, bröllop, barndop, begravningar, sjukdom, familjetvister med åtföljande »kriser» upptar nästan ständigt familjernas intresse och tid. Detta är zigenarbarnens ständiga bakgrund till skolarbetet och ger säkerligen sällan eller aldrig möjligheter till någon egentlig läxläsning. Till detta kommer så familjernas ofta företagna resor till andra orter som innebär direkta avbrott som kan omfatta veckor, ibland månader av en termin.

Det förefaller härav sannolikt att en hel del av dessa problem kommer

---

De svåraste att få med i dr Takmans undersökning var den grupp av zigenare som redan var integrerade i folkhemmet, som besegrat alla fördomar och fått ett yrke »som alla andra». Ty det är ju så — i trots mot vad man brukar tro — att många, ja kanske en majoritet inte är i behov av hjälp. Men de många hundra socialfallen är problem inte på grund av att de själva är asociala utan de drivs dit av den sociala norm som ännu säger att en zigenare är en skum figur.

En punkt där zigenarna verkligen skiljer sig från de övriga svenskarna är mortaliteten; situationen här liknar den som fanns i Sverige på 1700-talet.

Men redan i dag är allt mycket bättre jämfört med bara för något år sedan. Denna grundläggande social-medicinska undersökning har hela tiden syftat till att resultera i praktiska rehabiliteringsåtgärder för att underlätta och möjliggöra zigenarnas anpassning. »När undersökningens rekommendationer är genomförda då är också zigenarproblemet löst.»

att föras vidare till nästa generation. Cirkeln sluts och möjligheterna att bryta den är säkerligen direkt beroende av i vilken utsträckning zigenarna kan engageras i gemenskapen i det samhälle de lever i. Sannolikt är detta en av nyckelfrågorna i sammanhanget. Flertalet undersökningar av minoritetsproblem tycks nämligen visa att de traditioner och det livsmönster som utformats inom en befolkningsgrupp endast mycket långsamt kan påverkas utifrån. Gruppens inre relationer förefaller betyda oerhört mycket mer än ett aldrig så starkt tryck utifrån.

De senaste årens utveckling har dock inneburit en avsevärd förbättring av skolgången men givetvis kommer det att ta lång tid innan zigenarbarnens skolgång kan löpa i normala fåror. Genom zigenarlägrens avveckling och zigenarbefolkningens utspridning i de moderna bostadsområdena finns det möjligheter att utvecklingen kan ske fortare än vad man idag vågar tro.

Takten beror dock mycket på skolans förmåga att anpassa skolformerna efter de speciella förhållandena samt möjligheten att finna nya vägar för att stimulera föräldrarna till insikt och intresse för barnens skolgång. Vuxenundervisningen har här säkerligen den allra största betydelse. Kan man aktivisera föräldrarna i eget skolarbete, i former som engagerar och roar dem, förefaller det möjligt att snabbare överbrygga de klyftor som för närvarande finns mellan våra uppfattningar i dessa ting.

Familjegrupper undervisas i hemmen — intressant ABF-initiativ

ABF:s Stockholmsavdelning har här brutit väg som det finns all anledning att bygga vidare på. Sedan läsåret 60—61 har ABF haft en verksamhet för undervisning av vuxna zigenare, bekostad av Arbetsmarknadsstyrelsen genom Arbetsnämnden i Stockholms stad. De första försöken innebar gruppundervisning, som dock inte lyckades så väl, varför man övergått till enskild undervisning i hemmen. Denna undervisning har givit ett relativt gott resultat och under förra läsåret omfattade denna verksamhet 24 personer eller familjegrupper i läs- och skrivundervisning samt 18 kvinnor i sömnadsundervisning.

Med hänsyn till zigenarnas dåliga orientering och kontakt med samhälleliga företeelser har med början under föregående läsår ett helt nytt försök gjorts för att etablera en bättre kontakt mellan zigenare och andra intresserade. Gruppen har träffats en gång i veckan under läsåret, under sällskapliga former med kaffedrickning och ibland sång och musik, och har mötts av stort intresse av zigenarna med ett deltagande av genomsnittligt ett 15-tal zigenare och mellan 5—10 icke zigenare.

Samhällsorientering vid veckoträffar med kaffe och musik

Avsikten var i första hand att försöka ge zigenarna en bättre orientering om samhället och sin egen situation samt att skapa god kontakt mellan

zigenarna och de tjänstemän, lärare och andra som på något sätt är intresserade av zigenarnas förhållanden. Vid varje sammanträffande har någon särskilt inbjuden hållit en inledning i något ämne, ibland beledsagad med film eller ljusbilder, varefter detta har diskuterats under okonventionella former. Av de frågor som tagits upp kan nämnas: skolfrågor, bostadsfrågor, yrkesutbildning och arbetsmarknaden, stadens förvaltningsapparat, ABF:s verksamhet, ungdomsproblem, samlevnadsetik, zigenarnas vandringsvägar, zigenarmusik och mycket annat.

Första barnstugan för zigenarbarn

Genom att familjerna ofta tagit med sina barn i olika åldrar uppstod sysselsättningsproblem och dessutom störande inslag i samvaron, som födde idén att försöka förena verksamheten med sysselsättning för barnen. Tidigare försök att intressera föräldrarna för att sända sina barn till lekskolor hade inte lyckats. Här fanns nu en möjlighet att hitta en ny angreppspunkt på problemet, vilket löstes på ett mycket fördelaktigt sätt. Barnavårdsnämndens barnstugeavdelning intresserades för frågan, och där ställde man sig mycket förstående och positiv till ett arrangemang, som innebar att lokaler och personal ställdes till förfogande så att samtidigt som de vuxna träffades i en lokal fick barnen under barnträdgårdslärarinnors ledning leka med materiel som de tidigare aldrig sysslat med. Det förefaller som om föräldrarna var mycket glada över detta arrangemang, vilket också yttrade sig i att flera zigenarbarn anmäldes till ordinarie verksamhet i barnstugan.

Under det sist förflutna läsåret fick verksamheten en sådan omfattning att det inte var möjligt att fortsätta. Men en publik av cirka 40—50 vuxna och ungefär lika många barn räckte lokal och personal inte till och verksamheten kunde inte heller under dessa omständigheter få den utformning som var önskvärd och måste därför tills vidare nedläggas. Det är dock angeläget att försöka finna nya vägar för detta men därtill behövs andra lokaler, mer personal och det innebär också kraftigt stegrade kostnader.

Vuxenundervisning i nya former

Zigenarnas intresse och deltagande i undervisningen har stadigt ökat och allt fler lärare har engagerats för undervisningen i hemmen. Denna verksamhet har säkerligen haft stor betydelse för att väcka zigenarnas studieintresse och har dessutom inneburit något litet av en kuratorsinstitution som givit eleverna kontakter utanför släktsammanhangen.

Effekterna av studierna i denna form är dock av lättförklarliga skäl inte så stor som man skulle kunna önska då eleven och läraren har de övriga familjemedlemmarna omkring sig och med intresset splittrat på

radio, TV eller eventuellt gästande släktingar. Det har därför länge framstått som angeläget att pröva andra studieformer och olika projekt har därvid diskuterats bland annat att inrätta en speciell folkhögskola för zigenare.

Under sommaren 1964 gjordes ett försök med internatundervisning på en gammal herrgård, Skrekarhyttan, i närheten av Nora, som refererats utförligt i dagspressen.

Härvid praktiserades en metodik för läs- och skrivundervisning som utformats vid pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet och som här anpassades för vuxna analfabeter med speciell hänsyn till elevernas ordförråd. Laborator Åke Edfeldt vid Stockholms universitets pedagogiska institution som ledde undervisningen på Skrekarhyttan i Bergslagen har i en preliminär rapport redovisat erfarenheterna varav framgår att man på relativt kort tid nådde mycket goda resultat. Laborator Edfeldt rekommenderar i denna rapport att man på orter, där minst 10—12 vuxna zigenare finns med behov av undervisning, inrättar läskliniker.

I linje med dessa rekommendationer startades under höstterminen 1964 en undervisning för vuxna zigenare på Västberga yrkesskola i Stockholm. Undervisningen är förlagd till dagtid och omfattar 30 veckotimmar och innefattar läs- och skrivundervisning, matematik samt yrkesträning i allmänpraktiskt verkstadsarbete för de manliga och sömnad för de kvinnliga eleverna. Verksamheten administreras av ABF-Stockholm i samverkan med Arbetsnämnden i Stockholms stad och arbetsmarknadsstyrelsen som dessutom svarar för kostnaderna. De lärare som utbildats vid specialkurs i Stockholm är nu heltidsanställda av arbetsmarknadsstyrelsen.

Liknande undervisning har senare startats på olika håll i landet, Göteborg, Varberg, Växjö, Västerås, Örebro och Uppsala och planeras på ytterligare ett antal orter. Undervisningen på Skrekarhyttan i internatform har fortsatt men med ett krympande antal elever.

Får zigenarna en speciell folkhögskola?

Beträffande internatformen förefaller det dock angeläget att undervisningen i denna form utvecklas parallellt med övriga ansträngningar att vidga vuxenundervisningen för zigenarna.

Den speciella anda som i regel finns på folkhögskolorna skulle säkerligen kunna betyda oerhört mycket för att föra in zigenarna i en levande kontakt med andra studeranden och ge dem tillfälle att uppleva åsiktsbrytningar och olika kulturyttringar i samhället.

På grund av de speciella förhållandena är det tillsvidare dock nödvändigt med en för zigenarna speciellt anpassad undervisning. Men genom att förlägga en sådan skolform till en redan befintlig folkhögskola av exempelvis Brunnsviks eller Sigtunastiftelsens karaktär skulle man säkerligen

kunna utvinna mycket genom den gemenskap och de traditioner som utformats vid dessa skolor. Successivt skulle så även en gemensam undervisning kunna utformas.

De investeringar som är nödvändiga för ett sådant projekt skulle under alla förhållanden komma till nytta för vederbörande folkhögskola varför de ekonomiska betänkligheterna inte synes alltför stora. Ett privat initiativ skulle i detta sammanhang kunna vara mycket betydelsefullt. Men även här förefaller det möjligt och lämpligt att Arbetsmarknadsstyrelsen agerar.

Den infekterade debatten

Diskussionen omkring folkhögskolan och en rad andra praktiska frågor har uppmärksammats i press, radio och TV och emellanåt fått en onödigt skränig och personligt färgad utformning som knappast gagnat sakfrågan.

Beträffande den allmänna målsättningen föreligger av allt att döma inte några egentliga motsättningar. Det är inte en fråga om ideologiska skiljaktigheter beträffande zigenarbefolkningens integration i samhället även om hettan i debatten förskjutit proportionerna med associationer till Alabama och Little Rock. Skalar man bort litet av de starka orden finner man istället att det hela rör sig om skiftande meningar om hur man skall nå det gemensamma målet.

Detta kan dock vara en nog så svår uppgift och det finns därför ingen anledning att ödsla tid och kraft på en skenfäktning om vem som är störst och vackrast i kampen för vårt svenska u-landsproblem.

Så länge ännu ingen kunnat prestera ett odiskutabelt och realistiskt arbetsprogram för att lösa alla de vardagspraktiska svårigheter som detta problemkomplex består av, förefaller en mer lågmäld diskussion ge bättre utgångspunkt för ett fruktbart samarbete än med de övertoner som hittills hörts i debatten.

Det borde onekligen vara möjligt för oss här i landet, som undgått rasstrider på liv och död med det oförsonliga hatet som drivfjäder att föra en vettig och sansad debatt om dessa ting.

Atmosfären här är ändock så oändligt annorlunda och det förefaller snarare att skada än gagna det gemensamma syftet om man projicerar upp alla ogenomtänkta och vanemässiga uttryck för bristande insikt i dessa ting såsom uttryck för rasfördomar. Säkerligen når man betydligt längre med en upplysningsverksamhet som försöker förstå bakgrunden till missförstånden och lösa upp fixeringarna i vanetänkande samt att metodiskt kartlägga och undanröja riskerna för kollisioner beroende på skiftande vanor och värderingar i respektive livsmönster.

Hittills har debatten i dessa frågor följt en relativt onyanserad linje med en alltför enkel arbetshypotes som underlag. Man kan väl närmast karaktärisera denna ungefär så att zigenarna har under århundraden ute-

stängts från samhällets gemenskap med allt vad det innebär av möjligheter till bostäder, utbildning, fritt val av yrken etc. Utgående från detta resonemang, och eftersom vi inte har några lagar som utestänger minoriteter, måste kvardröjande hinder bestå av reaktionära företrädare för samhället som bygger upp praktiska svårigheter för att hindra zigenarna. Följaktligen skulle arbetet för denna befolkningsgrupp bestå i att riva murar och tysta rasfanatiker.

Bilden kan inte sägas vara direkt felaktig men synnerligen ofullständig. Såsom tidigare påpekats finns ett kvardröjande motstånd mot åtgärder vilka skulle kunna underlätta zigenarnas inpassning i samhället som i de flesta fall sannolikt beror på en allmän tröghet mot nymodigheter och extraordinära åtgärder och i enstaka fall tycks bottna i uppenbara rasfördomar. Men underlaget för en debatt om dessa ting blir ändå synnerligen otillräckligt om man nöjer sig med denna förenklade bild i svart och vitt. För att få med flera betydelsefulla valörer i bilden bör man försöka fånga en del andra viktiga detaljer i helheten.

Det har sagts att rasproblemen egentligen är de vitas problem. Det är företrädarna för rasfördomar som bär på de mentala defekter som skapar den världsolycka som rasmotsättningarna innebär. Man gör sig dock skyldig till en betänklig förenkling om man därav skulle dra den slutsatsen att problemen omedelbart skulle vara lösta ifall man lyckas med konststycket att undanröja de hinder som beror på fördomar.

Det bör nämligen vara helt klart att de grupper av människor som under långliga tider varit utsatta för olika grader och former av förföljelse, eller eventuellt bara lämnats utanför, knappast kan undgå att märkas av denna omänskliga situation.

För den svenska zigenarbefolkningens del har trycket från den bofasta befolkningens sida under nyare tid aldrig tagit sig så våldsamma uttryck att det finns anledning att göra jämförelser med förhållanden i andra delar av världen.

Men givetvis måste ändå deras situation utanför den sociala gemenskapen och utan de elementäraste grundkunskaper i ett våldsamt expanderande samhälle innebära en särställning som gör det omöjligt för dem att på lika grunder tillgodogöra sig utvecklingen.

Det är också rimligt att anta att en liten befolkningsgrupp, som tidigare hållits ihop av en stark föräldraauktoritet, med mycket stor respekt för den äldste inom varje familjegrupp, mister detta sammanhållande element i takt med upplösningen av storfamiljen och de gamla boendeformerna. Det gamla kulturmönstret tycks rasa ihop utan att ersättas i samma takt med nya värdenormer.

Det är därför inte alls märkligt om deras livsmönster tagit sig andra former och om man i kampen för tillvaron sökt sig fram efter helt andra

vägar för att överhuvudtaget kunna överleva. Ingen har heller anledning att förvåna sig över om denna tillvaro utanför samhället, med synnerligen begränsade möjligheter till direkta kontakter med de skrivna och oskrivna samlevnadsreglerna kan innesluta risker för en asocial utveckling med kriminalisering i släptåg.

Det föreligger inget objektivt material som entydigt visar att situationen är så allvarlig som här skisserats men enstaka yttringar ger farhågor som kräver största uppmärksamhet. Det är därför synnerligen angeläget med en betydligt mer djupgående analys av zigenarbefolkningens egen situation.

Det oemotsägliga rättfärdighetskravet för zigenarnas rätt till samma tillvaro som övriga medborgare får inte skymma sikten för de åtgärder som skall göra detta möjligt.

Först genom en fullständig och objektiv bild av verkligheten har vi möjligheter att förändra den till bättre överensstämmelse med våra strävanden att skapa utrymme och trivsel för alla befolkningsgrupper.

Den socialmedicinska utredningen som pågår, under ledning av dr John Takman, kommer säkerligen att utgöra ett viktigt led för att klarlägga dessa frågor. Ett annat betydelsefullt initiativ i den riktningen har tagits av Stockholms stad som i kontakt med professor Arne Trankell och laborator Åke Edfeldt vid Pedagogiska institutionen vid Stockholms Universitet penetrerat skolproblemen för zigenarbarnen i Stockholm. Detta har resulterat i en undersökning för att klarlägga skolsituationen och pröva möjligheterna att förbättra effekten av skolarbetet. Utredningen startade höstterminen 1965 och leds av fil kand Ingrid Trankell med biträde av förste socialassistent Orvar Hjelm.

Men säkerligen behövs ytterligare belysning av en rad andra sidor av komplexet såsom exempelvis att finna praktiska, framkomliga vägar för att vända ungdomarnas intresse ifrån sina nuvarande allt osäkrare förvärvskällor med bilhandel, skrotningsverksamhet och spådom till yrkesutbildning och stabilare arbetsförhållanden.

En annan fråga av betydelse är kvinnans och barnens ställning i familjen och formerna för brudköp och familjebildning. Innebär klyftan mellan zigenarbefolkningens ålderdomliga traditioner och modernt samhällsliv en hämmande faktor i barnens utveckling och hur finner man i så fall vägarna ur detta?

Här tidigare antydda farhågor beträffande zigenarnas bristande anknytning till svensk rättsuppfattning är en angränsande fråga av allra största vikt.

Problemen griper så in i varandra att säkerligen ett helt forskarteam har arbetsuppgifter.

Med tanke på zigenarbefolkningens ringa numerär kan dessa krav på

forskning synas alldeles överdimensionerade. Men svårigheterna för en hel befolkningsgrupp att återhämta flera generationers eftersläpning har säkerligen mycket litet samband med antalet individer i gruppen, och det vore orimligt att begära att denna eftersatta folkgrupp skall kunna klara dessa uppgifter utan ett kraftigt stöd från samhället.

Dagens stora problem är sannerligen inte att rasa murar och hata rasister för hatets egen skull och möjligen få en fjäder i hatten som en av de stora förkämparna.

Problemet är att finna de praktiska vägarna som möjliggör våra strävanden, att vinna zigenarnas förtroende för det ärliga uppsåtet även när vi är tvungna att anvisa andra vägar än de själva har tänkt sig, att visa zigenarna att dörrarna är öppna till vårt gemensamma samhälle; till bostäder, till skolor och yrkesutbildning och därmed också till arbetsplatserna.

Kan den offentliga debatten bidra till klarhet i dessa frågor och driva fram det samhällsstöd som är oundgängligt skulle det säkerligen gagna zigenarbefolkningen i långt högre grad än den ström av indignationsartiklar som nu översvämmar den svenska pressen.

Nomadiserande påverkar de bofasta — ökad samverkan mellan kommuner och ökat statligt stöd nödvändigt

De senaste åren har otvivelaktigt inneburit en markant förbättring av zigenarnas situation i hela landet med ökad fast bosättning och en förbättrad skolgång för både barn och vuxna. Detta innebär dock inte att en fortsatt utveckling kan avvaktas utan ytterligare ansträngningar. De närmaste åren förefaller istället kunna bli mycket kritiska och avgörande för den fortsatta utvecklingen.

De zigenska traditionerna, försörjningsförhållandena och disciplinen gentemot huvudmännen inom släkten är i det närmaste borta utan att något annat kommit i stället. Zigenarna befinner sig i gapet mellan två kulturer, utan egna ledare och med en naturlig misstänksamhet mot icke-zigenare. Mångfalden av sins emellan oeniga zigenarvänner förvirrar bilden ytterligare och skapar osäkerhet och ovisshet för framtiden.

Det tjugotal familjer, cirka 10—15 procent av zigenarbefolkningen, som fortfarande ambulerar, utgör säkerligen också en fördröjande faktor i assimileringsprocessen i betydligt högre grad än vad deras numerär syns ge anledning att tro. Dessutom gästas vårt land av nomadiserande zigenare från andra länder under längre och kortare perioder varvid särskilt kan nämnas en ökad ström av finska zigenare, speciellt under sommartid. När de nomadiserande slår läger och rustar till fest lämnar den redan bofasta zigenarbefolkningen ofta sina hem och arbeten, barnen sina skolor och familjerna lever sitt gamla liv efter vägarna. Under dessa perioder

blommar det romantiska zigenarlivet på lägerplatserna med brudköp, bröllop med helstekta grisar, starka drycker, trätor, slagsmål med åtföljande »kriser» och skadestånd.

Härvid sker sannolikt en viss konservering av gamla föreställningar med förstärkning av gruppkänslan som ytterligare försvårar naturliga kontakter med övriga medborgare. Härigenom accentueras säkerligen också kvardröjande motsättningar mellan zigenarna och den övriga befolkningen.

På grund av alla dessa samverkande faktorer föreligger risker för en fortsatt isolering av zigenarna som i ett expansivt, högindustrialiserat samhälle kan innebära att klyftan snarare ökar än minskar. Detta i sin tur synes kunna leda till förslumning och allt vad detta kan föra med sig för de uppväxande ungdomarna.

Det förefaller osannolikt att befolkningsgruppen under dessa omständigheter av egen kraft skall kunna förändra sin situation och en samhällshjälp som sätts in mot följdföreteelserna skapar ett beroende som kan leda till att de egna initiativen dämpas med risker för passivisering.

Det är också förståeligt om skilda institutioner och samhällsorgan, som var för sig berörs av endast en liten del av hela problemkomplexet, har svårigheter till den överblick som fordras för att inte åtgärder på olika håll skall motverka varandra. Dessa svårigheter gäller givetvis inte enbart detta område — samordningsfrågor mellan olika samhällsorgan är en komplicerad och angelägen uppgift — men det framstår alldeles extra markant i samband med en minoritet som har svårigheter att själv bevaka sina rättigheter.

En liten folkgrupps svårigheter i ett land med en i övrigt relativt homogen befolkning innesluter sålunda enorma problem vars omfattning och struktur fordrar en ingående analys samt en enhetlig planering av de åtgärder som fordras.

Mot bakgrund av dessa svårigheter synes det angeläget att inrätta någon form av ett centralt, rådgivande organ som planerar och samordnar kommunernas och de olika samhällsorganens åtgärder genom ett långsiktigt arbetsprogram baserat på djupare kunskaper om hela assimileringsproblemet.

Landets första tidskrift för zigenare startades av Zigenarsamfundet 1965 under namnet Amé beschás (Vi bor). Redaktionskommittén för den nya tidskriften består av bl a socialinspektör Nils Wall, professor Arne Trankell och författarinnan Katarina Taikon.

Många problem kvar i zigenarnas inpassning i det svenska samhället rubriceras en redogörelse av zigenarsektionen på socialstyrelsens socialvårdsbyrå, publicerad i Sociala Meddelanden nr 3—4/1965.

Ett sexualinstitut i Stockholm!

Av fil lic, leg barnmorskan Maj-Briht Bergström-Walan

I oktober 1963 inlämnade undertecknad en skrivelse med nedanstående innehåll till dåvarande nu bortgångna borgarrådet Hans Karlsson, socialroteln. Jag hade tidigare haft kontakt med honom och muntligen meddelat honom mitt förslag om ett sexualinstitut i Stockholm. Borgarrådet Hans Karlsson var mycket positiv till initiativet och bad mig inkomma med en skrivelse där jag kort skisserade mitt förslag.

Sedan dess har ärendet vilat, huvudsakligast beroende på Hans Karlssons plötsliga död.

Då Sociala Meddelanden bett mig att i en artikel redogöra något för mitt önskemål beträffande ett sexualinstitut och min motivering till ett sådant, är det min förhoppning, att detta förslag inte endast blir en skrivbordsprodukt som visserligen kan uppmärksammas av dagspress och veckotidningar utan får ett konkret förverkligande. Att ärendet inte är okomplicerat är jag fullt medveten om. I detta fall som i så många andra liknande projekt är det vissa primärfrågor som först måste besvaras, exempelvis: Vem skall finansiera kostnaderna? Hur skall institutet utformas? Finns det folk som kan betjäna?

Ur skrivelsen till socialborgarrådet: »Sedan år 1955 ingår sexualundervisningen som ett obligatoriskt ämne på alla stadier i den obligatoriska skolan. Det visar sig emellertid, att lärarna i mycket stor utsträckning försummar att meddela sexualundervisning åt eleverna. Anledningarna till detta är många, men en av huvudorsakerna är, att de själva har för liten kunskap i ämnet och en ringa utbildning i ämnets metodik. I lärarutbildningen ingår endast två till fyra timmars metodikföreläsning. Från och med höstterminen 1963 finns ämnet »sexualundervisningens metodik» som specialseminarium i ämnet pedagogik på obligatoriska kursen och för de studenter, som läser för betyget godkänd (ett betyg) vid Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet. Undertecknad meddelar denna undervisning. Mig veterligt är det endast professor Trankell av alla professorer i pedagogik vid våra universitet, som tagit med specialseminarier i detta ämne i kursplanen.

Sexualinstitutet skulle främst bedriva forskning och undervisning i ämnet men även tjäna som ett sexualpsykologiskt behandlingscenter.

I Sverige finns för närvarande ingen speciell sexual-psykologisk-pedagogisk forskningsgren. Undertecknad är övertygad om, att samhällsforskningen skulle berikas och kompletteras på ett önskvärt sätt av en undersökning och kartläggning av människors sexuella beteende, inställning och attityder till frågor rörande sexuallivet.

Eftersom många människor lider av sexualneuroser kunde ett av institutets arbetsområden omfatta samtalsterapi och psykologisk behandling. Denna avdelning skulle även betjäna forskningen.

Undertecknads inställning är, att sexualinstitutet borde knytas till Stockholms universitet och samarbeta med andra organ i samhället, exempelvis skolöverstyrelsen, Mentalvårdsbyrån i Stockholm, riksförbundet för sexuell upplysning och Målsmännens riksförbund.»

Att meddela sexualundervisning innebär för många lärare av olika anledningar stora svårigheter och motstånd. Detta gäller både i grundskolan och på gymnasienivå, där undervisningen enligt kursplanen är obligatorisk. Att sexualundervisningen i yrkesskolor och fackskolor ofta utelämnas, eftersom den i dessa skolformer inte på samma sätt förutsätts, är inget att förvånas över. I dessa skolformer är det enligt min uppfattning synnerligen viktigt att sexualfrågor och samlevnadsproblem belyses och diskuteras. Tanken på familjebildning är i allmänhet mera aktuell bland ungdomarna i de högre klasserna i yrkesskolor och fackskolor, varför det är synnerligen viktigt att här inte försumma denna del av ungdomens fostran. Denna uppgift förutsätter kunskap av psykologisk, pedagogisk, fysiologisk och social art. Lärarutbildningen tillgodoser inte detta krav på kunnighet. En viktig uppgift för ett sexualinstitut, som ett komplement till lärarutbildningen vid seminarier och universitet och skolöverstyrelsens specialkurser i sexualundervisning för lärare, vore att meddela undervisning i sexualpsykologi och sexualundervisningens metodik. Undervisningen kunde lämpligen ha seminarieform med diskussioner, arbetsuppgifter, undervisningsövningar, gruppsamtal och dylikt. Ämnets etiska del bör beaktas. Lika viktigt som man framhåller takt, ansvar, hänsyn och tolerans i ungdomars förhållande till varandra är det, att man som lärare och fostrare i detta ämne uppträder hänsynsfullt och visar aktning för detta livsområde och att framställningen sker med takt, omdöme och finkänslighet. En nonchalant, »tuff» jargong i behandlingen av sexualfrågorna kan ge avsmak för lärarens framställning. Exempel på sådant finns och må betraktas som olycksfall i arbetet och beror sannolikt till stor del på bristande utbildning.

Ett sexualinstitut kunde förutom lärare och ungdomsledare även betjäna människor som ämnar gifta sig och sådana som väntar barn — anordna gruppundervisning för blivande makar och blivande föräldrar.

En avdelning i sexualinstitutet bör utgöras av biblioteket med litteratur, filmer, bildband m m, som anknyter till ämnet, från hela världen.

Jag tänker mig således ett sexualinstitut som tjänar tre stora intressen: undervisning, forskning, terapi.

Sexualinstitutet kunde till en början kallas »försöksverksamhet» för att sedan, om projektet anses gott, bli permanent.

Fotvård för åldringar — ett förbisett vårdområde

Av länsläkare Bo Y. Åkerrén

Fotvård för åldringar är ett vårdområde som enligt min åsikt rönt alltför liten uppmärksamhet. I flertalet in- och utländska utredningar angående åldringars behov av olika vårdformer nämns fotvården antingen inte alls eller blott i förbigående.

Den onda cirkeln ömma fötter, orörlighet, dålig kondition med viktökning etc torde inte vara ovanlig. Någon statistik på området synes inte vara tillgänglig. För envar som har erfarenhet av arbete bland åldringar torde »fotsyndromet», om namnet kan tillåtas, vara välbekant. En adekvat fotvård, insatt i god tid, skulle kunna bli ett väsentligt bidrag i våra ansträngningar att minska behovet av slutna vårdplatser för våra pensionärer.

På senare tid har på flera håll berörts framför allt frågan om fotvårdens plats i framför allt åldringsvårdsprogrammet. Ideella organisationer, t ex Svenska Röda Korset, har inlett en sådan verksamhet, om än i tämligen blygsam skala. Flera kommuner har också tagit upp fotvård på sitt sociala program. Den har oftast varit avsedd för pensionärer i sluten vård, medan de i öppen vård av skilda skäl måst lämnas utanför trots att behovet av fotvård tvivelsutan torde vara lika stort i den ena som den andra kategorin.

Sedan lång tid har man haft klart för sig att inom den förebyggande diabetesvården spelar fotvård en betydelsefull roll. Sockersjuka får, bl a genom försämrad blodcirkulation i nedre extremiteterna, lätt svåra infektioner efter små sår, som kanske uppkommit genom olämplig behandling av liktornar, nageltrång, skavsår från olämpliga skor osv. Sakkunnig hjälp är ofta nödvändig. Diabetikerföreningarna i landet har gett fotvården hög prioritet när de framfört önskemål om samhällsbistånd. Även från handikapporganisationerna har liknande önskemål kommit till uttryck.

Titeln fotvårdsspecialist är inte skyddad och står envar fritt att begagna. Då någon organisation, omfattande alla verksamma inom branschen, inte finns är det omöjligt att ange antalet yrkesverksamma »fotspecialister». Att det ur medicinsk synpunkt är angeläget att den personal som utför fotvårdsarbetet har vissa kvalifikationer torde vara uppenbart men någon offentlig kontroll av utbildning och kunskap äger inte rum.

År 1958 bildades en förening, Sveriges Fotvårdsspecialisters Riksförbund (SFR), som inom sig har skapat en »elitgrupp», Sveriges Auktoriserade Fotvårdsspecialisters Riksförbund (SAFR). Omkring hälften av SFR:s medlemmar eller cirka 150 var vid årsskiftet 1964—65 på detta sätt auktoriserade.

Auktorisation meddelas efter det att vederbörande har genomgått den av överstyrelsen för yrkesutbildning och SAFR utarbetade och godkända kursen om 18 veckor, vartill kommer 3 månaders praktikanttid på av SAFR godkända fotkliniker, samt anskaffat godtagbar utrustning och lämpliga lokaler. Den fullständiga utbildningen meddelas f n endast vid Göteborgs stads yrkesskolor. Auktoriserad kan inom en övergångstid även den bli som genomgår viss av överstyrelsen och SAFR utarbetad och godkänd kompletteringskurs. Sådan utbildning har varit anordnad i Stockholms stads regi och avsedd att täcka dess sociala nämnders behov av fotvårdsspecialister.

Medicinalstyrelsen har 1964, efter samråd med socialstyrelsen och tillsammans med Svenska landstingsförbundet sökt utröna vårt lands behov av fotvårdsspecialister. Resultatet av utredningen redovisades i nedanstående sammanställning:

Av utredningen framgick dessutom att den fotvård som meddelades på sjukhus, ålderdomshem och andra vårdanstalter utfördes av dess ordinarie vårdpersonal.

Ett visst intresse av att deltidsanställa fotvårdsspecialister vid ålderdomshem och andra hem för åldringar angavs föreligga. Beträffande fotvård för personer vårdade på landstingsanstalter var man inte beredd ta ställning till formen för en sådan verksamhet, som man emellertid ansåg angelägen.

I sin sammanfattning av utredningen uttalar medicinalstyrelsen som sin åsikt att det latenta behov av fotvårdsspecialister som föreligger framför allt för det åldrande klientelet måste stå tillbaka för andra personalbehov inom hälso- och sjukvården och att någon ytterligare utökning av utbildningen av fotvårdsspecialister utöver vad som finns och är planerad, tills vidare inte bör ske.

I sin avsikt att mera detaljerat belysa fotvårdssituationen inom ett län har år 1964 en utredning genom länsläkarorganisationens i Stockholms län försorg företagits. Den har endast berört det kommunala engagemanget i denna fråga. Genom en till länets socialnämnder riktad enkät införskaffades uppgifter. Från 48 av länets 52 kommuner har svar inkommit. Resultatet redovisas i nedanstående tabell:

Medelkostnaden för en behandling syntes ligga omkring 10: — men i ett par fall (Sundbyberg, Upplands-Väsby) hade man gjort upp avtal med fotspecialist baserat i det första fallet på timpenning och i det andra på månatlig lön för fotvård för personer intagna på ålderdomshemmet.

Tab. 1. Sammanställning av uppgifter beträffande fotvårdsspecialister

Huvudman	Antal fotvårdsspecialister	Antal kommuner som bekostar fotvård helt el. delvis	Därav vid ålderdomshem	Vid andra vårdanstalter inkl. i särskilda lokaler, fotvårdskliniker etc.	I hemmen	Antal anställda fotvårdsspecialister		Antal utförda behandlingar 1/1 — 30/6 —64	Antal kommuner där		Behov av ytterligare fotvårdsspecialister till följande antal:		Antal anställda som är intresserade av vidareutbildning
						heltid	deltid		undervisn. i fotvård meddelas av fotvårdsspecialister	av läkare etc. remitterat fall behandlas av fotvårdsspecialister	heltid	deltid	
Kommuner	410 +18 fotkliniker	135	135	9	55	3	40	19 084 + vård åt 97 pensionärer	15	50	18	106	24
Landsting						1	1				2	15	
Städer utanför landsting	4 + 7 fotkliniker	4	4	1	3 (ej Gbg)	47	17	28 310	—	2	59	2	24
Summa	414 + 25 fotkliniker	139	139	10	58	51	58	47 394 + vård åt 97 pensionärer	15	52	79	123	48

Tab. 2.

	Antal kommuner där fotvård medd av spec					medd av annan			
	inte är ordnad	gratis	till subsidierat pris	till normalt pris	uppg. om pris saknas	gratis	till subsidierat pris	till normalt pris	uppg. om pris saknas
För pensionärer på ålderdomshem	12	11	11	—	1	12	—	—	1
För övriga pensionärer	30	4[1]	12[2]	—	1	1	—	—	
För andra: invalider, sockersjuka etc	33	2[3]	12[4]	—	1	—	—	—	

[1] varav i ett fall efter behovsprövning
[2] » » tre » » »
[3] » » ett » » »
[4] » » två » » »

I många kommuner subsidierades, som framgår av tabellen, pedikyren. Den summa som patienten betalade varierade mellan 1: — och 5: — per behandling. Ibland hade socialnämnden bestritt resterande belopp men i flera fall var det den lokala Röda Korsföreningen, som gjorde detta. Antalet personer som utnyttjat behandlingen kan inte slutligt redovisas på basen av det inkomna materialet. Det synes dock framgå att relativt få personer behandlats:

Djurö	k:n	15	personer	
Ekerö	»	54	»	
Färingsö	»	50	»	
Huddinge	»	26	»	
Knivsta	»	?	»	377 behandlingar
Märsta	»	40	»	

Nacka	stad	10	personer	
Nynäshamn	»	10	»	
Sigtuna	»	18	»	
Solna	»	?	»	569 behandlingar
Södertälje	»	50	»	
Sundbyberg	»	125	»	
Tyresö	k:n	47	»	
Täby	»	75	»	
U-Väsby	»	110	»	
Väddö	»	13	»	
Ösmo	»	6	»	

Således får man inte heller genom denna undersökning en klar bild av det totala fotvårdsbehovet varför en skattning på andra grunder måste tillgripas.

Enligt uppgifter, som kan bedömas vara i stort sett tillförlitliga, skulle i vårt land mellan var femte och tionde ålderspensionär vara i behov av fotvård av sådan art att den fordrar tillgång till en kvalificerad fotvårdsspecialist.

För att en sådan behandling skall ge optimalt resultat bör den upprepas ungefär var sjätte vecka, dvs cirka 10 behandlingar/år bör kunna anses vara normalt. Totalkostnaden torde f n per år för så behandlad person uppgå till cirka 100 kr.

I dag finns i vårt land ungefär 1 000 000 invånare i pensionsåldern. Om var femte av dem behöver nyssnämnda regelbundna hjälp av fotvårdsspecialist, dvs 10 behandlingar/år, betyder detta 2 000 000 behandlingar. Man kan räkna att en heltidsarbetande fotvårdsspecialist i runt tal kan hinna omkring 2 000 behandlingar/år. Totalbehovet för riket skulle således uppgå till 1 000 heltidsarbetande kvalificerade fotvårdsspecialister.

I prognosen är diabetiker över 40 år och gruppen handikappade inte medräknade. Det torde inte röra sig om så många personer att prognosen nämnvärt påverkas.

Att med nuvarande utbildningskapacitet i en hast få fram det erforderliga antalet fotvårdsspecialister torde inte vara möjligt. Därtill kommer att en hel del äldre och handikappade personer periodvis kan klara sig med en mindre kvalificerad vård. I analogi med arbetsterapiorganisationen i den öppna vården skulle man kunna tänka sig fotvården organiserad med en fotvårdsspecialist knuten till en kommun eller ett kom-

munblock. Till sin hjälp borde hon ha mindre kvalificerad personal för det enklare fotvårdsarbetet — det mera krävande tar specialisten själv hand om. Hon utbildar sin egen hjälppersonal.

Sammanfattningsvis bör framhållas att även om landets resurser av vårdpersonal är hårt ansträngda torde profylaktisk fotvård för våra gamla vara ett vårdområde, som det skulle kunna löna sig att satsa på genom att det skulle kunna leda till en fördröjning av behovet av andra och mera personalkrävande vårdformer.

Stockholms stads anställda måste lära för 15 miljoner om året

Intervjuuttalanden av intendent Olle Hallberg och rektor Kersti Höjer, Stockholms stads personalutbildningsnämnd

Var tionde yrkesverksam stockholmare är anställd hos Stockholms stad. Många av dem behöver utbildning om de ska kunna sköta sitt arbete nu och i framtiden. Men eftersom det saknas skolor och kurser av det här slaget måste Stockholms stad själv utbilda sitt folk. Detta sker genom personalutbildningsnämnden (PUN) som residerar på Örby slott. Chef för nämnden är intendent Olle Hallberg.

— Vi utgår från vad som krävs för en arbetssituation och lägger upp utbildningen därefter. Sedan starten 1959 med allmänna kurser går vi alltmer över till specialutbildning efter förvaltningarnas särskilda behov. Samtidigt strävar vi efter enhetlighet i förvaltningen. Kurserna och utbildningen förändras också allteftersom de krav som den administrativa och tekniska utvecklingen ställer.

PUN:s målsättning är inte bara att öka effektiviteten och kvaliteten i det kommunala arbetet. Man har också ett personalpolitiskt syfte. Nämligen ökad trivsel för den enskilde genom fortsatt utbildning och därmed mer kvalificerade arbetsuppgifter i takt med det ökade kunnandet. Ännu vet man inte, om möjligheterna till utbildning lockar fler att söka kommunal tjänst. Inte heller har konstaterats, om personalomsättningen minskat. Från andra håll finns emellertid belägg för att personalen stannar kvar hos en arbetsgivare, som ägnar intresse åt en ordentlig introduktion på arbetsplatsen, åt orientering, upplärning och inlärning.

Under de gångna sex åren har över 18 000 kommunalanställda stockholmare deltagit i kurser som PUN administrerat eller godkänt. Första året hade man 715 elever, år 1965 räknades 4 826 elever in. Det är ett mått på utbyggnaden. Kursformerna varierar från heltidskurser till informationsdagar, kurspaket och studiecirklar.

— En miljon om året lägger Stockholms stad ner på utbildning av sina anställda. Med resekostnader, stipendier och löner under studietiden blir det ca 4 miljoner kronor. En jämförelse med företag som hunnit längre i avancerad utbildning av sin personal visar, att man realistiskt får räkna med ett belopp på 15 miljoner årligen för utbildning av Stockholms 40 000 kommunalanställda.

Kommunal förvaltning och kommunal verksamhet måste följa med i utvecklingen, både personellt och tekniskt. Det finns idag inget utrymme för inställningen att »vår personal har så mycket att göra så vi har inte tid med några kurser».

Studiebakgrund folkskola eller universitet

Socialhögskolorna utbildar inte så många socionomer som behövs. Många tjänstemän inom socialvården saknar således examen. Men Stockholms stad har ansvar för att alla sköter sitt arbete enligt modern målsättning och med moderna metoder. Därför får socialassistenter utan socionomexamen läsa vidare på stadens bekostnad. Varje år pågår en sådan kurs på heltid över två terminer med två månaders avbrott för fältarbete. Kursen avslutas med en internatvecka, där man tar upp fall ur psykologiska och metodiska aspekter.

Teoridelen omfattar tre huvudgrupper: 162 t rätts- och förvaltningskunskap, 146 t psykologi och psykiatri och slutligen 171 t socialvårdsmetodik och tillämpad psykologi.

— Först i år har vi blandat personal från barnavårdsnämnden, nykterhetsnämn-

den, arbetslöshetsnämnden och hemhjälpsnämnden, säger rektor Kersti Höjer, själv lärare i socialvårdsmetodik och intervjuteknik. Vi hoppas eleverna därigenom kan tillägna sig erfarenheter från varandras vårdområden. Både ifråga om vårdgrepp och rehabiliteringsarbete.

Deltagarna startar med en teoretisk bakgrund alltifrån folkskolebetyg till akademiska betyg. Men alla har arbetat som socialassistenter i minst två år. Man bygger i undervisningen på denna gemensamma arbetsupplevelse. Alla kan associera till sin erfarenhet från utredningar, samtal och övervakningar.

Vid undervisning i intervjuteknik bandas elevintervjuerna och diskuteras. Försök har gjorts med videobandspelare. Bilden som undervisningsmedel har visat sig ge den tilläggsinformation som behövs för att eleverna ska komma till rätta med totaliteten i en intervjusituation.

Psykologiska nyheter svårare än juridiken

En utbildningsvåg går genom svensk socialvård, och det beror på att så mycket hänt inom socialpsykologi och arbetsmetodik. Förändringar som är mycket svårare att följa än rena lagändringar.

— Här i Stockholm sätter vi socialvårdsmetodik i centrum, säger rektor Höjer. Socialassistentens attityd till och själva beteendet i arbetet är väsentlig. Kraven på hjälp och på hur hjälpen ges ökar.

När eleverna kommer tillbaka från kursen stöter de inte sällan på svårigheter. Tidsnöd och organisatoriska hinder gör att de inte kan utföra sitt arbete på det sätt de just lärt sig.

— Förvaltning och utbildning måste hänga ihop. Nya synpunkter på människovården får inte bara nå den senast utbildade personalen. De måste också föras fram till den högre ledningen och övriga arbetsledare. Vilket betyder fortbildningskurser eller konferenser även för denna personalkategori. För man fram nya tankar om socialvården och dess arbetsformer, då måste de tankarna komma igen hos var och en som sysslar med sådant arbete. Ingen får lämnas utanför.

Yrkesutbildning av stensättare och dykare

I samband med omorganisationer ordnas kurser för hela den kår som berörs. Detsamma gäller omorganisation av tjänster.

Regelrätt yrkesutbildning får hemvårdarinnorna på en kurs om 115 t med huvudvikten lagd på psykologi och psykiatri. Det fordras att de kan slussa en familj till socialvård, när så behövs. Övriga hemvårdarinnor ges tillfälle till tre dagars orientering i kommunalförvaltning och socialvård. Barnvårdarinnorna undervisas i utvecklingspsykologi och sysselsättning för barn.

Yrkesutbildande är till exempel kurserna för dykare och för stensättare, som samtidigt med arbetet studerar på yrkesskolan, liksom långutbildning för maskinister med hjälp av brevkurser och cirkelarbete.

Datamaskin planerar utbildningen

Av sådana allmänna kurser som passar varje förvaltning är kontorsskolan den mest frekventerade. Den omfattar 300 timmar. Eleverna är uppdelade i två grupper med 22 i varje grupp. Undervisningen sker dagligen på halvtid. Man sköter alltså sitt ordinarie arbete halva delen av dagen.

Kursen ger god kunskap om den kommunala förvaltningens plats i samhället, och undervisningen i svenska knyter an till det kommunala uttryckssättet. Andra ämnen är handelsräkning, budgetteknik, kontorsteknik m m. Information ges om databehandling, eftersom förvaltningarna alltmer använder datamaskiner för sina utbetalningar.

Viktigt är också att inte stå främmande för databehandling i samband med planering av stora arbetsprojekt. Genom att lista alla aktiviteter, med start- och slutpunkter, kan man med datamaskin räkna ut vilket samband det är som styr hela utvecklingen av ett projekt. Sedan för man över de resurser och den arbetskraft som behövs till de styrande eller kritiska punkterna i projektet. Personalutbildningsnämnden har utnyttjat just detta system för att planera sin egen utbildningsverksamhet.

Ett paket med kunskaper

Stockholms stads arbetsledarkår har sedan 1959 kunnat få insikt i personalledning genom en kurs om 32 timmar. 1 200 ledare har deltagit i utbildningen, som därmed knappt hållit takt med personalomsättningen.

Arbetsledarutbildningen ska i allt högre grad inriktas på arbetsplanering, produktionsledning och ackordsättning. Kunnande i produktionsledning är en trängande nödvändighet inom den kommunala förvaltningen, i synnerhet med tanke på ackordsättningen. Arbetsledarna har även stort ekonomiskt ansvar i själva driften av arbetet. De ska vidta åtgärder, vars ekonomiska konsekvenser kan bli ytterst stora, och måste därför tränas i ekonomisk och teknisk planering.

Personalledning är bara en del av deras uppgift. Men den delen blir lättare att sköta om man är kunnig och säker i sakfrågorna. Konferens- och sammanträdesteknik ingår även i deras utbildning.

Undervisningen ändrar inte bara inriktning utan också form. Den ska i fortsättningen ges genom indirekt utbildning. Stadens expertis på olika områden har författat ett lärarmaterial, som personaladministrativa rådet sedan bearbetat pedagogiskt. Hundra lektionstimmar är programmerade och upplagda i detalj med det kursmaterial som fordras (lärarpärm, kompendier, ljudband, bildband, stillfilm, material för grupparbete).

Materialet används nu i försöksutbildning hos Stockholms gas- och vattenverk. Avdelningschefer och tekniska experter samlar sina arbetsledare kring kursmaterialet, och de får genom att ta upp egna aktuella arbetsproblem — vad som hände i går — dessutom tillfälle att föra in praktiska erfarenheter i kursplanen. Efter försöksutbildningen slutbearbetar man kursmaterialet och gör ett kurspaket, som kan sändas direkt ut till förvaltningarna.

Programmerade kurser hjälper också till att lösa lärarfrågan. Tack vare dem kan man på personalutbildningsnämnden gå igenom lärar- och kursmaterialet med en grupp tjänstemän, som sedan håller egna kurser på sina arbetsplatser. Man når därtill enhetlighet inom hela förvaltningen i de delar som kan hanteras enhetligt.

Stockholms stads kurser till salu

I oktober 1966 beräknar man även ha färdigt en programmerad undervisning för avlöningsförrättare och personal på lönekontor. »Vi räknar löner» heter kursen som omfattar 1 500 steg med avsnitt på 50 steg vardera.

Det krävs en hög engångsinvestering för att arbeta ut ett kurspaket. Men denna kan man få tillbaka genom att kursen används av till exempel stads- och kommunförbunden. Man kan också göra en bearbetning av kursen för allmänna marknaden och sälja den där. Så har skett med två tidigare kurspaket i mindre skala, nämligen »Vår stora stad» och »Vi och våra anställningsvillkor» som ger en orientering i kontakt- och serviceteknik.

Rätt till trygghet — mot underbetyg

De som deltar i kurserna ska ha trygghet. Därför informerar personalutbildningsnämnden inte förvaltningen om deltagarnas studieresultat. Eleverna är vuxna människor med etablerad yrkesinriktning, och de färdigheter en elev kan visa i en utbildningssituation kanske inte alls gäller eller betyder så mycket i en faktisk situation i arbetet. Följaktligen delar man inte heller ut betyg, utom då kursen går i det ordinarie utbildningsväsendets regi.

Stockholms stad vill också vara fri i sitt val av personal och inte göra sig beroende av den enskildes ekonomiska möjlighet att gå igenom en kurs. Alla kostnader för utbildningen av den personal man vill satsa på betalas alltså av staden. Om förvaltningschefen tillstyrkt utbildningen får vederbörande full lön under studietiden. Återbetalning förekommer inte, och man har full rätt att sluta sin anställning.

Utbildas till anpassning

— Vi är bara i början, säger intendent Olle Hallberg. Om några år ska vi ta hand om de ungdomar som den nya skolan släpper ifrån sig. De kommer från yrkesskolor och fackskolor med linjer som är tillrättalagda för den offentliga förvaltningen. De har 11—12 års utbildning. På dessa ungdomar ska man i jobbet ställa krav i relation till deras utbildning. Man bör göra det. Annars söker de sig till andra områden.

Å andra sidan har staden 40 000 anställda, vars grundkunskaper bygger på skolsystemet från 1907 och framåt.

— De ojämnheter detta kan medföra i arbetsumgänget måste balanseras genom tilläggsutbildning av övrig personal. Här gäller det inte bara teknisk utbildning och nya administrationsformer. Vi behöver därtill en utbildning som lär anpassning till förändringar i arbete och samhälle. Människan måste följa utvecklingen.

Byta jobb inom arbetsplatsen bra metod att lära sig mera

Intervju med personalsekreterare Ester Wickström hos Stockholms stads barnavårdsnämnd

Arbetsbyte inom en förvaltning mellan skilda arbetsenheter är en utomordentlig metod att vidga tjänstemännens kunnande. Många är intresserade av sådant arbetsbyte, andra inte alls. Ännu har systemet praktiserats i mycket liten skala. Men inom Stockholms stads barnavårdsnämnd är man intresserad av en ökad aktivitet. Ledningen är lyhörd för denna form av intern fortbildning.

Nämndens aktiva personalpolitik håller på att ta ny form. Man fick 1956 en tjänst som personalsekreterare. Den innehas av Ester Wickström.

— Bättre rekrytering och minskad avgång kan åstadkommas genom trivsel och effektivitet i arbetet. Introduktionen och den interna informationen måste systematiseras. Vi vill intensifiera den egna utbildningen och fortbildningen. Varje anställds möjligheter ska tas till vara.

Tjänstemännen måste känna varann

En nyanställd orienteras om barnavårdsnämnden och om vederbörandes egen avdelning. Man ska från början bli medveten om möjligheterna till fortsatt utbildning. I fortsättningen får den nya tjänstemannen vara med om träffar, konferenser och föreläsningar. Bland annat möts folk från olika avdelningar inom nämnden i mindre grupper. Kanske är den formen speciellt lämplig för avdelningar som är geografiskt indelade, för byråer med speciella uppgifter och för utredningsbyråerna. Tjänstemännen inom ett lokalt område behöver känna varann.

Liksom på andra håll i landet anordnas i Stockholm sammanträden med ledningen för barnavårdsnämnd—skola—polis. De broschyrer och filmer nämnden ger ut används givetvis både för extern och intern information. Man har dessutom personaltidningen »BvN-information».

En rad specialkurser anordnas. Läkare och sköterskor på barnavårdscentralerna får studiedagar kring familjepsykologi och mentalhygien. Personalen på barn- och ungdomshem av behandlingskaraktär har en anstaltspedagogisk kurs i regi av Stockholms stads barnsköterskeskola. Den pågår 22 veckor och berör psykologi, psykiatri och anstaltspedagogik. Deltagarna får graderat betyg. Varje termin ordnar Stockholms stads psykiska barna- och ungdomsvård orienteringskurs om arbetet vid rådgivningsbyråerna. För barnhemsföreståndarna finns kortare kurser liksom för rektorerna vid ungdomshemmen. En kurs i kostfrågor lär barnstugornas personal att sköta djupfryst och färdiglagat.

Fritidsavdelningen har en 35 timmars anställningskurs för ungdomsgårdarnas ledare med rekrytering genom annonser eller direkt på gårdarna. All personal på ungdomsgårdarna skall ha gått kursen. Efter ett års tjänst ges tillfälle till en metodkurs på 80 timmar. Den ger placering i högre lönegrad. Ledarna kan också delta i specialkurser i ämnen som tonårspsykologi, sexologi, hobbyverksamhet och maskinskrivning. Eller närvara vid gruppmöten för att diskutera praktifall. »Fakta kring alkohol» kallas en serie om fem föreläsningar. »Alkohol-Nikotin-Narkotika» är namnet på en annan aktuell kurs. För utbildning av teaterledare arrangeras såväl grundkurs som barnteaterledarkurs, fortbildnings- och aspirantkurser.

Gratis utbildning kostar pengar

All denna utbildning kostar pengar. Barnavårdsnämnden lägger för närvarande ner 150 000 kr om året på kurser för sin personal. Dessutom betalade man 1965 ut 35 000 kr för externa kurser och studieresor utomlands för enskilda tjänstemän. Till den samlade kostnaden kommer oavkortade löner för alla kursdeltagare.

En viktig rekryteringsgrupp är praktikanterna från socialhögskolan och Sköndalsinstitutet. De arbetar sammanlagt 12 månader inom nämnden med var sin handledare. En planmässig uppläggning av praktiken är viktigare än någonsin med tanke på modern socialvårdsmetodik.

Ungdomen klarar inte öppenvården nu behövs de medelålders

Intervju med förste byråsekreterare Britt-Marie Lepp på arbetsmarknadsstyrelsen

Sköta sjuka barn, det kan väl varenda husmor . . .

Den inställningen är inte ovanlig. Speciellt ofta möter man den kanske bland sådana kommunalpolitiker, som tycker det är förträffligt att kunna spara pengar genom att utnyttja outbildad arbetskraft i socialt arbete.

Men arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) delar inte alls deras uppfattning. Att känna trygghet i arbetet innebär för alla föräldrar också att känna trygghet den dag barnen blir sjuka. Man ska veta att barnen kan få vård. Vård av utbildad arbetskraft. Likaså är det en trygghet för vårdaren att ha en utbildning.

— Att få fram folk i den öppna vården är bland det största vi har att arbeta med, säger byråsekreterare Britt-Marie Lepp på AMS. Med ungdomar kan vi inte klara situationen. Vi måste räkna med att få in medelålders kvinnor och män i arbetet.

Framför allt i de större städerna krävs speciella åtgärder. AMS har lärt av industrin. Sedan hösten 1965 ordnas en kurs efter mönster från industrins startkurser för nyanställning. Man ger orientering om vårdyrkena. Den första kursen arrangerades i Stockholm som central omskolningskurs i skolöverstyrelsens regi med 37 timmars teori och 40 timmar praktik. Denna kurs bör samordnas med några andra yrkeskurser så att deltagarna utan uppehåll kan gå vidare i utbildningen, om de så önskar. De som vill kan också gå en förberedande kurs för att friska upp sina teoretiska kunskaper.

Tusentals kursplatser står öppna

För blivande hemsamariter finns en kurs med sikte på del- eller heltidsarbete. Den är också lämplig grund för fortsatt utbildning. AMS började kursen 1961 men den drivs sedan 1964 av de ordinarie yrkesskolorna. Omskolningsbidrag utbetalas. Under läsåret 1965/66 borde 5 000 hemsamariter ha utbildats i landet. Men hösten 1965 hade man bara 1 075 nya elever. AMS är beredd att eventuellt själv åter överta denna kursverksamhet och göra en kraftig insats för bättre information, inte minst direkt till kommunerna, om kursen och möjligheterna att gå vidare. Man kan till exempel fortsätta sin utbildning till hemvårdarinna eller till barnsamarit. Även inom dessa vårdyrken behövs mer folk. Hösten 1965 utbildade yrkesskolorna bara 66 barnsamariter, en bråkdel av behovet. En av anledningarna till det ringa intresset kan vara den nämnda inställningen: »Sköta barn, det kan väl varenda husmor . . .»

Uppgifterna i den öppna vården är många. Ett nytt yrke är sysselsättningshandledare för sjuka och åldringar. Här ges också en specialutbildning som medför anställning på hel- eller deltid. Vid yrkesskolorna kan personal vid ålderdomshem få en grundutbildning på 23 veckor. Därefter kan eleverna gå vidare till undersköterske- och föreståndarinnekurser. AMS planerar också utbildning av respiratorvakter och sjukhusträderskor. En utökning kommer av antalet reaktiveringskurser för sjuksköterskor och socionomer.

För orienterings- och reaktiveringskurserna utgår bidrag med 5 kr/tim. För övriga kurser söks omskolningsbidrag på maximalt 410 kr/mån plus hyresbidrag och familjetillägg. Undervisningen är fri liksom materiel och resor.

— Alla måste ha praktik, säger fru Lepp. Man måste känna till sitt blivande yrke och känna att man passar för det. Men praktiktjänsten är en flaskhals.

Institutionerna kan inte ta emot hur många praktikantgrupper hur ofta som helst.

Även praktikantproblemet måste lösas. Behovet av personal inom den öppna vården gäller väsentliga trygghetsvärden, både för de förvärvsarbetande föräldrarna och för vårdbehövande åldringar liksom för deras anhöriga.

Intervjuare Ingrid Palm

Planering på lång sikt behövs

Ett av nykterhetsvårdens problem är att få tid och övriga resurser för planering på längre sikt. Förutsättningar för ett sådant planeringsarbete har aldrig funnits. Nykterhetsvårdslagens målsättning att tyngdpunkten i vårdarbetet skulle förskjutas från tvångsmässiga ingrepp till förebyggande åtgärder har inte i tillräcklig omfattning kunnat uppfyllas. Trycket på den institutionella vården har varit och är alltjämt så stort att de otillräckliga resurser som finns för planering alltid måste sättas in för att efter bästa förmåga klara av det dagliga rutinarbetet. Som exempel kan nämnas att antalet intagna på allmän vårdanstalt mellan åren 1954 och 1961 steg med ca 100 procent. Vårdplatsantalet ökade under samma tid med 40 procent.

Det ökade vårdplatsbehovet har således i huvudsak måst täckas med resurser som kommit till under gamla alkoholistlagens tillämpningstid. Tillskottet strax efter försäljningsreformen 1955 kom i stor utsträckning till i panikens tecken — provisorier inrättades som än i denna dag fungerar som provisorier. Av denna anledning har det ansetts mest brådskande att göra en översyn av vårdanstalternas resurser för att bedriva ett resultatgivande rehabiliteringsarbete. Särskild vikt har lagts på de personella resurserna och på möjligheterna att åstadkomma en differentierad arbetsträning, som bättre än hittills motsvarar utvecklingen på den civila arbetsmarknaden.

Hemvårdarinnekåren ökar sin människokunskap genom litteraturstudier på sommarkurs

Svenska Hemvårdarinneförbundet — hemvårdarinnornas ideella kårorganisation — firade sitt tjugoårsjubileum i anslutning till årsmötet 1964 i Örebro. Den fackliga hemvisten för kommunalt anställda hemvårdarinnor är Sveriges Kommunaltjänstemannaförbund (SKTF) och Hemvårdarinneförbundet har ett samarbetsavtal med denna organisation.

Hemvårdarinneförbundet driver en uppenbarligen väl genomförd upplysningsverksamhet. Det är ett kulturarbete som kan ge vida ringar. Dess årligen återkommande sommarkurser för information och andlig stimulans — merendels hela fyra per år — har blivit en mycket populär samlingsplats för kårmedlemmarna. Förbundet har nu haft inalles ett femtiotal sommarkurser. De förläggs gärna till folkhögskolor. Rektorerna här har visat stort intresse för kursverksamheten och medverkar gärna med föreläsningar.

I deras föreningstidning Hemvårdarinnan skildras entusiastiskt en kursvecka på Framnäs folkhögskola, Öjebyn i Norrbotten. Den inrymde föreläsningar över samlevnadsproblem, om modern åldringsvård, om åldrandets problem, om samhället och barnen, om socialförsäkring, arbetarskydd och arbetslagstiftning, om svensk socialpolitik, om socialt tänkande, om reformernas genomförande. Föreläsningarna omväxlades med studiebesök på den trevnadsfyllda Öjegården för kommunens ålderdomshem och utflykter i skolans vackra omnejd. Stämningen och utbytet synes ha varit lika tillfredsställande för deltagarna i kurserna på Liljeholmens, Hemsö (Gotland), Rimforsa och Kävesta folkhögskolor.

Kursarrangörerna har gjort till regel att bereda skönlitteraturen stor plats i kurssamvaron »för att ge ökad människokunskap, som är viktigt i vårt dagliga arbete och i vårt förhållande till våra medmänniskor». På flera av de senaste årens kurser har studierektor Sven Arne Stahre behandlat den sociala romanen; som bredvidläsning hade deltagarna försett sig med Sociala Meddelandens litteratursociologiska nummer (4—5/1963). Vidare plockades fram Harry Martinsons Nässlorna blomma, Åke Wassings Slottet i dalen, Laura Fitinghoffs Barnen från Frostmofjället, Moa Martinsons Rågvakt. »Böcker som skall hjälpa oss komma ihåg hur det varit.»

Årsmötet dominerades givetvis av den förestående omorganisationen av hemvårdarinneutbildningen (samordningen i den under ombyggnad varande skolöverstyrelsen) och andra inom den sociala hemhjälpen aktuella frågor. Här informerade konsulent Margareta Nordström, socialstyrelsen, byråchef Ruth Ager, överstyrelsen för yrkesutbildning och intendent Britta Sjögren, Stockholms stads hemhjälpsnämnd. Ledamoten i socialpolitiska kommittén riksdagsman Ingemund Bengtsson har redogjort för den nya given i åldringsvården. Vidare doktor Rigmor Ekstrand om psykisk barna- och ungdomsvård, studierektor Sven-Arne Stahre om Sverige och U-länderna och om »Konsulter i samarbete». Under en studiedag i Stockholm var man i riksdagen, besökte Moderna museet och hörde intendent Carlo Derkert tala om modern konst; senare berättade direktör Anna Greta Hybbinette om Konsumentinstitutets verksamhet.

På kurser i Rimforsa och på Framnäs har byråchef Ingemar Andersson i socialstyrelsen redogjort för den nya given i åldringsvården och inlett samtal om den sociala hemhjälpen. Rektor Paul Olin på Liljeholmens folkhögskola har haft ämnena psykologi och samhällskunskap på sin lott, doktor Gerdt Wretmark i sin tur ämnet »De psykiska sjukdomarna och mentalvårdens organisation; hushållsläraren Ebba Olin talade om »fullvärdig kost».

»Hemhjälpsbehovet är omätbart», säger socialpolitiska kommittén, »och skall man också i fortsättningen ge 6 procent av landets åldringar den här hjälpen, så behövs det ett nettotillskott av åtskilliga hundra hemvårdarinnor om året.»

HEMSYSTERFÖRBUND — KAMRATTRÄFFAR

Vid hemsysterskolorna i Uppsala, Lund, Göteborg, Vakstanäs och Vårsta, Härnösand har bildats hemsysterförbund. Vart tredje år har de fem förbunden vart och ett för sig hemsystermöte. De är förenade i Hemsystrarnas riksförbund, som bl a har till uppgift att samla de fem förbundens medlemmar till riksmöte vart sjätte år (1962 i Storlien). Rektorer och lärare från skolorna är ofta med på både hemsyster- och riksmötena. Uppsalaförbundet har semesterstugor i Sigtuna och på västkusten, nära Göteborg, och en ny stuga i de svenska fjällen.

Fria lördagar för hemvårdarinnorna?

I likhet med andra yrkesgrupper, som har tungt arbete, behöver hemvårdarinnorna få förkortad arbetstid.

Fria lördagar — så vill inte hemvårdarinneförbundet ensidigt ställa kravet. F e m d a g a r s v e c k a är det rätta ordet — menar man — för en kår i människovårdande arbete. Fast säkert blir ofta lördagen också här veckofridagen nu då familjefäderna har ledigt den dagen. Men ju mer hemvårdarinnorna kommer att arbeta hos gamla och långtidssjuka människor ju mer är det till fördel att den tänjbara formen av femdagarsvecka tillämpas.

Hemvårdarinnor till hjälp i familjer med alkoholproblem

Centralförbundet för nykterhetsundervisning och Stockholms stads nykterhetsnämnd har anordnat konferenser i alkoholfrågan för hemvårdarinnor i staden — hemvårdarinnorna är så många att de delas upp på grupper. Kurserna anordnas för att hemvårdarinnorna skall få insikt och kunskaper i alkoholfrågor så att de skall kunna hjälpa en familj i svårigheter på bästa sätt.

De vanligaste fallen är givetvis de, där mannen i en familj är alkoholiserad, men det förekommer också att kvinnan är alkoholist eller narkoman. I sådana fall blir hemvårdarinnans arbete ofta kombinerat med psykiska påfrestningar.

»Vart skall jag vända mig»

Socialnämnden hjälper allmänheten hitta rätt

Av inspektör WALDEMAR ERNSTRÖM

Trettiotalets krisår och fyrtiotalets försvarsberedskap men kanske framförallt utvecklingen på sociallagstiftningens område aktualiserade så småningom behovet av en central upplysningsbyrå med *endast* den funktionen att ge råd och upplysningar och dit allmänheten kunde gå för att dryfta sina problem och få upplysningar om, vart de lämpligen skulle vända sig för att få hjälp med sina personliga problem och angelägenheter.

Den av stadskollegiet i februari 1941 tillsatta kommittén för socialvårdens centralisering (fr o m 1950 kallad socialvårdens planeringskommitté) hade även i uppdrag att framlägga förslag om en centraliserad social upplysningsverksamhet i Stockholm. I avvaktan på det definitiva ordnandet av denna ansågs det emellertid angeläget att omedelbart vidta provisoriska åtgärder för en centraliserad upplysningsverksamhet. I juli månad 1941 bemyndigade därför stadskollegiet på socialborgarrådets hemställan arbetslöshetsnämnden och familjebidragsnämnden att på lämpligt sätt ordna en social rådgivnings- och upplysningsverksamhet i Stockholm.

Att arbetslöshetsnämnden och familjebidragsnämnden ansågs vara lämpligt forum för denna rådgivningsverksamhet sammanhängde bl a med, att dessa nämnder administrativt och lokalt var sammankopplade men kanske först och främst med att dessa nämnder under krigsåren och åren närmast efter andra världskriget mer än några andra av stadens socialvårdande organ konfronterades med de under dessa år mest aktuella bekymren, dvs de inkallades och de av de inkallade ekonomiskt beroende familjernas många och stora problem.

Byrån, som öppnades i augusti 1941, hade till uppgift att kostnadsfritt lämna allmänheten råd och upplysningar i sociala frågor samt att hjälpa till med upprättande av ansökningar om sociala bidrag av skilda slag. Byrån fick inte fungera såsom någon klagomur, dit allmänheten kunde gå för att söka ändring i någon myndighets beslut. Däremot skulle upplysningar lämnas om vart vederbörande skulle gå för att söka rättelse och i synnerhet, om det tycktes föreligga uppenbara felaktigheter i beslutsättningen.

I den utsträckning så ansågs lämpligt skulle också visst samarbete kunna äga rum mellan byrån och privata hjälporgan för avhjälpande av smärre, tillfälliga hjälpbehov.

När det gällde juridiska spörsmål, avfattande av besvärsskrivelser och dylikt skulle hänvisning ske till stadens rättshjälpsanstalt.

Under denna byrås allra första verksamhetstid sköttes rådgivningen av två av arbetslöshetsnämndens mera socialt erfarna assistenter. Den s k kvinnoberedskapen i Stockholm ställde frivillig arbetskraft till förfogande för expeditionsarbete m m under den tid som åtgick till organiserandet av verksamheten. Fr o m 1942 sköttes den provisoriska upplysningsbyrån av endast en assistent.

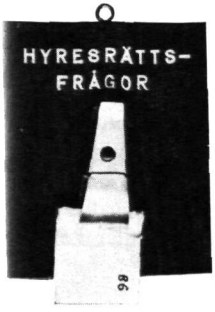
I viss utsträckning mottog denna byrå också besök av socialt verksamma personer från såväl Stockholm som landet i övrigt och utlandet, vilka i studiesyfte var intresserade av byråns verksamhet.

Det ovan i korthet beskrivna provisoriet ägde bestånd t o m 1950. Den 30 juni 1950 beslöt emellertid stadsfullmäktige godkänna socialvårdens planeringskommittés förslag, att för socialvården i Stockholm skulle inrättas en s k organiserad central upplysningstjänst, benämnd centrala upplysningsbyrån, som i organisatoriskt hänseende skulle lyda under dåvarande fattigvårdsnämnden.

I första hand skulle centrala upplysningsbyrån vara en *social upplysningsbyrå för allmänheten* med individuell rådgivning till uppgift. I förhållande till de *sociala organen och deras tjänstemän* skulle byrån vara beredd lämna upplysningar i sociala frågor. Byrån skulle även svara för *guidetjänsten inom stadens socialvård.*

Centrala upplysningsbyrån, som har sina lokaler i sociala nämndhuset, Torkel Knutssonsgatan 20, 4 trappor, förestås av en socialinspektör med biträde av en förste socialassistent. Ett kanslibiträde står till förfogande för skrivarbete etc.

Som nämnts upphörde upplysningsbyrån hos arbetslöshetsnämnden med sin verksamhet, när centrala upplysningsbyrån trädde i funktion. Denna förändring innebar emellertid inte, att den upplysnings- och rådgivningsverksamhet som redan bedrevs inom olika sociala förvaltningar och institutioner såsom t ex dåvarande fattigvårdsnämndens sociala byråer skulle upphöra med denna verksamhet. Tvärtom åsyftades, att ifrågavarande verksamhet i överensstämmelse med tidens krav och de intentioner som länge kunnat skönjas hos både lokala och statliga socialvårdande organ, skulle utvecklas och intensifieras.

Det finns alltid folk som står rådvilla i personliga angelägenheter

De år som gått, sedan centrala upplysningsbyrån började sin verksamhet, har otvetydigt givit vid handen, att byrån har en synnerligen stor uppgift att fylla i dagens samhälle. Sociallagstiftningen har ju i vårt land nått en sådan omfattning, att det trots omfattande upplysnings- och rådgivningsverksamhet i kungörelser av skilda slag bl a i dags- och veckotidningspress samt i populärt hållna och lättillgängliga socialböcker alltid finns folk, som står rådvilla, när de för egen del eller för andras del omedelbart behöver hjälp och råd i brydsamma personliga angelägenheter.

Som bekant har detta också förutsetts av dem som skrivit lagen om socialhjälp. I dess sjätte paragraf sägs klart och tydligt, att socialnämnden skall se det såsom en av sina främsta angelägenheter att tillhandagå *allmänheten* med råd och upplysningar i frågor, som äger samband med

nämndens verksamhet, samt, där så lämpligen kan ske, lämna *annat bistånd i personliga angelägenheter*. Allmänheten har blivit socialnämndens ständiga men dock inte registrerade klientel. Populärt uttryckt brukar vi ibland säga, att socialnämnden bl a har till uppgift att hjälpa allmänheten hitta rätt i den »sociala labyrinten».

Meningen är inte att här lämna några vidlyftiga statistiska uppgifter rörande centrala upplysningsbyråns hittillsvarande verksamhet. Nämnas bör emellertid, att den största delen av upplysnings- och rådgivningsverksamheten förmedlas per telefon. Under år 1964 hade byrån drygt 7 986 telefonförfrågningar medan besöken på byrån uppgick till 1 531 rådfrågningsärenden.

Omfattande information till utländska studiebesök

För att centrala upplysningsbyråns informations- och upplysningsverksamhet skall få avsedd effekt är det naturligtvis nödvändigt, att en intim och kontinuerlig kontakt vidmakthålls mellan byrån och vederbörande sociala organ i staden. Inte minst viktigt är detta för att byrån skall kunna fylla sin uppgift att vara guide inom socialvården för inte bara inländska utan även utländska studiebesök. För att rätt och sakligt kunna informera de många studiebesöken har byrån skaffat sig tillgång till studie- och informationsmaterial på engelska, franska och tyska. För att kunna förmedla kunskaper om Stockholms socialvård till de utländska besökarna krävs givetvis omfattande språkkunskaper av byråns personal.

Upplysningsbyrån har dagligen mottagningstid för allmänheten kl 8,30—11,30 men tar i övrigt emot besök, närhelst någon av byråns tjänstemän är tillstädes. Under de gångna åren har byrån även haft mottagning en kväll i veckan, nämligen måndagar kl 18—19. Numera har denna kvällsservice utökats och kvällsmottagning för allmänheten hålls två kvällar i veckan, måndagar och torsdagar kl 17,30—19,00. Torsdagskvällar kan man dessutom få råd i familjerättsfrågor.

Även expertis på hyresrätts- och familjerättsfrågor

Sedan ett par år står centrala upplysningsbyrån vid kvällsmottagningarna inte bara till tjänst med social upplysning och rådgivning i snävare mening utan har engagerat experter på hyresrätts- och familjerättsfrågor. Experten på hyresrättsfrågor träffas både måndags- och torsdagskvällar. Expertrådgivning i familjerätt (»vardagslivets juridik») förekommer emellertid bara på torsdagskvällarna. En ombudsman från »hyresgästerna» svarar på hyresrättsfrågor och två advokater från rättshjälpen turas om med familjerätten.

De frågor som framställs vid mottagningarna är av vitt skilda slag.

Frågorna vart man skall gå för att få hjälp i den eller den angelägenheten dominerar, det må gälla pension eller socialhjälp, barnbidrag, bidragsförskott, studiebidrag, arbetslöshetshjälp, stipendier, bostäder, familjebostadsbidrag, äktenskapstrassel och andra frågor, som kan anses äga samband med socialnämndens verksamhet.

Men även upplysningar i frågor, som kanske inte direkt skulle handläggas av centrala upplysningsbyrån, har visat sig nödvändigt införliva med byråns intressesfär. Eljest skulle allmänheten inte ha någon instans över huvud taget att vända sig till. Hit hör t ex semesterfrågor. Arbetsgivare och arbetstagare ringer i mycket stor utsträckning till centrala upplysningsbyrån och ber om hjälp med uträkning inte bara av semesterns lagligt stipulerade längd utan även med semesterlöner, semesterersättningar och kostersättningar. Och många är de arbetstagare, som bara önskar få en kollning på, om arbetsgivaren gjort rätt, när han ger så och så lång semester.

Hembiträden och veckotidningarnas sociala rådgivare (även i hjärteangelägenheter) söker byråns hjälp

Ett annat verksamhetsområde, som hamnat hos centrala upplysningsbyrån av bara farten, är de många frågorna om hembiträden och deras rätt enligt hembiträdeslagen. Här är frågan om kostersättningens storlek under semestern en ofta förekommande fråga. Hembiträdenas arbetstid och sjukdom vållar också många problem, som vi försöker hjälpa vederbörande tillrätta med.

Veckotidningarnas sociala rådgivare ringer ibland och undrar, vad de skall svara sina klienter. Byrån hjälper till där också, om det är fråga om social rådgivning. Gäller det däremot smärre hjärteangelägenheter, brukar vi som regel svara, att vi tyvärr inte är specialister på detta exklusiva område.

Det finns folk, som slår vad med jobbarkompisar vid morgonkaffet eller frukostbrickan om storleken av vissa sociala förmåner och vilka som är berättigade erhålla dessa. De använder centrala upplysningsbyrån som skiljedomare. Vi står till tjänst även där.

Människors bekymmer är mångahanda. De allvarliga bekymren är flera än man skulle tro i våra dagars välfärdssamhälle. Detta hindrar naturligtvis inte, att även mindre bekymmersamma saker dryftas med centrala upplysningsbyrån. Den som skriver denna artikel erinrar sig en man, som kom upp på mottagningen och undrade, om inte socialvården kunde hjälpa honom med femhundra kronor. Så mycket pengar hade han nämligen lyckats spara ihop tidigare men så hade han plötsligt blivit sjuk och under sjuktiden hade han blivit tvungen ta ut hela kapitalet och nu var han alldeles barskrapad.

— Vad skall ni använda pengarna till, månne?

— Jo se, sa mannen, det är så att jag fyller femtio år om ett par dar och nu har jag fått reda på, att mina jobbarkompisar kommer att uppvakta mig med en present och de femhundra kronorna hade jag egentligen lagt undan för att kunna ordna med en liten skiva, så jag skulle behöva den summan nu.

Det kändes riktigt bittert att inte kunna ge mannen någon som helst förhoppning om att kunna vinna förståelse för en sådan anhållan på sociala byrån.

Vi har också de ensamma, som inte har några direkta bekymmer men känner sig övergivna mitt i storstadens pulserande liv och vilkas frågor egentligen bara utgör en förevändning för att få prata lite grann. Dessa är naturligtvis också välkomna.

Ytterligare några ord skall sägas om centrala upplysningsbyråns omfattande guideverksamhet för utlänningar, som studerar svensk socialvård hos oss. Såvitt jag nu kan erinra mig är det bara ett land på vårt jordklot, nämligen Grönland, som ännu inte haft någon representant här med dylikt studieuppdrag. Afrikas stater finns antecknade i byråns gästböcker, Sydamerikas, Nordamerikas, Europas, Asiens och Australiens likaså. Och alla som kommer är vetgiriga till det yttersta. Det goda ryktet om svensk socialvård har nått långt, och det kan inte hjälpas, att man då och då yvs en smula inför alla de entusiastiska lovord man får höra vid besöken på våra ålderdomshem, pensionärshem, spädbarnshem, daghem och andra institutioner inom vår socialvård.

För den som är road av siffror kan nämnas, att antalet utländska studiebesök förra året uppgick till 1 315. De inländska studiebesöken var ungefär 1 260. Under de snart gångna femton åren sedan byrån startade har 12 000—13 000 utlänningar hämtat impulser i Stockholm för socialt uppbyggnadsarbete i sina respektive hemländer.

En vanlig telefonförfrågan brukar väl som regel kunna besvaras utan alltför lång tidsutdräkt. Studiebesöken däremot kräver ganska avsevärd tid. I vissa fall kan ett sådant besök ta en hel dag i anspråk, kanske också en bit av nästa dag och den tredje dagen. Någon arbetstidsdagbok har inte förts av byråns personal, men man kommer sanningen mycket nära, om man säger, att minst en av byråns tre tjänstemän går åt för att betjäna studiebesökarna från utlandet.

Utöver de ovan beskrivna arbetsuppgifterna har byrån vissa andra mer eller mindre tillfälliga uppdrag såsom översättningar till och från tyska, engelska och franska. Socialnämndens personaltidning, SoN-kontakt, redigeras av byråns inspektör. Tidningen ifråga utkommer visserligen ganska sporadiskt med ett par tre nummer per år. Alla som redigerar tid-

ningar vet emellertid, att bara bekymret för att få in material från medarbetare, tidningen må vara aldrig så liten, kan vara besvärligt nog.

Mera vore att säga om sociala nämndernas centrala upplysningsbyrå och dess arbete. Här skall bara tilläggas, att byråns mottagning annonseras en gång i månaden i samtliga dags- och kvällstidningar i Stockholm och att rikstelefonkatalogen för Stockholm numera ställer en helsida till förfogande i början av katalogen, där upplysningar lämnas om vart stockholmsbor och storstockholmsbor skall vända sig i sociala frågor. Den kommunala delen gällande Stockholm i denna helsidesannons redigeras av centrala upplysningsbyrån, som också till alla offentliga institutioner distribuerar sin sociala vägvisare för Stockholm. Den sitter på många hundra anslagstavlor hos alla de sorters myndigheter och institutioner i staden och är, efter vad som försports, till stort gagn för den allmänhet, som söker hitta rätt i den sociala labyrinten. »VART SKALL JAG VÄNDA MIG FÖR ATT FÅ . . .?» är dess rubrik. Så började också denna lilla beskrivning över centrala upplysningsbyråns tillblivelse och arbetsuppgifter och så får den också sluta.

Utförligt register över bl a Stockholms stads nämnder, deras data, uppgifter och personal är att finna i den årligen reviderade Stockholms kommunalkalender, över 1 000 sidor. Stockholms stadskollegium utger tidningen Stockholm, som når stadens alla hushåll, ger ingående information i ord och bild om aktuella kommunala initiativ och åtgärder, stadsplanering och omorganisation inom de olika förvaltningarna.

En social serviceguide till varje hushåll

I stadens sociala planeringskommitté ligger ett förslag från Stockholms Arbetarkommun med särskilt instämmande från socialtjänstemannagruppen inom organisationen om att varje hushåll i Stockholm skulle erhålla en katalog, där stadens sociala organ, närstående institutioner och försäkringskassa kontinuerligt presenteras såväl till innehåll, organisation som till hemvist i staden. Katalogen är tänkt att till storlek och omfattning utformas som läkarförteckningen och spridas på samma sätt. Sakfrågor måste givetvis behandlas kortfattat. Sak-, adress- samt namnregister på såväl institutioner som för dem lämpliga representanter skall tas med. Vidare aktuella uppgifter om mottagningstider.

Förslagsställaren, som närmast är socialinspektör Clarence Blomström, framhåller vikten av att nomenklaturen under utformningen får en översyn, då det inom socialrotelns skilda verksamhetsgrenar råder en förvirrande språkförbistring. Här saknas entydiga benämningar för likartade verksamheter exempelvis avdelning — byrå — sektion — läkarexpedition — socialläkarexpedition.

En sådan här broschyr/katalog, som presenterar stadens sociala service tror förslagsställaren är en god PR-sak, en bra och behövlig hjälpreda för den enskilde och ökar kontakten mellan denne och samhällets hjälporgan.

Sociala frågor vid riksdagens höstsession 1965

Av 1:e byråsekreterare ERLING FRIDOLFSSON, riksdagens upplysningstjänst

De av 1965 års höstriksdag behandlade sociala frågorna, vilka till stor del efter vanligheten bestod av från våren uppskjutna ärenden, var inte — vare sig till antalet eller innehållet — av större principiell betydelse eller räckvidd, även om de beslutade åtgärderna för berörda grupper var nog så viktiga. För dessa åtgärder samt för övriga initiativ på det sociala fältet, till vilka riksdagen hade att ta ställning, skall här lämnas en kortare redogörelse.

Socialförsäkringar

Det statliga pensionssystemet har, bl a i vad gäller samordningsproblematiken, ofta framställts som alltför komplicerat för den enskilde tjänstemannen. Så i motionerna I 90 och II 116, vari föreslogs att statens personalpensionsverk skulle låta iordningställa en broschyr med information om systemet att utdelas till de statligt pensionerade. Emedan personalpensionsverket i sitt remissyttrande över motionerna sagt sig ha för avsikt att ge ut en allmän informationsfolder och då det även förväntades att pensionsbestämmelserna skulle förenklas i samband med omarbetningen av dessa i kollektivavtalen, avslog riksdagen motionerna (statsutskottets utlåtande nr 143).

Det alltmer ökade engagemanget i det internationella utvecklingsarbetet har även aktualiserat vissa speciella problem på det sociala området för den på fältet verksamma personalen. Sålunda föreslogs i motionen II 156 en utredning med syfte att tillförsäkra svenska forskare, vetenskapsmän och olika tjänstemän som är verksamma i de internationella organisationerna dels samma socialförsäkringsförmåner som de skulle ha haft vid tjänst i Sverige, dels samma pensionsförmåner som följer av offentlig tjänst. Då förslag i ämnet väntades från SIDA, fann riksdagen det inte påkallat att låta utreda frågan. Rent allmänt uttalade sig dock riksdagen i skrivelse till Kungl Maj:t för en ytterligare utbyggnad av försäkrings- och pensionsskyddet för den personal som åsyftats i motionen (statsutskottets utlåtande nr 176).

Även den ökande invandrargruppens rätt att komma i åtnjutande av olika förmåner inom det svenska socialförsäkringssystemet börjar alltmer uppmärksammas. I motionen II 290 begärdes ändring av de bestämmelser som innebär, att utlänning genom försäkringskassas beslut kan berövas sin rätt till sjukförsäkringsförmåner (vilka följer med mantalsskrivning), utan att samtidigt erhålla rätt till förtidspensionering inom folkpensioneringen (som är beroende av svenskt medborgarskap). Riksdagen avslog emellertid motionen med påpekandet att förslaget skulle

innebära ett avsteg från den allmänna principen att sjukpenning endast bör ifrågakomma vid kortvariga sjukdomsfall och under första tiden vid mera långvariga. Utlänningars möjligheter att erhålla förtidspension inom folkpensioneringens ram borde i stället lösas genom särskilda konventioner mellan staterna såsom redan skett i ett flertal fall (andra lagutskottets utlåtande nr 68).

Den allmänna försäkringens regler om undantagande från ATP, speciellt i vad avser återkallande av anmälan härom, togs upp till behandling i motionerna I 236 och II 288. Sådant återkallande av anmälan om undantagande får enligt reglerna verkan först från nästföljande årsskifte, dock tidigast från det som inträffar sedan undantagandet ägt giltighet i fem år. I nämnda motioner hemställdes nu om sådan ändring i lagen, att den som återkallar anmälan om undantagande i anledning av övergång från statlig eller kommunal tjänst och som varit pensionsförsäkrad efter andra grunder än dem som gäller för ATP, skall kunna få återkallandet gällande redan månaden efter det anmälan härom skett. Riksdagen (andra lagutskottets utlåtande nr 58) fann emellertid inte anledning till införande av särskilda bestämmelser för dessa tjänstemän.

I motionerna I 9 och II 12 föreslogs lagändringar i syfte att tillförsäkra svensk medborgare som är anställd av svensk arbetsgivare i utlandstjänst samma sjukförsäkringsförmåner som andra svenska medborgare. Riksdagen, som fann problemet vara av komplicerad natur, överlämnade åt Kungl Maj:t att ta upp frågan till övervägande (andra lagutskottets utlåtande nr 75).

Motioner om frivillig tilläggssjukpenning vid nedkomst för hemarbetande kvinnor och kvinnor arbetande i familjens eget företag (I 519 och II 619) samt motioner om möjlighet för studerande att i samband med barnsbörd komma i åtnjutande av tilläggssjukpenning (I 523 och II 616) avslogs av riksdagen på andra lagutskottets hemställan (utlåtande nr 71).

Interpellation nr 123 i AK (41:68) gällde sjukkasseersättning för blodtransfusion.

Barna- och ungdomsvård

Vården av missanpassad ungdom i enskilda hem samt statens engagemang i denna verksamhet togs upp i motionerna I 574 och II 690 samt I 586 och II 692. Enligt allmänna beredningsutskottets mening (utlåtande nr 56) var ersättningarna till fosterfamiljerna — vilken fråga varit huvudpunkten i motionerna — i många kommuner inte av till-

fredsställande storlek. Med hänsyn till de lättnader i fråga om kommunernas ekonomi som det av riksdagen godkända nya skatteutjämningssystemet avsåg att medföra samt de ökade insatserna från landstingens sida, ansåg sig utskottet dock inte kunna förorda något statligt bidragssystem på området. Motionerna avslogs av riksdagen.

Besläktad med denna fråga var ett förslag i motionerna I 587 och II 693 om statlig ersättning för skador vållade av barn och ungdom som av samhället placerats i familjevård. Särskilt påtalades det förhållandet, att samma försäkringsskydd inte gällde för familjevårdade barn som för egna barn eller fosterbarn. För att närmare undersöka problemet hemställde riksdagen, att en utredning tillsattes, vilken dock mera förutsättningslöst än vad som krävts i motionerna skulle pröva vem som skulle svara för kostnaderna (allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 48).

Genom riksdagens beslut (prop 139 och första lagutskottets utlåtande nr 34) godkändes för Sveriges del 1958 års Haag-konvention om erkännande och verkställighet av avgöranden om underhåll till barn. Även den av anslutningen till konventionen föranledda svenska lagstiftningen antogs av riksdagen.

I interpellation nr 83 i AK upptogs frågan om statsbidrag till daghem och andra institutioner för barntillsyn m m (42: 40).

Socialhjälp och åldringsvård

En utredning om inrättande av särskilda pensionärscentraler föreslogs i motionen II 688. Som motivering till förslaget framhölls, att det från såväl enskildas som samhällets synpunkt var av intresse att den tidpunkt, då sluten vård behövde tillgripas för åldringar uppsköts så mycket som möjligt. Härför fordrades emellertid en frivillig läkarkontroll, kompletterad med en kuratorsverksamhet av rådgivande natur. Liksom samhället ordnade med barna- och mödravårdscentraler borde därför också pensionärscentraler inrättas. Med hänvisning till att socialpolitiska kommittén väntades avgiva förslag till vårdlagstiftning beträffande åldringar avslogs dock motionen (allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 51).

Motioner om åtgärder för att öka åldringarnas trygghet till liv och egendom (I 595 och II 714) avslogs också av riksdagen (allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 45). Den art av brottslighet som åsyftats i motionerna syntes utskottet vara särskilt uppmärksammad av rikspolisstyrelsen i vad såväl gällde klarläggande av brottslighetens omfattning som åtgärder för dess bekämpande. Bl a var en broschyr med råd till åldringar under utarbetande.

Nykterhetsvård

Flera motioner hade under vårsessionen väckts inom alkohollagstiftningens och nykterhetsvårdens område, vilka under hösten upptogs till behandling i ett sammanhang av bevillningsutskottet (betänkande nr 42). I motionerna I 207 och II 258 hade sålunda begärts en höjning av åldersgränsen vid utskänkning av rusdrycker, medan undertecknarna av motionerna I 216 och II 255 förordat en obligatorisk inköpsregistrering. Yrkandet i motionerna I 576 och II 691 hade gått ut på att försöksvis i Västerås införa en särskild form för kontroll av utminutering. Förbud mot tillverkning och försäljning av renat brännvin hade förordats i motionen II 82, varjämte i motionerna I 213 och II 261 begärts en översyn av reglerna för inrättande av utminuteringsställen. Sedan vårriksdagen bifallit en hemställan om att låta utreda alkohol- och nykterhetspolitiken ur alla dess aspekter och de i motionerna berörda problemen således kunde förväntas behandlas av denna utredning, avslog riksdagen samtliga motioner. Den försöksverksamhet och de delreformer som kunde aktualiseras borde ske på förslag av utredningen.

Handikappade

Med anledning av en under vårsessionen väckt motion, vars syfte varit att bringa bestämmelserna om skattefrihet för vissa ägare av motorfordon i överensstämmelse med arbetsmarknadsstyrelsens villkor för bidrag till anskaffande av motorfordon, framlades förslag i ämnet i prop nr 163. I propositionen föreslogs sålunda, att höggradigt vanför person skulle kunna få befrielse från automobilskatt, även när han inte uppfyller det eljest gällande kravet på innehav av körkort. Riksdagen godkände Kungl Maj:ts förslag, men för att undanröja varje oklarhet om att även blinda skulle ha möjlighet att erhålla skattebefrielse utbyttes på bevillningsutskottets förslag (betänkande nr 55) orden »vanför» och »vanförhet» i automobilskatteförordningen mot »invalidiserad» och »invaliditet». Härigenom utvidgades området för tillämpningen av reglerna om skattebefrielse till att gälla även personer med t ex vissa hjärt- och kärlsjukdomar.

Familjevård och bostadspolitik

Bostadsbristen och speciellt då ungdomens svårigheter att erhålla bostad föreslogs utredd i motionerna II 97 samt I 596 och II 711. I förstnämn-

da motion föreslogs utredning speciellt i syfte att åstadkomma ändamålsenliga former för rumsförmedling åt bostadsbehövande ogifta ungdomar varjämte även frågan om statligt stöd för uppförande av kommunala ungdomshotell borde prövas. Allmänna beredningsutskottet erinrade i sitt utlåtande nr 54 om att möjligheter redan förelåg för kommuner och allmännyttiga bostadsföretag att erhålla statliga bostadslån för uppförande av ungdomshotell. Vad vidare gällde införande av en obligatorisk rumsförmedling ansåg utskottet, att den sittande bostadsförmedlingsutredningens förslag först borde inväntas, innan några åtgärder i denna riktning eventuellt vidtogs. Även med hänvisning till flera andra utredningars arbete på bostadsområdet yrkade utskottet avslag på motionerna. Riksdagen följde utskottet.

Interpellation nr 37 i FK gällde de ensamstående mödrarnas bostadsproblem (41: 22) och nr 89 i AK den statliga bostadspolitiken (41: 14). I sammanhanget kan även nämnas, att låginkomstgruppernas problem aktualiserades i två interpellationer (nr 78 och 93) i AK (42: 44).

Hälso- och sjukvård

Nya riktlinjer för sjuksköterskeutbildningen, uppdragna i prop nr 161, godkändes på statsutskottets hemställan (utlåtande nr 181) av riksdagen efter en ganska ingående debatt vid sessionens slutskede. I samband härmed överflyttades fr o m den 1 januari 1966 tillsynen över utbildningen från medicinalstyrelsen till skolöverstyrelsen.

Beslutet innebar i korthet en för alla blivande sjuksköterskor gemensam grundutbildning, som på fem terminer skall leda fram till legitimation. Största möjliga intagningskapacitet skall eftersträvas. Huvudmannaskapet för de statliga skolorna skall efter hand överföras till landstingen. Statsbidrag till utbildningen kommer att utgå med 15 900 kr per grupp om 15 elever och termin, och kostnaderna härför beräknas vid full utbyggnad och en total intagning av 3 000 elever till 15,9 milj kr.

I samband med behandlingen av frågan upptogs bl a motioner (I 799 och II 946 samt I 800 och II 947) om en högre intagningskapacitet än den Kungl Maj:t föreslagit. Med hänvisning till att dimensionering i sista hand avgjordes av utbildningshuvudmännen, ansåg sig riksdagen inte kunna ge några mera bestämda direktiv i detta avseende. Riksdagen underströk emellertid kraftigt vikten av att kapaciteten ökades så snabbt det var möjligt under hänsynstagande till resurserna i fråga om bl a övrig sjukvårdsutbildning. Detta uttalande bringades i skrivelse till Kungl Maj:ts kännedom.

I avvaktan på ny lagstiftning på mentalsjukvårdens område utsträcktes genom riksdagens beslut (prop nr 171 och första lagutskottets utlåtande nr 40) giltighetstiden av 1949 års lag om utskrivning från sinnessjukhus till utgången av 1966.

Den snabba samhällsutvecklingen i olika avseenden ansågs i motionerna I 257 och II 317 ha medfört en ökning av olika slags beteendeskador och nervösa rubbningar. Åtgärder borde därför vidtas för att effektivisera utbildningen av psykoterapeutiskt verksamma personer. Även allmänna beredningsutskottet (utlåtande nr 52) ansåg en effektivisering av utbildningen väl dokumenterad. Då emellertid psykiaterutbildningen redan var föremål för utredning samt förslag redan framlagts rörande psykologutbildningen ansåg sig utskottet dock inte kunna förorda någon särskild utredning av frågan. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Förslag om statligt stöd till vård utomlands av kroniskt sjuka (s k hälsoresor), vilket tillstyrkts av stadsförbundet men inte av landstingsförbundet, avslogs av riksdagen (motionerna I 19 och II 25 samt andra lagutskottets utlåtande nr 76).

De hälsorisker som luftföroreningarna samt bullerstörningarna innebär har i skilda sammanhang uppmärksammats under senare tid. I riksdagen begärdes sålunda i motionerna I 99 och II 129 utredning av frågan om inrättande av särskilda luftvårdsförbund samt om utvidgad lagstiftning mot hälsovådligt buller. Under det att yrkandet i förstnämnda hänseende avstyrktes av andra lagutskottet (utlåtande nr 77) ansågs det befogat att ett centralt organ inrättades med uppgift att bevaka samhällets intresse på bullerområdet. Denna utskottets uppfattning bringades genom kamrarnas beslut i skrivelse till Kungl Maj:ts kännedom.

I en interpellation i FK (nr 24) efterlystes ökad utbildning av tandvårdspersonal (38: 32). Åtgärder mot »sniffning» begärdes i interpellation nr 90 i AK (41: 63). I samma kammare togs även frågan om besättandet av vakanta provinsialläkartjänster upp till skärskådande i interpellation nr 112 (42: 56).

Svenska ungdomsledare fortbildas i USA

Av sekreteraren i Statens ungdomsråd HARRY ANDERSSON

Socionom Harry Andersson har tillsammans med sju andra svenska socialarbetare deltagit i en fyra månader lång utbildning i USA, ordnad av The Cleveland International Program for Youth Leaders and Social Workers. De svenska deltagarna väljs ut av en kommitté, utsedd av Sveriges ungdomsorganisationers landsråd. Kurserna som är årligen återkommande, ordnas numera på en rad platser i USA.

Tjugufem ungdomsledare och socialarbetare från 16 länder och skilda världsdelar har naturligt nog mängder av idéer och erfarenheter att ventilera. Det är just vad vi upplever här i USA, i det drygt fyra månader långa projektet Twin Cities International Program for Youth Leaders and Social Workers, (TCIP). Twin Cities, det är tvillingstäderna Minneapolis och St. Paul i Minnesota, en stat ofta benämnd Scandinavian Center för det starka inslaget av skandinaver. Vi har därför alldeles speciella skäl att känna oss hemma här, vi tre svenskar som deltar i programmet. Vi kom hit i slutet av april och har att stanna här t o m augusti månad ut.

TCIP är en ny utväxt av The Cleveland International Program for Youth Leaders and Social Workers, startad 1955 av Henry B. Ollendorff — Doctor of Law, universitetet i Heidelberg, samt Masters Degree från School of Social Work, Columbia-universitetet, New York. Projektet har växt kraftigt under de senaste åren. Förra året fördelade man deltagarna på — förutom ursprungliga Cleveland — ytterligare två städer, nämligen Chicago och Houston. Innevarande år arbetar man med motsvarande program i Cleveland, Chicago, Philadelphia och Minneapolis/St Paul. Sammanlagda deltagarantalet har sprungit upp till 169 i åldern 22—45 år och de kom från 48 länder. Där är således representanter från hela Skandinavien, från Frankrike, Nederländerna, Österrike, Polen och Jugoslavien. Från Indien kom inte mindre än ett 30-tal, några från Grekland, Jordanien, Israel, Pakistan och Turkiet. Fjärran Östern finns med liksom Afrika, Sydamerika och Västindien. Med denna uppräkning har vi åtminstone presenterat några av de deltagande länderna. Vi nämnde tidigare tre svenska deltagare, men där finns ytterligare fem. I Cleveland och Chicago.

Vad erbjuder detta program en väl kvalificerad, internationell grupp av ungdomsledare och socialarbetare? Det överskådligaste sättet att ge svar på den frågan är kanske att gå tillbaka till Twin Cities och redogöra för hur vi arbetar där. De andra städernas program är i princip jämförbara med vårt.

Till Twin Cities kom vi sista veckan i april efter att ha tillbringat några dagar i New York City för en gemensam konferens med de andra 140-talet deltagare i årets program. TCIP är kooperativt uppbyggt av invånare i Twin Cities och med bistånd av amerikanska utrikesdepartementet.

Målsättningen är att ge personer, engagerade — huvudsakligen professionellt — i ungdomsarbete, barnavård, kriminalvård, kommunala och statliga utvecklingsprojekt etc, möjlighet att mötas för att utbyta erfarenheter och idéer. För att nå detta mål är programmet en kombination av universitetsstudier och praktiskt fältarbete. Det officiella språket är naturligt nog engelska.

De första sex veckorna, som nyligen avverkats när detta skrivs, använde vi för en specialkurs i ungdomsfrågor och socialvård vid School of Social Work, University of Minnesota, Minneapolis. Vi har i denna kurs haft föreläsningar och diskussioner kring en mängd frågor, sådana som statliga och frivilliga program for social välfärd och därmed också en presentation av amerikansk fattigdom — det finns sådan, även om det är populärt att tala om att amerikanarna har så och så många bilar och TV-apparater i varje hem! Vi har hört och sett projekt för psykisk och fysisk rehabilitering, socialt arbete inom och genom skolorna och ungdomsorganisationerna m fl, samt om ungdomsbrottslighet, länkar mellan sociala välfärdsprogram och hjälpsökarna, d v s socialarbetarna, och vi har studerat casework och grupparbete som arbetsmetoder. Som föreläsare och guider har bl a medverkat de mest framstående medlemmar av fakulteten vid School of Social Work. Vi har mött guvernören i staten Minnesota, »norrmannen» Karl Rolwaag, som berättat en hel del om denna skandinaviskt influerade stat.

Från mitten av juni och två månader framöver var vi engagerade i praktiskt fältarbete. Arbetsplatserna består av hemgårdar, dag- och internatläger för barn och ungdom, barnhem, institutioner för psykiskt och fysiskt handikappade och för ungdomsbrottslingar m fl. Vi kan i denna verksamhet berika oss själva och ge våra amerikanska kolleger en hel del synpunkter på och jämförelser med våra egna länders handläggning av motsvarande problem. Som det ofta framhålls från våra nyvunna amerikanska vänner, utgör vår internationella grupp för alla de många hundra barn och ungdomar som vi arbetar med, förverkligandet av begreppet »en värld». De vänskapsfulla kontakterna mellan oss deltagare och invånarna i Twin Cities har en ypperlig grogrund i det förhållandet, att var och en av oss under hela vistelsen här bor i åtminstone tre eller fyra — några av oss betydligt flera — amerikanska familjer.

Hur klaras programmet rent ekonomiskt? I princip ska deltagandet i TCIP vara kostnadsfritt. Medel disponeras genom frivilliga bidrag från amerikanska medborgare, t ex alla de familjer som har oss som inneboende gäster. Organisationer, kooperationer och fonder hjälper till liksom amerikanska utrikesdepartementet och många utländska regeringar. Därtill kommer de insatser — även ekonomiska — som sociala inrättningar och organisationer gör för genomförandet av vårt praktiska fältarbete.

De svenska deltagarna har fått svara för sina resekostnader och utlägg för litteratur o dyl. Efter individuella ansökningar har vissa stipendier kunnat erhållas, exempelvis från Folke Bernadottes minnesfond, Lars Hiertas minne, Hierta-Retzius fonden och Konung Gustaf V:s minnesfond. Ecklesiastikdepartementet har också lämnat ett bidrag till svenska gruppens deltagande. I något eller några fall har deltagarnas arbetsgivare värderat deltagandet i programmet så högt, att de betalar sedvanlig lön under USA-vistelsen.

Det är ganska märkbart att vi uppskattar vistelsen här. Vi kan få en hel del med oss hem som kan komma att höja värdet av vårt vardagsknog, när vi vänder åter framåt eftersommaren. Innan vi lämnar USA skall vi göra ambassadvisit i Washington och ha en utflykt till Niagara Falls, Canada. Vi har fått en utblick och ökad insikt i ungdoms- och socialarbete, som vi också hoppas andra svenska ungdomsledare och socialarbetare ska ta vara på genom att göra sin anmälan för kommande års program.

Hallie Q Brown — hemgård i USA

I nedanstående artikel ger sekreterare Harry Andersson en bild av samarbetet i en amerikansk hemgård, Hallie Q Brown Community House.

Från city i S:t Paul — staden som tillsammans med Minneapolis bildar the Twin Cities (Tvillingstäderna) med över miljonen invånare och belägna i staten Minnesota, USA — kör man på några minuter till negerkvarteren kring Hallie Q Brown Community House. Denna hemgård, som vi skulle säga i Sverige, betjänar kvarteren från Rice Street till Lexington Avenue, från Selby Avenue norrut till Larpenteur Avenue. Mest negrer i området och de flesta på en mycket låg inkomstnivå.

Jämförelser med en svensk hemgård haltar en del. Knappast av det skälet att Hallie till 80, kanske 90 procent betjänar negrer och inte vita. Det innebär ingen skillnad. Den enskilde individen och dennes omätliga värde är det som betyder något, precis som i den svenska hemgården. Man må vara vit eller färgad. Här är förstås grundinställningen om allas lika värde mera av konkret innebörd, och något som man måste kämpa för. Nej, skillnaden ligger i den starkt socialvårdande inriktning som den amerikanska hemgårdsverksamheten har — liksom mycket annat frivilligt arbete på samma område. Det vårdande och nödhjälpande inslaget är alltså mycket markerat på Hallie. Skälet är förstås det, att den yttre nöden är så påtaglig: arbetslöshet, fattigdom och sjukdom. Statliga och kommunala åtgärder är heller inte så omfattande att dessa skulle göra frivilliga insatser överflödiga. Tvärtom.

I Sverige försöker vi hålla isär ungdomsvård och ungdomsfostran som två skilda begrepp. Det första skulle vara det som bl a barnavårdsnämnder, rådgivningsbyråer och ungdomsvårdsskolor sysslar med, det senare en uppgift för exempelvis ungdomsorganisationerna särskilt när det gäller fritidsverksamhet. Här på Hallie finns det ingen anledning att skilja på begreppen. De går ordentligt i varann. Målsättningen är i korthet att genom social service främja hälsa och välfärd för de inom grannskapet bosatta. De huvudsakliga metoderna i detta arbete är gruppverksamhet, case work och samhällsplanering.

På Hallie möter man personundersökaren och övervakaren, som bereds tillfälle att hålla intervjuer och samtal med ungdomar från området som kan vara föremål för utredningar eller övervakningar. Över huvud taget råder ett mycket nära samarbete mellan de social- och ungdomsvårdande myndigheterna och Hallies personal i allt hjälp- och rehabiliteringsarbete. En del av ungdomarna på Hallie har tagits om hand här efter hänvändelser från sociala myndigheter eller rättsvårdande institutioner. Tre gånger i veckan fungerar hemgården som barnavårdscentral. Såväl lokaler som utrustning ställs då till förfogande. Ett helt våningsplan och gården utanför är lekskola för flickor och pojkar i åldern 3—5 år. Man har efter-skolan-verksamhet för de lägre skolåldrarna och för de något äldre finns tonårsprogram och »unga vuxna-klubbar». Under sommaren flyttas mycket av barn- och ungdomsverksamheten ut från Hallie och blir lägerverksamhet i stället. Det är en internatcamp belägen några timmars resa norrut i nationalparken St Croix State Park. Där genomförs i samarbete med Merrick Community Center tre 12-dagars lägerperioder. Dessutom har man dagcampen »Fun-In-The-Sun», där över 100-talet barn i åldern 6—14 år verkligen har roligt och soligt och sköna badtimmar. Tre dagar i veckan går bussen omkring 40 km långa vägen ut till ett orört vildmarksområde, som utan att bli »överbefolkat» tar emot

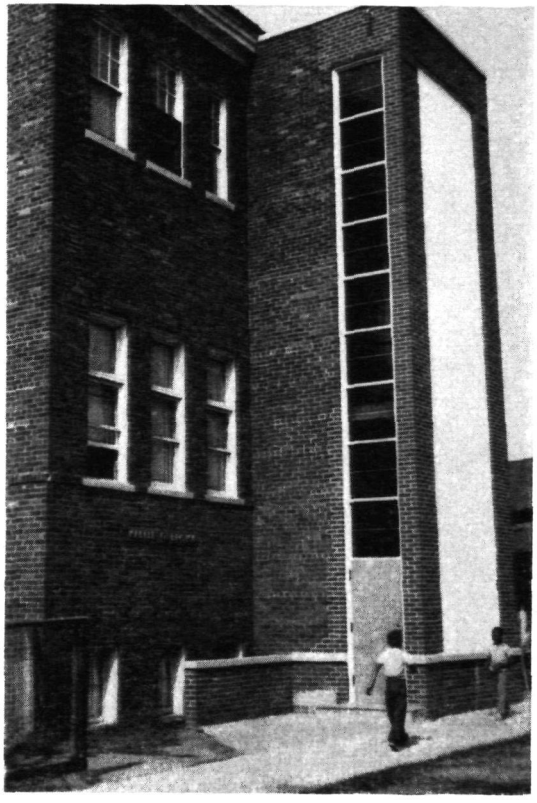
flera hem- och ungdomsgårdars sommarverksamhet. Den fjärde dagen stannar man i stan och går på studiebesök — flygplatsen, tidningen, radio-TV-företag m m. Fredag är det personalkonferens så då får barnen roa sig själva liksom lördag, då det är sommarledigt.

Vuxna finns här i stora skaror, bl a de som har åren inne för medlemskap i The Golden Age — d v s 60-åringarna och de däröver. Det mesta av fritidsverksamheten i området kretsar kring Hallie och omkring 1 500 personer är årligen engagerade.

Särskilt intresse ägnas åt att stimulera till ökat intresse för utbildning. Ett tragiskt åskådningsexempel på hur illa rustad en lågt utbildad människa är visar de arbetslösas skaror i området kring Hallie. Man ger speciell service åt ogifta mödrar, vari ingår hjälp med adoption. Adoption av minoritetsgruppernas barn — mestadels negrers men i viss utsträckning också indianers — bereder stora svårigheter genom bristen på intresserade adoptionsföräldrar. Hallie hjälper också till i åldringsvården. Den verksamheten kommer att utökas för alldeles intill Hallie har just nu byggts ett höghus vari inrymts ett hem för gamla. Dit har Hallie förlagt en hel del terapi- och annan fritidsverksamhet.

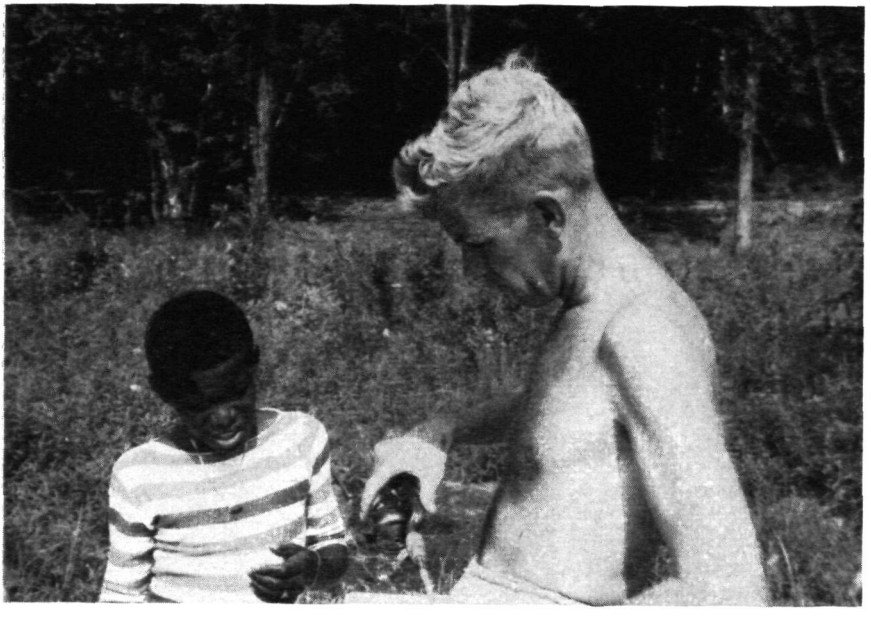
Hallies verksamhet bekostas till 90 procent eller mera av bidrag från United Fund och resten huvudsakligast genom medlemsavgifter, gåvor och donationer. United Fund är en sammanslutning av ett hundratal organisationer och institutioner med social verksamhet. Den arbetar med att skaffa pengar — vilket tycks vara framgångsrikt, bl a metoden »operation dörrknackning» — som sedan fördelas på medlemsorganisationerna allt efter presenterade projekt. Det är alltså den vägen Hallie täcker huvudparten av sina kostnader. Förutom den budgetbyrå som behandlar bidragsansökningarna, finns i United Fund också en byrå för case work, en för hälsovård, en för rekreation och slutligen en planerings- och forskningsbyrå. Här deltar alltså också Hallie. Man sammanträder som regel en gång i månaden och får till stånd en till synes föredömlig planering och samordning av resurserna. Alla skall ha nytta och glädje av Hallie och dess verksamhet, både unga och gamla, den enskilde liksom familjen och oberoende av ras och andra eventuella »skiljaktigheter». Här finns en medveten strävan att utforma arbetet på hemgården så att negrer och vita får arbeta tillsammans. Det gäller också på personalsidan. I början av 50-talet knöts den första heltidsanställda med vit hudfärg till Hallies stab. Ibland har det varit ett par stycken och på somrarna, när det behövs personalförstärkning för lägerverksamheten, blir det genast ytterligare några vita. Den sommaren, när jag själv var engagerad där, hade jag 7—8 vita kolleger.

Men hur kommer det att gå med idén om denna tjusiga blandning av medlemmar? Kanske snart ett minne blott, för här har nyligen byggts en motorväg genom Hallies verksamhetsområde. Alldeles intill Hallie har tre stora kvarter jämnats med marken. 700 familjers bostäder har offrats. De vita familjer som bodde här har lämnat stadsdelen, men endast ett fåtal av negrerna har haft en chans till det. Och negrerna utgör ändock det stora flertalet av dessa hemlösa. De har fått flytta in till redan trångbodda grannar i deras oftast mycket ruffiga kåkar. Ja, det blir ett »ghetto» och man kallar det också så. Ett »ghetto» som för fastighetsägarna ger stora slantar i hyresinkomster. Avkastningen blir förstås inte mindre av att man underlåter att reparera och snygga upp. Miljöfrågorna såsom bostäder och fritidsområden blir i ett sånt här område naturligt

Hallie Q Brown Community House är inte bara ett byggnadskomplex med grundstenar och tegel, trä och metall, utan en levande stadsdelsinstitution, pulserande med samhällslivets ebb och flod. I ett tredjedels århundrade har det hjälpt människor nå ett mera fruktbart liv, både som individer och som medlemmar i samhället i stort. Det är skapat för alla människors välfärd och baserat på respekt för individen och dennes värdighet. Domare Archie L Gingold, styrelsens ordförande.

Vad kan inte en tilltrasslad metrev ge av utsökta tillfällen till otvunget samtal och känsla av samarbete och samhörighet! För att nu inte tala om den delade, dubbla glädjen när det äntligen blev hugg och nånting att lägga på grillen! Vardagssituationer på ett läger t ex ger åt den tränade socialarbetaren/ungdomsledaren utom-ordentliga tillfällen att lära känna de ungas behov, önskningar och förutsättningar. Nära och nästan dagliga kontakter året runt i gemensam och aktiv verksamhet, sådan som bl a hemgården kan erbjuda, ger ovärderliga upplysningar om gruppmedlemmarnas fysiska och psykiska standard, deras anpassning till och utvecklingsmöjligheter i samhället, osv. Därför blir hemgårdens och all annan liknande verksamhet av största betydelse för fostran till ett rikare liv.

I väntan på bussen som skall ta oss till campen har några av ledarna en sista genomgång av dagsprogrammet.

Ut från stan, visserligen bara 50—60 minuters väg men ändå, till ett väldigt »vildmarksområde».

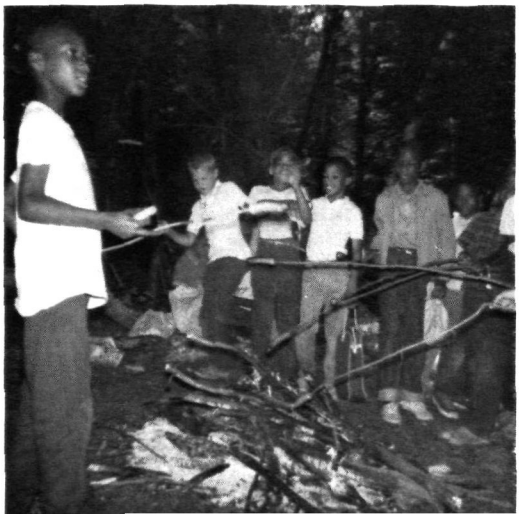
Med varsam hand har stiftelsen för denna mark ordnat med goda badmöjligheter och enklare byggnader för förvaring av lek- och annan utrustning.

Man orkar inte alltid ge sig ut på hajk. Då kan det vara skönt — och nyttigt — att ha en liten stillsam »Eva-kurs» . . .

De dagliga badtimmarna var förstås efterlängtade när termometern visade 100—105 grader — Fahrenheit, förstås, men i alla fall!

Blev det enformigt med de medhavda lunchsmörgåsarna, grillade man korv eller lagade andra kulinariska läckerheter som »Slappy Joes» och mycket annat lika mystiskt — och smakligt!

nog ett skötebarn för en institution som Hallie. Man blir bekant med nöden och behoven. Man känner sitt område och människorna där och man anstränger sig för att hjälpa, stödja och rätta till. Och man planerar för att förebygga.

Framtiden, redan den allra närmaste, för med sig nya och ökade anspråk på Hallies resurser och förmåga till kraftinsatser. Där är de exempellösa bostadsproblem som motorvägsbygget skapat. En betydande ökning av antalet barn tvingar fram ökad kapacitet på lekskolan och andra lekområden. Därtill kommer att man kontinuerligt måste öka ut programmet för att möta nuvarande och kommande behov som överhuvudtaget uppstår i en häftigt expanderande stadsdel. Men de ansvariga i Hallies styrelse kan finna en viss förtröstan i det faktiska förhållandet att man har omkring 150 000 dollars i en byggnadsfond och en socialt mycket välutbildad personal.

Det är ett faktum att mycket av barn- och ungdomsverksamheten i Sverige — såväl i kommunal som ungdomsorganisationernas regi — mer eller mindre vilar under sommarmånaderna.

På Hallie Q Brown hålls verksamheten i gång i stort sett året om. För barnens fostran innebär detta, att man inte släpper kontakten med barnen och låter dem hållas vind för våg i stan när föräldrarna arbetar eller av andra skäl inte kan utöva tillsyn över barnen.

Över huvud taget anser man vid Hallie Q Brown sommarverksamheten vara så viktig, att man börjat att även hålla tonårs- och annan ungdomsverksamhet igång vid hemgården under kvällstid.

Låt oss verkligen se över vad vi kan göra här i Sverige till nästa sommar!

Negern i Twin Cities

Det vore onekligen oförskämt att tala om rasförföljelserna i Alabama och andra delar av Södern på samma dag som man talar om förhållandena i the Twin Cities. Det vore orättvist gentemot de vita i dessa städer. Här åker vit och färgad i samma buss och på vilka sittplatser som helst. Man handlar i samma affärer och äter på samma restauranger. Men hur det än synes fungera, så skall man akta sig för att dra för snabba slutsatser. Kring hemgården Hallie, som vi talat om på annat ställe, en typisk negerarea, kan man omöjligt hitta en negerägd affär. Bankerna vägrar helt enkelt att ställa erforderligt kapital till förfogande för en neger att köpa och driva en rörelse. Bankerna har så många svepskäl för sin vägran, när de sätter den sidan till. Den vite väljer gärna sitt umgänge efter hudfärg. Grannarna skall inte ha anledning börja viska om att man blandar sig med negrer. En »orädd» vit familj som jag umgicks mycket med, villaägare X, i ett helt »vitt» område, skrämde hjärtat upp i halsgropen på grannarna, när de tog emot besök av en negerfamilj. Hjärtana kunde återta sina normala lägen vid bedyrandet att man inte tänkte sälja sin villa till negerfamiljen, eftersom man över huvud taget inte hade för avsikt att sälja den. Grannarna behövde inte riskera stort prisfall på sina villor och omaket att flytta.

Ett annat exempel. Hallie hade nyanställt en vit flicka på något över tjugo år, examinerad från college. Det är inte lätt för henne att ständigt bära med sig föräldrarnas — som hon fortfarande bodde hos — ogillande att hon tagit arbete bland negrer. Hon kan inte ta med sig hem någon av sina färgade arbetskamrater,

MARCH ON WASHINGTON. En demonstration för negrernas likaberättigande av aldrig tidigare skådat format. Över 200 000 människor, såväl vita som negrer, marscherade från Washingtonmonumentet till Lincolnminnet, Washington DC. Värdigt, utan hat till någon och med bedövande kraft, skrevs historia, denna i dubbel bemärkelse vackra dag, den 28 augusti 1963. Negrernas kamp för arbete och frihet är icke förgäves.

manlig eller kvinnlig. Vad skulle grannar och släktingar säga? Nej, det gick nu inte för sig. Kunde man inte hindra dottern att arbeta bland och med negrer så skulle man åtminstone sätta stopp för några negerbesök i hemmet!

Rasfördomarna finns där. Att få bort dem och öka toleransen tar sin rundliga tid. Men det kan lyckas när man lär känna varann — som på Hallie. Mindre av fördomar och så småningom skall en lag sådan som Minnesota Fair Housing Act — i kraft sen januari 1963 — också i verkligheten komma att betyda att man inte diskriminerar negrer vid bostadsaffärer.

Summary

A GREAT PROBLEM AND GREAT DANGERS

Page 9

The New Temperance Law of 1954 implied increased demands on the temperance care offered by society and a strong growth of the number of people engaging our aid, says Olof Burman, director of the Stockholm Temperance Board, mentioning that the number of clients in the whole country increased from 39,000 in 1954 to 86,000 in 1961. One of the reasons is the decline of temperance. In 1961 19,000 of the cases mentioned were given a thorough treatment, half of the remainder were interviewed and given recommendations and the rest were only checked in the registers. It can hardly be said that much is done to induce people with alcohol difficulties to turn to the authorities. It is deplorable that the restricted resources make efficient rehabilitation in individual cases difficult. Very important are the preventive measures, where education and information can do a lot of good, but they are worthless as soon as a person has become alcoholized and their number is growing from day to day. Neither interference by the police nor restriction of sales can resocialize the alcoholic. Besides one patient can infect lots of people on the decline. This is particularly deplorable with regard to the effect on young drinkers. As to the female patients it is no longer true that the majority are prostitutes, quite the opposite. In Stockholm they made up less than 10 % of the female cases! It is reckoned that 200,000 children in this country grow up in homes where there is abuse and much of youth criminality can be ascribed to this source. The slightest improvement of the alcohol situation is a big gain in the social situation of people in our society.

Under previous legislation the temperance boards worked only with clients who were far gone, they had grave medical defects and there was a low percentage of improvement. The lack of methodical research in the field of treatment has contributed to this low standard. Much hope is now put on the new alcoholic disease department of the Karolinska Sjukhuset.

Alcoholism being a complex social and medical problem, resources should include well trained medical and psychological personnel. There is a lack here, the job as such is rather tough and wages are not attractive. Another problem is the competent authority. Mental hospitals run alcoholic departments but general hospitals usually close their doors to the alcoholic. With the exception of Stockholm City hospital authorities seem to be negative on this point. The alcoholic is a medical case. A satisfactory point is that the National Labour Market Board has started sheltered work for alcoholics to prepare them for a return to the open market. The question is whether resocialization courses in residential schools and sheltered housing could be considered.

Institutional care is given by personnel with great ambition but imperfect resources. Big problems are the lack of adequate leisure time occupation and materials and also unsatisfactory medical attendance.

Also the financial situation is far from satisfactory. When closely examined, almost every case of social misery in this country proves to have its source in alcoholism.

THE TEMPERANCE BOARD ORGANIZATION

Page 32

The temperance board of Stockholm has seven delegations for ordinary cases, one institutional delegation, which forms the management of the homes and institutions belonging to the board, and one delegation for questions concerning driving licences. The temperance legislation of 1954 and the deterioration of the temperance situation have eminently contributed to widen and differentiate the activities of the board. Since the customers pass-book for buying alcohol was abolished in 1955, the frequency of misdemeanour from drunkenness in Stockholm is nearly three times as high as before in percentage of the number of inhabitants, if the situation is to be judged by the number of delinquents taken by the police for drunkenness.

The field organisation of the board, employed in active work for alcoholics, consists of district bureaux, each of them serving an area with 50 000—60 000

inhabitants. Two special bureaux attend to all the women clients in the town. Three bureaux work among the single men, who live in cheap lodgings (doss-houses) or who are without lodging. A special section tries to come in contact with such people. A youth bureau receives men between 21 and 25 years of age from the whole town. In the evenings and on holidays someone is on duty to give aid and advice in urgent cases.

Working methods can be described as continual contact, supervision and voluntary or compulsory institutional care. The activities of the district bureaux mainly consist of supervision in connection with medical and supporting efforts in agreement with the client in order to try to keep him in his ordinary surroundings. If institutional care is necessary, voluntary treatment is first attempted. During the last years there is a noticeable decline in the number of decisions to impose compulsory institutional care, whereas the extent of voluntary measures has increased.

Two medical stations are occupied with the clients from the district bureaux for examination, consultation, care and home calls. The medical arrangements belonging to the medical board of the town concerning care of people suffering from alcoholism have much larger dimensions. Two dispensaries for alcoholics give treatment to acute cases as well as continual attention to the chronic. Such patients visit the dispensary regularly for observation psycho-therapy and medication. Hospital care is afforded by the board in two special wards. The dispensaries are mainly used by patients, who seek and receive treatment without interference from the temperance board. Medical care of alcoholics without any connection with the temperance board is also obtainable in mental hospitals and in a number of dispensaries managed by the medical board or privately.

With the temperance law of 1954 the duties of the board were no longer confined to the cases addicted to drink but also involved cases of less serious abuse of alcohol. The latter cannot be treated by compulsory methods, instead voluntary cooperation from the patient is called for. For this reason an Information bureau has been established, which spreads information to stimulate people with alcohol problems to apply for help. The bureau tries to contact people by sending them letters offering it's services. The bureau is managed by a social inspector with the aid of ten social workers and permanently employed doctors, psychologists and nursing personnel. The consulting office of the bureau recruits and trains voluntary workers for supervision purposes, helps to inform and give further instruction to the board's own personnel and circulates information specially of a preventive kind.

As a new method of aid Swedish temperance care started boarding homes in 1921, where board and lodging is offered at a very low price to clients, who have work but need the support of a sheltered home and a certain supervision during leisure hours. Stockholm now has the disposal of several such boarding homes of which one is for women. One home functions as a temporary abode for after treatment. Curators in this home try to procure work, lodging, equipment etc in order to help people, who have left an institution, to settle down in orderly conditions. Another kind of aid is given in employment homes, which are managed by the unemployment relief committee in collaboration with the temperance board. The clients perform sheltered work, receive full wages and pay a small amount for board and lodging. A curator in the home is in charge of supervision and occupation during leisure hours and gives aid in social questions. The clients mainly consist of a residue of unemployed with great difficulties of adaptability and of clients who have been given leave on trial from the institutions of the temperance board. This kind of sheltered work with a boarding home has made it possible for clients, who would otherwise have had to be directed to institutions, to conform to better habits and do regular work. Investigations show the necessity of such measures especially for the accumulation in the capital of people, who are lonely, rootless, often alcoholized and in other respects defaulting and who live in disorderly housing and working conditions.

The temperance law having laid stress on measures of a voluntary character it became necessary to establish special homes for voluntary clients. The board in Stockholm now owns several such homes.

Future development is required especially of the kind of aid consisting in boarding homes and sheltered work, in Information bureau activities and in collaboration between the temperance board and medical organisations, most of all for the socially maladjusted clients. Further measures will also be in demand when the new criminal law comes into force. The law offers the courts an opportunity to hand over criminals to the care of temperance authorities. A question of great interest for temperance care, which is now being investigated, concerns the methods of arresting drunkards. An important step towards appropriate care of young people, who have been taken for drunkenness by the police, is that a special ward with ten beds will be opened for them in one of the town's alcoholic dispensaries.

The expenditure in 1963 of the temperance board in Stockholm amounted to more than 13 million crowns, 3.6 millions of which were used for homes and institutions belonging to the board and nearly 2.5 millions for the medical activities of the medical board. A subsidy of 8 millions was granted by the state.

A THERAPY FOR PEOPLE WITH ALCOHOL PROBLEMS Page 44

The treatment of alcohol problems is an unsolved question, says Clarence Blomström, of the Stockholm City Information Office on Alcohol. It is partly a medical problem and an acute case can be "cured" quite quickly. But the main causes including perhaps heredity, personality, surroundings, physical ailments or defects and conditioning to misuse are not so easy to establish. Treatment has to depart from an investigation of the patient's situation before the acute condition. Contact must be established with his wife, his surroundings changed if necessary including aspects of housing, leisure time, employment etc. During the 50's the medical side has strongly developed with institutions of its own but no joint therapy has been organized. Through the establishment of the above-mentioned Office employing two inspectors, 10 social workers, 2 physicians, 1 psychologist, 2 nurses and 7 administrative employees a socio-medico-psychological unit has been created. Two groups of matters are handled.

The first contact is with the social worker who interviews the client, arranges for immediate medical treatment in acute cases, collects all necessary information on job, home and other conditions and makes an entry in the case record book. The office's work is based on team-work: a fixed hour a week is used for a discussion of cases and questions of principle. Treatment, prognoses and indications are established there. After discussion with the social worker the client is handed over to the doctor and nurse for sedative and antidotal treatment. A small number are sent to the psychologist or to a hospital for treatment of diseases. In 1963 3,614 cases (242 women) were handled, implying about 10,300 contacts. A break-up of figures is given on p. 49 also indicating treatment at medical clinics. Unfortunately it is impossible to account for the result of treatment. A previous investigation has been reported in this magazine and indicated an improvement of 50—60 %. The best results seem to be obtained through systematic talks with patients and casework combined with aid, both medical and other. Important is the fact that the patient understands there is complete secrecy and great generosity as the alcoholic seems to suffer from a greater amount of distrust than other social clients. The secrecy is definitely established for those who spontaneously visit the office.

PRIVATE HOMES FOR ALCOHOLICS Page 53

With the new approach to temperance care, stressing aid, the demand of private homes for patients who should not be mixed with far gone clients, patients who were in need of recuperation after intensive treatment in hospital or infirmary. Patients registered with the information office can after staying some time in a private home return to out treatment. The temperance board has a special allocation centre for them. All private homes have full-time nurses and the temperance board's doctors pay regular weekly visits. The Lida home, whose superinten-

dent Arne Urberg was interviewed is also visited by a psychologist who has group talks with patients. The doctor, psychologists and the home's personnel have regular therapy sessions where they discuss patients and treatment. The homes are generally beautifully situated, there is ample opportunity for recreation, games, TV, library. Work and training therapy occupy a big place and most homes have workshops with modern machinery. Mental and physical endurance are trained to help the patient overcome irritating, unpleasant moments in the routine of ordinary life. One of the difficulties is often to procure a dwelling. The time a patient is to stay is now adapted to personal circumstances. There are few restrictions, but two are necessary, no alcohol must be introduced and no patient is allowed to arrange about medicine privately. On the training and work side a difficulty is encountered in connection with the work objects since one has often to contract production of a certain amount and the turnover of patients must not be too fast as every one has to be trained. But the regular work must not make us forget that the problems of the patient must be solved before he is released.

MODERN PR ABOUT TEMPERANCE CARE — A 10 MIL. KRONOR PROPOSITION Page 57

Interpreting a paragraph in the temperance law, the Stockholm Temperance Board has organized large scale information to reach not only alcoholics, but every private citizen, employer, union and schoolchild with information about the danger of alcohol. This is done through general information, visits, letters, telephone talks, conferences, etc. Voluntary helpers of the board are selected, trained and followed up. The wives of clients are collected for group activities and holidays. Special contact is maintained with useful organizations obtaining grants through the board. The temperance board employs 265 officers and the medical service is headed by five full-time doctors, the board's budget is 10 mil. kronor per year, of which 3/4 is paid back by the government.

Jointly with the National Labour Market Board and Organizations of Employers and Employees courses are arranged at Lejondal for contact men in industry and government offices. One-day conferences have been held with judges, district physicians and nurses, homemakers, clergymen. Conferences have also been arranged and will continue in the various industrial areas of Stockholm.

The office has a list of 170 men and women willing to sacrifice their spare time on helping the board. Quite a lot of time is spent on their training. Among these voluntary helpers are: *contact men* whose work is based on a voluntary agreement between the alcoholic and the information office or temperance board, *probation officers* appointed by the temperance board. If the client refuses to accept a voluntary helper an officer will have to interfere. Last year 120 voluntary helpers handled 346 probation and contact jobs.
cover all problems.

UNWELCOME EVEN AT THE DOOR OF THE TEMPERANCE HOME Page 71

We associate with the dregs of society, says inspector Gösta Hjalmarsson of the temperance board's outside division, and oscillate between alcoholic and criminal care. Most of our clients live on petty theft or begging, sometimes they are released on probation and start drinking at once. The temperance institutions don't want them back. Our division was started in 1959 when liqour had been free for some years and the number of habitual street drunkards showed a sharp increase. We have established very close cooperation with the plain clothes patrols of the police. They lead us to people living in deserted cars and houses to be demolished or even under the open sky in parks. We send the worst cases to an institution where they are reasonably restored in three months at least physically. Those who are in a good condition are sent on relief work. Only very few of the men we contact agree voluntarily to be aided. Some of them are in no condition of being talked to even. We are acquainted with about 1,800 male alcoholics without any foothold. For practical purposes the board has divided the town into three districts and we have taken over 150 cases of alcoholic vagrants in central

Stockholm. If we intensify our work and the police aid us to "clean up", they move to other parts of the town, which is visible from a flare up of theft, broken-in cars, stolen cameras etc. In October we found 80 men sleeping in the open in one district, most of them suffering from mental or physical handicaps. Our work is to find them in the field and aid them. The most adequate solution would be more relief work with well-arranged accomodation and more sheltered work. To leave vagrants alone is inhuman.

An organization for coordinated supervision would be a help to voluntary supervisors, says one of them, Mrs Holm, who has ten years' experience and stresses the point that officers of the board have to protect their private life and look after paragraphs, whereas voluntary supervisors think feelings are as good an argument as facts. The information office with its consulting division is adequate for the big lines of action, but those details the voluntary contact people and supervisors can't handle without advice from an officer, would make a special coordination centre desirable. The fee 25 kr per client per month does hardly pay the trouble, what is required here is patience and a burning desire to help one's fellow man.

THE ALCOHOLIC'S WIFE — THE BOARD'S BEST ALLY Page 84

At a very early date the Temperance Board understood the importance of contacting the wives of alcoholics, says Erik Svensson, mentioning the group activity arranged in winter, comprising lectures and social meetings for large groups and therapy groups under guidance of a psychologist for a restricted number of participants. The lectures range from social medicine to modern art, sometimes a visit to a museum, and are concluded with a social gathering were coffee is served.

Very often the wife of the alcoholic has to share his fate of being considered a pariah. They often suffer from discrimination and to alleviate their lot the board in collaboration with the housewives' holidays board arranges special holidays for the wives of alcoholics. Their children are taken care of elsewhere and the stay at the holiday homes is free of charge. If the taxable income is below 5,700 kronor, the railway ticket is paid for by the holiday board.

"IT'S EASIER TO HANDLE 10 ALCOHOLIC MEN THAN ONE WOMAN", Page 89

says Doctor Kerstin Andersén, who handles young people and women at the Temperance Board's medical clinic. Most of the patients have been summoned and they hate it. It is necessary to point out that we don't act on anonymous information and prefer the informant to appear in person. The general attitude towards a woman alcoholic induces a strong feeling of shame in the patient, and they are often severely damaged both physically and mentally. A big problem is what to do about the children and the husband when the patient is married. To be deprived of custody is very hard and whenever there are prospects of recovery the mother is given a chance to keep her children under supervision of the child welfare board.

The normal number of visitors is 30 a day, 45 after a holiday. Patients are also contacted in their homes and when taken by the police. There is a deplorable increase among old age pensioners, among housewives, professional women with or without children and queues at alcohol clinics have to wait six weeks, so what we need is an antidotal treatment centre.

SEMI-INSTITUTIONAL CARE A SOLUTION FOR MANY WOMEN Page 93

For the cost of 100,000 kronor for repairs and 50,000 kronor for furniture a boarding home has been created for women. The inmates take up their residence temporarily after treatment by the temperance board. They are between 21 and 66 years of age, pay 7.50 a day for a single room (the actual cost is 4 times that amount), and it enables them to save a little money till they leave. This is a sheltered semi-institutional care, the inmates have to be home by 10 o'clock, but they can obtain leave to stay away a night or come later. Mrs Kvarnström who

superintends the home has to stand outbreaks of temper and the restiveness of not knowing what to do at weekends, but her experience shows that more homes of the type are strongly required, but without any limit to the length of stay. It is apparent that many women inclined to alcoholism manage all right if they can stay in sheltered surroundings.

"TV MUST TAKE UP HIDDEN ALCOHOLISM AMONG WOMEN", Page 99

says a representative of the Link Society for women, which has been active in Stockholm for five years now and has meetings two evenings a week. "The sales propaganda for wine in the underground stations and elsewhere is criminal stupidity. Wine is the gateway to alcoholism for a woman and it is often the isolation of suburbia which makes them start. For younger women and girls, cramped housing is the greatest danger. Going out means going to a restaurant and drinking. Most of the new members have been drinking for up to 14 years. But nowadays there are quite a few young women, and we are grateful for it, they have a good chance to free themselves."

ALL YOUNG PEOPLE REPORTED FOR DRUNKENNESS ARE SUMMONED FOR AN INTERVIEW, Page 101

says inspector Erik Ström of the Youth Division, which was opened in 1944, but handles all young men (21—25), 350 last year, who do not answer the summons of the Information Office. Very often theirs is an isolated indiscretion, maybe the first time they've ever drunk too much and they are released after the interview. If there are real problems we maintain contact and if necessary we appoint a probation officer and if that doesn't help we send the patient to a convalescent home. Only as a last way out we use compulsory treatment in a home for inebriates. The greatest problem at present is that there is not one boarding home for these young people, as the milieu is an important factor. Another difficulty is the growing number of drug addicts. It is very difficult to make them talk, the fear of the drug-peddler's revenge on those who "squeal" is strong.

ALCOHOLIC DISEASES ARE RARE AMONG YOUNG PEOPLE — BUT ALCOHOLISM IS NOT Page 104

We'll have to distinguish alcoholism from abuse of alcohol and those in their turn from other social disorders accompanied by abuse of alcohol says a representative of the Swedish Link Society, (= Alcoholics Anonymous). We discovered that quite clearly when we took care of youngsters who did not work, stole cars and drank. Those who had real alcohol problems looked for the company of older link members who could aid them and assist them in overcoming their anguish. Formerly most men were about fifty when they approached us, nowadays the average is 30 to 40 years old. Alcoholism starts earlier. Their throubles are always the same, no lodgings, no job, unpleasant surroundings. Without a dwelling and regular occupation no alcoholist can stay sober. In acute cases hospitals give help only when a dangerous state of delirium is reached, some private doctors sacrifice much time to help. Without them the Link Society's aid station wouldn't work. The rent of their premises is paid out of grants from the City of Stockholm and the Government. Those who work there are not only unpaid, but have to pay expenses out of their own pocket?

A VOLUNTARY SUPERVISOR HANDLES MORE THAN ALCOHOLISM Page 110

A voluntary contact man now working for the UN, tells about his experience in one successful and one unsuccessful case. He expresses his admiration for the knowledge, experience and ability of the welfare officers without whose help a voluntary worker can't manage. But he finds there is too much "institutional" thinking in this country. Young men are sent to institutions to mix with elder

alcoholics, they are not taught to work properly and lack personal contacts, their stay in the institution appears meaningless to them. Mr Danielsson also considers it a grave error that the bonds between the contact man and his client are interrupted when the latter is sent to prison for some time, particularly in that situation he would seem to need the help of a person he can confide in. As to contact it takes at least a year to gain the confidence of a client.

HOMEMAKING DAUGHTERS IN THE CAPITAL ARE MADE MUNICIPAL EMPLOYEES Page 117

An investigation among single women aged 50—66 years in Stockholm has shown that this group is relatively much larger in the capital than elsewhere and is growing still. The report covers their incomes, housing, occupation, training, need of contact, maintenance liabilities and health. Numbers are shown on p. 117. The total population of single women is 44,000 and the interviewed group 1,063. It appeared that they definitely belong to the low income groups 25 % having an income under 5,640 kr a year and only 25 % coming up to over 1,130 kr a month. The median incomes shown on p. 123. It can easily be established that the single woman has smaller possibilities of making a living than a man. Two thirds lack a real vocational training. As is seen from the table on p. 124 single women are few among qualified professions and overrepresented among low paid jobs. As to domestic aids half of them are under 20 and the other half middle-aged or older. Although many of them pronounce an interest in retraining they are rather vague, with a preference for office work and nursing. An important number do additional unpaid chores for relatives, parents etc. and it is established that about 500 women look after sick or old parents or relatives without being paid. The government has now suggested that local authorities pay five kronor per hour to these homemakers thus giving them the right to sick insurance and a retirement pension. Besides a homemaking daughter whose parent dies or is sent to an institution has an official status when looking for a job if she has been a municipal employee in this capacity.

The health of the interviewed group has been examined and appears from the table on p. 128. Two thirds were quite fit for work, a group corresponding to 10,000 of the investigated population were not quite ablebodied and about 4,700 incapable of work.

The investigation carried out by the City College Committee for Women's Problems has previously penetrated the financial and economic conditions of the single mother, i.a. leading to the permission for a single mother to be retrained if this is necessary with regard to her children's situation even if she has a job.

AN INSTITUTE OF SEXUOLOGY IN STOCKHOLM Page 152

As yet there is no special research in Sweden on sexual-psychological pedagogics although teachers are given four hours of methodology and since 1963 students of the Pedagogy Division of Stockholm University follow a seminar on the methodology of sexual education. The lecturer is Maj-Briht Bergström-Walan who has pointed out to the Stockholm authorities that there is a real need for a research institute. It is very important also that teachers are trained in giving instruction in the ethical side of family formation as well as the biological side. At present their training is inadequate. The Institute ought to be attached to the Stockholm University and collaborate with educational and guidance authorities.

FROM CARAVAN AND CAMPFIRE TO A FARSTA FLAT Page 135

Sweden counts about 800 gypsies of whom 300 live in Stockholm. An investigation in Stockholm has shown that theirs is an unhealthy way of living not regarding the fact that they have been deprived of education. 65 % of those over 16 years old could neither read nor write. This nomadic people could celebrate an important milestone on 6 May 1964. On that day the last gypsy family in Stockholm

moved into a modern flat. But this does not solve all their problems, to integrate them will take more than a generation. Central heating and a bathroom are all right, but adapting oneself to modern surroundings and cutting off old customs and superstitions is a tough process. The bonds of clanship are strong and sometimes break the regularity of their life so that children don't go to school and fathers stay away from their jobs from time to time. Much good is done by ABF the Swedish W.E.A., who with grants from the Labour Market Board have arranged educational circles among the gypsies, not only teaching them reading and writing but citizenship in groups consisting of 15 gypsies and 5 to 10 non-gypsies. Plans are afoot also for starting a people's high school for gypsies.

Till Socialstyrelsens bibliotek inkommen litteratur under fjärde kvartalet 1965

ACCEPTANCE and resistance. A résumé by the secretariat of OECD of "Workers' attitudes to technical change" by A Touraine and associates. Paris 1965.

ALEXANDERSEN, J, HALCK, N & SKOTTE, LENE. Den private alderdomssikring. En undersögelse af, i hvilket omfang befolkningen i alderen 21—61 år tilvejebringer midler til sikring af alderdommen. Khvn 1965. (Socialforskningsinstituttets publ 19.)

ALKOHOLKONFLIKTEN 1963. Medicinska verkningar. Informationskonferens anordnad på Wenner-Gren center av Statens medicinska forskningsråd. Sthlm 1965. (Wenner-Gren center. Svenska symposier 6.)

ALKOHOLTERMINOLOGI. Finska, svenska, engelska. [Stencil.] Hki 1965. (Oy alkoholiliike Ab.)

ANDERSON, IVAR. Otto Järte — en man för sig. Sthlm 1965.

ARBETARSKYDDET under debatt. Utg med anledning av yrkesinspektionens 75-åriga verksamhet. Sthlm 1965. (Arbetarskyddsverket.)

BARNAVÅRDSNÄMNDEN. 2 uppl. Lund 1965. (Sociallagarna 3.)

BEIJER, G. National rural manpower. Adjustment to industry. Analysis of policies and programmes. Paris 1965. (OECD. Labour mobility 3.)

BERTRAM, V & PETERSEN, N C D. Spil og sport. Til börneidrætspladser, parker, gårde, haver, lege- og campingpladser. Khvn 1965.

BJERKE, K. Indkomst- og lönfordelinger. Khvn 1965.

BONNICHSEN, R & YGGE, B. Swedish research in malt beverages. Sthlm 1965. (Meddelande från Institutet för maltdrycksforskning. 15.)

BOSTRÖM, J & LINDERS, J. Indrivning av fordran genom lagsökning och betalningsföreläggande. Sthlm 1965.

BRATT, NANCY. Samtal och behandling. Metodik vid socialt arbete. Övers från danskan av Inger Nelson. Sthlm 1965.

DE LAVAL, G [m fl]. En stadsdel försvinner. Saneringen av Stigberget i sociologisk belysning. Sthlm 1965. (Svenska riksbyggen.)

[DOUBLET, J.] Les régimes complémentaires de retraites par répartition. Paris 1965. (La documentation française.)

DRUG ADDICTION in youth. Ed by *E Harms*. Oxford [m fl] 1964.

DUNLOP, ANNE B & MC CABE, SARAH. Young men in detention centres. Lond & New York 1965. (International library of sociology and social reconstruction.)

ELIASSON, G. Investment funds in operation. Sthlm 1965. (Konjunkturinstitutet. Occasional paper 2.)

FÜRST, P-E. Brottsbalken. Grundregler, påföljder, fingerade rättsfall. Sthlm 1965. (Jag och min rätt.)

FÖRENTA NATIONERNA.

Investment laws and regulations in Africa. New York 1965. (Publ 65. 2. K. 3.)

Report of the seminar on housing statistics and programmes for Asia and the Far East, Copenhagen, Denmark, 25 Aug—14 Sept 1963. New York 1965. (Publ 65. 2. F. 12.)

— Department of economic and social affairs.

World housing conditions and estimated housing requirements. New York 1965. (Publ 65. 4. 8.)

— Economic commission for Africa.

Patterns of social welfare organization and administration in Africa. New York 1964. (Publ 65. 2. K. 4.)

Training for social work in Africa. New York 1964. (Publ 65.2.K. 5.)

— Economic commission for Asia and the Far East.

Basic statistics for formulating and implementing plans of economic and social development in countries of Asia and the Far East. New York 1965. (Publ 65. 2. F. 8.)

Economic survey of Asia and the Far East 1964. New York 1965. (Publ 65. 2. F. 1.)

Report of the Asian population conference and selected papers (held at New Delhi, India, 10—20 Dec 1963). New York 1965. (Publ 65. 2. F. 11.)

— Economic commission for Europe.

Economic survey of Europe in 1962. P 2. Economic planning in Europe. Geneva 1965. (Publ 65. 2. E. 4.)

GLASER, D. The effectiveness of a prison and parole system. New York 1964.

GYLLIN, Y. Förbund på sju hav. Händelser och gestalter i sjöfolkets historia. Annorlunda loggbok utg av Svenska sjöfolksförbundet vid halvsekeljubileet 1964. Gbg 1964.

HALL, P [m fl]. Patienten och datamaskinen. Medicinsk automatisk databehandling. Sthlm 1965. (Folksams hälsoråds faktaserie. 1.)

HAMMARSKJÖLD, K. Efta. Sthlm 1965. (Världspolitikens dagsfrågor 1965: 7.)

HEMMAFRU byter yrke? Fem uppsatser till en radiokurs av . . . red av *Monica Boëthius*. Sthlm 1965. (Sveriges radio.)

HOLMQVIST, N. Värdering av lantbrukets ekonomibyggnader. Lund 1965. (Statens lantbruksbyggnadsförsök. Meddelande. 202.)

HÖJER, K J. Svensk nykterhetspolitik och nykterhetsvård. 2 uppl ombesörjd av *T Sjöberg*. Sthlm 1965.

INDUSTRIEN och kommunernas samhällsuppgifter. Sthlm 1965. (Industriens bostadsförening.)

INTERNATIONELLA ARBETSBYRÅN

The enterprise and factors affecting its operation. Geneva 1965. (Introduction to management series.)

Labour faces the new age. Purposes, structure and work of the I L O. A workers' educational manuel. Geneva 1965.

Safety and health in agricultural work. Geneva 1965.

JOB REDESIGN and occupational training for older workers. International management seminar London, 30th Sept—2nd Oct 1964. Paris 1965. (OECD.)

JOHANSSON, SVEN-ERIK. Kreditbedömning ur nyare företagsekonomiska perspektiv. Föredrag. Sthlm 1965. (Skrifter utg av Svenska bankföreningen. 92.)

KARLGREN, Hj. Skadeståndsrätt. 3 uppl. Sthlm 1965. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning 1.)

KARLSSON, PER-OLOF. Kriget i Vietnam. Sthlm 1965. (Världspolitikens dagsfrågor 1965: 10—11.)

KNUDSEN, RITA. Störrelsen af de sociale underholdsydelser. Khvn 1965. (Socialforskningsinstituttets publ 20.)

KVICKSILVERFRÅGAN i Sverige. Sammanställning från Informationskonferensen rörande kvicksilver anordnad d 8 sept 1965 av 1964 års naturresursutredning. Sthlm 1965.

KVINNOBEFORDRAN. Red: *R Jüring*. Sthlm 1965. (Folksam.)

LAGEN om allmän försäkring samt lagen om yrkesskadeförsäkring m fl författningar. Red av *I Holmquist*. 3 uppl. Sthlm 1965. (Föreningen för främjande av den allmänna försäkringen.)

LARSSON-COHN, U. Preventivpiller och andra skyddsmedel. Praktisk rådgivning om aktuella barnbegränsningsmetoder. Sthlm 1965.

LETTENSTRÖM, GERD SKOE. Ekteskap og barnetall — en analyse av fruktbarhetsutviklingen i Norge. Oslo 1965. (Artikler fra Statistisk sentralbyrå. 14.)

LJUNGGREN, E. Förekomsten av njursten hos de anställda vid bryggerier i Göteborg. Sthlm 1965. (Meddelande från Institutet för maltdrycksforskning. 14.)

LÅN och bidrag till bostäder. Sthlm 1965. (Bostadsstyrelsen.)

MACHLUP, F. Involuntary foreign lending. Sthlm 1965. (Wicksell lectures 1965.)

MILJÖPROBLEM på en institution för handikappade barn. Kursmaterial för studiecirkel. Sthlm 1965. (SVCR:s skriftserie. 11.)

MÖGLESTUE, I. Kriminalitet, årskull og ökonomisk vekst. Oslo 1965. (Artikler fra Statistisk sentralbyrå. 12.)

NORDBOTTEN, S. Desisjonstabeller og generering av maskinprogrammer for granskning av statistisk primærmateriale. Oslo 1965. (Artikler fra Statistisk sentralbyrå. 12.)

NORDISKA RÅDET.

13:e sessionen 1965, Reykjavik. Sthlm 1965.

NORSTRÖM, G. Världens handelstonnagebehov och svensk varvsindustri 1964—80. Sthlm 1965. (Småtryck från Industriens utredningsinstitut. 34.)

NY i Sverige. Handbok för myndigheter och enskilda om utlänningars rättigheter och skyldigheter. Sthlm 1965. (Svenska institutet.)

OTTESEN-JENSEN, ELISE. Och livet skrev. Sthlm 1965.

PAULSSON, EVA & TH. Hemma hos oss. Sthlm 1965. (Svenska riksbyggen.)

PLOGVALL, H. Kashmirkonflikten. Sthlm 1965. (Världspolitikens dagsfrågor 1965: 9.)

PUU, T. The effects of monetary and fiscal policy. A *contribution to pure theory*. Upps 1965. (Acta universitatis upsaliensis. Studia oeconomica upsaliensia 1.)

WHO expert committee on dependency-producing drugs. 14th report. Geneva 1965. (Technical report series 312.)

RASTÉN, A. Västtyskland från Adenauer till Erhard. Sthlm 1965. (Världspolitikens dagsfrågor 1965: 8.)

REHABILITERING. En översikt med särskild hänsyn till läkarens uppgifter inom rehabilitering, arbetsvård och socialförsäkring. Sthlm 1965. (Socialmedicinsk tidskrifts skriftserie. 33.)

RENANDER, A. *Medicinsk terminologi*. Bearb av Wilh Wernstedt »Medicinsk terminologi». Sthlm 1965.

REPORT of 97th annual Trades union congress held in ... Brighton Sept 6th to 10th 1965. Lond 1965.

RIKTLINJER för utvecklingsplanering inom kommunblock. Sthlm 1965.

RUDLING, A. Gammal i dyrtid med krympande sparlön. Sthlm 1965.

SANDELL, R G. Konsumentbeteende ur teoretisk synvinkel — en diskussion och orientering. [Stencil.] Sthlm 1965. (Företagsekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm. Studier i ekonomisk psykologi 21.)

SCHWARTZ, S. Löneglidning. Sthlm 1964. (Svenska arbetsgivareföreningen.)

SCOTT, W H. Office automation: administrative and human problems. Paris 1965. (OECD. Industrial relations aspects of manpower policy 1.)

SKOLÖVERSTYRELSENS FÖRFATTNINGSBOK 1965. Sthlm 1965. (Skolöverstyrelsens skriftserie 17.)

STANDARDS for juvenile and family courts. [Stencil.] Wash 1965. (Department of health, education, and welfare.)

SYN på nykterhetsrörelsen. Red av *T Lagerström*. Sthlm 1965. (Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet.)

TJÄNSTEMÄNNEN och lönepolitiken. Sthlm 1965. (TCO.)

TOURAINS, A [m fl]. Workers' attitudes to technical change. An integrated survey of research. Paris 1965. (OECD. Industrial relations aspects of manpower policy 2.)

TVEVAD, J. Samfundsvidenskabelige forskningsinstitutioner i Danmark. 1. Vejviser. [Stencil.] Khvn 1965. (Socialforskningsinstituttet. Studie. 6.)

UTREDNING angående yrkesutbildning för vårdpersonalen inom Kristianstads läns landstingskommun, verkställd av landstingets undervisningsnämnd. Del 1. Kvantitativa synpunkter och härav föranledda förslag. [Kristianstad 1965.]

UTRIKESDEPARTEMENTET.

Aktstycken. Ny serie. Sthlm 1965.

2: 15. Faktasamling angående Sydvästafrikafrågan i Förenta nationerna.

2: 16. Raoul Wallenberg. Dokumentsamling rörande efterforskningarna efter år 1957.

WILLERS, CATHARINA. Pressen och offentlighetsprincipen — en studie av tidningspraxis. Sthlm 1965. (Aktuellt från TU. 15.)

VÅR trygghet. Utg av Rådet för social information. 3 uppl. Sthlm 1965.

VÅRA sociala förmåner 1965/66. Utg av Framtiden, livförsäkringsbolag. Sthlm 1965.

WÄRNERYD, B. Innovation, inflytande och information. En sociologisk undersökning av konsumentbeteende. Sthlm 1965. (Acta universitatis stockholmiensis. Stockholm studies in sociology 3. Akad avh.)

ZIV, A. La vie des enfants en collectivité. Étude de psychologie clinique. Paris [1965]. (Union nationale des caisses d'allocations familiales.)

Samverkan med enskilda organisationer för nykterhet

Förutom samhällets nykterhetsvårdande organ verkar även en del ideella föreningar och sammanslutningar för nykterhet i samhällslivet och den personliga livsföringen. Nykterhetsnämnden har samarbete med ett flertal sådana organisationer. Det ekonomiska understöd som staden lämnar dessa fördelas också av nämnden.

Av den egentliga nykterhetsrörelsens föreningar kan här nämnas STOCKHOLMS NYKTERHETSORGANISATIONERS CENTRALFÖRSAMLING (SNC), som erhåller bidrag dels till lokalhyror för de anslutna föreningarna, dels till upprätthållandet av nykterhetsfolkets rådgivningsbyrå. Denna är en gentemot nykterhetsnämnden helt fristående hjälpbyrå för människor med alkoholproblem, som behöver stöd i en alkoholfri miljö. Vidare hjälper byrån nyinflyttad ungdom med bostads- och trivselproblem.

Med ekonomiskt stöd av staden arbetar på liknande sätt STADSMISSIONENS NYKTERHETSVÅRDSBYRÅ, som är inriktad på att med läkarmedverkan och social rådgivning hjälpa de alkoholskadade.

Andra nykterhetsfrämjande organisationer som har kommunalt stöd är MOTORFÖRARNAS HELNYKTERHETSFÖRBUND (MHF), DE KRISTNA SAMFUNDENS NYKTERHETSRÖRELSE (DKSN), som bl a driver en rådgivningsbyrå i alkoholfrågor (RIA), LEWI PETHRUS' STIFTELSE FÖR FILANTROPISK VERKSAMHET och VITA BANDET.

Länkrörelsen har varit till stor hjälp för många människor med svåra alkoholproblem. Många alkoholmissbrukare, som även för den mest optimistiske nykterhetsvårdare tett sig som »hopplösa fall» har återfunnits som medlemmar i länksammanslutningar och har med detta stöd kunnat genomföra ett flerårigt nyktert levnadssätt. Ett med åren vidgat samarbete har kommit till stånd mellan den samhälleliga nykterhetsvården och länkorganisationerna i Stockholm till vilka AA-föreningarna räknas. I ökad omfattning har kommunala bidrag utgått till länkrörelsens verksamhet.

SÄLLSKAPET LÄNKARNA, den största föreningen, har av staden fått disponera egendomen Marieberg vid Karlbergskanalen. Inom sällskapet arbetar också en kvinnogrupp,

Andra sammanslutningar med kommunalt understöd är LÄNKARNA STOCKHOLM-SÖDER; som fått moderna lokaler vid Ludvigsbergsgatan 29, UNGDOMSLÄNKARNA, SÖDERGRUPPEN av AA, VÄSTERORTSLÄNKARNA och SÄLLSKAPET KVINNOLÄNKARNA.

Med nykterhetsnämndens medverkan bildades 1961 ARBETSMARKNADSPARTERNAS I STORSTOCKHOLM NYKTERHETSRÅD.
I föreningsstyrelsen ingår representanter för arbetsmarknadens parter samt för nykterhetsnämnden. Föreningens uppgift är att genom information verka för nykterhet i arbetet och söka komma till rätta med alkoholproblem på arbetsplatsen med tillvaratagande av både företagets och den enskilde individens intressen.

Nämnden följer allt frivilligt arbete som läggs ned på olika håll i nykterhetsfrämjande syfte, väl medveten om samarbetets betydelse för ett gott resultat.

Alkohol och alkoholismen, WHO ger världsperspektiv

Att associera spritförtäring med manlighet, hjältemod och gott kamratskap är en vana som vi ärvt från primitiva kulturer. Det synsättet medverkar fortfarande i mycket hög grad till den sociala press som läggs på den yngre generationen och som gör att ungdomar tidigt får alkoholvanor.
Detta framgår av Världshälsoorganisationens tidskrift World Health som ägnat ett helt nummer åt alkohol och alkoholismen i världen. I en inledande artikel slås fast att bruket av alkohol är en tradition och vana som har följt med från människans allra tidigaste kulturer. Alkoholen har kommit för att stanna och blivit en nästan nödvändig beståndsdel i det civiliserade samhället, säger World Health.
För de flesta människor innebär bruket av alkohol ingenting annat än ett accepterat, normalt beteende i umgänget. Många reflekterar inte om seden är angenäm eller inte, säger tidningen. En rad exempel på undersökningar visar dock faran av vanedrickandet.
Relationen mellan trafikolyckor och alkoholförtäring är ämnet för en annan artikel. Där omtalas ett experiment som utförts med engelska busschaufförer. Det visade sig att chaufförerna klarade ett svårt körprov även under inflytande av alkohol. Men samtliga förare trodde sig kunna göra bättre prestationer än de i verkligheten gjorde. Alkoholen påverkade alltså inte så mycket deras körsel som deras omdöme.

Pris kr 10:—

STOCKHOLM 1966. KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER